

CHRIS

Dum

Cim

1921-

-1923

Autor,
rum,

quis esto
liber!

Theolog 3043 h

39. VI. 21.

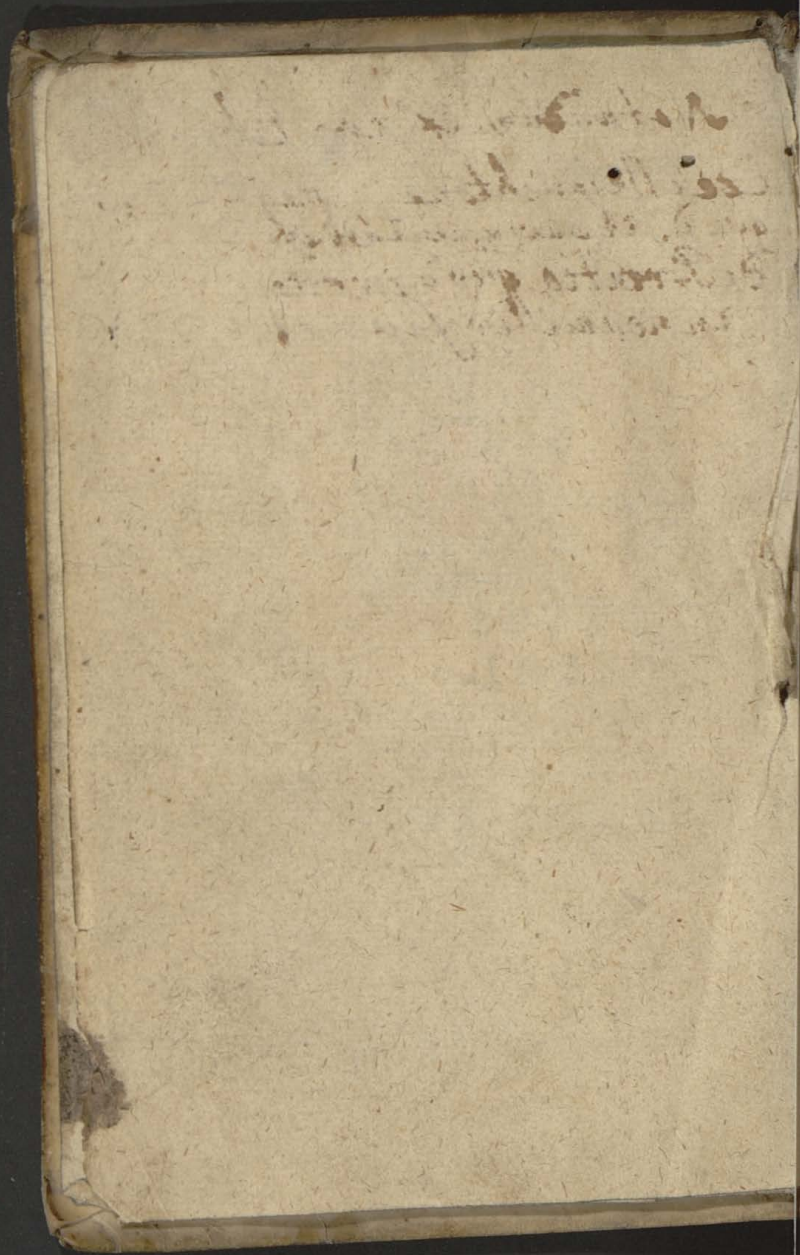
Notandum ex hoc libro

Coel Melanctone. pag -- 215

quod sit Sacramentarius

de Prentio quod sit etiam

in nonnullis faueret 220.

R
CO
NE
teni
prze
HIS
CO
Reli
ipso
v

C
SS.

MANUALE PRUTENICUM,

scu

REPETITIO
CORPORIS DOCTRI-

NÆ ECCLESIARVM PRV-
tenicarum Commentario explicata; ac
præmissâ DISSERTATIONE Proœmiali
HISTORICO-CHRONOLOGICA, tùm de
CORPORE ipso PRUTENICO; tùm de Statu
Religionis, & Ecclesiæ in Ducatu Prutenico ab
ipso statim primordio usq; ad jam inchoatum no-
vum Seculum A. 1626. ex variis auctoribus,

ARCHIV: RECESS: & M. S. JU.

BILÆI, CENTENARIJ

loco adornata.

· AUCTORE

COELESTINO MISLENTA.

SS. Theolog. Doct. ejusd. & Hebr. Lingv. P. P.

Ordinario in Academ. Regiomont. nec

non Consist. Sambiens. Assess.

REGIOMONTI,

Typis & Sumptibus Laurentii Segebadii.

ANNO 1626

1626

*.
M. A. G.

REPERTORIUM
CORPORIS DOCTORUM
IN ECCLESIAVAM PRIV.

scribitur in Commentario explicata, ac
punctis DISSECTATIONE PROXIMA
HISTORICO-CHRONOLOGICA, cum de
CORPUS PRUTENICO, cum de statu
Religionis, & Ecclesiae in Ducatu Prutenico ab
1521 usque ad hunc usque annum no-

rum scriptum a Joh. ex vultu auctoris
ARCHIV. RE. & M. S. 12

BIBLIOTHECA

CELESTINO MILENTA

et Theolog. Doct. Rector & Hohen. Linge. F. P.

Cum 1921 - 1923

REDACTIO

... ..

LEONARDUS

UNIVERSIS
INCLYTI DUCA-
TVS PRVTENICI
ORDINIBUS,

Salutem, & pacem à DEO Patre
per Dominum N. I. Chr: devo-
tè precor!

*H*lustres, Magnifi-
ci, Generosi, Nobi-
lissimi, Reverendi,
Amplissimi ac spe-
tiosissimi omnium
ordinum Viri, fautores magni
Summum hominis bonum in sola
religione esse, non minùs piè,
quàm cordatè pronunciavit la-
cteus ille *Lactantius lib. 3. de*
Sapient. c. 10. Hæc enim sola est,
quæ homines à brutis secernit;

hominum inter se societatem
custodit; fideles ab infidelibus
segregat, modum rectè creden-
di: piè ac sanctè vivendi præ-
scribit: nos insuper post hanc
vitam ad beatitudinem æter-
nam promovet. Cæterum uti
unus DEVS: ita una fides &
religio, quæ nos propriè Deo
ad obsequium, cultum & amo-
rem religat: Ac proinde si Deo
verum cultum præstare; si sal-
vificè credere; si piè ac sanctè
vivere; si in Domino obdormi-
re, & beatitudinis æternæ par-
ticipes evadere in votis habe-
mus: non nisi unam religionem
amplectamur, profiteamur, &
ad extremum usq; halitum con-
stanter retineamus oportet.
Quæ autem sit vera ac genuina
religio: utiq; non ex mundanâ
sapien-

sapientiâ ; non ex humana rationis figmentis ; nec ex humanis traditionibus & placitis ; sed ex solo DEI verbo in scriptis *Prophetarum & Apostolorum* comprehenso dignoscendum divinitus cuilibet injungitur ; adeò ut illa dogmata de fide & moribus veræ religionis nomine veniant , quæcunq; ad normam verbi DEI sive *ῥηῶς*, hoc est, conceptis ac expressis verbis ; sive *διαφωνηῶς*, hoc est, ex mente Spiritus Sancti exigì, & per omnia revocari possunt : Sicuti è contrà : omnia illa dogmata, quæ ad verbum DEI, tanquam suum principium, fundamentum & normam minimè quadrant ; non amplius veræ sed falsæ religioni annumeranda erunt. Atq; hoc est *κρίσιον δια-*

prosecutione quod limites nostræ fidei
& pietati ponit, quod nos erva &
æra à lupinis, piper à muscerdâ,
aurū à scorpiis sequestare docet;
ne videlicet vel supinè negli-
gentes infra hemisphærium ar-
ticulorum fidei subsidamus; sic-
que truncatim non omnes; sed
quosdam solummodò fidei ar-
ticulos ad salutem scitu necessa-
rios credamus: Quæ quidem
ἐλλειψίς fidei, fidem omnem irri-
tam reddit, non minùs ac detra-
cta ab annulo circumferentiæ
aut à catenâ una atq; altera jun-
cturæ particula annulum muti-
lum ac inutilem efficit, ut & ca-
tenam rumpit; aut verò supra,
præter, & extra id quod scri-
ptum est sapere præsumentes,
divinam incurrere necessum ha-
beamus reprehensionem: *Quis*
hac

*hac requisivit à manibus vestris?
& alibi: Frustrà me colunt man-
datis hominum! Sic alio in loco:
Ne adjicito ad verba Domini, ut
non corripiat te, & efficiaris
mendax. Observato isto fidei ac
religionis sinceræ principio ac
fundamento, quivis sine ullo ne-
gotio judicium ferre poterit
tùm de antiquis; tum de recen-
tioribus falsæ religionis dogma-
tibus: ac imprimis de hodie-
nis Ecclesiam nostram quatien-
tibus Hæresibus Pontificiorum,
Calvinianorum, Photinianorum
ac Fanaticorum. Nullæ harum
nituntur verbo DEI ceu genui-
no fundamanto; sed uti ab eo-
dem procul vagantur; ita super
alio fundamento superstructæ
sunt: Id verò non aliud erit nisi
humanum; ac ex parte Pontifi-*

Pron 30.6.

ciorum quidem traditiones humanæ præsertim de *Missa*, purgatorio, de *Sanctorum Invocatione*, de *cælibatu Sacerdotum*, de *Communione sub una specie*; de *Potestate Pontificis Romani*; de *septem Sacramentis*, de *ciborum delectu* &c. Id quod haud inviti fatentur ipsimet *Pontificii*. Vnde nos concludimus: ejusmodi dogmata non posse veræ ac sinceræ religioni accenterî: Hæc namq; superstructa est super fundamentum non humanarum traditionum, Ecclesiæ ac Conciliorum; sed super fundamentum Prophetarum & Apostolorum Eph. 2. v. 20. nec non super ipsum Christum 1. Cor. 3. vers. 11. ejusq; vocem Matt. 3. v. 17. 6. 17. v. 5. Luc. 9. v. 35. Quam in sententiam Cyprian.

prian. lib. 2 Epist. 3. Si solus, in-
quit, Christus audiendus est, non
debemus attendere, quid aliquis
ante nos faciendum putari; sed
quid prior Christus, qui ante o-
mnes est fecerit (ac præceperit)
neq; enim hominu consuetudinem
sequi oportet, sed Dei (verbum
&) veritatem. Ex parte Calvi-
nianorum verò humanæ ratio-
nis figmenta; Illis namq; nil
creditur, nisi quod rationi insu-
per corruptæ consentaneum &
congruum videatur. Hinc ergo
dogmata Calvinistica pullulant
I. de absoluto, eoq; horribili de-
creto circa hominum Electio-
nem, & reprobationem: videlicet
ex illo corrupto principio hu-
manæ rationis: nil ejus quod fit
in tempore causam illius existere
posse quod fit ab æterno; adeoq;

nec Deum rationem fidei circa
Electionis ; nec incredulitatis
circa Reprobationis decretum
habere potuisse. 2. de Nestorian-
a Unionis Hypostaticæ sepa-
ratione duarum in Christo Na-
turarum : cum *finitum non sit*
capax Infiniti, ex effato Aristot.
malè intellecto. 3. de negatione
passionis Filii Dei reali in carne,
ut & omnipotentia, omniscentia,
ac omnipresentia ipsius λόγος
communione cum sua Carne,
quia propria nequeant communi-
cari realiter : sed verbaliter, &
titulo tenus. 4. de negatione
Christi presentia secundum car-
nem apud omnes creaturas, in-
super in ipso Exaltationis Statu:
quia Corpus trina dimensione
praditum non possit esse simul &
semel in pluribus, vel omnibus lo-
cis :

ci: 4. de participatione Sacra-
mentali orali corporis, & san-
guinis Christi in Coena, quia
inter Corpus Christi, & os huma-
num nulla sit proportio: & quia
Corpus, & sanguis Christi cen-
veri hominis necessario videatur
palpetur, gusetur, si praesens sit
in Eucharistia. 5. de negatione
Efficacia Verbi, & participa-
tionis corporis, & sanguinis Chri-
sti ex parte Indignorum, & re-
probiorum: quia Deus, & Na-
tura nil faciant frustra. 6. de
Sanctitate liberorum ex piis pa-
rentibus progenitorum spiri-
tuali: quia hi nascantur haeredes:
utiq; non tantum temporalium,
verum etiam spiritualium bo-
norum: 7. de negatione Efficacia
Baptismi, adeoq; productionis
Fidei in infantibus: quia hi
desti-

deficiantur usu rationis: & quia
inter rem Elementarem Exter-
nam, & Effectus supernaturales
nulla sit proportio. Talia nimi-
rum sunt fundamenta religionis
Calvinianæ: in quæ etiam ceu
ultimum principium fides & re-
ligio illorum resolvitur: nem-
pe nil esse credendum quod
non ratio humana uti verum ju-
dicet, ita credendum æstimet.
Id quod insuper de Photiniano-
rum dogmatibus habendum.
Vnde nos concludimus: *Cal-
viniana & Photiniana* religio-
nis dogmata veræ religionis
nomine neutiquam venire pos-
se. Hæc quippe spreto ac negle-
cto humanæ rationis ceu cor-
ruptæ, iudicio, unicè recumbit
in fundamentum suum *Magi-
steriale* ipsum videlicet IESUM
Chri-

Christi
mali
in folio
R
placita
veræ
non p
tra D
ment
rio v
unico
phet
psum
T. r
etian
num
tur)
quod
ac c
omn
amp
tiner

quia
ter-
ales
mi-
onis
ceu
re-
em-
uod
ju-
met.
no-
um.
Cal-
gio-
onis
os-
gle-
cor-
nbit
agi-
sum
Chri-

Christum I. Cor. 3 v. II. & Nor-
mali ipsius Christi nempe voce
in solidum nititur Matth. 3. &c.

Reliquorum *sectariorum*
placita quod attinet, identidem
veræ religionis nomine venire
non possunt, quia præter & ex-
tra DEI verbum aliud funda-
mentum agnoscunt. E contra-
rio verò nostra religio non nisi
unicè ex DEI verbo per Pro-
phetas in V. per Christum i-
psum, ejusq; Apostolos in N.
T. revelato desumta (in quod
etiam ceu ultimum ac genui-
num suum principium resolvi-
tur) hac gaudet prærogativà,
quod uti est omnium verissima,
ac certissima; ita præ reliquis
omnibus unicè magnificiendâ
amplectenda, ac constanter re-
tinenda, quantumq; in nobis, ab
erro-

erroribus repurganda, propa-
ganda, & adversus quosvis in-
sultus hostium defendenda. Ex-
tant verò religionis nostræ pu-
rioris capita certa tùm in aliis
libellis Symbolicis Ecclesiarum
nostrarum: tùm etiam in *Cor-*
pore nostro Prutenico consignata,
& postmodum in *Repetitione*
Corporis Doctrina explicata, ab
adversariorumq; corruptelis re-
purgata & vindicata A. 1567.
tantâ Magistratus pietate, tantâ
etiam auctorum industriâ, & fi-
delitate interveniente, ut meri-
to impii ac ingrati haberemur, si
non institutum hocce ceu alte-
rum *νεμῆδιον*, aut depositum in
Sacro S. censu reponeremus.
Atq; hinc factum, quod tùm
Dissertatione præmiali: tùm
commentario præsentis Opuscu-
lum

lum illud enucleatum ac expli-
catum irem: quod verò lucu-
brationes meas *Vobis* ceu *In-*
clytis Patria nostra Ordinibus
universis ac singulis inscriptum
& consecraneum extare volue-
rim: monuit me *parum Corporis*
Doctrina, & *Libelli* com-
mentario collustrati indoles.
Vti namq; illi libri *Symboli* in-
star dudum sunt vobis destinati:
ita commentarius nemini nisi
vobis debuit extare Consecra-
neus. *Partim* ipsa temporis cir-
cumstantia: *Centenarius* nimi-
rum Religionis nostræ ad hoc
præsens tempus Dei gratia exa-
ctè absolutus. Hæc namq; una
cum statu Ducali, ac forma re-
giminis laudabili, A. 1525. fel-
icibus auspiciis (ut ut particula-
tim A. 1523. & 1524. passim in-
trodu-

troducta) florere divinâ gratia
cœpit, indiesq; majora incre-
menta nacta fuit, tum circa A.
1530. jubare Augustanæ Con-
fessionis universum orbem Eu-
ropeum collustrante; tum ma-
ximè circa A. 1567. in Corpus
Doctrinæ nostrum *Prutenicum*
reductis præcipuis scriptis sym-
bolicis: ac in subjuncto libello
explicatis. Vt igitur mecum di-
vinam clementiam & paternam
ob conservationem & prote-
ctionem orthodoxæ religionis
in nostræ patriæ gremio gratâ
unanimes celebraretis animi
memoriâ providentiam: meâ
προσφώνησι occasionem submi-
nistrare volui. *Partim Sissinnii*
consilium me animavit de non
negligendis, sed ante omnia fre-
quentandis à Veteribus traditis
formu-

formulis, quas ἐκδόσεις παλαιὰς ap-
pellat referente Sozom. lib. 7
Histor. Eccles. c. 12. partim insu-
per libellorum nostrorum Sym-
bolicorum, ac præsertim Corporis
Doctrina, ejusq; Repetitionis
magna auctoritas, summa ne-
cessitas, & millicuplex utilitas:
ita ut non debeant aliis libellis
postponi: neq; commode pos-
sint vel negligi, vel, quod absit,
abrogari ex hocce Ducatu.
Mearum itaq; partium erat uti
qualicunq; conatu aliquantulum
lucis scriptis illis asferre, vobis-
que eadem opera, eodem insti-
tuto meo, nunquam satis lauda-
tam Hesbasu commonefactio-
nem in memoriam revocare,
quali quidem vos A. 1573. af-
fatus erat in oratione suâ de Con-
cordiâ, vobis inscriptâ 13. No-

membris: FELIX ERIT IN-
CLYTA BORUSSIA,
QVAM DIV NON DIS-
CESSERIT à CORPORE
DOCTRINÆ PRVTENI-
CO, ET CONFESSIONE
VERITATIS, QVÆ
NVNC DEI BENEFICIO
APVD NOS SONAT: Ve-
strarum autem partium erit be-
neficii hujus divinitus indulti ac
usq; ad hæc tempora extremè
mala clementer conservati,
nunquam oblivisci, multo mi-
nùs purioris religionis fastidio,
aut nausèa corrumpi; sed ejus-
dem conservationem & propa-
gationem seriò usq; ad seram
posteritatem calidis in votis ha-
bere: ac ceu cives cœlestis
Hierusolymæ unanimibus suf-
fragiis conceptisq; verbis in pa-
troci-

trocinium & sospitationem
Corporis Doctrina & Repetitio
nis ejusdem bono aliis exem-
plo (in morem quondam jus
Civitatis Atticæ petere solito-
rum) præire: P V G N A B O
P R O S A C R I S C O R P O -
R I S D O C T R I N Æ P R V -
T E N : A R T I C V L I S S O -
L V S , E T C V M A L I I S .

DEUS vos ita animet, & fervo-
re pietatis sinceræ, ac Religionis
purioris: odioq; *Vatiniano* hæresium
Omnimodarum ex alto impleat!
Amen! Sic vovendo Dabam Regio-
monti Die Februarij. 10. A. 1626,

Illustrit. Magnif. Generos.
Nobilit. Reverem. Specta-
bil. & Amplitudin. Vestri.

æstimator

Cælestinus Milenta D.

INDEX

Generalis Materiae in Manuali Prutenico contentæ.

DISSERTATIO

PROÆOMIALIS HISTORICO-CHRONOLOGICA

duabus partibus absoluta; quarum Prior ipsum Doctrinæ Ecclesiarum Prutenicarum Corpus concernentia juxta Antecedentiam, Mediorum, & Consequentium membra expedit, subjunctâ appendice de Statu Religionis

& Ecclesiæ in Ducatu Prutenico.

Posterior rationes Instituti edisserit quâ Commentarium.

I. Disputatio Proæomialis, vel Dissertatio Generalis de Naturâ, & Constitutione Corporis Prutenici.

II. De Principio Normali, sive Canonico, adeoque scripturâ Sacrâ.

III. De

I N D E X

III. De *Deo* Uno, & Trino,

IV. De *Christi* Personâ.

V. De *Officio* CHRISTI.

VI. De CHRISTI Statibus
Exinanitionis, & Exaltationis.

VII. De DISCRIMINE LE-
GIS, & EVANGELII.

VIII. De PECCATO ORIGI-
NALI.

IX. De LIBERO ARBITRIO,
ac in Specie de *primâ* Hominis
CONVERSIONE, & *Legis* imple-
tione.

X. De JUSTIFICATIONE
HOMINIS coram DEO.

XI. De BONIS OPERIBUS.

XII. De SACRAMENTIS in
Genere.

XIII. De BAPTISMO.

XIV. De COENA DOMINI.

XV. De MINISTERIO EC-
CLESIASTICO *Prima*, de *Efficiente*
& *Materiâ* Ministerii Ecclesiastici.

XVI. De MINISTERII EC-
CLESIASTICI causâ *Formali*, &
Finali,

XVII.

INDEX

XVII. De MINISTERII EC-
CLESIASTICI *Axiomatibus, & Ad-
iunctis.*

XIIX. & Ultima, De *Quaestio-
nibus in Synodo Regiomontana Anno
1567. dieb. 26. 27. 28. Mens. Maij
ventitalis.*

C.
ld-
io-
no
rij

54
III

D

D

tati

tum

in e

de n

ri ha

Qu

na c

ver

run

D

po

T

DISSERTATIO PROOEMIALIS.

*Exhibeo tibi, Lector
benevole, commentari-
um super libellum cor-
poris Doctrinæ Pru-
tenicarum Ecclesia-
rum XVIII. Dispu-*

*tationibus expeditum, & ventila-
tum: ut verò majori cum emolumento
in eo perlegendo versari queas; paucis
de nonnullis scitu necessariis, prelimina-
ri hacce $\omega\epsilon\tau\phi\omega\eta\sigma\alpha$ pramonendus eris:
Quorum pleraque ipsius Corporis Doctri-
na constitutionem concernunt. Pleraque
verò rationem Instituti nostri edisse-
runt: de singulis seorsim:*

**De iis quæ ipsum Cor-
pus Doctrinæ Ecclesiarum
Prutenicarum concernunt.**

T *Amet si in Disputatione Primâ pro-
oemiali de Natura, & Constitutio-*

ne Corporis Doctrinæ nostrarum Ecclesiarum Prutenicarum, disseruerimus; ita quidem; ut omnia ad hocce institutum, spectantia, breviter & succinctè ibidem fuerint proposita: placuit tamen uberioris explicationis gratiâ, cum præmissis nonnulla addere; cum eadem, maxime verò, quæ antea erant in medium allata; in gratiam lectoris dilucidius explanare. Caterùm tria erunt expendenda, intra quorum cancellos dissertationis nostræ præmissis pars prior pertextetur: 1. Τὰ ἡγούμενα, seu, quæ Corporis Doctrinæ constitutionem antecesserunt. 2. Τὰ μέντοι ἢ παρὰ τὴν, seu quæ in ipsâ constitutione Symbolicæ illius libelli concurrebant: 3. Τὰ ἐπόμενα, seu quæ οὐσιν, & constitutionem nostri Corporis Doctrinæ subsecuta sunt. Quibus quidem præcognitis; facili negotio simul de statu religionis, & Ecclesiarum in hocce Ducatu informabimur.

TA HYOYMENA, VEL CON-
stitutionem Corporis Doctri-

næ Pruten: Antecedentia.

Antecedentia duplicis generis.

Ea verò sunt duplicis: quædam remotiora: quædam propria. p. 85.

Remota

Remotiora.

I. Religio Barbararum, vel Ethnica.

II. Deastrum Prutenorum.

Remotiora erant, quaecumque reformationem Evangelicam in hoc Ducatu aliquot retroseculis antegressa fuerant: qualia quidem sunt:

PRIMUM, RELIGIO BARBARA, & ETHNICA VETERUM HUIUS DUCATUS INCOLARUM:

Siquidem ante sexcentos annos, Veteres Pruteni, loco unius veri DEI, plurimae, eaq. fictitia colere solebant Numina, qualia lingua Barbarissimam nuncupare solebant inditis peculiaribus nominibus, ceu sunt: Occopurnus, Suaixix, Auxschautis, Autrympus, Potrympus, Bardoayts, Polunytis, Parcuns, Pecols atq. Pacols: Qui Dii interpretibus Georgio à Polents, & Paulo Sperato Episcopus Prutenicus Anno 1530 in praefatione agenda Ecclesiastica, si eorum Numina secundum opinionem pensitentur, erunt: Saturnus, Sol, Aesculapius, Neptunus, Castor, Pollux, Ceres, Jupiter, Pluto, Furix, &c.

Ceterum eiusmodi Deastros in certos ordines distinctos fuisse, commemorat Hennenbergerus in suo libello de veteribus Prutenis, eorumq. cultu,

*Dæmonia
adorata.*

Gorcho
Deaster
sextus
Pruteno-
rum *scilicet*
lentis pro-
fectus.

moribus, & ritibus edito in lucem Re-
giomonti Anno 1554. ubi etiam vide-
ri poterunt. Silentio autem nequaquam
prætereundum; *Dæmonia* adorari à
Barbaris solita, in igne; arboribus; Flu-
entis, & Nemoribus habitasse: Sic Gor-
cho, Deaster Prutenorum, sedem suam
in Quercu quâdam, ubi locorum nunc
Hieropolis seu Heiligenbeil oppidum
visitur, habuisse; ac sextus in ordine
Dearum ex Masoviâ in Prussiam trans-
latus, fuisse; esculentis & potulentis,
præfectus fertur: cui ignis perpetuus as-
servabatur; omnis generis primitiæ of-
ferebantur v.g. frumenti, farris, farinae,
mellis, lactis & reliquorum esculenta-
rum; oblataq. igne cremebantur; pri-
mitiæ adhuc captorum piscium cujusvis
anni lapidibus imposita in honorem De-
astri huius igne absumebantur: donec
Quercum illam Anshelmus primus
Ermlandiæ Episcopus, unâ cum idolo
arrepitâ bipenni, humi prosterneret, sic-
que idololatriam in illo loco arbore in
cineres redactâ everteret & destrueret.
Similis Quercus commemorata in lon-
gitudine & latitudine sex ulnas quâ
Dia-

Diaemetrum, nec non ramorum densitate excedens; foliorumq; virorem nunquam amittens, quin tam aestivo, quam brumali tempore virescens perpetuo fuisse perhibetur Rickojothi in medio Natangensis tractus; ubi Cœnobium antiquitus extructum hodieq; sed in profanos usus mutatum, cernitur: In hac Quercu quippe trifidâ, triplex representabatur, & adorabatur Idolum:

Triplex
idolum,
in Quer-
culatissi-
mâ.
1. Potol-
lo.

Primus Deaster vocabatur Potollo facie pallidâ, barba canâ, eaq; proluxâ præditus; veste lineâ candidâ, capillos præcinctus; cui sacrificii loco consecrabantur & immolabantur capita exanimatorum hominum, & jumentorum: diebus solemnibus in ipsius honorem tremari solebat sepum in ollis. In festabat sapissimè domos ditiorum, præsertim ubi è vivis sublato, parcioribus placabantur victimis Dii illi fictitii: noctu igitur homines parciores aggredi, negotiumq; eis facessere crebrius; sin verò tertium supervenisset; non nisi sanguine humanò pravariationes ex piari eoque placari: ita quidem, ut sacri ficulus in proprios lacertos favire, indeq; cruorem immo-

landum elicere ubertim necessum habuerit: Quo peracto; percipiebatur sonitus remurmurans in Quercu ceu certissimum reconciliationis. & expiationis indicium.

2. Perku-
nos.

Alter Deaster appellabatur Perckunos, faciem iracundi. ideoq; rubicundi instar ignis viri representans; barbâ nigrâ, eâq; crissâ, ac innodi praditus; flammâ igneâ coronatus: Tertium idolum Potrympum, torvum non sine furore aspectans. Huic asseruari consuevit ignis perpetuus ex lignis Quercinis iisq; aridis conflatu: quo quidem sacrificia cremabantur: sin verò contigisset ignem extinguere: sacrificulus vita discrimen incurrere necessum habebat.

3. Potrympo.

Tertius Deaster nuncupabatur Potrympo, faciei glabra, ac imberbis, frontis serena, & exporrecta ridentium & latantium in morem; ideo quod Perkunos stomacharetur: coronâ ex spiciis viridibus contextâ redimitus: Huic consecratur anguis in grandiori ollâ lacte enutritus, & educatus à sacrificulis, ac manipulis frumenti coopertus: In ipsius honorem cremabatur cera, &

Thus:

Thus: nec non infantes, necabantur.

In circuitu Roboris huius cernebantur egregii tapedes septem ulnas in altum elevati, explicati & appensi: nefas verò, & religio erat cuiquam in interiora aulae penetrare, exceptis summo eorum Pontifice, & Archistaminibus: tempore autem peractorum sacrificiorum removebatur velum ad latus, vel contrahabatur: quo liceret sacrificantibus introspicere.

Quartus Deaster Prutenorum erat nuncupatus VVorskaite, isq; primus Prutenorum Rex ante sui combustionem VVidivvuto dictus: post verò sic cognominis in Deorum censum relatus.

4. Worskaite.

Quintus autem Ischvvanbrato ante sui cremationem in honorem Demonum, Bruteno (à quo postea Prussia cognominata) appellatus: officioq; Summi Pontificis Crivve nuncupati defunctus.

5. Ischvvanbrato.

Sextus vocabatur Gorcho, uti supra dictum. Nec hoc silentio praterendum, triplici illi idolo in trifida Quercu residenti, non nisi in certo loco, eog

6. Gorcho. p. 25.

Rikojoth sacrificia offerre licitum fuisse. Prope Quercum illam destinata erat sedes summo sacrificulo; in circuitu verò reliquis inferioribus flaminibus: donec Boleslaus Charbi in Prussiam devenires, hacq; idola unâ cum Rikojoth demoliretur, ac igne devastaret: quantopere etiam Masovitæ in locum hunc una cum sacrificulus saeverint; refert Hennenberg: p. 466. in descriptione Prussicæ; idem de Samis perhibet, ab eis in honorem Deastrorum suorum ingentem, serpentum multitudinem in nemore Quercino enutritum & educatum fuisse pag. 412. Præterlabitur vicum quendam in tractu Interburgensi Narpisken cognomento, fluvius Golba dictus, cujus adoratores Moniculi reddebantur: id quod magna erat gratia signum. Vbi nec hoc reticendum, Damonem in Hirco plerumq; adoratum & cultum fuisse, commemorantibus Episcopis von Polents & P. Sperato d. l. in præfat: Inter reliqua verò sacrificia Damonibus offerri solita fuere, præter jam commemorata, partim homines vivi Equis impositi, iugq; alligati; Hinc

Samo-
rum Dii.

Adorato-
res Dæ-
monum.
Mono-
culi.

⚔
Sacrificia

Homines

Hinc ex Christianis captivis in holocaustum igne cremati in Borussia; civis quidam Magdeburgicus cognomento Hirshhals/ ex sortis sic tertium innuentis casu. Heidenreich Eyllinger/ VVilhelmus von Coburg; Gerhard Nodde Praefectus Sambienfis, &c. partim sues: hoc pacto fecisse sex pagos in tractu Sambienfi, evincit historia Pobetenſium rusticorum Anno 1531, jam post reformationem Evangelicam: Vbi iis in unum congregatis in conspectu utriusque sexus per sacrificulum certis ritibus ex sui medio ad id negotii delectum, cum recitatione precum Idololatricarum, & invocatione Daemonum sus mactabatur fausti ominis ergo, cuius caro à sacrificantibus omnibus, quotquot impraesentiarum aderant, frustratim assa, & igne roſta devorabatur continuatis epulis ad septimum usque diem, ac largius potantibus de 12. tonnarum hunc in usum coemta cerevisiâ: extra verò, ossa & residua particula igne cremabantur: partim etiam Equi albi; quos proinde ad usus profanos adhibere piaculum & re-

Sues

Equi albi.

ligio erat, uti testatur historia de Dorigone Pruteno.

¶
Ordo sacrificulorum gentilitium triplex:

1.

2.

3.

Requisita sacrificuli.

Ordo vestalium.

Ordinem sacrificulorum, seu Flaminum quod attinet, triplex is obtinuisse, commemoratur. In summo dignitatis fastigio constitutus dialecto barbarâ Crivve vocabatur, vel Kirvvaitē, quæ vox summum denotabat Pontificem interprete Mechovv. lib. 2. c. 8. Huic subordinati appellabantur VVeidelottēs, h. e. Sacerdotes, eundem explicante Mechovv. d. l. Tertiū ordinis sacrificulus appellabatur etiam VVeidelottes, sed in eo à prioribus differens, quod illis nusquam habitare licuerit, nisi in Rikojoth: his verò habitatio extra Rikojoth permittebatur inter alios homines libera: Omnes verò (presertim primi & secundi ordinis) tenebantur esse 1. provec̃tæ & spectatæ ætatis; 2. antehac Uxoratī; 3. dextræ famæ, boni nominis, ac inculcata vitæ; 4. castitatem perpetuam voventes, ac posterum omne fæminarum consortium fugientes, sub pœnâ capitali cremationis & combustionis. Erat etiam certus ordo Vestalium eundem in modum quâ si-

dem

dem, quâ vitam cum sacrificulis compa-
ratus. Officium Vestalium erat ad Mu-
lieres restrictum, quas aquè, ut sacrifi-
culi Viros, de rebus fidei, morum ac ri-
tuum informabant. Ex ordine Vesta-
lium ejusmodi fuisse legitur Pogia Var-
monis filii Regis Prutenici filia; VVi-
divvudo Neptis, &c. à quâ Provincia
Pogefania nomen traxit, in hocce Du-
catu.

Officium autem sacrificulorum erat
1. sacrificare jam commemorata sacri-
ficia h. est, homines vivos; lumenta,
praesertim Equos albos; 2. homines in
religionis & cultus negotio informare;
ut & 3. modum vivendi iisdem pra-
scribere. 4. devotè orare quò Numi-
na placentur, & ad apparitiones, nec
non colloquia cum sacrificulis propitiâ
reddantur: 5. populo benedicere; inq̃
modo benedicendi plebi praeire. 6. de
dubiis, & perplexis; acquirendis, &
amissis responsa dare: plura videantur
in tracta: commemorato Hennenberg:
de antiquis Prutenis.

Duravit autem barbara hac Idolo-
mania in Prussia plus quam 500. annos
post

Officium
sacrificu-
lorum.

Duratio
religio-
nis Bac-

post Christum natum; maximè vigere
cepit sub VVidivvudo Primo Prute-
norum Rege, qui Balgam fundavit,
extruxit, ibidemq; leges Prutenicas pro-
mulgavit usq; ad introductum Teutoni-
cum ordinem; sub quo Pruteni domiti
facti ad fidem Christianam cōversi sunt,
non tamen sine ingenti difficultate &
sanguinis humani, vita fortunarumq;
jacturâ: uti statim indicabitur: Sed nec
sic prorsus Idololatria valedixit gens
Prutenica: quantumvis enim publicitûs
tale quid attentare non ausa fuerat;
furtim tamen, & clanculum Démoni-
bus litabat: Quâ de re conquesti suo
tempore duo illi supra commemorati E-
piscopi fuerant Anno 1530. in præs-
tatione conceptis verbis sequentibus: In
hoc angulo Prutenico, quamlibet
exiguo rudiores adhuc plerosq; non
parum multos tûm Pastores; tûm
oviculas habemus, Germanos, Bru-
thenos, Ruthenos, Polonos, Maso-
vitas, Lithvanos atq; Livonios, qui
veluti alteri Aborigenes in hoc Latio,
sedes sibi jam olim posuerunt: Refere-
mus etiam rem miram: Est adhuc

in Bruthenis nostris Sambienſibus Sudorum quidam manipulus (ut reliquam abominationem ſuperſtitio- num, reliquias Gentilitatis tacea- mus) Hirco etiamnum furtim non- nunquam faciens; ac inſtar olim Samaritanorum, una cum vero DEO vana priſci erroris Numina tre- mens, &c. Haſtenuſ verba Praſation: Quam quidem narrationem confirmat *Historia Pobetenſium Anno 1531. pau- lō antē in medium allata: Ac praxis multis in locis huius Ducatus à pluribus colonis frequentata ante aliquot annos per quandam manutraditionem à Majo- ribus Prutenis ad poſteros propagata; praſertim in pagis: ubi certo ac ſtato tempore ſub noctem omnis generis edu- lia praparari; primitiae vero eorum Da- moni conſecrari ſegregatā certā portione ſolebant: ad quarum abſumptionem Da- mon invitabatur, ac invitatus in Hypo- cauſto benè obſerato ſolus relinquebatur: omnibus autem domeſticis ſub extremo vite discrimine in domicilium illud eo tempore interdicebatur ingreſſus. Cre- debatur hoc pacto placari ac omni vene- rato.*

ratoris possessioni propitior reddi; ne aliquam noxam vel pecudibus vel frugibus eiusdem currente anno inferret. Atque hactenus habuimus primum remotius ἀποχρησμενον.

II.
Religio
Papistica.

SECUNDUM ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΝ remotius est, RELIGIO PAPISTICA: Circa quam quatuor veniunt consideranda: 1. ἀρχὴ principium & ἐπαγωγὴ vel introductio; 2. ἀκμὴ status vigoris; 3. παρακμὴ status diminutionis; & 4. κατάρσις seu πυνολοθεσία status totalis everfionis, ac reformationis.

Initium
Papismi
in Prussia.

De initio & progressu Religionis Christiano-Papisticae in Prussia.

1. Sub Boleslao Bohemiae Duce.

Primus omnium Prutenos ad Religionem Christianam convertere conatus fuerat, Dux Bohemiae XIV. Boleslaus Boleslai Gentili Religioni addicti filius, piissimus Heros: Is quippe non solum in propriae ditionis Urbibus & Oppidis Christianam religionem plantavit, extructis 20. templis: & praestituto I.

Pra-

REMO. §. II. PAPISMAUS INTRODUCTO.

Pragensi Episcopo Ditimaro Saxone; verum etiam Prussia curam suscepit, misso in eam II. Pragensi Episcopo S. Adalberto ex Bohemia oriundo, circa Annum Christi 988, vel 1000. deveniens ad fluvium Ossa cognominem, conscensa naviculâ tranat fluentem, non habens verò in are, quæ navarcha satisfaceret, luebat in corpore, vapulando plagis capiti remo inflictis iugè, exceptis sine omni murmuratione, ac cum summa patientiâ: Vbi verò in Prussiam advenerat, obambulando regionis compita, & colonias, barbaris viam salutis monstrat, eosq; de cultu divino informat, idola Ethnica, ac ipso horrenda sono Numina evertit, multis evincendo argumentis: Solem, Lunam, ignem, aquam, Nemora, & lucos, quibus hætenus cultum exhibuerant, nequaquam Deos veros; sed fictitios ac commentitios Deastras, ac reverâ DEL veri creaturas esse. Id quod agrè tulerunt flamines Gentilitii, ac proinde S. Adalberto insidias struere, eumq; non procul ab Oppido Fischhausen comprehensum ex iussu sui Crivve seu Pontificis vi opprime-

S. Adalberti adventus in Prussiam.

V. p. 57.

Fabula
de S. A-
dalberto.

primere; flagris & septem vulneribus
illatis affligere, truncatoq; capite ab ar-
boris ramo exanimatum corpus suspen-
dere. Quo percepto, ipsius hospes, apud
quem diverterat, frustra cadaveris eius
in Sydonem collecta, contumelavit. Fa-
bula verò potius est quàm Historia de S.
Adalberto, quam Simon Grunaw re-
fert; particulas exanimati cadaveris S.
Adalbertini in unum coeisse, ac coa-
luisse in integram, indutoq; amiculo
Missatico, pra se ferentes proprium ca-
put non ita pridem amputatum, Nubem
lucidam praecurrentem comitatas fuisse us-
que ad lacum à Dantisco uno milliari
distantem: ac ibi in quodam sacello of-
fenso altari ad feretri formam extructo,
in eo recubuisse, ibidemq; triennium
quiescisse: Verum cum exiguo honore
sic quiesceret; S. Adalbertus; noctu cui-
dam Masovitico plaustrario in loco il-
lo pernoctanti apparuisse, eiq; in manda-
tis dedisse; quò Gnesnam versus trans-
ferretur. Multò gerris fuculis vanio-
res sunt nugae de bipenni, quàm S. Adal-
bertus in frustra dissectus esse perhibe-
tur, quod ex Sambià usque ad Hiero-
polin

polin (Heiligenbeil) tranarit; indeq;
Oppidum cognomen traxerit: cum ve-
risimilior sit eorum Nomenclatio, qui
autumant ab aliâ bipenni, quâ Quercus
in illo loco humi fuerat ab Anshelmo
prostrata, oppidum esse denominatum.
Hoc autem verosimilius est, contumula-
tum S. Abalbertini cadaver ex postula-
to Boleslai Ducis Polonia effosum, ac
ex Prussiâ Gnesnam usque transporta-
tum ibidemq; honorificè sepultum fuisse:
an verò tanto cum sumtus dispendio, uti
refert Grunavvius, penes auctorem esto
fides: confer Crantz: in Vandalix lib.
2, cap. 29. Mechov. lib. 2, c. 5. Cromer:
lib. 3. &c. Neque hoc à vero alienum,
quod Otto III. Imperator Rom: pere-
grinationem Gnesnam versus ad S. A-
dalberti exsuvias invisendas suscep-
rit; eog; tempore Magnificè à Boleslao
exceptus eidem Diadema una cum ho-
noribus, ac titulus Regis, immunitati-
busq; ab omni Romani Imperii onere
contulerit: Cujus etiam auspiciis Duca-
tus Poloniæ in Regnum mutatus floruit
usq; ad Boleslai (ex Casimiro aliquan-
diu Monacho Cluniacensi; postea ve-

p. 28.

S. Adala-
berti ca-
daver
Gnesnam
transporta-
tur.

Peregrin:
ad exsu-
vias S.
Adalberti

E' Ducatu
Regnum Po-
loniæ primum
constituta.

ro ad Solium Regium evecto Anno
1041. filio prognato) tempora: is namq;
ob necem Divo Stanislao Episcopo
Cracoviensi illatam, ceu tyrannus Sce-
ptro regio privatus cum Successoribus &
regione ex torris factus fuerat ex de-
creto Papæ Romani: Regnum itaq; ab eo
tempore in Ducatum degeneravit. sicq;
duravit usq; ad Primislaum II. Anno
1295.

2. SubDy-
nastis Po-
loniæ.

Primus
conatus
videlic:
Miesko.

Conatum Ducis Bohemiæ excepere
conatus Regum Ducumq; Poloniæ, qui
identidem Prutenos ad Christianismum
convertere satagebant:

Primus omnium ex Poloniæ Dy-
nastis religionem Christianam in certâ
Prussiæ parte; præsertim in Culmiâ
& Lōbaviâ plantavit Dux Miesko
post susceptum baptisma Anno 965.
Gniesnæ: promulgato edicto, ut omnes
& singuli sue jurisdictioni subiecti de-
structis Idolis, sacris baptismatis initia-
rentur. In evidens pietatis recepta ar-
gumentum extruxit novem Basilicas
Episcopales, Gnesnensem, Craco-
viensem, Crusnicensem, Smogoren-
sem (vel Vratislaviensem) Posnani-
ensem,

ensem, Plotzensensem, Culmensensem, Caminensem, & Lōbaviensem in Prussia.

Pari pietatis zelo filius in Regimine successor Rex I. Poloniae Boleslaus, Prussos domuit eosq; tributarios reddidit, circa A 1001: idem fecisse perhibetur Boleslaus Uladislai filius prostratis ex Pomeranis & Prussis circiter 4000. post A. Christ. 1087. & Boleslai.

Secundus conatus Prutenos ad Christianismum convertendi insignis occurrit in annalibus Boleslai VIII. Anno 1146. ad Regimen electi in locum Uladislai fratris exulis: Is enim inito fœdere cum Cunrado, & postea cum Frederico I. Barbarossâ Imperatoribus Romanis, una cum fratribus Mietzlão, & Heinricho, Prutenos aggreditur, eas domat, tributarios reddit, & ad suscipiendum baptismum adigit: scilicet itaq; baptismatis initiati erant Pruteni Anno 1164; sed hypocritice & simulatè: Quamprimum enim secessit ex Prussia Boleslaus cum fratribus; irrunt Pruteni in Chelmiam & Masoviam colonias depopulando, devastan-

Secundus
conatus
Boleslai.

Baptisma
hypocri-
ticum,
Pruteno-
rum.

do compita, & pagos igne cremando; homines atque iumenta secum abigendo. Injuriam hancce redierat ultum Boleslaus cum fratribus; sed circumventus proditione quatuor Prutenorum aulicorum suorum; re infectâ, at non sine jactura vita Ducis Heinrichi fratris; ut & fortunarum ingenti dispendio inde reversus.

**Tertius
conatus
Conradi
Masowię
Ducis.**

Tertius conatus commemoratu dignus est Ducis Masovia Cunradi, Uladislai exulis filii: Is enim elocata filia suâ in matrimonium filio ultimo Regis Prutenici VVidiwvuti, Chelmo dicto: (à quo etiam regio seu provincia in Prusiâ cognominis est reddita Chelmia) eum à Gentilismo ad Christianismum convertit, invito tamen VVidiwvuto Rege parente; à quo etiam instigante Crivve seu Archifamine Gentilitio, ad Rikojoth locum Damonibus suprà commemoratis consecrancum; pro reddendâ mutata religionis ratione peremptoriè citatus comparere necessum habuit: interea irruunt Poloni in ipsius Ditionem, eoq. absente diripiunt ipsius artes; interemtis uxore & liberis, ac colo-

colonis igne succensis. Cladem ejusmodi exasperavit nimium exprobratio consanguineorum Chelmonis, tale quid abnegatâ avitâ religione sibi divinitus supplicii loco immissum esse: nec porro ipsi ut ut consanguineo, opitulari contra violentiam hostium voluisse. Confugiens itaque ad Masovitas ab iisdem suppetias impetrat; ac collectis cepis regionem suam denuò occupat; ita tamen, ut progressu temporis ditio illa Chelmenfis Masovitibus in peculium cesserit.

Factum proinde ut pars illa Prussie ad Christianismum converteretur per Episcopum Christianum cognomine: agrè verò id ipsum ferentibus aliis Prutenis: qui conspiratione factâ Chelmenfibus & Masovitis bellum intulere; eorum ditiones devastare trucidatâ ingenti Christianorum; in quorum numero fratres Eufiseri fuerant, multitudine. Ab aliis ratio illata huius truculentie alia narratur; nimium interitus Christiani Palatini Plotzenfis, à quo Conradus Dux educatus, ab eoque flagitiorum suorum enormium

Chelmia
ad Chri-
stianis-
mum con-
vertitur.

causâ sapius reprehensus fuerat: qui verò non saltim reprehensiones illas suâ deq. habuit; verum etiam Palatinum suum primum oculis privavit; insuper verò capite truncavit. Rumor hic ad Prutenos delatus, eos magis magisq. contra Masovitas, è vivis subloro Heroë Christiano, à quo multisoriet barbari victi reddebantur, arma sumendi, hocq. pacto hostes invadendi animasse perhibetur.

Hostium autem violentia Cunradus resistere propriis copiis, & viribus impos; ex svasu & consilio Episcopi Christiani apud Ducem Uratislaviensem Henricum, ut & apud Ordinem Teutonicum in Palestinâ implorat supplicationes; eiq. diitionem Lōbaviensem (ex quorundam sententiâ: à quâ reliqui discedunt; contendentes Lōbaviam ex donatione Pruteni Surbauno; ac post susceptum baptisma Pauli nuncupati, Primo Episcopo Christiano formulâ testamenti erectâ in Episcopatum cessisse) & Chelmensem ad possidendum in perpetuum donat ad refrenandos & compescendos barbaros Prutenos: Gesta hac

nar.

narrantur Anno 1226. Maji 29. die. Atque hac prima fuit occasio, quâ Fratres Ordinis Teutonici in Prussiam deveni-
runt: veruntamen non nisi anno demum septimo buc appulerunt videlicet Anno 1231; in sede sibi designatâ omnibus desolatis & solo aquatis deprehensis; quandoquidem plus quàm sesquitrecenta templa Christianorum una cum Cœnobiiis in Colmiâ & Poloniâ à barbaris erant exusta soloq; aquata: nova castra, templa, ac munimenta erigere necessum habebant: idem adversâ parte barbarâ faciliante, ad eò commodius resistendum Crucigeris; donec tandem domarentur, & subjugarentur in totum, non sine sanguinis Christiani profusione; temporisq; 53. annorum ac fortune ingenti dispendio: uti ex jam dicendis patefcet.

Sequitur itaque Quartus Conatus Crucigerorum, Prutenos ad Christianismum convertere allaborantium: qui quidem Imperatore Friderico II. & Papâ Honorio III. ex postulato Ducis Masovitici cum Exercitu Anno 1231. in Prussiam devenientes præfecto belli Duce Burggrabio Magdeburgense;

Prima Crucigeris suppe-
ditata in Prussiam deveni-
endi occasio.

Quartus Conatus Crucigerorum.

primum in Culmiz finibus circiter
 1000. barbarorum prosternunt: repor-
 tatâq; victoriâ extruxerunt arcem Res-
 den inter Pomeraniam & Culmiam
 sitam: inde verò progressi in Prussiam,
 extruxerunt arcem Christburg, VVeis-
 senburg, Rôssel, Bartenstein, Heils-
 berg, Brunsberg, &c. Ordinis supremo
 tunc temporis Magistro IV. Herman-
 no von Salza; qui Anno 1210. ad hanc
 dignitatem erectus in Palatinâ; post-
 modum verò Anno 1240. defunctus in
 Apuliâ Barletti humatus est.

Culmiâ itaq; subjugatâ & ad Chri-
 stianismum conversâ, vicina regionis
 Pomezaniæ (à decimo filio Regis
 VVidivvuti Pomezone sic cognomi-
 nata) incola itidem domiti & sacris ba-
 ptismatis initiati fuerant: Hos subsecuti
 sunt Natangenses à quinto filio VVi-
 divvuti Regis Natango sic dicti; Na-
 drovii à tertio filio VVidivvuti co-
 gnomen trahentes; post hosce Schalau-
 ni; Barthones, VVarmienses, Poge-
 sani vel Hoggerlandi; Sambientes
 verò difficillimè ad amplectendum Chri-
 stianismum adigi poterant: **Postremi in**
 am-

amplectendum Christianismum adigi po-
terant; postremo in amplectenda reli-
gione Christianâprehenduntur fuisse
Sudi ad fines Samogetiæ & Lithva-
niæ habitantes. Vbi commemoratione
dignum est de Ludovico von Liebenzell/
qui cum in acie interfectus, equo imposi-
tus ad hostium domicilia veheretur; re-
collecto spiritu, in captivitate 1600. ex
Sudis convertit. circa Annum 1280. sub
Cunrado von Feuchtwangen. X. Pro-
vinc. M. & Mangolt von Sternberg
XI. Provinc. M.

1600. Su-
di con-
versi à ca-
ptivo
Christia-
no.

Caterum multoties Pruteni abne-
gasse Christianismum; ac ad Gentilis-
mum relapsi fuisse leguntur: Quintu-
plex verò eorum defectio in annalibus
occurrit, illato siquidem Crucigeris bello;
excussosq; ipsorum iugo ad tempus liberè
Eibnicismum profitebantur.

Quintu-
plex de-
fectio
Prutenor-
um.

Prima A.
1240, sub
Cunrado
Landgra-
vio Thur:
V. Crucia-
gerorum
Generali
magistro:
triennis.

Prima defectio contigit Anno 1240.
instigante Schvvantipolko, à Duce
Poloniæ Leskone Albo Provincia Po-
meranica Prasecto tributario (annua-
rim 1000. mar. argent.) præsstituto; qua-
le verò is non solum Duci rebellis factus
pendere renuit; verum etiam Lesko-

nem

Schrvantis
polko par-
ricida &
Apostata

nem Anno 1227. ab eo ad Comitum re-
gni citatus, unâ cum reliquis Ducibus,
exercitu stipatus improvidò, ac inspe-
ratò, in balneo securum; indeq; profu-
gentem trucidavit. Factus itaque
parricida neq; Magistratui suo, neque
DEO fidem servavit; post baptismum
quippe susceptum more Ethnicorum;
cum quibus etiam conspirabat, eosq; ad
eiusmodi attentata Christiana religioni
exitiosa exstimulabat; in Christianos
cum Prutenis sequebatur, bonis ac vitâ eos
privabat. Duravit itaq; prima illa de-
fectio, Apostasia & rebellio integrum
triennium sub V. Generali Magistro
Ordinis Cunrado Landgravio Thu-
ringiæ; Provincialibus autem Magi-
stris Poppone von Ostermâ, & Heinri-
co VVidâ.

Secunda
Apostasia
Pruteno-
rum An-
no 1260.
triennis.

Secunda apostasia, vel defectio,
& rebellio Prutenorum occurrit An-
no 1260, prostratis Crucigerorum ali-
quot millibus in expeditione contra Cu-
rones: excusso quippe Ordinis iugo præ-
fecerunt rebelles Pruteni Capitaneos
ex animi sententiâ; Sambientes qui-
dem cognomento Glandem aliâs Ri-
char-

RE MOT. §. II PAPIS MUST ABNEGATIUS.

SA.

chardum ex suscepto baptismo; Varmenses Glapponem, alias Carolum; Pomezani Augustinum; alias Nicolaum; Natangenses Henricum Monto; Barthones Ottonem Divvan; hosce omnes antehac baptizatos, & in arte bellicâ exercitatos curâ & impendiis Crucigerorum. Duravit hac etiam rebellio & apostasia triennium; vel quod excesserat diutius ex aliorum placito.

Tertium defecerunt Pruteni sub Hannone Sangerhausen VII. Ordinis Magistro, ac duravit apostasia hac ad tempora Hartmanni Comitis ab Heldringen VIII. Crucigerorum Magistri ad A. 1279. hoc est, integrum septennium.

Tertia
Apostasia
septennis.

Quartum defecerunt Anno 1286. sub Burchardo von Schwanden Generali Crucigerorum Magistro: quo tempore Barthones & Pogesani deserti Prussiâ in Lithvaniam profugi facti; postea verò veniam deprecati in gratiam à Crucigeris recepti sunt. Duravit autem defectio ista integrum annum præter propter.

Quarta
A. 1286.
annua.

Quin-

Quinta A.
1295.

Quinta apostasia, defectio & rebellio contigit. Anno 1295, sub Conrado Feuchtwangen X. Ordinis Teutonici, Magistro Generali: aliis quidem Prutenis rebellionem occultantibus; ac clàm potius conspirantibus; Natangensibus verò palàm Crucigerorum Ordini renunciantibus, ipsorumq; jugum excutientibus.

Repressio
totalis
Prutenorum ab
exteris
sublevata

Durante verò apostasia & defectione crebriori; barbarorum petulantiam & rebellionem Crucigeri tandem superarunt, domuerunt, eosq; universos ad Christianum amplectendum adegerunt; ac insuper sub suam jurisdictionem redegerunt; veruntamen suppetias & succenturiatas veluti vices, ac auxiliares copias subministrantibus exteris Dynastis Christianis.

I.
Suppetia
Marchionis
Episcopi
Mersburgensis,
A. 1251.

Post primam igitur apostasiam barbarorum & Cladem Crucigeris illatam; sublevandi conatus Ordinis Crucigerorum, ac maximè ulciscendi immanitatem barbarorum studio; devenit in Prussiam Marchio Episcopus Mersburgensis, una cum Comite von Schwarzburg Anno 1251; ac peragrata
Natan-

Natangia rebelles compescuit, contumacesq; debito zelo mulctavit.

Anno 1254. brumali tempore devenit Odoaker Rex II. Bohemix magna comitante caterua, qua exercitum circiter 60000: in comitatu illo erant Marchio Brandeburgensis Otto; Dux Austriae, Burggravius Moraviae, Episcopus Pragensis Bruno (vel Colonien-sis) Episcopus Olmitzensis; tunc Sam-bienfes in tractu Mednavv imprimis rebelles incolas Christianam religionem suscipiendam dissipatis barbarorum co-pis compulsi: erecta in perpetuam su-memoriara arce, quam Regiomonta-nam nuncupavit Anno 1255.

2. Odoaker II. Regis Bo-hemix Ana-no 1254.

Arx Regiomonta-na erecta.

Anno 1262. venerat in Prussiam optulandi Crucigeris animo Comes Juliacensis stipatus comitatu plurium Principum; cum quibus rebelles Prutenos adortus circiter 3000. eorum prostravit; reliquos vero subditos Crucigerisq; addictos reddidit.

3. Comitis Iuliacensis Ana-no 1262.

Anno 1272. huc insuper cum spe Elato Exercitu concesserat Marchio Misniae Dietericus, ac rebelles apostas-Natangenses supplicio debito affecit.

4. Marchionis Misniae.

cit, omnibus quotquot offenderat inter-
 emtis; immorigeris ad professionem
 Christiana fidei adactis. Subjugatis hunc
 in modum Prutenis Crucigeri à vicinis
 tùm Samogetis; tùm Lithvanis ni-
 miùm infestabantur, & divexabantur;
 ingentem Cladem & jacturam bono-
 rum, & vita perpeſſi: ſiquidem cente-
 narius ſerè annorum elapsus erat, bar-
 baris nondum aut vix ac ne vix quidem
 domitis redditis, adq̃ fidem Christianam
 adductis: VVinricus von Rnipenroda
 Pruſſia M. annales recensendo ſuo tem-
 pore deprehēdit: bellum cum Samogitis
 85. annos geſtum fuiſſe: in acie occum-
 bentibus Christianis; ex Crucigeris
 fratribus nobili proſapia oriundis 49.
 ex Illuſtri verò familiâ 28. ex ordine
 Civico 4000; ex Nobili familiâ 11000;
 ex gregariis Militibus 8000: ex Ad-
 venis, & Hoſpitibus Volonibus 15000:
 ex ruſticis partim interfectis; partim
 in captivitatem abactis 168000: ſub
 Conrado von Jungûngen/ ſupputatum
 erat diſpendium Christianorum vitam
 in acie contra barbaros profundentium;

ex

ex Crucigeris fratribus 161: extra ordinem verò Crucigerorum 5021.

Barbaris itaque undequaque superatis, domitis & ad Christiana fidei publicam professionem adactis; Crucigeri magis magisque religionem Christiano-Papisticam plantatum & propagatum huic in oris sedulo curarunt; quæ de re jam restat ex professò breviter tamen agendum.

De AKMH & statu vigoris Religionis Christiano-Papisticæ in Prussia.

Religio Papistica-Christiana in æquâ constituta fuisse hisce in oris deprehenditur ab Anno Christi 1400. usque ad 1520. Quantumvis enim religio hæc multis bellis partim à Regibus Poloniæ jam ad Christianismum conversis; partim à Ducibus Lithvaniæ; partim à Bohemis; partim denique intestinis dissensionibus infestata fuerat: viguit tamen in ea religio armis introducta & propagata; qualis adhuc in regno Pontificio obtinet:

Nam

Vigor Religionis Pontificiæ consistens.
Primo in extruditione templorum, Basilicarum, Monasteriorum.

Deinde in peregrinationibus indulgentiariis.

Tilia Idololatrica
 v. p. 80.

Quednav D. Iacobo templum sacrum.

Nam præter Basilicas, templa; quorum pleraque hodieq; ex Papatu ad reformatas Ecclesias transferunt; tum temporis extructa erant Monasteria pro Monachis & Monialibus: intra Regionem; & extra urbem hancce: Ad certa loca instituta & designata erant certa peregrinationes: Hoc nomine audiebat Templum Dantisce Divæ Elisabethæ consecrancum; Neoburgicum in tractu Pomerellano; templum hoc Privilegio erat à Papa donatum A. 1393: in cuius consecratione acquirebatur remissio omnis culpe & pœna; Eadem spondebatur, peregrinationem ad Tiliam in campo propè Beislak vicum Idolatricam suscipientibus: Hinc Dux Prusie Albertus adhuc in Papatus tenebris cespisans pedester & quod magis est, nudus pedibus ad Tiliam illam Regionem peregrinationem suscepisse legitur.

In vico Quednav templum Divæ Iacobo in honorem fuit dicatum: ad quod plurimi nautæ præsertim vel navigantes reliqui in extremo necessitatis articulo constituti, peregrinationes volebant, & expediebant.

Non

Non procul à Lithostrato Regio-
montano; extat etiamnum templum B.
Mariæ dicatum in vico Judenfirch co-
gnomine; sub Conrado von Jungin-
gen adeò celebrè, ut ipsius fama apud ex-
teros percrebuerit longè latèq. Hinc
Carolus Dux Geldriæ celebritate fani
illius motus, in Prussiam 4000. militum
stipatus devenit persolvendi votum
suum gratiâ in templo commemorato:
in transitu verò per Pomeraniam: ca-
ptus fuit: à Crucigeris ex captivi-
tate vi ereptus in loco Falsenburg: Id
quod Carolo Duce displicuit: restitutus
itaq. in captivitatis locum, alio pacto re-
laxatus, ac inde dimissus usq. ad locum
templi Judenfirch cum exercitu tendit;
peractoz B. Mariæ Sacrificio; hinc in
Geldriam reversus est.

Judenfirch
B. Mariæ.

Ducis Gel-
driæ super
stitio.

In tractu Sambienfi erectum et-
iamnum extat templum in memoriam
& honorem S. Adalberti Pragensis
Episcopi Martyris; cujus supra facta to-
mentio: gaudens S. Adalbertini cogno-
mine hodièq. ab impetratis olim in-
dulgentiis celebre: Illuc enim Crucige-
rorum Magistri Generales concedendo

p. 39.

S. Adalber
Albrecht

unâ cum spectatissimo comitatu, & Episcopo Fischausensi indulgentias impetrare singulis annis circa festum Michaelis in more positum habebant; uti hoc ipsum historie de Ludovico Bon Erllingshausen Prussiae Archimagistro An. 1463. comprobatur: ut & alia, Sub Henrico von Richtenberg Prussia Magistro de Erhardo von Reissenstein commendatore Regiomontano, qui quatuordecim integros annos, telum Chalybeum in certamine ab hoste capiti inflictum circumportavit; donec per palati partem putrefactam egressum reperiret. Id quod commemoratus commendator honori S. Adalberti consecrancum cateculâ argenteâ imagini S. Adalberti unâ cum insignibus suis gentilitiis, in perpetuam rei memoriam appendit. Visitur id ipsum hodiernis temporibus dicto in loco.

Arnaw
Div. Catharinæ.
Jergenaw
B. Mariæ
sur S.
dreyfaltig
Feis.

Dive Catharinæ olim templum in Arnaw erat consecrancum: quod etiam peregrinationes institui solebant: ut & ad simulacrum B. Mariæ in Jergenaw: & post ad idem in Canobium S. S. Trinitati dicatum & in loco Rickopoth extructum.

structum : ex Jergenaw translatum :
nec non ad Simulacrum S. Anna in Fra-
wendorff.

Frawen-
dorff
S. Anna
Mulhaus-
ensis In-
dulgenciae.

In vico Mülhausen olim templum
ob indulgentias & peregrinationes cre-
berrimas erat celebre ; cum in finem im-
petrato Diplomate Papali : operâ, studio
& impendiis Danielis von Rünheim
Senioris : is quippe ἀντιστοιχῶνς Ro-
mam invisens A. 1492. supplex Indul-
gentiarum Litteras ab undecim Car-
dinalibus Papâ tunc temporis Inno-
centio VIII. ex lethargo laborante, ex
quo etiam obiit ; accepit, quae etiamnum
dicto in loco asservantur, subscriptionem
undecim Cardinalium ; unâ cum ap-
pensis eorum sigillis exhibentes : in quo-
rum numero primas tenet Rodericus
Borea, genitæ Hispanus, Cardinalis
Porturicensis ; eodem anno Pontifex
creatus ; ac Alexander VI. nuncupa-
tus est : in quo quidem templo post re-
formationem Evangelicam filia B. Lu-
theri ; Conjux Dn. von Rünheim una
cum 5. liberis contumulata quiescit (uti
& Regiomonti in paleopolitano filius
B. Lutheri Johannes major natus sepul-

Lutheri fi-
lia cum
liberis
quinq; in
templo
Mulhusta-
no sepulta
ipsum fi-
lius Iohan-
nes in tē-
plo Re-
giomonti-
tano.

tus esse reperitur, in cuius obitum programma Academicum circumferebatur ante aliquot annos.)

Labiaw
Div. lo-
doco.

Prope Castellum Labiaw viret adhuc Quercus; ad quam prætermavigantes Lithvani & Poloni Papicolæ sinuato poplite S. Jodoco litare, uti olim solebant; ita hodiernis temporibus ex antiquâ consuetudine solent gratitudinis ergò, ac sacrificii loco denarium unum atq. alterum in cavam Quercus partem injicientes: Id quod sæpius observans quidam Colonius Labiaviensis, quodam tempore depositum inde eruit ad 40. Marck referente Dn. Capitaneo Labiaviensi moderno, Generoso Iohanne von Wallenrodt.

edim in
Urbe, tum
in Ducatu

Extabant etiam plura alia loca, & templa peregrinationibus, & indulgentiis ab antiquis Papicolis sub religionis & pietatis prætextu in honorem & cultum Divis commentitiis dicata & consecrata; præsertim extra huncce Ducatum; ut pote, in Glottavia oppido Guttstadt / Elbingæ ad Divi Georgii Xenodochium in suburbio; Launiz &c. Splendorem adhuc, ac vigorem Papistica

pistica religioni conciliabat ordo Cleri-
corum toto ferme temporis illius spacio
in hunc Ducatum insuper à Pontificiis
introducitus: siquidem in Sambia ab A.
1255. usq. ad 1520; XIX. praefecti erant
Episcopi omnes Pontificii; XX. quippe
Georgius à Polents luce Evangelii illu-
minatus Papatui renunciavit: In Po-
mezania verò ab A. 1245. prater pro-
pter, usq. ad 20. etiam XX. numerantur
Episcopi Pontificii; XXI. siquidē Erhar-
dus Queis Sambiensis Episcopi à Polents
ὁ ἡγεμὼν, etiam Papistica idolomania
valedixit circa A. 1520. & sequentes.

Processiones insuper pompâ Per-
ficâ ornata; nec non frequentia, Ma-
gnatum, Dynastarum, & caterorum
tam ex primoribus, quàm ex vulgo con-
decorata crebriores in usu fuisse depre-
henduntur: Regiomonti quidem Pro-
cessionis ritus hunc in modum institui
solebat, qualis ex processione A. 1519
conspicitur: institutâ die Veneris ante
medium Junii Quadragesimæ. Intere-
rant tunc Pompa illi Theatrica duo Epi-
scopi, Pomezaniensis Jacobus von Do-
beneck & Georgius von Polentz Epi-
scopus

Tertio in
splendore
Ordinis
Ecclesia-
stici.

Quartò in
institutis
Processio-
nibus cre-
briorib9.
Processio
Regio-
montana
Anno
1519.

scopus Sambiensis: Marchio Albertus Dux Prussiae, tum temporis adhuc Magister Crucigerorum supremus; Marchio Vilhelmus; Alberti Ducis frater; Ernestus vel Ericus Dux Brunsvicensis: initium processionis institutum erat in templo Cathedrali Cneiphoviano; ex quo progressus factus in templum Paleopolitanum; inde in templum Divo Nicolao sacrum in Lithostrato seu praeurbio palaopolitano situm; porro in templum Divae Magdalene, quod esse jam desuit, situm fuerat prope arcem, ubi locorum Moneta nunc cuditur: hinc in Templum Arcis; ex eo verò in Templum S. Crucis; quod etiam profanatum ac conflandis tormentis aeneis, machinisq; bellicis destinatum prope portam Crucis nuncupatam; inde in Templum Divae Barbarae; postea in templum Monialium B. Mariae sacrum; quod hodieq; extat in Xenodochio: ex hoc in Templum Spiritus Sancti, quod hodie in usus fartorum & Lanionum cessasse in veteri oppido prope portam Lobnitensem visitur: deniq; regressus inde institutus erat in templum sum-

mum

CED. REMOT. I. M. PAPISMUS DECLINANS
63.
mus seu Cathedrale Cneiphovianum:
ubi etiam aëui coronis erat imposita.

De ΠΑΡΑΚΜΗ seu statu De-
clinationis, vel diminutionis re-
ligionis Papisticæ in hoc Ducatu.

Q Vemadmodum morbi ex vitiosis
humoribus oriundi, corpus huma-
num infestantes; suum habent initium
incrementum; vel augmentum; fasti-
gium, decrementum, vel declinationem,
& tandem totalem exstirpationem ac
desitionem: Pariter cum falsâ religione
imprimis Papisticâ comparatum esse; te-
stantur tum aliarum regionum; in qui-
bus religio Pontificia olim obtinuerat,
annales; tum maximè in hocce Ducatu
vicissitudinis partim suprâ enumerati;
partim jam jam enumerandi gradus.

Ceterum status inclinationis ad ex-
terminium vel diminutionis religionis
Romano-Catholica, in hocce Ducatu ex
sequentibus indicantibus erit pensitan-
dus:

Primum indicium παρακμῆς fuit

c A

con-

Decremē
ti religio
nis Ponti
ficis in-
dicia:

Primum;

contem-
tus Decre-
torum Pa-
palium.

Urbani V. de
repetendis
decimis.

Excom-
munica-
tio Vrba-
ni V. ride-
tur à Cru-
cigeris.

contemptus edictorum, & decretorum
Papæ Romani: Quem quidem à Cru-
cigeris expertus est Urbanus V. misso
Legato quodam Cardinali repetundarum
decimarum gratiâ in Prussia: At ArchiMagister omnem pensionem
inhibuit: de quo certior factus Papa,
Ordinem diris devovii; & excommu-
nicatione mulctavit ad 14. annorum
intervallum; sed probro, & fannus ha-
bitus est ab omnibus. Inde factum, quod
Imperator Carolus IV. contra Ordinem
concitatus sit à Papa ad vindican-
dam ipsius contumaciam; & erga se
inobedientiam: nilq. amplius tunc re-
stabat; quàm Ordinis in Prussia oppu-
gnatio; nisi intervenissent quorundam
ex Germaniâ Principum consilia salu-
bria & moderata; quibus auctores, &
suasores erant Crucigeris, quò Casari
quàm primum reconciliarentur: quo
facto Papam insuper muneribus placarent:
id quod etiam ab eis prestatum; ita
dirigente Conrado von Jungingen
XXII. ArchiMagistro Prussiae.

Simile quid accidit A. 1450. & se-
quent: sub Ludovico von Erlingshaus-
sen;

REMOX. §. II. PAPISMUS DECLINANS

ten: Eo quippe tempore expedivit Legatum suum Papa Nicolaus V. Episcopum syriensem (vel juxta alios, Portugalem) in Prusiam ad Ordinem Crucigerorum, ut & ad Confederatos Provinciæ, fœdus eorum ac compactum mutuum annihilandi gratiâ: Id quod Pontifex attentavit partim in Insula-Marianâ; partim Elbingæ per legatum suum: sed frustra; quippe reluctantibus confederatis; qui insuper Pontificis decretum annihilationis suæ degetulerunt; in nullog. censu honoris habuerunt; tandemq. unanimibus votis, ac suffragiis in conventu Torunensi nuncio Ordinibus remisso, patrocinio, & jurisdictioni Regis Poloniæ sese submisserunt An. 1454. unde bellum tredecim annorum concitatum exarsit inter Ordinem Crucigerorum, & Regem Poloniæ Casimirum: in quo ex parte Polonorum occubuerunt 85000; ex parte Crucigerorum verò 69300. militantium stipendiis; reliqui namq. innumeri milites passim extra castra & stationem suam exorbitantes, interemti his non accensentur.

Annihilatio decretalis Nicolai V. Papæ à Prussis contempta nitur.

Sixti IV.
regulæ
concul-
cantur.

Secundum
refrena-
tio pote-
statis Epi-
scopalis.

Episcopo
Cujaviensis
livoris, &
invidia
arguitur.

*De Heinricho Richtenberger Prussia
Generali Magistro perhibent annales,
quod Papa Sixti IV. decretis & regulis
parere detrectavit, ac attentatis Theo-
dori de Cuba Episcopi Sambienſis re-
luctatus fuerit: qua de re infra. Seq.*

*Secundum signum napaxpny reli-
gionis Romano-Catholica indicans fuit
refrenatio potestatis absolutæ Epi-
scoporum Pontificiorum: Experiri
hanc necessum habuit Episcopus Cujaviensis
Iohannes Crapidola; qui ex
quorundam instinctu habitâ prolixiori
oratione ad Conradum von Jungingen
eidem suavor, & auctor esse voluit; quo
Polonis bellum indiceret, ac inferret:
Quâ oratione patienter auditâ, id re-
sponsi Magister Prussia commemoratus
Episcopo, præmisâ acriori reprehensio-
ne, & increpatione, reposuit: Indi-
gnum esse officio Episcopali consi-
lium ejusmodi, cui si parendum;
nil certius, quàm inde pauperies &
egestas ad miseros Colonos redunda-
ret; nec non sanguinis infontis lar-
gissima profusio foret expectanda.
Scias ergo Domine Episcope, me
pecto-*

pectoris tui lividi & invidi consilio
nequaquam locum apud me relictu-
rum, nec arma contra quemquam
moturum.

Qualiter etiam exceptus fuerit E-
piscopus Sambienſis Theodorus de
Cuba; in Pruſſiam à Papa Sixto IV.
miſſus ad occupandum Episcopatum
Sambienſem; tum contra vota & ſuf-
fragia Generalis Pruſſiæ Magiſtri
Henrici Richſtenberger; tum capituli
jura, & immunitates; ex annalibus
quivis deprehendit. Cum namq. colle-
ctam ex indulgentiis & bonis Eccleſia-
ſticis pecuniam circa 20120. Marſc
Papa Romam transmittere ſecum conſti-
tueret Episcopuſ; monitus de intermit-
tendo conatu inſuper à Magiſtro Pruſſiæ,
nihilominus in propoſito pergeret; jūſſu
Magiſtri commemorati inter edendum
Episcopuſ captuſ, ac in arcem Tapia-
vienſem abductuſ; ibidem in tenebri-
coſo laqueari inediaſ conſumtuſ, & exa-
nimatuſ eſt A. 1474. cujuſ funuſ poſtea
veſtibuſ Episcopaliſ indutuſ, in tem-
plumq. Cneiphovianuſ translatuſ,
honorificè ibidem fuit ſepultuſ. Id quod
reſci

Episcopuſ
Sambienſiſ
malè ex-
cipitur
& tracta-
tur.

resciscens Pontifex Sixtus cum indignatione in hac verba erupisse fertur: Deleatur pessima illa Crux: Maledictus enim Ordo, ubi Laicus regit Clerum.

Tertium
indiciū
exagita-
tio Indul-
gentiarū.

Roma post
fornacē.

Tertium indicium παρρησίας fuit inhibitiō & exagitatio Indulgentiarum Papalium: Impetratas namq. indulgentias An. 1397. in templo Danti-scano Divæ Elisabethæ consecraneo, pro remittendâ culpâ & pœnâ; multi exhibitarunt, & exagitarunt hac & id genus alia dicteria ingeminantes: Rom-
were sñnen nñn hñtern Offen kommen
h. e. Romam ad eò sibi vicinam fa-
ctam esse, ut post fornacem adiri ac
salutari posset.

Subditis autem suis peculiari pro-
mulgato interdico ad indulgenti-^{as} ejus-
modi peregrinationes inhibuit Conra-
dus von Junaingen. Idem interdixit,
ne quisquam suæ jurisdictioni subdito-
rum Neoburgum versus indulgentia-
rum gratiâ pro culpâ & pœna impetran-
darum tenderet.

Quartum,
sectæ

Quartum indicans occurrit, grassa-
tio sectarum variarum sub Papatu hisce
in

in oris: Sextuplex autem ordo sectarum incolas Prutenicos infestasse deprehenditur.

Primus ordo sectariorum in Albis, sub V Verno von Brseln XIV. Generali Magistro Prussia: Extitit namque tunc temporis singulare genus hominum albis pallis indutum, intertextâ S. Andreæ Cruce, eâque viridi: jactitabant revelationes Enthusiasticas, præsertim de acquirendâ, & intercipiendâ Palestinâ succurrentibus reliquis hunc in usum Christianis; multi in Germaniâ applausum eis dederunt; impensasque copiosas & largas contulerunt; idem ut faceret Generalis Magister Prussia sollicitabatur ab Imperii Principibus, & Dynastiis; Sed prudenter tum suppetias: cum hospitium veteratoribus illis denegavit: paulo namque post detecta fuit fraus Enthusiastarum istorum, sicque fictitius ordo hicce confestim disparuit, ac dispersit.

Hunc ordinem sectarium excepit secundo loco Schisma Monachorum Torunensium: quorum quidam ordinis Bernhardini assertum ire non dubitabant: Christum non fuisse in utero

multifarie in Prussia grassantes, eaque sextuplices.
1. Secta in Albis Enthusiastica.

2. Schisma Monachorum Torunensium, de gestatione

B. Vir-

ne conce-
pti Chri-
sti non in
B. Virgi-
nis utero;
sed corde.

B. Virginis gestatum post conceptio-
nem sed in Corde: Huic verò contra-
dixit Dominicanus in monasterio Divi
Nicolai: refutatus ipsius argumentis:
Ille verò exceptionis loco exprobrat Do-
minicanis omnia ipsorum patrata in a-
culto flagitia à primordio ordinis huius:
Hinc aborto litigio, & tumultu Mona-
chi omnes S. Nicolai, in exilium pro-
puls: ex intercessione Praefecti provin-
cialis sedibus suis restituti sunt, sub Hen-
rico Dusnero Prussia M. Generali circa
A. 1345.

3. secta
Albigen-
sum.

Tertius ordo secliariorum fuit Al-
bigensium sub Conrado Tiberio von
Wallenrodt XXI. Crucigerorum Magi-
stro Generali: Dux horum erat Lean-
der quidam Medic. Doct. Galliâ extor-
ris Albigenium secta addictus: multis
in hoc Ducatu apostasia & defectionis
causa fuit, ipsius attentata promovente
seculari brachio: Clericis Papisticis sese
nimium opposuerat, eosq. apud Genera-
lem Magistrum Prussia exosos reddide-
rat. Provocatus verò ad Colloquium
Marienvverderense cum Monachis
instituendum, eorum contendens, incidit

in lacunam argillaceam solito profundiore aquâ repletam: in quâ etiam suffocatus interiit.

Quartus ordo sectariorum fuit VViclefistarum, circa A. 1415. Hinc Generalis Prusie Magister Michael Ruchmeister von Sternberg indixit ejus rei gratiâ conventum Braunsbergæ Anno 1416. die Circumcisionis: ac promulgato edicto proscripsit haresin VViclefistarum, inter Crucigeros, & ordinem Civicum frequentatam; cum additâ interminatione: ne quis imposterum titulum Evangelici sibi arrogaret: sed potius audiret servus vel Minister Dei: privavit etiam VViclefistas honestâ sepulturâ, eorum funera ex Cæmeteriis aliorum Christianorum excludendo: nec non in Prutenorum relegendo: insuper in deductione funeris deprehensos 30. marcis multavit.

4. secta
VViclefistarum.

5. Taule-
ristarum.

Quintus ordo sectariorum erat ^{Johannis} Pauli Tauleri doctrinam profitentium, sub Paulo Billiger von Ruxdorf Generali Prussia Magistro. Tales fuisse perhibentur octodecim fratres oborti ex ordine Crucigerorum: poscebant prædium

PARS I. MEMB. I. ART. I. ΑΝΤΕC. REMOT.
dium seu Villam Grunhoff una cum
quatuor pagis sibi deputari, ad observan-
dum regulas Tauleri, quæ passim in con-
cionibus ipsius occurrunt: sed nil tale à
superioribus adipisci potuerunt, nec ta-
men ordinem abjecerunt.

6. Effæo-
rum, vel
Pythago-
reorum.

Sextus ordo insuper occurrit sectæ
Effæorum ex parte, vel Pythagoreo-
rum addictus: Etenim sub Friderico
Marchione Misnia, Generali Prussiae
M. concessit huc ex Bataviâ mirabile
genus hominum catervatim, confluens
ex mæchanicis & reliquis otio indulgen-
tibus nebulonibus; ac tum in Vrbe; tum
in vicis oberrans: præfecto sibi Duce
Italo quodam Clerico: Vestitus eorum
erant stolæ candidæ duplo, vel triplo in-
duta; incessus nudis pedibus, & aperto
capite sive æstivo, sive brumali tempore:
erant porro portitores parvæ lignæ
Crucis, brachiis impositæ; Cibus eorum
erat fructus arborum & plantarum v.
g. poma, pyra, cerasa, nuces &c. piacu-
lum verò incurrere credebatur quispiam
edendo de cibo animalium quorumlibet.
Sortiebantur peculiarem appellationem,
ut audirent fratres stolaris, vel stoligeri

Rittels

Rittelbrüder : simulabant egregiam
sanctitatem ; cuius prae-textu homines
ad sibi benefaciendum allicebant unde-
quaq; : ita ut nullus defectus deprehen-
deretur apud eos quàm cibum : quàm potum :
à Regiomontanis civibus liberali fue-
rant excepti hospitio in Horto Vete-
roppidano communi aliquandiu. Re-
giomonto autem, & Borussia egressi ;
devenerunt in Lithvaniam , adeoq; ad
urbem VVilnam usq; inde porrò pere-
grinationem suscepturi ad Paganos
Turcas , & reliquos Gentiles, sed tur-
bati in proposito à Littavicus dynastis
denegato ipsis libero comitatu , & sal-
vo conductu partim ; partim , etiam in-
teremti deserunt in vivis & rerum na-
tura esse.

Quintum & postremum indicans
signum inclinationem ad ruinam Reli-
gionis Romano-Catholicae fuit Intro-
ductio particularis in hunc Ducatum do-
ctrina Evangelica operâ & ministerio
B. Lutheri restaurata. Quandoquidem
divinâ providentiâ factum, quod Regi-
men huius Ducatus ad Marchionem
Brandenburgensem Albertum sit de-
volutum

Quintum
indici-
um
introdu-
ctio par-
ticularis
doctrinae
Evange-
licae.

voluntum sub illud tempus quo iubar Evangelii ex tenebris Papatus in Germaniâ promicare, ac illucescere capit. Electus quippe Generalis Crucigerorum M. A. 1511. ab Imperii Principibus, in Prusiam comitatu 400. Equitum stipatus devenit A. 1512. die Cœciliæ; 22. Novembr. Heic autem statim de recuperando Ducatu sub predecessoribus suis abalienato, sollicitus fuit; nec in Div. Sigism. Regis Poloniae sententiam ire voluit; quò relicta Prussiâ, eaq. ad Regem Poloniae devolutâ; Podoliam jure hereditario occuparet; sed omnem movere lapidem perrexit, ut cum subsidio Imperii, Dominus Prusiae evaderet. Quamobrem A. 1518. cum Imperii Principibus in conventu Berolinensi pro salute, & felicitate hujus Ducatus ultro citroq. consultaverat; secumq. certò constituerat aperto Marte universum Ducatum à Regiâ jurisdictione vindicare, sibiq. asserere & subjugare. De quo certior factus Rex Poloniae bellum nostro Duci denunciat; A. 1519. 28. Decembr. quod etiam inauspicatò triennium ferme integrum arsit, cum ingenti

vita
huius
nec
lire
Ma
ter
Lig
ind
qua
run
prop
ber
ac i
agoo
lon
Pr
sub
152.
gem
cum
reli
ctus
illu
plius
runs
ineb

Advento
Ducis Al
berti in
Prusiam.
A. 1512.

vite fortunarumq; iacturâ colonorum
huius, ut & Masovitici Ducatus; do-
nec in medium veluti incendium prosi-
liret par Heroum incomparabilium,
Marchio Georgius ex Franconiâ fra-
ter Ducis Alberti & Fridericus Dux
Lignicens. ex Silesiâ; pacificationis &
induciarum interponendarum gratiâ;
quas etiam ad quadriennium impetra-
runt ab A. 1521 usq; ad 1525. Interea à
proposito minime desciscens Dux Al-
bertus ad Principes Imperii confugit,
ac in comitiis Noribergensibus avo-
τορσώπας de suppetiis contra Regem Po-
loniæ eos compellat; sed re infectâ in
Prussiam reversus Regi Poloniæ sese
submittit; eiq; homagium prestat Anno
1525.

Caterum dissidium illud inter Re-
gem Poloniæ & Ducem Albertum
cum inclinatione ad ruinam Papistica
religionis erat evidentissimè conjun-
ctum: Siquidem Primò ab ipso belli
illius auspicio nullæ processionis am-
plius in Ducatu hocce instituta occur-
runt: Ultima processio sollemnis insti-
tuebatur A. 1519. quæ suprâ a nobis fuit
d 2 com.

Homagiū
Regi Po-
loniæ pre-
stitum. A.
1525.

1. Ultima
processio
Papalis
Regio-
monti.

p. 61.

PARS I. MEMB. I. ART. 1. ANTEC. REMOT.
commemorata; hanc verò nulla ulterior
excepit.

2. Cōver-
sio utrius
que Epi-
scopi à
Papatu
ad fidem
Evāgeli-
cam.

3. Mutas-
tio for-
mulæ Re-
giminis.

4. Voca-

Deinde circa Annum 1528. sequi-
uterq. Episcopus tam Sambienfis;
Georgius à Polents I. V. Licent: tam
Pomezaniensis Erhardus Queis agni-
to errore Papistico; doctrinam Evange-
lii proximè videl. ab A. 1517. VVite-
berga repurgatam & restauratam am-
plexi sunt.

Tertio Prussia M. Generalis Alber-
tus de mutando statu. & formulâ regi-
minis sui cogitare cepit; idq. ex consi-
lio B. Lutheri; siquidem inter peregrè
proficiscendum usq. Noribergam ver-
sus, Dux Albertus Lutherum saluta-
vit, ab eoq. uti de reliquis doctrina E-
vangelica capitibus; ita de mutatione
status instituendâ, ut & de reformatio-
ne universali introducendâ informa-
tus fuit. Hinc illa B. Lutheri Epistola
an die Herren Deutsches Ordens / daß
Sie falsche Keuscheit meiden / vnd zur
rechten Ehrliehen Keuscheit greiffen;
extat Tom. 2. Jenens. German. fol.
192. sequ.

Quartò mittebantur ex postulato
Ducis

Ducis Alberti à B. Luthero Theologi **Orthodoxæ religioni additi: Huic**
A. 1523. in Prussiam missi D. Breis-
mannus & Amandus: quorum hic
primam concionem Evangelicam ha-
buit in templo Veteris Oppidi ejusd.
A. dom. 1. Adventus: postmodum verò
à Senatu illius Oppidi ob acriores concio-
nes; quibus enormia eorum delicta ta-
xabat, in exilium pulsus est. Breisman-
nus verò primam habuit Evangelicam
concionem A. 1523. 27. septemb. in
templo Cathedrali Cneiphoviano ac
postea defuncto Georgio à Polents in
Episcopatu Sambienfi successit; ac vi-
xit usq. ad A. 1549. ejusdem namq. die
1. Octobr. mortuus in commemorato
templo sepultus est.

Quintò Paulus Speratus A. 1524.
in Prussiam missus, idololatrica simula-
cra ex templo Cneiphoviano à pueris,
& mechanicis deturbari, & extermi-
nari permisit die Martis post Dominic.
Invocavit: posteaq. Erhardo Quercis
A. 1529. lue sudoriferâ cum ex Comitibus
Regiomontanis domum reverteretur,

à 3 in

logorum
 orthodo-
 xorum in
 Prussiam.

Prima
 concio
 Evâgeli-
 ca Regio-
 monti A.
 1523. has
 bita à
 Breismana
 no 27. Sep-
 tiembr.
 ab Amâ-
 do 1. Dom
 Advent9.

5. Exter-
 minatio
 Idolola-
 tricorum
 simula-
 crorum.
 A. 1524.

PARS I. MEMBR. ARTIC. I. ANTIC. REMOT.
*in itinere extincta; in Episcopatu Po-
 mezanienſi ſucceſſit.*

6. Fuga
 Mona-
 chorum
 ex Cœno-
 bliis A.
 1524.

Sexto Monachi alias fratres Bul-
 lati dicti ex Cœnobio, A. 1517. ſumti-
 bus Clara cujusdam Doctoriſſæ, & Jo-
 hannis Schonberg fundato; Spontè
 ſuâ profugerunt, ac Regiomonti Vale
 dicto aliorſum ſeſe receperunt die Mar-
 tis feriâ ultim: Paſchatos A. 1524;

Atq; hæc etiam fuerunt inclina-
 tionis ad ruinam religionis Romano-
 Catholica ſigna, & manifeſta indicia:
 ſuperest, ut aliquid de ipſa *πανεθρία*,
 & totali exterminio Idolomania Papi-
 ſtica addamus:

De *πανεθρία*, ſeu totali
 exterminio religionis Roma-
 no-Catholicæ ex Ducatu Pru-
 tenico.

Preſtito Homagio Dux Albertus bea-
 tiſſime recordationis Divo Sigis-
 mundo Polonia Regi A. 1525. ſimul
 ordinem priſtinum hermaphroditicū
 Crucigerorum commutavit in Regimi-
 nis

S. A. PAPISMUS EXTERMINATUS
 nis Politici formam Ducalem; deposito
 Schemate unâ cum insignibus Crucige-
 rorum, frustra reclamantibus & pro-
 testantibus reliquis ex hoc Ordine in
 Germaniâ: ex quorum insuper votis,
 & communibus suffragiis, in locum Do-
 cis Alberti, Generalis Prussia Magister
 creatus fuit Gualterus von Cronberg;
 sed irrito & evanido prorsus successu:
 Duce Alberto fortiter stationem suam
 defendente; factiq; rationes exponente
 publicitus promulgato scripto ad status
 Imperii, se undequaq; desertum alias
 consilii rationes iniisse, sicq; Regi Polo-
 niæ accedere necessum habuisse: Dein-
 de reformationem universarum Eccle-
 siarum in hoc Ducatu à Papistico fer-
 mento instituit, eodem anno. 1. Missas
 Papales cum reliquo cultu Idololatræ
 abrogando; 2. Agendam Ecclesiasti-
 cam Ecclesiis præscribendo, qualis Anno
 1525. prodit auctoribus Georgio à Po-
 lents & Erhardo Queis Episcopis; 3.
Ordinem Ecclesiasticum, eumq; con-
 cinnum & praxi primitivæ propè simil-
 limam sanciendo; 4. Cœnobîa, vel
 Monasteria in Xenodochia permutando;

Reforma-
 tio tota-
 lis Papat9
 in Prussia
 A. 1525.

p. 56.
Fani ad
Tiliam
Idolola-
tricam
destru-
ctio;
Peregrina-
tionis
ad illum
locum
sub mul-
tâ suspē-
dii inhi-
bitio,

5. Indulgentias Papales, processiones ;
peregrinationes ad loca Sanctis ac Divis
consecrata, proscribendo, inhibendo
& prorsus exterminando: Vbi comme-
moratione dignum occurrit de destru-
ctione fani ad Tiliam exstructi ad quod
peregrinationes indulgentiarum impe-
trandarum gratiâ; ut & recuperandæ
valetudinis causâ; ab undequaq; homi-
nibus illuc cōfluentibus institui solebant:
Nam quem locum, unâ cum fano illo, in
summo honore, & censu habuerat olim
senebris Papalibus obrutus Princeps no-
ster; adeò ut pedester, discalceatus ac
nudis pedibus Regiomonto ad illam Ti-
liam peregrinationem quodam tempore
instituerit: ejusdem fanum non modò
diruit, ac solo aquavit; verùm etiam
sub multâ patibuli peregrinationem
subditis suis illuc interdixit: hocq; pœna
genere inobedientes, ac contumaces Ido-
latras, in hoc Ducatu quotquot ad lo-
cum illum cultus gratiâ devenisse depre-
hendebantur affecit; adeoq; suspendio
puniri curavit: uti annales perhibent.
6. Praconium orthodoxæ, ejusq; repur-
gata religionis in universas Ecclesias in-
trudu-

introducendo; 7. Honorabile conjugium
Ministris Ecclesie restituendo; 8. Ma-
trimonium contrahendo cum Inclytâ
Dorotheâ, serenissimi Regis Daniæ fi-
liâ A. 1527. 9. Modum, formulamq;
docendi, vivendi, nec non omnia recte
curandi promulgando A. 1530. in pra-
fatione constitutionis Synodalis Geo-
gio à Polents, Sambienfi, & Paulo
Sperato Pomezanienfi Episcopis
Præsidibus, die Magorum: ubi obser-
vationem inprimis meretur; nullam a-
liam in præscripto illo Orthodoxè cre-
dendi, & pie vivendi Normam pensi
fuisse habitam præter unicam, ac solam
Scripturam S. explosis ac rejectis hu-
manis placitis, & traditionibus:
quam in sententiam verba sequentia S.
sunt autem &c. sonant: sunt autem
omnia non levi operâ procurata;
aut humanis placitis confarcinata;
verùm Ubiq; ut clarè constat, viam
monstravit Dux, atq; moderatrix
Scriptura Sacra: quo fit concordia in
Ecclesiæ Sacramentis; repugnantia
nulla in doctrinâ; sed per omnia
consensus in omnibus. Dignum &

Sola scri-
ptura S.
Norma
rectè cre-
dendi, &
piè vivem-
di.

Pietas Du-
cis Alber-
ti.

Agenda

hoc commemoratione; quantâ reveren-
tiâ tûm res sacras; tûm ordinem Eccle-
siasticum prosecutus fuerit piissimo Dux
noster: quando telam præfationis sue
hunc in modum inter alia pertexit:
Itaq; quemadmodum quidam Clarif-
simi Imperatores, atq; Principes,
posito Diademate, unâ cum Paluda-
mento haud erubuerunt submittere
sefe auctoritati Episcoporum; censu-
ram non respuere; in Ecclesiæ pla-
cita jurare; subjectum populum ad
paria officia vocare: Sic nos quoq;
licet potentiâ inferiores; non mi-
nori tamen reverentiâ habere volu-
mus auctoritatem nostrorum Episco-
porum, atq; doctrinæ divinis Verbis
comprobatæ. Hoc enim nisi fiat;
hoc est, ut divina habeantur pro di-
vinis; illisq; volentes pareamus, &
humana contineamus intra suos ter-
minos; neq; apud nos unquam; neq;
alibi constabit genuina illa pax,
quam à Deo petimus Christiani. Por-
rò in commemorato illo rituali Ecclesia-
stico de sequentibus doctrina capitibus
tractatur. I. De vocatione Ministro-

rum

§. II. PAPISMUS EXTERMINATUS
 rum ad Munus Ecclesiasticum; cuius Ecclesiæ
 partes toti Ecclesiæ deferuntur contra sticæ ca-
 Pontificios. 2. De Verbo Dei ac in pita A.
 specie de Lege, & Evangelio nec non de 1530.
 utriusq; discrimine; 3. De utriusque
 Effectis; 4. De lege Naturæ; 5. De
 lege scriptâ. 6. De vi legis; 7. De
 Pœnitentiâ: 8. De Fide: 9. De
 Cœnâ Domini sub utrâq; specie admi-
 nistrandâ: 10. De Baptismo, ejusq;
 definitione, usu, fine & Efficaciâ:
 ex Catechesi B. Lutheri: Agitur heic
 etiam de Gynæcobaptismo; ac mulie-
 ribus in casu necessitatis baptizaturis
 modus, vel formula præscribitur:
 Deinde baptisma tale pro rato habetur:
 Insuper de patrinis: Deniq; de Exor-
 cismo, & Exsufflatione. 11. De
 Matrimonio; ejusq; Efficiente, digni-
 tate & usu. 10. Augustanam Confes-
 sionem Carolo V. Imperatori A. 1530.
 in comitiis Augustanis exhibitam, cen-
 libellum Symbolicum recipiendo, & cun-
 ctis hujus Ducatus Ecclesiis recipiendum
 injungendo sub interminatione Excom-
 municationis p ut Cautela habet im Bi-
 schofflichen Decretis: Welche auff be-
 fehlich

stehlich Fr. Durchl. selbst gestellt: das
wer etwas wieder die Augspu-
rgische Confession lehren würde/
der soll excommuniciret sein/ vnd
wo Er nicht wiederrufft/ aus der
Kirchen ganz verworffen werde.

*Exstirpatâ igitur divinâ sic imperante,
& dirigente providentiâ, religione Ro-
mano-Catholicâ; dissipatisq; densissimus
errorum Papisticorum tenebris. Lux E-
vangelii augusto jubare universis hujus
inluti Ducatus Colonis affulsit; eosq;
divino munere, usq; ad præsens seculum
sollustravit: accedente tunc temporis
simul gemino splendore; unum concili-
abat Regimen Ecclesiasticum egre-
giè constitutum, præstitutis duobus E-
piscopis, Sambiensib; & Pomezanien-
si: alterum verò fundatio & erectio
Academiæ Regiomontanæ ad ejusq;
professiones, vocatio undequaq; virorum
doctissimorum & celeberrimorum, nec
ulli religioni nisi Augustanæ Confes-
sioni addictorum A. 1544. Vbi tamen
baud dissimulandum. Principem tene-
brarum multoties, luci Evangelica te-
tricas*

§. II. PAPISMUS EXTERMINATUS
 tricas tenebras schismatum offundere;
 variarumq; haresium ceno ipsius nito-
 rem conspurcare ac decolorare satagisse:
 emissis satellitibus suis, iisq; partim Si-
 noniâ arte; partim aperto Ecclesie no-
 cendi studio instructis, & armatis. Pro-
 dierunt namq; Spiritu Vertiginis ine-
 briati in perniciem Ecclesie hujus Ducatus
 partim Anabaptistæ; partim An-
 ti-Trinitarii; partim aperti Sacra-
 mentarii; partim Osiandristæ; par-
 tim Stancaristæ; partim Flaciani;
 partim Crypto-Calvinistæ; partim
 deniq; Synergistæ, ac Interimistæ:
 De singulis in specie aliquid erit monen-
 dum, in morem προνομιῶν προπiorum:
 præcipuè verò ac primo loco de Anaba-
 ptistis, de Osiandristis, de Stancari-
 stis, de Crypto-Calvinianis; Horum
 namq; Schismata & hareses erant προ-
 νομιῶν Corporis nostra Doctrina
 ἰσχυρὰ hoc est, domestica; quippe in
 gremio hujus Ducatus agitata; reliquo-
 rum verò erant ἰσχυρὰ extra limites
 hujus provincia vagata, & Ecclesias
 affligentia: ideoq; postremum occupa-
 bunt locum.

III. προ-
ηγμενον
Religio
Anabapti-
stica, &
Sacramen-
taria,

Rustici
Caymen-
ses rebel-
les.

TERTIVM, igitur, *Corporis Do-
ctrine harum Ecclesiarum προηγμενον*
idq. in ordine priorum anteceden-
tium primum fuit, Religio Anaba-
ptistica, & Sacramentaria, vel Zwin-
ghiana.

Circa illud in auspiciatum tempus,
quo furor Anabaptistarum Germanie
colonias miseram in modum vexabat,
nec nostra Prussia ab eodem penitus im-
munis, liberave perstiterat. Anno quip-
pe 1525. furoris ejusmodi semina, Veri-
tatis, pacisq. hostis, per quosdam Enthu-
siastas sparsit, eaq. ad culmum, ac fru-
gem perniciosam deducere attentavit;
nisi in prima veluti herbâ suppressa fuif-
sent. Fascinavit nimirum Satanas quen-
dam ex vulgi fece Molitorem Caymen-
sem; cui teu parastata suo in somnis ap-
parere consueverat in formâ spectati Vi-
ri, persuadentisq. ut auctor & suasor ex-
tarei rusticis, ne amplius vel Magistratui
subfint; vel ordines consuetos reco-
gnoscant. Id quod etiam prastitit; adeo,
ut circiter 3000. rusticorum agminatim
contra Magistratum, & ordinem Eque-
strems insurrexerint; eosq. vi opprimere
conate

PROPR. §. I. ANABAPTISTARUM Religio. 87.
conati fuerint; nisi, Regiomontani in
medium veluti tumultum prodissent,
rusticorum furorem delinissent; & nisi
vel maximè Pater patriæ Dux Albertus
Cracoviâ, post præstitum homagium
quasi ἀπο μηχανῆς redux supervenisset;
præsensq; remedium turbis attulisset.

Aleam sic jactam non ex animi sen-
tentia cecidisse indoluit Satanás; ideoq;
iterato conatu institit, novumq; mani-
pulum nebulonum Anabaptisticorum,
quibus ex parte permixti erant Sacra-
mentarii, haste in oras protrusit, qui
circa A. 1532. in hocce Ducatu oberran-
tes, perquam plurimos in errorum præ-
cipitia à veritatis tramite abreptos, in
massam suam pertraxerunt, hocq; pacto
vulnus Ecclesia adhuc tenella ac subole-
scenti exitiosum inflixerunt; adeò ut
consilii causâ ad B. Lutherum scribere
coactus fuerit Illustriss. Dux noster Al-
bertus p. m. à quo etiam responsum Ze-
lo & Spiritu Divino plenum, idq; typis
descriptum nactus: quod postmodum
Tomò V. Jenens. Germanic. fol. 488.
sequ. insertum deprehenditur sub titulo:
Sendbrieffe D. M. L. wieder etliche

Kotten-

B. Luthe-
ri Consi-
lium con-
tra Sacra-
menta-
rios, &
Anaba-
ptistas.

Kottengeister An. 1532. an den durch-
 lauchtigen / Hochgebornen Fürsten /
 und Herren / Herren Albrechten /
 Marggraffen zu Brandenburg
 in Preussen etc. Herzogen. Ex qui-
 bus quidem litteris colligere est, agita-
 tam ab Hæreticis illis fuisse controver-
 siam de Cœna Domini; imprimis verò
 de præsentia corporis & sanguinis
 Christi reali, ac substantiali: nec non
 de orali manducatione corporis; ac
 bibitione sanguinis Christi; quam
 Anabaptista cum Sacramentariis impu-
 gnabant, confugientes ad caput 6. Jo-
 hann: in quo sedem hujus articuli fige-
 bant; sed solidè à B. Luthero in illà
 Epistola refutati; proposità in medium
 dextrà, eàq; genuinà capitis Iohannei
 interpretatione: nec non adjectà sub cal-
 cem Epistolæ gravi debaritatione, quò
 fanaticorum ejusmodi, & Sacramenta-
 riorum commercium vel consortium ceu
 angue & cane pejus fugiatur. Formalia
 illius adhortationis planè emphatica ta-
 lia leguntur: Derhalben vermähne ich
 vnd bitte E. F. G. wolt solche Leute mei-

den/

den/ vnd sie im Lande ja nicht lei-
den / nach dem Rath D. Pauli, vnd des
H. Geistes droben angezeigt. Denn
E. F. Gn. müssen bedencken / Wo sie
solche Rottengeister würden zu-
lassen/ vnd leiden; So sie es doch
wehren/ vnd vorkommen können/ wür-
den sie ihr gewissen greulich be-
schweren vnd vielleicht nimmer-
mehr wiederstillen können / nicht
allein der Seelen halben / die dardurch
versühret vnd verdampft würden: Wel-
che E. F. G. wol hette können erhalten/
Sondern auch der ganzen H. Kirchen
halben / wieder welcher / so lang herge-
brachten / vnnnd allenthalben gehalten
Glauben/ vnd eintrechtig zeugnüß etwas
zulehren gestatten. So mans wol könnte
wehren / ein vnräglische last ist des ge-
wissens. Ich wolte lieber nicht al-
lein aller Rottengeister / Son-
dern aller Keyser / Könige vnd
Fürsten weißheit / vnd Recht /
wieder mich lassen zeugen; denn
ein

ein *lotz*, oder ein tittel der gan-
 zen heiligen Christlichen Kir-
 chen wieder mich hören oder se-
 hen. Denn es ist ja nicht so z-
 schertzen mit Artickeln des Glau-
 bens von anfang her / vñnd s-
 weit die Christenheit ist / eintreck-
 tiglich gehalten / wie man schei-
 nen mag mit Bapstlichen oder
 Keyserlichen Rechten / oder an-
 dern Menschen Tradition der
 Väter / oder Concilien &c. *Consi-*
huic quippe sanctissimo, morem ges-
Dux Albert: ideog Anabaptistis, e-
Sacramentarius aqua & igni interdix-
in hoc Ducatu; prævio tamen, ne hab-
rent, de quo cen inauditi damnati, pr-
scriptiq; essent, conquererentur, colloqu-
Rastenburgi indicto, ac inter nostro-
partemq; adversam instituto: certis a-
actum colloquii vel disputationis utrin-
deputatis; ex nostrâ quidem parte Pa-
lo Sperato & Polyandro; ex adver-
verò Eccelio, & Taukero: ubi inzi-
Zan

Collo-
 quium
 Rastenbur-
 gense, in-
 ter
 Collocu-
 tores
 Luthere-
 ran.

coll.

colloquendam adversarii non solum sa-
vis auditi cum Anabaptistis Sacramen-
tarii fuerunt; verum etiam ex verbo
Dei confutatis eorum argumentis par-
tim confusi tacuerunt; partim verò in
contumaciâ perseverarunt; Quare et-
iam solum vertere coacti sunt A. 1532.

QUARTUM προηγουμενον, idg. in
ordine propiorum ἰσω vel intus antece-
dentium secundum, fuit Schisma &
Certamen Osiandristicum. Sublato è
viviis B. Luthero non solum universa
fermè Germania bello arsit Schmalcal-
dico; verum etiam dispendium religio-
nis perpeti necessum habuit, projecto in
medium Ecclesia proscenium σφύγγαδι
illo Interim magis cothurno ambigua,
quàm hypotyposi sanorum verborum si-
mili: Quod insuper orthodoxarum Ec-
clesiarum ministris pro Normâ docendâ
obtrudebatur; idg. sub peremptoriâ ne-
cessitate; ut qui ei contraxi; adeoque
aspernati Chimæram illam Metaxycam
fuerint; statione suâ removerentur.

Subolfaciens rebus etiam suis de futuro
inde asperiores certo sortem Osiander
sum Ecclesiastes Noribergensis, statio-

Paul.
Sperat.
Polyadr.
& Sacra-
mētarios;
Anaba-
ptistas.
Ecceliū,
& Tau-
kerum.

I V.
Schisma
Osiandri.
*Lucca, sen-
ioris*

Osiander
Noriber-
gi sece-
dit.

ne suâ desertâ Uratisslaviam concessit
ibidemq; aliquandiu substitit; donec
Illustrissimo nostro p. m. Duci Alberto
viam sternente M. Funcchio, (qui officio
Pastoratus Palaepolitani apud Regiomontanos jam fungebatur) innotesceret.

In Prussia

concedit.

A. 1549.

Academicam;

tum ad Pastorum Pa-

laepolitanum Regiomonti.

Sponte cu-

dente M. Funcchio, ac ad munus con-

cionatorium in Aulâ capeffendum tran-

seunte; Vratislaviâ Regiomontum ver-

sus devenit Osiander A. 1549. designatusq;

Ordinarius ac Primarius Professo-

juramentum praestitit Rectore Academi-

D. Johanne Placotomo, alias Bret-

schneider: spe ipsi simul factâ ab Illustris-

de successione in Episcopatu Sambien-

post fata Iohannis Brismanni. Caterum

Osiander non uno, sed pluribus error-

bus onustus, Ecclesias huius Ducatus a

ipso sui adventus primordio turbare

cepit.

De Poen-

itentiâ.

Prima haeresis impingebat in Arti-

culum de Poenitentiâ: Etenim pro loci

uti moris est, Academico disputaturus

ad primariam professionem Theologi-

Academicam; tum ad Pastorum Pa-

laepolitanum Regiomonti.

Sponte cu-

dente M. Funcchio, ac ad munus con-

cionatorium in Aulâ capeffendum tran-

seunte; Vratislaviâ Regiomontum ver-

sus devenit Osiander A. 1549. designatusq;

Ordinarius ac Primarius Professo-

juramentum praestitit Rectore Academi-

D. Johanne Placotomo, alias Bret-

schneider: spe ipsi simul factâ ab Illustris-

de successione in Episcopatu Sambien-

post fata Iohannis Brismanni. Caterum

Osiander non uno, sed pluribus error-

bus onustus, Ecclesias huius Ducatus a

ipso sui adventus primordio turbare

cepit.

De Poen-

itentiâ.

Prima haeresis impingebat in Arti-

culum de Poenitentiâ: Etenim pro loci

uti moris est, Academico disputaturus

in thesibus publicitus propositus negatum
 erit: Fidem esse partem Pœnitentię
 Verę, & Christianę: An. 1549. 5.
 April. Antagonistas autem habuit O-
 siander inter reliquos M. Matthiam
 Lauterwalde Elbingensem: is namq[ue]
 non solum in ipso velitationis actu se
 dogmati Osianristico acriter opposuit;
 verum etiam postera die propositiones
 contrarias publicitus affixit; quibus de-
 monstravit novitatem & peregrinita-
 tem doctrinę Osianristicę cum DE I
 Verbo: & consensu unanimi Theologo-
 rum è diametro pugnantem. Partes
 Lauterwalde etiam in ipso disputationis
 actu suas fecit Johannes Placotomus
 Medic. D. easdem propugnabat M.
 Fabianus Stofferus.

Hunc verò actum ceu multis modis
 inauspicatū excepit mirabilis tragœdia;
 Johanne Placotomo, & M. Stofferō
 in exilium propulsis; quibusdam verò
 adolescentibus in carcerem coniectis, inq[ui]
 eo aliquandiu detentis. Quod verò Pro-
 fessionis suę auspiciū ab hac materiā
 fecerit Oslander, culpā M. Friderici
 Staphyli etiam Theologia Professora

Antago-
 nistę O-
 siandri.

Relegatio
 Professō-
 rum.
 M. Friden-
 ricus Sta-
 phylus
 indagator
 errorum.
 Oslandri.

factum esse, perhibet M. Funccius, in sua relatione Historicâ de Osiandrismo:

In multis namq; familiaribus colloquiis cum Staphylo institutis ingenium suum erroneum prodidit Osiander; quo nomine etiam in suspicionem apud multos adductus, quod non recto pede incederet ad veritatem Evangelicam: nec prius eam diluere potuit, nisi habitâ publicitus disputatione: Qua verò tantum absuit, quò expectationi multorum satisfaceret; quin etiam magis magisq; errorem errori accumularet.

2. De imagine Dei.
A. 1550.

Secunda Hæresis Osiandri impingebat in Articulum de imagine Dei. Siquidem emissio in lucem publicam libello A. 1550. assertum ire non dubitabat 1. Filium Dei non esse imaginem patris secundum divinam suam naturam. 2. Christum secundum Humanam suam Naturam esse imaginem Dei: Verba namq; illius libelli inter cetera sic habent: Nisi Christus secundum humanam suam Naturam esset imago Dei; nullus alius vir, quicumq; tandem esset, posset dici imago

PROPR. §. 11. OSIANDRISMUS
 imago Dei. 3. Imaginem DEI genuinam revera ante Christi incarnationem minimè extitisse. *ibid.* 4. Homines non tantum qua animam ; sed etiam qua corpus ad imaginem Dei esse conditos, s. Filium Dei eadem forma ac statura Patriarchis in V. T. apparuisse ; qua postmodum natus ex Virgine Maria : Vnde etiam dictum Seraphin h. e. pusionem fuisse. Atq. hunc libellum fuisse quasi prodromum quendam, aperti Certaminis Osiandristici, testatur D. Morlinus in Historia Prutenica de Osiandrismo : eum verò à nemine refutatum esse, nedum refutari posse gloriatur M. Funcius loco suprà citato.

Tertia hæresis Osiandri impingebat in Articulum de Incarnatione Filii Dei contendendo. 1. Filium DEI incarnandum fuisse, quantumvis homo non peccasset : 2. Carnem Christi ex conditionibus naturalibus, non fuisse mortalem, vel languoribus obnoxiam *lib. d. imagin.* 3. Christum non potuisse fieri caput

3. de Incarnatione Filii Dei.

PARS I. MEM. A. ART. II. ANTECED.
Dominum, Principemq; Angelorum;
nisi carnem assumpfisset. *ibid.*

Quarta Hæresis *impingebat in ar-
siculum de scriptura S. vel Verbo Dei
siquidem sensu planè Schwenkfeldiano
Osiander 1. distinguebat Verbum Dei
in Internum & Externum: 2. Ex-
ternum in voce evanescente, ac scri-
ptura, ceu re exanimi, & mortua
consistere: 3. Internum verò ipsum Fi-
lium DEI esse pratendens: Hinc 4.
Verbum externum improprie; In-
ternum verò proprie Verbum DEI
esse asserens; ac proinde, non illi;
sed huic omnem vim & Efficaciam
deferendam esse, cum Schwenkfeldio
nugabatur: adeò ut ambigere subeat;
num dogma hocce fanaticum Schwenk-
feldio; an verò potius Osiandro ceu
auctori genuino acceptum sit ferendum.
Erant quippe uterq; σύγγενοι ac coeta-
nei; uterq; fanaticismum ejusmodi in-
crustare eodem tempore ceperunt, nimi-
rum circa Ann. 1525. Schwenkfeldius
quidem partim in Silesia; partim in
Germania oberrando vicos, Compita
& Nobiliores Urbes: Osiander verò
Noriber-*

PROER. § II. OSIANDRISMUS

Noribergæ uti videre est ex aliquot tractatibus Osiandri olim Noribergæ conscriptis, ac in Senatu Noribergenfi cum parte adversâ Pontificiorum dissertatis proximè antè reformationem Evangelicam; partim A. 1523. partim A. 1525. heic verò Regiomonti typis descriptis An. 1553. quorum prior hoc circumfertur, titulo: Handlung eines Ersamen weisen Raths zu Nurnberg mit ihren predicanten: alrer verò: Ein gut vnterricht vnd getrewer Rathschlag an einen Erbahren weisen Rath zu Nurnberg. Ex quo quidem fanaticismo, quomodo eluctari possit M. Rathmannus Minister Dantiscanus; ipse viderit; quippe qui Osiandri tractatum posteriorem suum facere, ac ad stabilendam suam opinionem approbare non subdubitavit im vngegründeten Bedencken contra Dn. D. Dietericum: p. 127. Et adhuc quispiam dubitet M. Rathmannum esse Schwenkfeldo-Osiandristâ? Neg. enim iuvat cum diverticulum, ac si hoc scripti genus non Osiandro; sed toto Ministerio Noribergenfi auctore, esset profectum: Hac enim in parte ha-

M. Rathmannus
Osiandro
Schwenkfeldiang.

PARS I. MEM. I. ART. II. *Anteced.*
bet contradicentem ipsummet Osiander
drum in tractatu Regiom. A. 1554. 24.
Ianuar. in lucem emissio. hocce cum titulo:
Beweisung / daß Osiander vber die
30. Jahr allewege einerley von der Ges
rechtfertigkeit des Glaubens gehalten vnd
gelehret habe. Vbi Osiander disertis
Verbis testatur, scriptum illud A. 1525.
postmodum verò Regiomonti A. 1552.
in lucem emissum, à se, in curiâ Nori-
bergenfi presentibus 300. Senatoribus
quatuor à manuensibus ad Calamum
fuisse dictatum; à quorum uno Osiander
protocollis exemplar impetratum to-
tosq; triginta annos reservatum demum
heic Regiomonti publici juris fecit. Si-
milia paradoxa inculcat Osiander in
Confessione suâ Duci Prussiæ p. m.
Alberto exhibitâ A. 1551. Lit. C. & G.
de Verbo Interno & Externo.

5. de Spi-
 ritu S.

Quinta Heresis impingebat in Ar-
 ticulum de Spiritu S. eundem per quan-
 dam qualitatem describendo im Getre-
 wen Rathschlag de quo supra: Quem
 errorem dudum ante nos in Synodo
 Naumburgensi observatum, damna-
 tumq; esse A. 1554. testatur Flac. Illy-
 ricus

PROPR. § II. OSIANDRISMUS
tractatus von den fñnehmsten
und gröbsten Irthumben Osiandri an
die Christen in Preussen errore 31.

Sexta Hæresis Osiandri impinge-
bat in Articulum de Justificatione;
contendendo: 1. Iusticiam in hoc arti-
culo, quæ sit ad salutem, & vitam æter-
nam esse probitatem, in quâ & sub quâ
omnes aliæ virtutes intelligantur &
comprehendantur: ideoq; 2. iusticiam
esse illud, quod iustum inclinet, &
moveat ad justè agendum, sine quo
nec iustus esse; nec justè agere possit:
immò verò quo Christus Sanctissimam
suam humanitatem iustificat:
3. Hanc iusticiam esse ipsum Deum,
aut Essentiam Dei: 4. Christum se-
cundum divinam tantum naturam
esse nostram iusticiam, & nullatenus
secundum humanam: 5. Iustifi-
care nil aliud esse, quàm reipsâ, aut
ipso facto iustum facere; iusticiam
influere; iusticiam infundere; pec-
catum mortificare, expurgare, &
prorsus delere. 6. Formale iustifica-
tionis consistere in habitatione es-
sentialis Iusticiæ Dei in nobis.

Hæc

*Hec & similia portentosa defensum
ibat Osiander tūm in Academiā; tūm
in cætu plebeio.*

*In Academiā quidem propositā pu-
blicitus disputatione de hoc Themate A.
1550. 24. Octobr. idq. ex jussu Ducis
Alberti p. m. apud quem Osiander de-
nūd per literas à M. Friderico Staphy-
lo ex Germaniā, quò ad tempus, ob
grassantem luem pestiferam secesserat,
exaratas erroris huius accusabatur:
quem ille non tantum non emendavit;
verū etiam acerrimè propugnauit, in
presentiā Illustrissimī; cui quidem er-
rori vehementer sese opposuerunt in A-
cademiā nostrā tū temporis theses pro-
positas examinantes D. Melchior Isin-
derus ut & Dn. Martinus Chemni-
cius illo tempore Bibliothecarius Illu-
strissimī, urgendo imputationem iusticiæ
Christi: sed loco responsionum, & solu-
tionum Stommata, & inuectivas acer-
biores reportarunt, perhibente Dn.
Morlino cœu teste ocalari, & aurito il-
lius disputationis: qui paucis ante die-
bus disputationem Osiandri anteverte-
rat nimirum 13. septembr. in Borussiam
deve-*

PROPA. § II. OSIANDRISMUS

101.

deveniendū. Ac initio quidem Osiander apud multos excusabat Dn. Morlinus; quippe ab eo compellatus negabat, suam hanc fuisse sententiam, quod Christus tantum secundum Divinam suam naturam nostra esset Iusticia: donec progressu temporis, partim ex Osiandri; partim ex Funcii aula Concionatoris, homiliis diversum perciperet; adeo ut quā hunc articulum Lutherus Osiander a Funcio preferretur. Proinde post multas attentatas premissasq. adhortationes cum Osiander pertinaciter in errore persisteret; Antagonistis ejusdem idq. non nisi septimo demum mense, Dn. Morlinus sese una cum Dn. Veneto adjunxit; causasq. divina pio zelo usq. ad vita discrimen exiliq. miseriam patrocinari non exhorruit, una cum paulo ante commemoratis, quibus etiam accesserat M. Fridericus Staphylus redux ex Germaniā; M. Johannes Tetzeli Funcii Collega; M. Johannes VVislingus Hebr. lingua Profess. M. Bartholom. VVagnerus, Johannes Hoppius &c. Caterum non nisi trium nomine, scripta adversus dogma Osiander-

Dn. Morlini advē-
tus in
Prussiam.

item D.
Veneti.

a. inf. p. 107.
109.
b. infra p. 173.

Osiandri produsse deprehenduntur; videlicet Dn. Morlini, Georgi Veneti; & Petri Hegemonis; quorum ille officio Pastoralis apud Cneiphovianos; hi verò munere Professorio Theologico in Academiâ fungebantur.

Ocuplex
processus
incerta-
mine O-
siandri.

Scripta
Osiandr.

Quis autem processus in continuando hoc funesto Certamine, eoque sopiendo, fuerit observatus; prolixè annotavit Dn. Morlinus in Historiâ Prutenicâ; ubi octuplicem processum recenset, usque ad suum exilium: unde etiam à lectore Historia studiose peti poterit. Videatur etiam das Fürstliche Aufschreiben A. 1553. Arsit verò certamen hocce vivente Osiandro in tertium ferme annum: Fatus namque concessit Osiander A. 1552. 11. Octobris. Porro durante Schismate, plurima à parte utraque prodierunt scripta: Auctore Osiandro quidem pro stabiliendâ sententiâ suâ: præter disputationem commemoratam, ut & confessionem; lucem aspexit publicam; Bekenntniß von dem Einigen Mittler Jesu Christo / vnd Rechtfertigung des Glaubens ad Ducem Albertum p. m. A. 1551. 8. septembr. Testi-
monia

PROPA. V. M. OSIANDRISMUS
 monia B. Lutheri de justificatione Fi-
 dei, Regiom. A. 1551. 21. Martii Be-
 richt vnd trostschrift an Ern Georgium
 Besold Ministrum Noribergens. Eccles.
 Xenodochial: Regiom. A. 1551. 20. Se-
 ptembr. Beweisung daß Oslander vber
 die 30. Jahr allewege einerley von der
 Gerechtigkeit des Glaubens gehalten
 vnd gelehret habe. Regiom. A. 1552.
 24. Ianuarii. Wiederlegung Responsi
 φ. M. Bugenhagii, & Johann. For-
 steri Regiom. Ann. 1552. 21. April.
 Schmeckbier Regiom. A. 1552. 24. In-
 ni, Wieder den Tittel auff D. Morlins
 Buch von der Rechtfertigung des Glaus-
 bens Regiom. A. 1552. 28. Maii. Ein
 Sendbrieff an einen guten Freund von
 D. Morlins Predigt/ Regiom. A. 1552.
 11. Iunii. Wieder die Nachtraben Re-
 giom. A. 1552. 10. Ianuar. Bekenntniß
 einer Christlichen Person von Christi
 Leiden/ Sterben/ vnd gangem gehorsam
 Gebettweise A. 1552. 21. Maii. Huc spe-
 ctant plurima conciones, partim adhuc
 superstite, partim defuncto Osandro ty-
 pis excusa. Ex parte Orthodoxorum non
 tam. ὁ δὲ ἀνὴρ ἀλλὰ μὴ τὸ πρῶτον ὁρῶν;
 sed

Scripta
Anti O-
slandri-
stica.

Theolo-
gor. Wur-
tember-
giacorū
scriptum
palliati-
vum erro-
ris Osiandri.

Primum.

Secundū.

sed horreo sparsa adversus Osiandrum
transmissa in Prusiā fuerant ex Germa-
niā scripta : in Prusiā etiam prodii-
Confutatio Confessionis Osiandristi-
cæ, auctore Dn. Morlino, cui subscri-
psere Dn. Venetus pro tempore Magnif
Academ. & Petrus Hegemon D. Theo-
log. Profess. A. 1552. 25. Maii.

Inter exteros primi hoc in negotio
requisiti Theologi VVurtembergiaci
An. 1551. 5. Octobr. scriptum tale con-
cinnatum huc transmiserunt ; quo er-
rori Osiandristico palliatio potius
quàm confutatio conciliabatur, omni
controversie momento in inanem λόγον
μαχίαν transformato 5. Decemb. An.
1551. ad Ducem VVurtemberg. Chri-
stophorum. Proinde satisfieri neutri
parti eo ipso potuit : Nam & Osiander
ipsemet, ipsiusq. Antagonista, utpote
Dn. Morlin. cum Veneto, & Hege-
mundo solemniter contra sententiam
VVurtembergiacorum protestabantur,
disceptari utring. non de Cephaplumi-
cen re evanidā ; sed de fundamental
articulo fidei. A. 1552. 9. Febr. Him-
denuò dilucidioris responsi gratiā soli-
citat.

PROPR. S. A. OSIANDRISMUS

itati Theolog. VVurtembergiaci Anno
 1552. 26. Febr. non absimile priori sup-
 editarunt, esse videlicet duntaxat bel-
 um Grammaticale, quod neutri parti
 vicquam officiat: 1. Iunii An. 1552. d
 quod nequaquam Theologi Pruteni-
 i acceptarunt; Sed Osiandri dogma
 areseos magis magisq. arguere non du-
 itarunt; uti habet responsum singulo-
 um ad Illustriss. Ducem Prussia Alber-
 um: Morlini quidem ejusd. Anno
 1552. 11. August. ut & 17. Veneti 14.
 Augusti: 17. & 23. Hegemundi 13.
 August. ut & 27. ac 1. septembr.

Hac dum inter partem utramq. ul-
 ro citrog. non sine magnâ contentione
 & Ecclesia dilaceratione agitantur; O-
 siander morbo gravissimo corripitur,
 x quo etiam intra paucos dies obiit A.
 1552. mense Octobr. Cum quo tamen
 stigium illud inauspicatum minimè in-
 tercidit: Quandoquidem Osiandrists
 summo in id incumbabant studio, quò
 novas Theologorum VVurtembergiaco-
 rum declarationes, ad partes Osiandri
 referrent, & in iniquum sensum perver-
 terent: addita specioso prætexitu, hoc pa-

f

Contra-
 rium des
 montran-
 ribus
 Theolo-
 gis Prute-
 nicis.

p. 237

Obitus
 Osiandri.

f

Inhibitio
Elenchi
ab Ofian-
driftis.

Professo-
res pro-
scribun-
tur.

c. p. 183

Quidam
sponte
emigrant

pro salari & paci Ecclesie ac Reipublice
consuli: Quo fine inhibebantur omnes
taxationes erroris Ofiandriitici & re-
prehensiones adversa parti, eiq; ortho-
doxe, sub minis gravissimis, instigantur.
M. Funccio ex Cathedra. Nec irritum
in super eventu: Nam quidam ex cor-
pore Academico exauctorabantur; D.
Johannes Pontanus verò Rectoratui
spoliabatur ut & Professione; una cum
VVolffgango von Bitris (qui post
discessum ex Borussia ad Cancellaria-
tum à Duce Saxon: Johanne VVil-
helmo promotus fuisse prohibetur a
Heshusio; in parentatione super fun-
commemorati Ducis in Academ. Ienen-
habitâ, heicq; Regiomonti typis descript.
A. 1573. 12. Mart.) ut & M. Bartho-
lomæo VVagnero: reliqui verò pericu-
lum imminens declinaturi statione su-
disertâ, sponte discesserunt nempe M.
Fridericus Staphylus, & D. Fran-
ciscus Stancarus Theologiae & He-
braeae linguæ Professor. Dn. Morli-
nus percepto exitioso Mandati ab Illu-
striss. promulgandi, argumento, eiden-
rationes doctrina purioris assertorias

vel Theticas; & false Osiandristica
 lencheticas exhibet 3. Febr. A. 1553.
 sed frustra; Mandato ejusmodi publici-
 us promulgato, in Urbibus, & extra
 as. Hinc Dn. Morlinus domin. Esto
 nihi, auditores suos fideliter pramo-
 nit, ne humano edicto magis quàm Dei
 precepto morem gererent. Id quod inau-
 diens Illustrissimus noster, 14. Febr.
 sub secessum Regiomonto in mandatu
 Magnifico Dno Burggrabio supremo
 Christophoro von Breynen resigna-
 tionem officii Pastoralis Dno. Morlino
 denunciari relinquit; sed qui partes il-
 las exequi piaculum & nefas duxit; ur-
 gente licet easdem iterum iterumq. Il-
 lustrissimo; donec hac de re certior fa-
 tus Dn. Morlinus, inito cum amicis
 consilio, secessum à Senatu Cneipho-
 viano Dantiscum versus impetrat 10.
 Februarii; ac sequenti 19. Febr. ipsa
 Dominic. Invocavit Ecclesia sua ad
 & Hic tempus valedicit, comitante cum, no-
 mine Senatus, Jacobo Quant Cive
 Cneiphoviano. Interea quedam Ma-
 gistrata Nobiles pia & honesta cum reli-
 quis, deliberatione invicem instituta,

Dn. Mor-
 lini con-
 stantia.

Secessus
 Dn. Mor-
 lini Dan-
 tiscum
 versus.

Matrona
rum sup
plex in
tercessio
apud
Princi
pem.

supplices una cum Virginibus, tenellis
puellis, & puellulis (circiter 400. Indi
vidua) Ducem Illustriss. de redivo &
restitutione Pastoris sui Dn. Morlini
solicitant postridie Palma: 27. Martii
An. 1553. horam circa octavam ferme
antemeridianam. Passe verò repulsam,
in planctum & fletum largissimum com
plicatis manibus erumpebant ac ad Illu
striss. Ducissam prius intercessionis causa
confugiebant; postmodum verò omni
spe frustrata, puellulus primum, post or
dine secundo puellis; tertio virgini
bus premisis, in arcem arcis obambulan
do, sublati in altum suspiriis, ac vocibus
unanimitè occurrabant illud Psal. 124.
Ach Gott von Himmel siehe darein
etc. Finito hoc concinebant illud: Et
vult vns Gott genädig sein etc. &
tandem valedictura Psal. 51. Erbarm
dich mein O Herre Gott. Threnodiam
hanc lamentabilem coram ex palatio
suo aspiciendo, & exaudiendo Illustriss.
Marchio V Vilhelmus ArchiEpisco
pus Rigenfis, Frater Ducus Alberti
sibi à lacrimis temperare non potuisse
fertur.

Tristen

Tristis ejusmodi Panegyris excepit
adventus legatorum Sereniss. Electoris
Saxon. Johann. Friderici: Ab hoc
quippe missi huc devenerunt ex ordine
tū Theologico tū Politico. D. Iu-
tus Menius superintendens Gothanus.
D. Christophorus Elephas, & M. Jo-
hannes Stolfius aula Vinariensis Cō-
tionator. Dn. Fridericus von Was-
genheim: sed & his obtrigit, quod Spi-
ritus S. ore Salomonis pronuntiavit:
Homo quidem proponit; sed Deus
disponit; sollicitatione Dn. Morlini
iteratis vicibus Dantisco 19. Aprilis,
& 9. Maii A. 1553. ad Ducem Alber-
tum transmissa, quo coram legatus audi-
retur, causasq. bonitati patrocina-retur;
irrita prorsus redditā. Quāmobrem
Dn. Morlinus ad Senatum Cneipho-
vianum resignatorias officii sui literas
transmisit, eo cum Ecclesiā universā
Deo commendato; ac vocationem ab Ec-
clesiā Brunopolitanā, quo etiam Dan-
tisco abiit, amplexus est; donec mutata
rerum Prutenicarum facie A. 1567. re-
stitueretur.

Legati
Saxonie

Dn. Mor-
lini litte-
ra resig-
natorie.

Infragiferam porro expeditionem

f 3

illam

Collo-
quium le-
gatorum
Saxonis-
corum
cum O-
slandri-
sis.

illam Legatorum Saxoniorum fuisse te-
stantur tum acta colloquii inter M.
Stolsium, & à parte Osiandri inter
M. Funccium & M. Sciurum habita,
idq. ex postulato, & instinctu Comitiss
Poppen; (in cuius presentia etiam di-
spatatio erat instituta) ubi Osiandristæ
perrinaciter sue sententia adhaerentes
ad Synodum provocarunt, Quam in sen-
tentiam opera precium visum est ipsum
audire M. Stolsium loquentem in lite-
ris ad Illustriss. Ducem Albertum, post
habitum Colloquium: Gnädigster Fürst
vonn Herr / wiewol E. S. Durchl.
auff vorbit Graffen Poppen m.
G. S. ein gespräch mit Funcken zu
halten gnädiglichen erlaubt / vnd
dasselbe am negsten Sonntag / in bey-
seyn hochgedachten Graffen gehal-
ten worden: So ist doch Funck
vnd Sciurus auff vorigem Trehumb
bestanden / vnd haben keiner einrede
statt geben wollen: Sondern auff
einen Synodum die orthierung ver-
schoben. Dargegen sind wir auch /
auff rechter Göttlichen / vnd in der
Schriffe

Schriſſte gegründeter meinung vnd
 ehr/ feſt blieben/ vnd bitten Gott/
 Er wolle vns darbey gnädiglich er-
 halten. Es ſol/ vnd wird auch Gott
 nie ſichetiger gewalt zu ſeiner zeit er-
 weiſen/ daß Oſianders lehre vorſüh-
 riſch; vnſere recht vnd Chriſtlich iſt.
 Gott bekehre die/ ſo durch Oſiander
 verführet ſind etc.

*Obſulit etiam M. Stoltius Duci Stolſii
 Alberto ſcriptum ſuum Theſin ortho- ſcriptura.
 cam de iuſtificatione & Antitheſin O-
 ſiandriſticam parallelas exhibens die
 Luna poſt Férias Iohann: Baptiſt. A.
 1553. Regiomonti: quo litteris Illuſtriſſ.
 ſinis (quarum priores 30. Maii Re-
 giomonti; poſteriores verò 4. Junii
 Newouſen A. 1553. erant exarata)
 pro errore Oſiandriſtico facientibus ſa-
 tisfacere conabatur.*

*Quid ceteri legati Saxonici ege-
 rint cum Oſiandriſtis, ac præſertim cum
 Funcchio & Andrea Aurifabro; in
 actis conſignatum deprehenderetur, mo-
 do illa non interciſſent: tranſmiſſa
 verò fuiſſe Theologis VVurtember-
 giacis ab Andrea Aurifabro nomine*

Illustriss. testatur Epistola D. Brentii ad Aurifabr. responsoria 12. Maii An. 1554. Studgard. exarata: in qua verba inter alia hæc leguntur: Percurri etiam reliqua acta cum legatis Saxonis;
 22 *in his actis videtur mihi, quod Func-*
 22 *cus adhuc urgeat iusticiam Dei apud*
 22 *Paulum Rom. 1. significare Deum ip-*
 22 *sum, & justificari Rom. 3. significa-*
 22 *re ex impio reipsâ iustum fieri. Quod*
 22 *certè meâ quidem sententiâ confi-*
 22 *tere non potest. Et hæc aliena inter-*
 22 *pretatio à sententia Pauli involvit,*
 22 *& obscurat universum negotium.*
 22 *Quare Funcius ita teneat dogma*
 22 *de iustitia essentiali, ut aliena dicta*
 22 *non eò torqueat; sed propria ad con-*
 22 *firmationem ejus seligat. Hactenus*
 22 *Brentius.*

Syllabus
 scriptorū
 Anti-O-
 siandri-
 sticorum.
 Censuræ
 Genera-
 les.

Antequam hinc abeamus, juvat
scriptorum dogmati Osiandristico à
Theologis in Germaniâ A. 1551. 1552.
1553. usq. ad A. 1554. oppositorum sylla-
bum subijcere. Theologorum VVit-
tebergenſium tractatus Confessione O-
siandristice oppositus prodiit An. 1552.
præmisso hocce titulo: Anewort auff
 das

Das Buch Andreae Osiandri von der
Rechtfertigung des Menschen: au-
ctore Ph. Melancthone cum approba-
tione Johannis Bugenhagii, Johan-
nis Forsteri Theolog. & Hebr. lingu.
Professors: Alter hoc titulo insignitus:
Der Kirchen zu Wittenberg iudicium,
von diesem vnsern Buch wieder Osi-
andrum auctoribus: Johanne Bugen-
hagio, Johanne Forstero; & Paulo Ebe-
ro M. An. 1552. die conversion. Pauli.
Censura Theologorum Vinariensium.
& Coburgensium; auff die bekentniß
Osiandri von der Rechtfertigung des
Glaubens edit. Erphord. apud Ger-
vasium Schurmer A. 1552. 1. August.
Huic subscribere Nicolaus Ambsdor-
fius, Iustus Jonas, Erhardus Schnepf-
fius, Maximilianus Mörlinus; Iustus
Menius, Johannes Grajo, Victorinus
Strigelius, Johannes Stolfius, Johan-
nes Aurifaber, Johannes Birnstel/
Johannes Fessellius &c.

*Isdem auctoribus prodiit alter tra-
ctatus contra Osiandrum: Verlegung
der fürnehmsten stücken/ in dem giftigen
Buch Osiandri, von der Rechtfertigung*

Ann. 1552. Tertius insuper hoc gaudens titulo: Confutatio h. e. Wiederlegung aus H. Schrifft der Irthumer Andrea Osiandri von dem Artickel der Rechtsfertigung A. 1552.

*Censura Theologorum Marchia-
corum ad Oderam: Gründliche an-
zeigung / was die Theologen des
Fürstenthumbs der Mark zu Brans-
denburg lehren vnd bekennen wie
der Osiandrum, ex postulato Ducis Al-
berti ad Electorem Brandenburg: Anno
1552, Francofurti per Johan. Eichorn.*

*Censura Ministerii Hamburgensis,
& Lünæburgensis, eaq̃ omnium
nervosissimâ & solidissimâ (cuius
auctor num. Epinus cuius eruditionem
Dn. Chemn. sepius in L.C. admiratur,
eamq̃ toto ipsius vita tempore latitasse
conqueritur, an verò Ioachim V Velt-
phalus fueris, incertum est) A. 1552,
Mense Febr.*

*Censura Ecclesiarum Marchia-
corum 15. in Synodo Cultrinenſi pra-
sente Illustriſſ. Marchione Brandenbur-
genſe Johanne, congregatorum à 1. die
iug. ad 16. Febr. Ann. 1552. Wiederleo-
gung*

PROPR. 11. OSIANDRISM
 gung der *opinion*, oder bekändnüss
Osiandri, welches er nennet von dem
 einigen Nicler Jesu Christo / &c.
 von J. S. Gn. Marggraff Johan-
 sen zu Brandenburg &c. *Theologen*,
 in gehaltenem *Synodo* zu Custrin
 versamlet / außgangen: Inmassen
 solches Marggraff Albrecht dem
 Eltern Herzogen in Preussen / auff
 seiner S. D. selbst schreiben / vnd be-
 gehren / zugeschickt worden. *Franco-*
furti per Johann: Richorn / A. 1552.

Censura Ministerii Noribergen-
sis: Welcher junger Prediger zu
 Nürnberg veranewortung / gegen
 der Anklag *Andr. Osiandri*, so new-
 lich in Druck wieder sie ist außgan-
 gen / *Magdeburg. per Christian Rudin-*
ger A. 1552.

Facit insuper Matthias Flac. Illy-
ric. aliarum censurarum mentionem in
praefatione super declarationem Johan:
Brentii &c. A. 1553. 1. Maji nimirum:
Censuræ Misnicorum Theologorum;
Franconicorum; Megapolitanorum,
Pomeranorum, Lipsiensium, Magde-
burgensium.

Censuræ
particu-
lares,

*Prodierunt præterea circa illud tem-
pus, Censuræ particulares. uipote au-
thoribus, Erasmo Ailbero Exule; wies-
der das Lasterbuch Osiandri, darina-
nen er das gerechte Blut Christi
verwirffte / als vntüchtig zu vnser
Gerechtigkeit: ad Albertum Prussia
Ducem A. 1551. in exilio: Virginis ac
Linnæ scripta est pars Urbe libelli.
Quod reliquum Ailberus scripsit in
Urbe Iovis.*

Nicolao von Ambsdorff Exule,
auff Osianders Bekändnuß ein vnt-
errichte vnd Zeugnuß / daß die Ge-
rechtigkeit der Menschheit Christi/
darinnen sie empfangen vnd gebor-
ren ist / allen gläubigen Sündern ge-
schenckt / vnd zugerechnet wird / &c.
Magdeburg: apud Christian Rüdinger
A. 1553.

Flacio Illyrico Exule Cob repudia-
tum Interim & negotium Adiaphoristi-
cum Ermahnung an alle Stände
der Christlichen Kirchen in preussen
Osianders Lehre halben: cum sub-
scriptione Nicolai Galli: 29. Septembr.
Ann.

A. 1552. Magdeburg: per Christianum
Rüdinger.

Item: Verlegung des Bekändt-
niß Osandri, von der Rechtferti-
gung der armen Sünder / durch die
wesentliche Gerechtigkeit der hohen
Mayestät Gottes allein / durch
Matth. Flacium Illyricum mit vnter-
schreibung Nicolai Galli, ad Ducem
Prussia Albertum p. m. A. 1552. i. Marti
Magdeburg. apud Christian. Rudinger.

Item Wieder die Götter in Preuss-
sen / Ein kurzer / heller vnd klarer be-
richt / von Verdienst vnd Gerech-
tigkeit Christi: eodem Auctore ibid.

Item: Wieder die newe Zergerey
der Dekajusten vom Spruch Chris-
ti Johann: cap. 16, Spiritus S. arguet
mundum de iusticia, quia ego vado ad
Patrem ibid.

Item: Antidotum auff Osandri-
giffteiges Schmeckbier ibid.

Item: zwey fürnemliche gründe
Osandri vorleget zu einem Schmeck-
bier.

Item: Wieder die Götter in
Preussen / so da schwermen / daß
Gott

GOTT eben also in ihnen wohne / als
in der Menschheit Christi 9. Augusti
A. 1552.

Item: Beweisung / daß Osiander
der helt vnd lehret / daß die Göttliche
Natur eben also in den Gläubigen
wohne / wie in der Menschheit
Christi selbst / vnd daß weiter darauff
folge / daß die Christen eben also
ware Götter seyn / vnd angebetet
müssen werden: als der Mensch
Jesus Christus selbst A. 1552. 1. Ianuarii
ibid.

Item: Eine offene Tafel von
etlichen Sprüchen Augustini. *ibid.*

Item: Eine kurze erzehlung bey-
derseits Argument / Osianders vnd
der vnsern.

Item: Ein Büchlein von der
Gerechtigkeit.

Item: Proba des Geistes Osiandri.

Item: Eine Vorrede vber Bren-
tii vnd Osiandri meynung vom Ampte
Christi / vnd Rechtfertigung des
Sünders A. 1553. *ibid.*

Item *Præfatio sup. declarationē Bren-
tii, & aliorum Theol. VVürtembergens.*
quæ

PROPR. § 11. OSIANDRISMUS
 quā Disputationem Osiandri de Iustificati-
 one, una cum Confessionibus eorundem
 A. 1553. 1. Maji Magdeburg, apud Mi-
 chaelem Lotter/ ad Ratus Prussia.

Porro auctore M. Stephano Bi-
 lavv von Oschatz/ Ein bekändennüß/
 vnd kurzer bericht/ wieder die irrige
 Lehr Andr. Osiandri A. 1552.

Iusto Menio Superintendente Go-
 thano, Von der Gerechtigkeit die für
 Goet gilt/ wieder die newe Alchimi-
 stische Theologiam Andreæ Osiandri,
 Anno 1552. Vbi ex verbis Raymundi
 Lulli de Insulâ Majoricarum, præse-
 rim ex præfatione super librum Primæ
 distinctionis secretorum Naturæ, seu
 Quintæ Essentiæ, Osiandri dogmā e-
 ruitur & evincitur: Verba præfationis
 inter alia, sic habent: Respondit ei Mo-
 nachus: Omnia sunt DEO possibili-
 lia: unde quamvis tu sis indisposi-
 tus: potest te ab istâ tribulatione li-
 berare: Respondit ei Raymundus:
 Iuxta dispositionem materia agit forma:
 Item, Potestas DEI, & sua iusticia con-
 vertuntur: unde dico: quod in pote-
 state DEI, ita est Essentiale iustifica-
 re; sicut essentiale posse: Non igitur

PARS I. MEMB. I. ART. II. ANTIC.
 tur potest DEUS aliquid; quin possi-
 cum iusticiâ: aliàs esset destructa Vni-
 tas essentialis potestatis & iusticiæ, &
 Anonymo: Tröstliche Gegensprüch
 des Ehrwürdigen Herrn D. Martin
 Lutheri, vnd Matthia Illyrici, wieder
 des Rabbi Osiandri Primarii, Spruch
 A. 1552.

Item Parelleli collationum Doctrin.
 Osiandristica & Lutheri in folio. Item
 drey Serman D. Mart. Luth: darinnel
 er des Osianders Schwarm längs
 zuvor/ als würde es bald geschehen
 gesehen hat/ I. Sermo habitus VViteber-
 ga An. 1525. d. Luna Fer: Paschat: supe
 Gen: c. 3. 5. II. Eodem Ann. & die hor
 Pomeridian. super c. 22. Genes. III. eo
 dem Ann. die Martis Feriâ tertiâ Pa-
 schat: super Exod. c. 3. de rubo ardenti
 Francofurt: ad Oder. An. 1552. apud Io-
 hann. Eichorn.

M. Matthiâ Lauterwaldt Elbin-
 gense: Fünff Schlußspruch wieder
 Osiandrum: VViteberg. A. 1552. 15. Iuli.
 durch Veit Creuzer.

Item: Was vnser Gerechtigkeit
 heiße contra Osiandrum A. 1552. ibid.

Item

PROPA. §. 11. OSIANDRISMUS

Item: Ein bedenden / was zu halten sey von des Tauleri offenhaltung / entdeckung / vnd erleuchtung. Anno 1553. *ibid.*

Vbi ex propositione quartâ & quintâ, dogma de inhabitatione DEI Essentiali, ut & de justificatione nostri ac saluatione in caritate vel dilectione DEI consistente, propè ad Osiandristicum accedens in medium producitur, & refellitur.

De iis, quæ obtinente adhuc hæresi Osiandristicâ in Prussiâ A. 1554. & 1555. gesta sunt; ut & de actis Synodi Regionum montanæ A. 1554.

Post fata Osiandri. & excussionem Dn. Mörliini, certamen Osiandristicum in Prussia maiora adhuc capiebat incrementa. saxum hocce controvertendis Sisyphæo gravius revolvantibus duobus orthodoxis Theologis Superstitibus Prutenicis Dn. D. Veneto & D. Hegemundo: idq. non sine laudabili constantiâ. Factum verò instinctu

8

Func.

Veneti.
& Hegemundi
constantia.

Vocatio
D. Johan-
nis Auri-
fabri in
Prussiam.
A. 1554.
Legati
Wurtem-
bergici.

Synodus
Regio-
montana.
Confessio
Osiandri-
stica.

Litteræ
Brentia-
næ Osi-
andristi-
s faventes.

Funccil, Andreæ Aurifabri Medici
ac imprimis Matthiæ Horstii evenit,
Johannes Aurifaber D. Andreæ frater
ter ab Illustrissimo Duce Alberto
Ducatu Megapolitano vocaretur, s
prætextu componendi litigii eo tempo
nondum sopiti. A. 1554. Quo fine a
legati quog. 12. Maii in Prussiam de
vere Theologi VVurtembergici
Jacobus Beurlein, & D. Rupertus
Durr A. 1554. ex postulato Illustriss
Ducis Alberti : quibus presentia
Synodus Regiomonti indicitur, c
gregatisq. in arce Illustriss. Theolog
Confessio ab Osiandristis nomine Ill
striss. Ducis Alberti consarcinata
truditur ejusmodi, in quâ Osiandr
rimas elabendi, & studium, Christ
cum Belial conciliandi unice quareba
in quo quidem propositio multum anim
ti erant à D. Brentio, qui tum legat
illis coram; tum D. Andrea Aurifab
per literas tale Consilium suggestit;
non tam Osiandristica, quàm Orthodoxa
religio in discrimen venire necess
haberet. Placet autem formalia lite
rum de hoc negotio à D. Brentio exar

PROPR. S. M. OSIA NORIS MVS

Medicorum, ac per legatos illos oblatarum D.
 Andreæ Aurifabro huc apponere: C. L.
 Medico D. Doctori Andr. Aurifabro,
 Consiliario Illustriss. Princip. Boruss.
 Ono & amico suo in Christo observando.
 in Christo: Quod felix, faustumq;
 it; redit ad vos Vester Timotheus,
 & ducit secum comitem Doctorem
 Iacobum Beurlinum; non ut hic per-
 petuò apud vos hæreat; sed ut ali-
 quandiu vobiscum commoretur, &
 uvet vos operâ suâ in constituendâ
 Ecclesiæ tranquillitate. Adjunxisse-
 nus ei libenter Doctorem Herbran-
 dum; sed impetrari non potuit. Sed
 tamen, ut probaremus vobis quoquo-
 modo possimus nostram volûntatem;
 visum est, D. Rupertum Durr Beurli-
 no adjungere; qui etsi antea mihi non
 it notus: tamen à Beurli-
 no, cujus
 convictor fuit; ita vobis commen-
 datus est, ut speremus cum non mi-
 nori usui vobis futurum, quàm si
 Doctorem Herbrandum misissemus. Scri-
 psi meam sententiam de articulis,
 quos ad me dedisti. & spero me pau-
 lis controversiam istam ita expli-
 cuisse,

cuisse, præsertim in tertiâ propositione; ut qui *Statum* ejus non videt nihil videre videatur. Tota n. hujus Controversiæ explicatio pendet ex evolutione amphibologiæ hujus Verbi *Iustificare*, quæ si hætenus non fuissent involuta Calumniis, mendaciis, dissimulationibus, & depravationibus; tranquillior esset Ecclesiâ. Legi acta Illustriss. Principis cum Doctore fratre tuo (Iohanne Aursibro) & laudo fratris tui moderatione ac hortor ut in hoc instituto pergas. Qua in re habebit fidelem adiutorem Doctorem Beurlinum. Non dubitâ quin vos ipsi cogitetis de optimâ resolutione, quâ hoc dissidium, vel componatur, vel mitigetur; Non tamen potui committere, quin & mea sententiam dicam.

- Videtur ergò mihi optimum,
 22 Confessio Illustrissimæ Principis tradat
 tuo fratri, & Doctori Beurlino, ac reliquis nonnullis Theologis apud vos diligenter excutienda, & in locis vel obscuris, vel ambiguis illustranda, & Calumnias, quantum fieri possit obviam eant.

Dei

Deinde, & hi Theologi colligant ex
scriptis aduersariorum (ita appellitat
theologos Osiandro contradicentes)
absurdas consequentias, seu calumnias,
quas hactenus ex doctrinâ Borussicâ (ita
nim consultius videmur loqui, quàm
Osiandrica) texuerunt. & orbi obstru-
erunt: ac eas vel explicent; vel paucis
refutent. Quæ si collecta fuerint Theo-
log. Testim. ferant publico scripto, con-
fessionem addendo; Quod, cum genus do-
cendi in Borussia diligentissimè expen-
dissent; non potuerint cognoscere; nec
Illustrissimum Principem aliter sen-
tire; nec alios aliter docere, quàm
Confessio illa contineat: Nec ullam si-
nem adhibendam esse tot calumniis, &
depravationibus, quæ hactenus ab aliis
parsa fuerunt.

Hac ratione spero futurum, ut &
vos liberemini multis suspicionibus, &
Ecclesia tam vestra, quàm externa tran-
quilliores reddantur. Quod si verò quis-
quam alius contendere pergat; fruatur
suo ingenio: Ecclesia Dei non habet hanc
consuetudinem. Percurri etiam reliqua
Et cum legatis Saxonis &c. (vid.

Respon-
siones D.
Brentii ad
articulos
ab Auris-
fabro pro-
positos.

Supra circa A. 1553.) Reliqua D. Beur-
linus copiosius &c. Bene & feliciter
Valē; Stutgardia die 12. Maii An.
1554. Iohannes Brentius. Epistola-huic
adjunxit D. Brentius Responsiones suas
ad articulos Novem ab Andrea Auri-
sfabro sibi propositos: quibus quidem
nil aliud, quam meram conciliationem
dogmatis Osiandristici cum sanā de
Iustificatione doctrinā instituit; nec non
in Osiandri Antagonistas acerbius in-
vehitur: praesertim circa articul: 6. in
responsione his verbis: Qui suscep-
erunt initiō certamen cum Osiandro:
hi cœperant jam odium adversu-
eum: excoecati autem odio nihil
Verborum ejus dextrē interpretari
potuerunt. Et post: Itaq; existima-
verunt, cum etiam pugnantia cum
Paulo docere: cum fieri posset, ut
unus locus scripturæ aliter, & aliter
explicetur, & tamen utraq; senten-
tia per se posset esse pia: quemadmo-
dum nos in posteriore nostro scripto
ad Illustriss. Principem multis exem-
plis ostendimus. Sic circa artic. 5.
respons. Ita fit, inquit, Brentius, si j

de

lex adhibet odium, & invidiam in
Consilium, nihil potest tam circum-
spectè dici; quin depravando malè
exponi queat. Si autem adhibet in-
consilium caritatem, quæ nihil mali
cogitat; sed omnia credit; vel fa-
vorem, aut benevolentiam; nihil
tam incommodè dicitur, quod non
commodè exponi queat &c.

Ejusmodi igitur Consiliis, ac feri-
tis Osiandristæ in suo proposito magis
magisq; confirmati; novam sui dogma-
tis palliationem moluntur, fabrefactâ
peculiari cōfessione presentibus VVur-
tembergicis legatis 13. Julii; ac no-
mine Illustrissimi per eosdem Synodo
scriptum illud ἀποδοξὸν exhibens. 3.
Septembris A. 1554.

Pertexitur autem illâ Confessione
argumentum, Primò de Christi personâ
Deinde de Officio, adeoq; de opere re-
demtionis, & justificationis nostri-
coram Deo. Circa personam Christi,
minus dextrè inter alia dictum Luc. 7.
vers. 35. ad communicationem Idioma-
tum refertur: Sanctum quod ex te
nascetur vocabitur filius Dei; Cum

Cōfessio
Osiandri-
starum Sy-
nodo ex-
hibita A.
1554.

Argumē-
tum Con-
fessionis
erroneū.

fit propositio personalis, ad Unionem Hypostaticam pertinens. Deinde præter unicum idq. primum Genus communicationis, nullum aliud indicatur crediturve.

Circa officium docetur de Justificatione: hanc constare duabus partibus 1. reconciliatione nostri cum Deo: vel peccatorum remissione per fidem: 2. renovatione, per inhabitationem iusticie Dei essentialis in nobis juxta legem Dei: 3. Christum secundum Divinam naturam esse nostram iusticiam: vel Deum, vel divinam Christi Naturam & essentiam esse nostram iusticiam.

Judicium
Synodi de
Cōfessio-
ne

Quale verò iudicium Theologorum in Synodo Regiomontanâ congregatorum, Confessio illa reportarit; videre est ex Recessu postremo Synodi, Legatis Vvurtembergiacis insinuato 19. Septembr. A. 1554. cog. Illustriss. Duci Alberto tradendo. Cujus formalia in gratiam lectoris, quandoquidem instar actuum Synodalia, (qualium quidem copia impetrari non potuit) esse poterunt, huc verbotenus apponere placuit.

De

Der Pastorn vom Lande
Endlicher Receß / den
Herren *Legatus* zuge-
setzet.

Ehrwürdige / Achtebare / hoch-
gelahrte / Großgünstige / be-
sondere liebe Herrn / wie S.
Durchl. zu Preussen / vnser Gnädig-
ster Herr / vnd Landsfürst / gnädigst
verordnet / vnd befohlen / daß wir
vnser bedencken / oder antwort in
dieser handlung für E. E. vñ Achb.
einbringen sollen / als auch biß an-
hero allezeit geschehen : Also stellen
wir denselben E. E. vnd Achb. die-
sen vnsern lezten Endlichen vnd
schlifflichen sentents / oder vnsern
Schluß auch zu : Demuetiglich bit-
tende / denselben Sr. Durchl. zu in-
sinniren / vnd vorzubringen / vnd zu-
forderst betreffend die alten bis an-
hero die kürzlich zu repetiren.

Daß auff befehl vnd verschrei-
bung Fürstl. Dht. wir alle (wie auch
die andern theils Pfarherr des Für-
sten.

stenthumbs) an Zeit vnd Ort / wie
 bestimmet / gehorsamlich vnd unter-
 thäniglich erschienen sind / anzuhö-
 ren die endliche Decision, vnd ent-
 scheidung des ganz schweren/lang-
 wierigen/ärgerlichen vnd sorglichen
 Zwispales in der Religion, so leider
 für etlichen Jahren allhie in Preuss-
 sen durch Osiandrum erreget / vnd
 noch schwebet / betreffend den allers-
 höchsten Artickel vnseres H. Christli-
 chen Glaubens / vnd der Seelen Sel-
 ligkeit / vnd der glorien des grossen
 Gottes vnseres H. Erren vnd Hey-
 landes Jesu Christi: Nemlich:
 wie ein armer Sünder für Gott
 gerecht wird. Vnd aber / weil Fr.
 Dht. dazu eine gemachte Confession
 vorstellen lassen / daß wir dieselbe/
 vnserer einfalt nach / das rechte mit-
 tel / vnd weg zur endlichen entschei-
 dung vnd abhelffung der Sachen/
 nicht haben erkennen können: Son-
 dern daß es vielmehr zur erweiter-
 ung / vnd erneuerung derselben / vnd
 zur neuen Disputation gerathen
 wolte /

wolte / vnd zu hindansetzung aller
ergangenen ordentlichen judicien,
vnd der zugesagten vnd offentlichen
ausgeschriebenen execution, so dar-
auff gewiß (wie billich vnd rechte)
folgen solte.

Daß auch die Confessio an ihr
selbst Conciliatio mera, vnd nur ei-
ne sorgliche vergleichung vnd verei-
nigung were beyder streitigen / wie-
derwertigen vnd unvergleichen Leh-
ren Osiandri, vnd vnserer Kirchen:
cum Contradictionis partem alte-
ram necesse sit falsam esse. Eins
muß vnrechte seyn / zugleich können
sie beyde nicht rechte seyn. Wie dan
aus der Antithesi oder Contradicti-
on, vnd ewigem streit zwenyerley
Gerechtigkeiten des Gesetzes/
vnd des Euangelii in H. Schrifft
klar zu sehen / vnd vnwieder-
sprechlich ist: Auch daß es viel zeit
vnd mühe erfordert / in solcher an-
zahl der pfarhern (damit wir etli-
cher Schwachheit / wie billich zu tra-
gen / schweigen) eines jedern moy-
nung

nung (wie von nöthen) insonderhett
vnd gründlich zu hören: auff daß
wir vns dan eines einhelligen judi-
cii, de materiâ, formâ & fine totius
scripti, endlich entschlossen.

Derhalben/wiewol wir zu nichts
(daß Gott weiß!) so heerglich genei-
get / als dem bösen Handel / einmal
abzuhelffen / vnd Fürstl. Dhet. vns
serm Gnädigsten Herren / in allem
billichen/geflissigen gehorsam/ nach
höchstem vermögen zu leisten: ha-
ben wir die Confession fürzunemen
vnd zu judiciren vns beschweret /
vnd es zu thun gänglich recusiret,
vnd dafür demüthiglich gebeten/vnd
haben auff dem einmal erkandten/
vorgenommenen/bewilligten/zuge-
saget / vnd an die protestirende
Stände ausgeschriebenen / vnd an
ihm selbst rechten/billichen/vnd in
der Kirchen gewöhnlichen vnd Götte-
lichen Proceß wollen beruhen: nem-
lich/ daß das schuldige Part/ die
Osiandristen / auff erkändniß
nach Gottes Wort / wie nu die
judicia

judicia aller Kirchen öffentlich
für der Welt stehen / vnd das
Licht nicht schewen / die Exe-
cution warten vnd leiden solten:
Haben auch ernstlich drauff gedrun-
gen / vnd darauff in keinem wege ge-
schrieten / noch vns zu einem andern
vnd neuen process bewegen noch
ziehen lassen wollen. Vnd haben
vns zur recusation oder entschuldig-
ung etlicher gewisser Artidel ent-
schlossen / darauff gänglich zu behar-
ren / welche wir neben mündlicher
erklärung für E. E. vnd Acheb. vns
Fürstl. Dht. vnsers Gnädigsten Her-
ren Gegenantwort wider einbrachte:
nemlich / S. Fr. Dht. hette sich auff
ihr gnädiges vnd ernstes begehren /
des gehorlams zu vns versehen.

Weil aber das enestanden / da-
mit der mangel nicht an Fr. Dht. /
wolle S. Fürstl. Dht. die Execution
wol nicht abschlagen / aber doch zu-
vor modum Executionis von vns
wissen / welches E. E. vnd Achebart.
auff vnserer bitte / damit wir die
mey

meynung gnug verstanden/ vnd desto fruchtbarer handeln köndten/vns auch schriftlich zugestellet.

Vnd weil dan Fr. Dhet. damit begehret vnd befohlen modum executionis zu stellen/wie vnd worüber vns dächte/dass die geschehen solte/ deß wir vns vnter einander erstlich/ vnd darnach mit E. E. vnd Achtb. sampt den andern Herren *Doctoribus* vergleichen solten: Haben wir vnsern vorschlag vnser verstandes gethan / vnd denselben Schriftlich eingelegt.

Dieweil wir aber nach solchem allem keine richtige vnd vntwiderussliche Antwort der *Execution* halben bekommen können (wie vns wol zugesagt) vnd von tag zu tag je lenger je mehr biß in den XIII. tag auffgezogen werden: Auch der letzte angesetzte tag/ als vergangenen Montags fürüber ist/ vnd darunter manchsältig auff den

den Gassen / vnd von Sankeln
offentlich / als mit Teuffeln beses-
sen / verunglimpffet vnd verlä-
stert worden: wieder welche man
auch ernstlich zu beten vermahnet.
Ober diß / daß gestriges tages der
massen von Fürstl. Dtt. an L. L.
vnd Achtb: Antwort gefallen / de-
rer meynung sich dieselbigen ferner
an vns zu bringen / beschwärllich
gefunden.

Müssen wir erachten / daß
alle handlung vergebens / vnd
die hoffnung nur vmbsonst ist /
vnd weil das Wiederpart sich selbst
nicht richten noch erkennen kan o-
der wil / nach dem wort S. Pauli: So
wir vns selber richteten / so würden
wir nicht gerichtet / 1. Cor. II. Auch
aller Kirchen ordentliche judicia
contumaciter verachten vnd leßern /
sie dem lieben Gott zu richten selbst
befehlen / des Gerichtes sie sich nicht
so freventlich entledigen oder ent-
brechen werden. Vnd sind derhal-
ben / dieweil wir mit grosser be-
schwei-

schwerung allhie so lang gelegen /
endlich bedacht auffs erste von hie-
nen zu reisen / vnd in dem Namen
GOTTes / ein jeder an gebührende
Stelle / vnd zu seiner vertrauten Kir-
chen / widerumb anheim zu ziehen :
Demütiglich bittende / E. E. vnd
Achtb. wollen vns also bey Fr. Dhet.
anzeigen / vnd daß wir vnsern weg
widerumb anheim zu nehmen ge-
schickt / vnd vns alles gnädigen wil-
lens / vnd bewiesener Wolthat / gegen
S. S. Dht. höchlich / vnd in aller vn-
terthänigkeit bedanken thun / vnd
daneben als zum beschluß ver-
melden :

Ob wol Fr. Dhet. vielleicht mey-
nen / oder von den Ehrenbläsern
vielmehr also beredet wird / daß der
Streit zwischen den Parteyen nicht
so groß sey / wie man ihn macht : o-
der Sie thue GOTT den höchsten
dienst dran / daß sie vber des Osi-
andri Lehr fest vnd beständiglich hel-
nemlich / daß in Contradiatione die
beyde / des Gesetzes Gerechtigkeit
vnd

und des Euangelii/ stracks wie/
er einander seyn / vnd eine die
andere gänglich auffhebet / vnd
bey einander in keinem wege ste-
hen / noch nimmermehr mögen
concilirt vnd verglichen werden
Rom: 3. Wo die vom Gesetz Er-
ze sind ; so ist der Glaube nichts/
vnd die verheissung ab/ Rom: 11.
Istis aus Gnaden ; so istis nicht
aus verdienst der Werk: Sonst
würde Gnade nicht Gnade seyn.
Istis aber aus verdienst der Werk-
e ; so ist die Gnade nichts/sonst
wäre verdienst nicht verdienst/
Gal. 2. So durchs Gesetz die Ge-
rechtigkeit kompt/ so ist Christus
vergeblich gestorben: Item, daß
wir wissen/ vnd sind gewiß aus
dem Wort Gottes/daß/ wer mit
dem Gesetz Gerechtigkeit umbge-
ht/ der ist vnter dem Fluch Gal.
3. Wie

3. Wie dan das Wiederpart selbst
 bekennet/vnd bekennen muß/dass ih-
 re wesentliche Gerechtigkeit/ der
 Gesetzes Gerechtigkeit sey / allen
 dass sie mit andern hohen auffg-
 blasenen Worten spielen / vñ
 nennen sie Gottes Gerechtigkeit
 der Gott selbst/ vñ wer ein an-
 ders Wort predige/ denn das Wo-
 vom Creutz/ ein ander Euangelium
 einen andern Glauben/ einen an-
 dern Christum; oder Christum an-
 ders/denn wie Er für vns gecreu-
 get/ vñ das Opffer für der gant-
 Welt Sünde worden ist/ vñ ein
 andere Gerechtigkeit / denn das
 Ampt oder Werck / der satisfactio-
 Jesu Christi: Er predige was
 wolle/ die Werck / oder das Wesen
 Göttliches/ oder Menschliches/ an-
 ser oder in Christo treibe/ oder d-
 he es/ so hoch vñ wunderbarlich/ al-
 immer mäge / vñ wenns auch ein
 höchste Apostel/ oder gleich ein En-
 gel vom Himmel were/ dass er er-
 flucht ist/ Gal. 1.

Nicht daß wir das Gesetz an
ihm selbst gänzlich solten auffgeha-
ben suchen / denn wir wol wissen/
daß das Gesetz durch den Glau-
ben nicht aufgehoben; sondern
vielmehr auffgericht wird/ Rom:
7. Vnd sey der allerbeste wille GÖt-
tes/ vnd des Menschen höchste Zier-
de / nach welcher er anfänglich er-
schaffen/vnd darvon durch die Sün-
de gefallen/vnd durch den Glauben
aus dem h. Geist darzu widerbrachte
werden solle: Vnd kürzlich / daß
man den Glauben nicht ohne/
vnd wieder die Werck: die Erlö-
sung ohne vnd wieder die Heili-
gung; die Gnade ohne vnd wie-
der die Gabe / Christum ohne
vnd wieder den h. Geist lehren
an / vnd nicht sollen allein gute
Pfaffen / aber böse vnd gar keine
Pfingstprediger seyn; sondern
daß man ein jegliches in seiner
Ordnung vnd zu seiner Zeit/
h ij nach

nach vnterscheid der Leute / *modo* & *sine* predigen solle / daß
man sie nicht vnter einander
menge / oder eins fürs ander se
ze / oder diesem gebe / oder nehme
das jenem allein gebühret / All
die Gerechtigkeit dem zuschreibe
dem sie nicht gebühret ; Welche
S. Paulus nennet das wort G
tes recht theilen.

Vnd ist das einige rechte M
sterstück / daran alles am meisten
gelegen / vnd daher aller vnra
vnd zwiespalt von der Justific
tion allein herfleußt ; Wie wir d
an vnsern Widersachern / die Gese
Gerechtigkeit an ihr selber nic
straffen ; sondern daß Sie sie zur G
erechtigkeit des Glaubens vnd d
Euangelii machen / vnd vertu
ckeln / vnterdrücken / vnd heb
diese damit gänzlich auff / v
treiben damit gewaltliche Abg
ter

eren/ daß Sie sie zu Gott selbst
 wesentlich machen. Gleich wie
 wir das nicht an ihnen straffen/daß
 sie Christum rühmen vnd predigen/
 sondern daß sie ihn nicht recht pre-
 digen/ Nemlich/ daß Er nicht nach
 seinem Ampt/oder Wercken der Er-
 löschung vnser Gerechtigkeit sey:
 sondern nur nach der Gottheit/
 darauß dan viel ander gewlicher
 Irrrath weiter folget/vnd so schreck-
 liche lästerung des h. Bluts Christi
 in vielen Orten/ welches zu lange
 zu erzehlen/vnd sonst von vns gnug
 angezeigt ist/vnd wer den Chri-
 stum also vns nicht prediget/
 der prediget keinen Christum/
 oder Christum gar nicht: son-
 dern seines eigenen Herken dün-
 kel/vnd gedichte: Ja er prediget
 den leidigen Teuffel dafür.

Verhalben/ wie Oslandri Lehre
 aus Gottes Wort ersichtlich; darnach
 von aller Kirchen ordenlichẽ iudicio
 verdampt ist: Also sollen vnd können

wir sie mit keinen *conciliationibus* justifi-
 ficiren, oder recht sprechen: Sondern
 verdamnen sie auch weiter Ampte
 halben/ wie wir von Gott schul-
 dig/ vnd halten die Personen/ so
 die vorsehlich vertheidigen / *pr*
ipso facto excommunicatis, & a
lienis ab Ecclesiâ nostrâ; nach der
 Regel Christi: Höret er die Ge-
 meine nicht; so halte ihn als ei-
 nen Heyden vnd Zöllner: Vn-
 S. Pauli: Ein Ketzerischen Mei-
 schen meide/ wenn er einmal vn-
 abermal vermahnet ist/ vnd wiss-
 daß ein solcher verkehret ist/ vn-
 sündigtet/ als der sich selbst verur-
 theilet hat: Vnd vnsern Bischöf-
 lichen Decreten, welche auff befel-
 lich Sr. Dht. selbst gestellt/ daß wir
 etwas wieder die Augspurgisch-
 Confession lehren würde: der so
 excommuniciret seyn / vnd wo
 nicht wiederrufft / aus der Ki-
 che

hen ganz verworffen werden.

So aber jemandes dächte/ sagen o-
der schreyen wolte/ wir oder andere
hätten ihn denn zu viel oder vnrecht/
weil der Streit wol zwischen vns
bleiben wil: so befehlen wir das
endliche Urtheil vnd das Recht zwi-
schen beyden Partten zu sprechen/
vnd zu vergelten/ einem jeglichen/
wie er verdienet/ dem der verordnet
ist/ ein gerechter Richter vber die
ganze Welt/ zu richten die Lebens-
sigen vnd die Todten: Der wolle/
als dar ewige Sohn Gottes/ vnd
onser einziger Herr vnd Heyland sei-
ne arme Christenheit bey seinem
Wort erhalten: Sie in aller Wie-
derwertigkeit trösten/ stärken/ vnd
wüglich verklären/ Amen! Actum
den 19. Septembris, Anno 1554. auff
Fr. Dhr. Schloß zu Königsberg
in Preussen.

Sequitur Subscriptio: Wir alle
die vnterscriebene bekennen mit
onser Hand/ daß wir diesen Receß/
vnd einhellige versammlung der Pasto-

ten des Fürstenthumbs Preussen
(welche aus Gottes Gnade/bey heiliger reiner Lehre/ noch unverrückt
blieben) vber diesen wichtigen hohen
sachen/ Gott dem Allmächtigen
von seinem lieben Sohn / unserm
Herrn vnd Heyland Jesu Christo zu ehren / vnd seiner lieben
Christenheit zu trost gestellet/ von
Hertzen bewilligen/vnd was sie hie
rinn bewogen / vnd aus eingebung
des heiligen Geistes/einträchtiglich
geschlossen / auch unsere endliche
meynung sey / bey der wir mit der
hülffe Gottes gedencken zu bleiben.

XCI. Orthodoxi
Theologi
Synodo
Regio-
montane
intererāt

*Reperiuntur autem Theologorum,
qui Synodo intererant; nec non dogma-
ti Osiandristico contradicebant ad XCI.
Synodo subscripta Nomina: Georgio Venero
& Petro Hegemone Professoribus a-
rgumētulentibus: Pastoribus verò Re-
giomontanis maximam partem cum O-
siandro facientibus; exceptio M. Chri-
stophoro Longino Concionatore auli-
co; paulò post excusso, eiq. Osiandristā
surrogato, M. Ottomaro Epplino Sueuo
Cuius*

*Cujus Postilla Patrum A. 1560. Regiom.
in fol. in lucem prodire, Regi Polon.
in scripta) referente Illyrico in scripto
Mandato principis A. 1555. XI. Au-
gusti promulgato, opposito sub finem nec
non Georgio Domigt Ecclesiastâ Auli-
co; Diacono etiam Cneiphovianæ
Ecclesia Paulo Brunewald: & Lobni-
censium, Michaelæ Geil; reliqui o-
mnes à partibus Osiandri steterant; Pa-
tor quidem Cneiphovianus M. Mat-
thæus Vogelius (de quo plura inferius) p. 176.
Veteroppidanus tunc temporis M.
Funccius cum suis Diaconis, Lobni-
censis: presultoribus horum extantibus
D. Andreâ Aurifabro Osiandri Genero
Medico & Consiliario Aulico; ipsius-
que fratre Johanne Aurifabro, nuper
in Prussiam vocato.*

*Eventu Synodi, utpote inauspicato,
neutri parti satisfaciente; Osiandristæ
novis machinamentis errori suo patro-
cinium conquirunt; eundemq. vi Eccle-
siis ac Scholis universis hujus Ducatus
perferre satagunt, promulgato alio
Mandato sub nomine Illustrissimi, ac
nunjungente, quò citra ullam tergiversa-*

*ovum
Mandatū
in gratiā
Osiandri-
starum 24
Septem:
A. 1554.*

tionem, aut exceptionem, Confessio
Theol. VVurtember. una cum Decla-
ratione ab omnibus Ecclesiis & Scholis
recipiatur quoq; Theologi ad ejusdē Nor-
mam in Scholis, & Ecclesiis unanimiter
doceant; neq; una pars alteram damnet.
Id quod factum 24. Septembr. A. 1554.
Verba illius Edicti conciliationem do-
gmatis Osiandristici cum Orthodoxo u-
nicē injungentis sic habent inter cetera:
Befehlen wir derhalben hiemit ernstlich
gebittend allen / vnd jeden vnsern Pfar-
herrn / daß sie forthin der Württembergi-
schen Kirchen Confession, Declaration,
vnd deroelben Lehr sich gemess verhal-
ten. Sintemahl dieser Handel von der
Rechtfertigung / so in vnsern Landen ent-
standen / darinnen gründlich expliciret
wird / vnd der Augspurgischen Confes-
sion gang vnd gar nicht zuwieder etc. A-
spexit autem lucem publicam Edictum
illud 27. Septembris typis Johannis
Daubmanni.

Censuræ
Mandati.

Quam verò procul à doctrinâ Au-
gustanæ Confessionis Edicti dogmata
absuerint, demonstrarunt copiosè Du-
Morlinus scripto peculiari Mandato
hui

huic opposito, hocce insignito titulo:
 Trewe Warnung vnd Trost an die
 Kirchen in Preussen Ioachimi Morli-
 ni D. wies den Fürstlichen Abscheid
 A. 1554. publiciret, an die Kirche vnd
 Stände in Preussen edit. Magdebur-
 gens. A. 1554. apud Michael: Lotter:
 ut & Matth. Flacius, in suo tractatu
 ad status Prussiae. Christliche War-
 nung/vnd vermahnung Matthiae Fla-
 cii Illyrici, an die Kirche Christi in
 preussen / den nechsten Abscheid be-
 langende Edit. Magdeburg. apud Mi-
 chael. Lotter 1. Ianuar. A. 1555. ubi Re-
 cessus Principis triplici nomine taxatur
 1. quod iungat Theologus Declaratio-
 nem VVurtembergensium cum Con-
 fessione pro Normâ docendi unice agno-
 scendam: cum tamen Osiandri dogmati
 applaudat: denn sie wil die Sachen
 dahin deuten vnd lencken / als hette
 Osiander wol eine gute meinung ge-
 habt: aber darinne mangelte es ih-
 me nur/ vnd darinnen were er allein
 strafflich gewesen/das er solche seine
 rechte meinung mit Paulo Rom. 1. 6.
 3. & 4. hette wollen bestetigen be-
 schô-

schönen und verteidigen / vnd hette
 also nur eines oder zweyer Sprüche
 mißbrauchet. So doch das eben
 der rechte Hauptstreit / oder
 Hauptpunct ist. Wer es mit
 Paulo Lehre oder halte / oder nit:
 Item wer die Gerechtigkeit oder E-
 uangelium prediget / so der liebe Pau-
 lus Rom. 1. c. 3. c. 4. &c. hat gepre-
 diget oder nicht, Es ist fürwar nicht
 ein Grammaticale bellum oder worts-
 gezank: Sondern reale vnd realissi-
 mum von dem allerhochwichtigsten
 Stück vnser Seligkeit. 2. quod Theo-
 logos contumacia, & criminis lese Ma-
 jestatis accuset; quod minus terrefaciat;
 partes ius-Elenchticas eripiat: 3. quod
 Ecclesiarum iudicia & censuras susque
 deq. habeat.

Atq. hoc, & alio sensu accipi velim
 ea, qua Disputatione X. membro V. An-
 tithesi III. circa Osiandri Schisma à no-
 bis annotata fuere: videlicet Confessio-
 nem & Declarationem Theologorum
 VVürttembergensium publico Principi-
 pus decreto ac mandato, in omnes Eccle-
 sia

fiat & Scholas introductam & ceu piam,
ac orthodoxam receptam vel judicatam
fuisse, intellige ab Osiandristis; nequa-
quam verò ab orthodoxis.

Ceterum Mandati illius Executio
multos exulare coegit ex Prussia Theo-
logos referente M. Illyrico, idg. procu-
rante, & per insidias instigante D. An-
dreâ Aurifabro; quem ideò Flacius
per contumaciam vocat einen Hundarbt/
der die Kirchen Diener nach seinen
gefallen hat pflegen ab / vnd einzu-
setzen: vide Declaration: Confess.
Brentianæ 1. Maii A. 1553. scriptum
præterea Relationi Funccianæ oppo-
situm A. 1554. ut & Mandato Princi-
pis, A. 1555.

Vbi nec hoc sicco pede prætereundum
dimissâ Synodo, ac Legatis VVurtem-
bergiacis, re infectâ reditum domum
versus parantibus, Johannem Aurifa-
brum Medici fratrem: cujus antehac
sepius facta mentio, Præsidentem tra-
ctus Sambienfis creatum fuisse: quo au-
tem pacto, & processu; ex ipsius Johan-
nis Aurifabri commemoratione in A-
pologâ contra Benedictum Morgen-
stern

Exilia
Ortho-
dorum
Theolo-
gorum.

Creatio
tumultu-
aria Epi-
scopi Sama-
biensis.
103. Aurif.

Stern ad Status Prussiae A. 1566. iuvat
 percipere: Refert autem Aurifaber, se
 legitimè ad Episcopatum Sambiensem
 vocatum, & promotum fuisse A. 1554.
 at tamen sine Ordinum electione, ut &
 absq. Ministerii votis, sub pretextu Re-
 galis, Magistratui in solidum vocandi,
 & instituendi Episcopos competentis;
 sed non nisi ab Ofiandristis confecti, &
 veteratoriè excogitati. Creatur itaque
 Aurifaber tumultuariè, & ex abrupto
 Episcopus, citra ullam precedentem
 deliberationem; convocatis duntaxat
 plerisq., quot quot in festinatione nimia
 (periculum namq. erat in morâ) & qui-
 dem die Dominicâ, partim ex Acade-
 miâ; partim ex presentibus tunc Poli-
 ticiis; partim ex Ordine Senatorio
 trium horum Oppidorum, haberi pote-
 rant in Aulam Principis: Vbi in unum
 congregatis Cancellarius nomine Illu-
 strissimi, in presentiâ adhuc Legato-
 rum VVurtembergicorum, negotium
 ratione creandi Episcopi denunciat:
 nemine vel contradicere; vel ad mini-
 mum in deliberationem idipsum vocare
 audente; sed de instituto Omnibus gra-
 tulari.

ulantibus, Illustrissimoq; pro benignâ
 erga Ecclesiam curâ, gratias agentibus;
 sic quidem narrante Aurifabro ipsomet:
 qui & hoc insuper addit ex liberalitate:
 Illustrissimum assumpto secum Episcopa-
 tus Candidato, in summum Templum
 Cathedrale Cneiphovianum concessisse
 comitantibus ex commemoratis Ordini-
 bus plurimus Viris: Concionem verò
 Inauguralem, vel Investitoriam ha-
 bente D. Jacobo Beurlein, eâq; absolu-
 tâ Ordinationem cum xerpothesis, vel
 manuum impositione administrante in
 conspectu aliquot mille hominum; poste-
 ro die verò hinc discedente in Sueviam.

Protestatos autem contra ejusmodi
 processum fuisse ordines; testis est Bene-
 dictus Morgenstern in suis literis ad
 ordines Prussiæ A. 1566. id quod disti-
 nguit Aurifaber in Apologiâ, ac si se
 nescio factum esset. At hoc verissimum
 est, Aurifabrum sine scitu & suffra-
 giis ordinum, uti in Prussiam voca-
 um; ita Episcopum creatum fuisse;
 uti testatur Actio capitalis Ordinum
 ejus Ducatus coram cōmissariis Reg.
 Majest. Polon. A. 1566, Mense Octo-
 brâ

Protesta-
 tio Ordini-
 um con-
 tra pro-
 cessum
 ejusmodi

hri hū verbis : Daß ein solcher Präsi-
dent durch *Matthiam Horst* / ohn als
les vorwissen vnd willen der Land-
schafft / oder anderer Rätthe gefor-
dert : der so leichtfertig von einem
Studio auff das ander gesprungen:
daß er ein *Medicus* gewesen: darnach
ein *Iurist* worden / vnd hat zu Ro-
stock *procuriren* letztlich aber wie man
saget / *quod desperatio facit Monachum*
ein *Theologus* worden / vnd alhie vor
einen Bischoff oder Präsidenten auff
geworffen.

Johannes
Aurifaber
Osiandri
st. 2

*Parrò Errori Osiandristico sese
fuisse addictum, prodidit soricus in mo-
rem D. Johannes Aurifaber in qua-
dam concione A. 1554. Feste S. Martini
Regiomonti habitâ, in qua doctrina
Anti-Osiandristarum publicitus con-
tradixisse, eamq. damnassee fertur à Dn.
Morlino in suis literis: narrante Bene-
dict: Morgenstern in Querulis ad Or-
dines Prussiae literis A. 1555.*

Aliud
Manda

*Et quia Osiandrista viderunt sen-
tentiam non per omnia ex voto suo pro-
cessisse; promulgant aliud mandatum
nomine Illustrissimi ad omnes sua celsi-
tudini*

udinis subditos. A. 1555. 11. Augusti,
 nadens Theologis Orthodoxis cam
 Osiandritis; immò verò imperans E
 cecutionem Recessus Anno preceden-
 e promulgati: Damit also auff bey
 den theilen eine Amnistia, vnd ver-
 gessung alles / so verlauffen/ auffge-
 richtet werde / sub interminatione
 emorionis ab officiis, & aliarum mul-
 tarum, Dn. Morlinus verò huic Man-
 dato contrarium scriptum divulgat sub
 titulo. daß Osiandri Irrehumb in
 eine vergessenheit zu stellen/ oder
 sehinzulegen sey A. 1555. 23. septembr.
 in mat. Brunsvicensf.

in qu. Simile huic conscriptum publici ju-
 Mat. ris facit tractatum Flacius Illyricus:
 doct. Daß das Preussische Mandat den 11.
 us co. Augusti dieses An. 1555. Jahrs aus-
 ur à. gegeben / betreffende die Amnistiam
 de Be. der vergessung der Osiandrischen
 is ad. Regerey / mit guten gewissen nicht
 unt. kan angenommen werden/etc. grund-
 suo p. sache Ursachen: Producit autem Illy-
 ndat. ricus contradictionis sue duodecim
 sua ec. regnantissimas rationes, quæ etiam in
 suat. peculiari libello typis descriptæ adhuc
 i circum-

tum in-
 gratiam
 Osiandri-
 starum;
 11. Augu-
 si Anno
 1555.

Taxatio
 Mandati
 exdorna-
 ta.

d Morlino.

Flacio.

*circumferuntur passim. Confer ejusde
tract. Von der Einigkeit: ubi plur
bus quàm viginti argumentis inveni
hancce materiem pertexit: parte se
cundâ.*

Duce
Megapoli
tano.

*Duci etiam Megapolitano Illu
striss. Johanni Alberto Mandatum
lud displicuisse, testantur aliquot Epist
la ad Ducem Albertum hoc nomine
redargutoria, ac magis dehortator
exarata; Vnius saltem Formalia
medium producere allubescit.*

Dem Durchlauchtigsten
Hochgebornen Fürsten / von
Herren Albrecht dem Eltern / Marg
graffen zu Brandenburg: Herzogen
Preussen etc. Unserm freundli
chen lieben Herren Ohm
Vätter.

Hochgeborner Fürst / Freund
licher lieber Herr Ohm Va
ter / Ich habe E. L. Answer
schriffe / auff mein erew / vnd w
meinlich bedencken verlesen: besin
darauf warlich mit hochbeerrübt
gemüt

gemüth/ daß sich E. L. durch etzliche
wenig Personen darzu verleiten las-
sen / daß E. L. auch nicht ein eini-
gen punct etwas abweichen : Son-
dern bey der vermeinten Amnistia
ie doch allein nach geschעהer
Revocation auff die Personen ge-
hen sol / vnd mit nichten auff die
Lehre gezogen werden / vnd den
arauff gangen Mandat berichten
vollen / vngeacht / was für grosse
nichtigkeit daraus albereit er-
olget / vnnnd noch weiter / vnd
mehr beschwerung / wo auff diß
zahl / durch den gewöhnlichen Or-
entlichen / der Christlichen Kirchen
vog / der Revocation des Functens
er noch auff seiner falschen Lehr
eruhet / vnd dieselbe zu defendiren
sch vnterstehet : diesem Handel
nicht abgeholfen wird / erfolgen
innen vnd mögen. Daß ich aber
der andere zuserst E. L. Diener
E. L. Person angegriffen / oder ges
einet haben solt / daß haben E. L.
i ij nicht

nicht rechte eingenommen. Denn
 wir handeln alhie nicht mit E. 1.
 Person / so bey der Augspurgischen
 Confession vnd des Phil. Mel. Loc
 communibus Gottseliglich bedene
 zuverharren: Sondern mit M. Fune
 der solche Lehre offentlich für P
 losophische / vnd verführisch ang
 fochten hat / Er hielte diesel
 Lehr nicht allenthalben für rec
 hette auch des Herrn Philippi Loc
 Communes (welches Buch der L
 theus / in der Vorrede I. Tom.
 hochlich preiset) in XVI. Jahren
 gelesen. Nider weil hat Ofiande
 vnd er der Sunck eine vngöttlich
 Newe Lehr / auch newe weise
 reden / mit grosser Schmach d
 Leydens vnd Sterbens vnser
 Erlösers / vnd Seeligmacher
 Jesu Christi einzuführen / v
 in Druck außzubreiten sich v
 terstanden: Davon der Sunck alb
 noch nie abgestanden: Sondern
 vielen puncten vnd Artickeln l
 hien

hiebey verwarter Schriffe nach E.
 2. Abscheid/ schriftlich vnd münd-
 lich dieselbige zuverteidigen fort-
 ahret: dadoch die andern E. 2.
 Theologi, vnd die würdigen so zum
 heil auch nicht mehr in E. 2. Juris-
 diction seyn / allezeit bey der reinen
 Lehr der Augspurgischen Confession
 vnd in Locis communibus begriffen
 verharret / dieselbe defendiret, vnd
 einen öffentlichen Irthumb vertei-
 ligt oder vnter die Leute gesprengt
 haben.

Darumb sehen wir nochmahls
 für rathsam/ dienstlich/ vnd heilsam
 zu/ daß E. 2. den Funcken mit ernst
 abhin halte / daß er die hiebey ver-
 warte seine Irthumb öffentlich
 wiederruffe: die arbeit thue/ vnd
 sich hinforder der Außspurgischen
 Confession mit Lehren genieß zu-
 halten verpflichte: vnd das alle
 andere Theologen / so dem Funcken
 nicht anhängig/ mit dem Wieder-
 ruff/ weil sie nicht geirret/ verschon-
 net

net bleiben: die verjagten auch
wiederumb ohn gefahr zu ihren Ki-
chen gestattet werden.

Diß ist der einige/ vnd kein an-
der weg / diesem handel endlich an-
ordentlich nach 8 Kirchen gebrauch
abzuhelffen. Wollen aber E. L.
auff ihrn Mandat verharren / vñ
der nichtigen / vnvolkommene
Declaration des Brentii, so mel-
ein verdunkelung/denn ein ve-
tlehrung ist (warumb ich aber di-
selbig sträfflich vnd vnklar erachte
habe E. L. hiebey verwaret zuer-
hen) So wird allerley Jammer d-
gewissen/ vnd sonst erfolgen/ vñ
durch E. L. ernst vber dem Mand
vervrsacht werdē/ die andere Chri-
liche Kirchen werden auch hinford-
laut des Illyrici schreiben/ mit p-
digen / schreiben / vnd beten wied-
E. L. Person/ vnd diesen vnordent-
lichen handel fortfahren: den i-
mit nichts wehren kan: Sonder
muß diesen handel vnserm JEK
Gott befehlen / vnd mit herglichen
Señ

Zeuffzen / vnnnd Schmergen den
 Jammer ansehen / denn in weicere
 Disputation, so doch vnfruchtbar/
 weis ich mich nicht einzulassen. Den
 Allmächtigen Gott mit fleiß bit-
 tende/Er wolle E. L. aus dieser vnd
 aller beschwerung gnädiglich, erret-
 zen: Damit E. L. vnd wir alle leg-
 lich in stiller Ruhe vnd Friede Gott
 seliglich entschlaffen vnd zu vnsern
 Väteren gesamlet werden mögen.
 E. L. wollen diß mein vermahnen/
 vnd höchste letzte bitte mir zu Gue-
 halten: die Occasion dadurch dieser
 beschwerung mit E. L. Ruhm vnd
 Glimpff abgeholfen: Gottes Ehre
 gefordert / vnnnd E. L. Fried vnd
 Ruhe geschafft wird / nicht vergeb-
 lich lassen furüber gehen etc.

*Frustra verò omni ex parte sudatum,
 laboratumq; fuisse; comprobant
 sequentia ab eventu.*

De iis, quæ durante O-
slandristico Schismate in Prussia
A. 1556. 1557. usq; ad 1558. gesta sunt;
ubi & de Synodo Risenburgensi
Prutenicâ in Pomeza-
nia.

Iter Dus-
cis Megae-
politani in
Prussiam.
A. 1556.

Synodus
Risenbur-
gensis A.
1556.
Mens.
Februar.

A Nimadvertens Illustrissimus Jo-
hannes Albertus Megapolitanus
Princeps consiliis epistolicis omne oleum,
& literam perdi apud Osiandri contri-
bules; iter in Prussiam ex bono Eccle-
siarum publico suscipere haud gravatus
est. Quò etiam deveniens auctor, sua-
sorq; continuis sollicitationibus Illustris-
simo Prussiae Duci Alberto esse non de-
stitit: quo M. Funck cum manipulo
Theologorum Osiandristicorum in
peculiari Synodo coram audiretur, er-
rorisq; convictus ad palinodiam adigere-
tur. Id quod etiam obtinuit, indictâ
Synodo Risenburgi in tractu Prussiae
Pomezanico Mense: Februar. A. 1556.
ad quam ipsemet una cum Duce Alberto
invitationis concesserat; ejusq; ultro-
citroq; inter Theologos actis publicis in-
tererat. Quæ qualem in modum com-
parata

parata fuerint; ex relatione Epistolicâ
 ia Celsitudin. ad Flacium Illyricum
 xarata. penitus cognoscere iuvat.

Wir Von Gottes Gnaden
 Johannes Albrecht Herzog
 zu Meckelburg etc.

Relatio
 Synodi-
 ca Ducis
 Megapolis
 tani ad M.
 Flac. Il-
 lyric.

Wiewol wir / Ehrwürdiger /
 Wolgelahrter Herr M. Kei-
 nen zweiffel haben / es werde
 das gemeine geschrey / vnd etlicher
 brieffe ehe zu euch kommen : denn
 dieser vnser Sendbrieff / vnd ihr auch
 von andern gnugsamē bericht wür-
 det hören vnnnd empfangen was in
 Preussen durch Gottes Gnade /
 vnnnd gute / in der Osiandrischen
 sachen sey gehandelt / vnd ausge-
 richt. Jedoch haben wirs auch für
 gut angesehen / dessen einen kurzen
 bericht zu thun / vnd euch anzuzeigen
 wie es eine gelegenheit darmit habe.
 Denn ihr werdet euch ohne zweiffel
 des mit vns herzlich freuen / vnd
 Gott den Allmächtigen neben vns
 i v fleissig

fließig helfen anrufen vnd bitten/
auff das dieser verbracht vnd ein-
igkeit/ welche wir gewiß wissen/
daß sie den Preussischen Kirchen
sehr nützlich/ heilsam vnd ange-
nehm ist/ forthin immerdar also
mühe bleiben. Ihr werdet auch
daraus zuvornemen vnd zuermessen
haben/ wie ihr euch hinfürder mit
schreiben in dieser sachen zuhalten
habet.

Denn Erslich/ weil vns viel
leute schreckliche dinge von der zurs-
törung/ verwüstung vnd vnfall der
Christlichen Religion vnd Kirchen
in Preussen anzeigeten/ vnd vns
wol bewust/ was für vnglück vnd
vbel beyde den Kirchen vnd dem
Weltlichen Regiment alda aus sol-
cher langwirigen vnd schedlichen
vneinigkeit der lehrer entstehen vnd
erwachsen möchte/ So haben wir
vns beyde der ganzen Kirchen/ die
jetz allenthalben jämmerlich betrü-
bet ist/ vnd sonderlich derer so da vns
etwas

etwas
ein
haben
sem
auff
viel
diese
die
du
vnd
gem
hal
trie
fein
du
zur
vns
bel
heil
wil
lich
gan
nur
mä
zoge

etwas mehr verwand / vnglück nit
ein wenig lassen zuherben gehen
haben auch durch Sendbrieffe die-
sem vnglück wollen wehren / vnd
auff aller ley weise vnd wege / So
viel vns möglich gewesen / versuche /
dieser sachen abzuhelffen.

Pietas fin
cera Du-
cis Mega-
politani.

Nach dem wir aber gesehen / daß
die ganze sache durch verleumb-
dung vnd Sophistery erger /
vnd bey vielen frommen vordecktig
gemacht / vnd durch etliche wenig
Halstarrige vnd zänckische Leute ge-
trieben vnd geführt ward / vnd daß
keine hoffnung mehr vorhanden /
durch brieffe etwz nützlichs aus-
zurichten / wiewol wir mit andern
vnseren obligenden geschestten sonst
beladen / Jedoch sind wir der war-
heit zu gute / vnd vmb der einigkeit
willen / diese zwispaltige sache grund-
lich vnd warhafftig zuerkennen / vnd
ganz vnd gar hinzulegen / guter hoff-
nung / vnd durch Gottes des All-
mächtigen gleich in Preussen ge-
zogen.

Da

Da wir nu mit Gottes hülffe
 dahin kommen sein / haben wir für
 allen dingen darnach mit fleiß ge-
 trachtet / daß wir durch verwilli-
 gung des Durchläuchtigen vnd
 Hochgebornen Fürsten vnd
 Herren / Herrn Albrecht Herzog
 in Preussen / onsern lieben Herrn
 Vaters vnd Schwehers / welches
 G. wir dazumal sehr geneigt zu
 der Religion vnd einigkeit / ver-
 merckt / mit dem Suncken beyde
 in sonderheit vnd öffentlich han-
 deln mochten.

Vnd wiewol er der Sunck / weil
 er so hefftig von vns beyden der
 schiedlichen Irthumen / vnd der jäm-
 merlichen betrübung der Kirchen
 beschuldigt ward / zum theil durch
 mancherley entschuldigung: zum
 theil durch die kurze der zeit: biß-
 weilen auch durch zweiffelhafftige
 antwort / Item: durch verheis-
 schunge / vnd bitte außfluchte zu-
 suchen /

Diuer-
 cula Func-
 oii.

suchen / meisterlich gelerntes hatte :
 So haben wir doch endlich so viel
 zuwegen gebracht / daß er durch das
 gebot des Herkogen in Preussen
 auff einen gewissen Tag sampt den
 andern / welche er in der Sachen zur
 Witterparth hatte / erschiene / vnd
 sich persönlich gegen Risenburg
 darstellte : dahin wir auch in vnser
 reise kommen wolten.

Do wir nun vnnnd die andern
 Theologen gen Risenburgt seind
 kommen / ist der Funck / vnangese-
 hen des Fürstlichen befelhs vnd sei-
 ner verheischung / mit vorwendung
 seiner schwachheit daheim blieben /
 vermeinend also dem Urtheil der
 Wahrheit zu empfliehen / hat aber et-
 liche schriffte vns zugeschickt / die da
 weder mit der warheit / noch mit
 seinen verheissungen vbereinstim-
 mten.

Aus welchem allen man des
 Menschen böse art vnd leichtfer-
 tigkeit klärlich erkennen kan / also
 daß

Tergiver-
 satio
 Functii.

Levitas,
 & mali-
 tia Funca
 cii.

daß wir die leichtlich können entschuldige nehmen / die da für uns in solcher sachen handels gepfleget haben / daß mit einem solchen arglistigen / Wetterwendischen / vnd unbeständigem Manne niches gewisses : noch nütliches haben können handeln noch ausrichten.

Vnter des aber ist durch vnser anhalten/vnd durch die Sache selbst der Fürst aus Preussen beweget worden / mit welchem wir auch im abwesen des Funcken sehr fleissig vnd ernstlich haben gehandelt / vnd hat den Funcken / welchen vor der Handlung grawete / vnd der das künfftige vngewitter merckte / gen Rixenburg führen heissen.

Nach dem nun der Funck ist gegenwertig erschienen / so haben wir auch in beysein des Fürsten vnd der Theologen 1. den Irthum öffentlich angezeiget / vnd 2. haben dem Funcken alda lassen vors
lesen

Funccius
Rixenbur-
gum ver-
sus, no-
lens, vo-
lens tra-
hitur.
Acta vel
gesta in
Synodo

lesen etlich viel stücke seiner Got-
teslästerischen vnd verführischen

Risenburg
genst.

Lehr So wir aus seinen schrifftten
auffgezeichnet/ vnd 3. darneben ihn
ernstlich erinnert / in wasserley ge-
fahr seine Seele stände / was für
grossen Schaden der Kirchen Chri-
sti er hette zugefüget / vnd was die
Kirchen von ihm albereit gebr-
theilet herten: auch hinfort/ So er
nicht offentlich würde busse thun /
vnd von Herzen seinen Irthumb
verlassen vnd verdammen / richten
würden.

Der Funck aber / da er vermer-
cket / daß die sache mit grösserm
einst/ denn je zuvor geschehen / ges-
handelt ward/ vnd mit mehrem an-
sehen / So hat er sich hin vnd wieder
gekehret / 1. Icz hat er die sache auff
ein Concilium zuerordern geschoben
2. bald hat er begehret/ man wolte
ihm nachlassen daß er sich in schriff-
ten möchte verteidigen / 3. Veklich
aber hat er hefftiglich auff des Für-
sten

Effugia
Fancell.

Censuræ
Wurtem-
bergenſiæ,
(ut &
Marchia-
corum)
una cum
Mandato
Illuſtr. in
Prusiæ;
negotiū
Synodi
implica-
runt.

ſten befehlich gedrungen / vnd ihn
vmb hulff vnd beystand angeruffen/
daß ihm nicht gewalt wiederführe /
vnd hat vns (die warheit zusa-
gen) daſſelbige Mandat, vñ etlicher Theo-
logen Gelinde vnd zweiffelhafft-
ge antwort vnd Vrtheil / nicht
wenig beſchwerunge vnd vnrich-
tigkeit. dieſe Sache zuvortragen
gemacht. Denn es ward von ihnen
nicht geſucht / wie ſie den Irthumb
verteilgeten / Sondern nur gelegen-
heit mit ſtilſchweigen ihn alſo ru-
hen zu laſſen / vnd ſie freweteten ſich
auch / daß ſie das durch ſolchs Man-
dat bekommen hetten.

Weil wir aber ernſtlich drun-
gen auff die mancherley Irthumb:
ſchade der Kirchen / gefährlichkeit
der Religion : anderer abſal : der
Kirchen Vrtheil / vnd der Irthumb
fürnehmſte Stücke / So aus des
Funcken Bücher wir verzeichnet
hatten / vnd die Oſiandriſten wol ſa-
hen / daß ſie nunmehr den Kopff aus
der

der S
So i
willig
word
ſönk
befe

ſo iſ
vnd
ten
alle
wir
vnd

2
derl
ſehr
wir
lich
heit
laſſe
Aug
Loco
vnd

der Schlingen nicht ziehen konten /
 So ist von ihnen nach irer aller ver-
 willigung vnd Vrtheil beschlossen
 worden/daß Funcke für vns Ver-
 sönlich seine Irthume öffentlich
 bekennete vnd wiederruffte.

Welchs nach dem es geschehen/
 so ist der Funcke herfür getretten
 vnd hat endlich mit vielen wor-
 ten seine Irthume bekennet/ vns
 alle vmb Gottes willen gebethen
 wir wolten es ihm verzeihen
 vnd für ihn bitten.

Alhie haben wir mit dem Bun-
 derlichen vnd listigem Menschen
 sehr fürsichtiglich gehandelt/denn
 wir haben ihm seine Irthum öffent-
 lich angezeigt / vnd ihn in sonder-
 zeit gefragt / 1. Ob er es ihm
 lasse leid sein / 2. ob er auch die
 Augspurgische bekennuß vnd
Locos Communes Philippi für recht
 vnd Christlich hielte / vnd hin-
 fort

Palino-
 dia Func-
 cio.

Modus
 procedē-
 di in in-
 iungen-
 da Func-
 cio pali-
 nodia
 prudens.

Articuli
 Funccio
 implendi
 à Synodo
 propositi.

fort halten wolte? vnd 3. ob er
 auch öffentlich in seiner Kirchen
 daheim seine Irthume wolte be-
 kennen vnd wiederruffen? Wel-
 ches alles nach dem ers für warhafft-
 ig erkante / vnd darneben auch zu-
 sagte / 1. es were ihm von Herzen
 leid / 2. vnd wolte hinfort auch die
 reine lehr / so in der Augspurgischen
 Confession verfaßet / halten / 3. vnd
 wolte seine Irthumb / als die da nun
 gemein vnd öffentlich weren / vnd
 viel Leute angehören / durch eine
 öffentliche Schrifft bekennen vnd
 wiederruffen / vnd gelobete vnd
 solchs zweymahl an die Hand. So
 haben wir befohlen / daß er das je-
 nige / den andern rechegläubigen
 Predigern solte abbitten / daß er
 wieder die Religion gehandelt oder
 gethan hette.

Funccii
 cum aliis
 sinceris
 Theolo-
 gis recon-
 ciliatio.

Derwegen seind auch die Christ-
 lichen Theologen / nach dem solchs
 geschehen / mit dem Funcken wie-
 derumb versünet vnd eins worden
 vnd wir haben ihn darneben auch
 ernst

ernstlich vermanet/ er wolte in einer
solchen Christlichen meinung vnn
gutem vorsatz bleiben. Diesem Ex
mpel ist nu gefolget der M. Vo
gel der sich alda sehr demütig vnd
Christlichen hat erzeiget. Der
Fürst hat solchs auch gelobet / vnd
zuagung gethan / er wolte alle die
ennigen ernstlich vnnnd hefftiglich
straffen / so der Augspurgischen
Confession zuwieder lehren wurden.

Auff das wir aber in solcher vn
bestendigkeit vnd wandelmütigkeit
uerer Leute (wiewol wir hoffen wol
en/ sie werden glauben halten/ vnd
ich ihrer verheischung nach/ richten)
So irgend sie sich widerumb verke
eten / vnsere Fürstliche ehre ver
vareten / So haben wir gesagt of
fentlich für jederman: Wir wolten/
so sie die bestendigkeit in bekennenuß
es Irthumb / vnd die reinigkeit
er Lehr wurden behalten / diesen
andel loben vnd sonst nicht / vnd
aben also davon offentlich bedin
et vnd protestirt, &c.

e ij

Also

M. Vogel
lus erro
rem agni
tum reji
cit, ejus
que palis
nodiam
promittit
exemplo
Fucelle

Neuter
verò pro
missis de
titur

Also habt ihr die Summa der
 ganzen handels und die wahre Hi
 storia / So ihr nu derhalben sehet
 beide was für ein schwerer jamme
 in den Preussischen Kirchen ge
 wesen/ und wie schwerlich / ma
 ihm hat können abhelffen/ verneh
 met: Tragen Wir keinen zweiffel
 ihr werdet GOtt/der uns durch sei
 nen heilige Geist krafft solch Christi
 lich Werck anzufahen / und Gna
 und Glück zu vollnbringen/ gnädig
 lich hat verliehen/ sehr höchlich dan
 cken.

Euch aber vermahnen Wir/ ih
 wollet durch ewer gemein Geb
 diese Sache / und GOttes Werck
 GOtt fürtragen / und ihn bitten
 daß es auch forchtin also müge be
 ständig / und immerdar bleiben
 welchs Wir auch in onsern Ku
 chen ohn unterlaß thun lassen
 und versehen uns/ GOtt werde sei
 ner Kirchen / und solchem seiner
 Werck/von ihm selbst außgericht
 Preussen/ und die wahre Religio
 erhalten.

Nach

Nachdem allbereit dieser Brieff
geschrieben ward; haben Wir durch
gewisser Leute Schriffte erfahren/
daß Junck öffentlich auff der
Bankel / den ersten des Mer-
zens / wie er verheischen / seine
Trühme hat bekennet / vnd wie-
herruffen / vnd daß die Kirchen
in Preussen ein wenig wieder
umb zu friede sind gestellet. Das
umb Wir Gott dem Herrn auch
von Herzen danken. Datum zu
Schwerin den 1. April. im Jahr
nach Christi Geburt 1556.

*Non solum itaq; Erroris palinodi-
m publicitus institutam; ac postmodum
ex Cathedrâ in facie Ecclesia instituen-
tam ab Osiandristis; nec non pacem
Ecclesiae futuram hoc pacto optime spe-
rans Illustris. Dux Megapolitanus;
omum revertitur: sed quàm turpitèr
de suâ frustratus sit; progressu tempo-
ris experiri necessum habuit. Siquidem
Osiandristæ nil eorum adimplerunt;
qua quidem coram universâ synodo, ac*

*Spes Du-
cis Megapo-
litani
irrita.*

Lata Sy-
nodi Ri-
senburgen-
sis Cata-
strophe,
in tristis-
simâ de
generat.

Exilium.
Dn. Vene-
ti ex Prus-
siâ in Po-
meraniam
A. 1566.

Flacii
scriptum
consola-
torium.

Aurifabri
tergiver-
satio.

in presentia utriusq; Principis stipula-
tâ manu Sacro-sanctè compromiserant:
Quin immò res eò malitia erat redacta,
ut orthodoxis Theologis & Ecclesiâ
ministris nova pericula, novæ insi-
diæ; novaq; exilia ab Osiandristis
imminerent, & struerentur, Ac inter
relíquos exulare coactus est Dn. D. Ve-
netus hæcenus masculè in Palestrâ con-
tra Osiandristas desudans eodem Anno
1556. Extorris itaq; Borussia promotus
erat divinâ providentiâ ad functionem

Ecclesiasticam Colbergæ in Pomera-
niâ: ubi etiam sacra concionibus apud
Illustriß: Pomerania Ducem obeundo, us-
que ad Ann. 1567. honorificè transegit.

Extat autem tribulationibus ejus-
modi scriptum à Flacio Illyrico opposi-
tum egregium, idq; παρηγοριον seu con-
solatorium ad Prutenos Exules, & re-
liquos persecutionem perpetientes: sub
titulo: Trost vnd Unterricht M. Fla-
cii Illyrici; an die versolgeten Chris-
ten in Preussen.

Notanda etiam hæc occurrit dili-
genter tergiversatio Johannis Aurifa-
bri personati Præsidentis Sambien-
sis,

n Synodo commemoratâ primas venen-
 us: totiq; Orbi Christiano persuadentis
 n Apologiâ suâ contra Benedict. Mor-
 genstern, se nunquam a partibus Osi-
 andri stensse: idq; ut Ordinibus Prussia
 è facilius persvadeat, provocat ad Acta
 Synodi Risenburgensis: M. Vogelius
 verò in faciem Aurifabro contradicit,
 attestando, sibi quidem à nemine de O-
 siandrisimo litem fuisse motam (Id quod
 quidem Vogelius etiam sine fronte re-
 fert, contrarium perhibente relatione
 Ducis Megapolitani) neq; à quoquam
 opinionis de justificatione suspecta revo-
 cationem postulasse; sed omnibus Amni-
 stiam suasisse. Ast Aurifabrum Pasto-
 res Orthodoxos ad palinodiam, quot
 quot ab Osiandro dissentiebant, & cum
 Dn. Morlino faciebant, adigendos esse,
 in medium consuluisse; adeò ut nec ipse-
 met Morlinus, si præstò adfuisset præ-
 tereundus foret. Vid. Responsum M.
 Vogelii ad literas Morlini Brunsvi-
 gâ ad Vogelium exaratas; ubi inter
 cetera verba ista leguntur: S Hier hat
 Wolff Waldner/ &c. Denn ob
 wol in nechst gehaltenen versamme-

lung der Theologen zu Risenburg
in Preussen / von des Mörlin-
schen Parts wegen / der Ehrwürdi-
ge Achtbare vnd Hochgelarte Herr
Johannes Aurifaber SS. Theolog. D.
vnd Præfident auff Sambland hat
auff die revocation gedrungen / vnd
vnter andern klar gesagt hat : daß
auch D. Morlin , wenn er gegenwer-
tig were / müste seine vnbescheidene
Rede wiederruffen vnd revociren.
*Num verò tale quid publicè an verò po-
tius privatim attentavit Aurifaber ,
incertum est. Videtur autem verosimi-
lius non in publico congressu ; sed priva-
tim palinodiam illam imponere voluisse
Theologis Aurifabrum : cum Osiandristæ
potius ipsimet ad palinodiam in Synodo
publicè sint adacti.*

*Insuper, quia M. Vogelii sæpius fa-
cta est hæc lenus mentio : Historia causæ
de eo aliquid commemorandum erit ;
quod quidem ad circumstantiam tempo-
ris illius spectare maximè videtur.*

*Anteverit autem adventu suo in
Prussiam M. Vogelius Osiandrum ;
deve-*

Historia
de M.
Vogelio.
1773 p. 181.

devenit namq; huc aestivo tempore ex
Patriâ Norimbergâ eodem quo Osiander
libellum Interim declinandi studio;
A. 1549. Pastoralisq; officio functus in
oppido Labiaw spacio aliquot Men-
sium: ubi etiam Conjugem ex peste 3.
Octobr. defunctam contumulavit, ac e-
legantis Epiaphio monumentum orna-
vit:

Tunc ubi Germanas Sphynx Augustana
per Urbes

Spargeret immixtis dogmata falsa
dolis:

Ursula Matthæum fuit huc comitata
maritum.

Vogelium, &c. A. 1549.

Inde transit ad VVelavienses, a-
ud quos triennium, & ultra officio Ec-
clesiastico fungebatur; donec ab Illustris-
simo ad Pastoratum Cneiphovianum
promoveretur in locum Dn. Morlini
Exulis A. 1554. Adstipulatum autem
M. Vogelium heresi Osiandristicæ
fuisse, testantur tot literæ exterorum in
Prussiam exarata; acta etiam Synodi-
ca; ut & scripta ipsius Dn. Morlino
expressis opposita; nec non sinistra eius-
dem

M. Vogel-
lius Osiandristicæ

Iter M. Vogelii Cracoviam versus, Div. Sigismund: Augusti Regis Polon: connubium Ann. 1553.

**M. Vogelii promotio à We-
loriensi, ad Pasto-
ratum, Cneiphos-
vianum Regiom:
A. 1554.**

**Vocatio
M. Vogelii illegi-
tima.**

dem Theologis Orthodoxis iudicia. Vbi & hoc obiter addendum A. 1553. Concionatoris Aulici vices, in itinere Illustr. Ducis Alberti Cracoviam ver-
sus, quod ad Reg. Majestat. Polon: Div. Sigism: Augusti solemnina Connubio-
rum celebranda susceperat, una cum Aulicis; M. Vogelium obivisse; cui ipsemet commemorat in Responso con-
tra Dn. Morlin: A. 1558. In quo qui-
dem itinere ingenium ad partes Osiand-
riticas nimium proclive Illustrissimo
satis probavit; eoque ipso spem promo-
tionis de se concitavit: adeo, ut rever-
sus ex itinere, VVelovviâ Regiomon-
tum vocaretur, & ad Pastoratam va-
cantem Cneiphovianis presentaretur
ab Illustrissimo. Vtq; hoc majori cum
commendatione fieret; obtulit M. Vo-
gelius Illustrissimo tractatû in Formâ
Dialogi concinnatum de Justificatio-
ne, adq; partes Osiandri haud obscure
inclinantem; quem postea divulgavit A.
1557; uti inferius monebitur.

Quam quidem vocationem quippe
minus legitimam à multis impetitam
fuisse, ac praesertim à Dn. Morlino exa-
gita

titatam; testatur scriptum ipsius respon-
 sorum ad quaestionem istam: Ob Vo-
 gel einen Christlichen rechten beruff
 habe / oder nicht: richtige kurze
 Antwort. Hierauff ist die Antwort:
 Wie ein ehrlichen Göttlichen Titul
 vnd vocation derjenige hat / der in
 gestolene geraubte Güter wird ein-
 gesetzt / darinnen wieder rechte vnd
 billigkeit/allein mit lauter gewalt/
 ein armer vnschuldiger Mann ist
 aufgedrungen: Eben also einen
 ehrlichen Titul vnd Vocation hat
 Vogel auch: ehe dan zu Recht auf-
 geführt wird: Probat porro sensen-
 tiam suam ex Cyprian: lib. 2. Epist. II.
 & lib. 4. Epist. 2. &c.

Peractâ Synodo A. 1556. tendis M.
 Vogelius tempore aſtivo in Patriam
 suam Noribergam, ut & ultra Ingol-
 stadium usq. quorundam negotiorū ex-
 pediendorum gratiâ: Noribergâ verò
 commeantem Ingolstadium versus du-
 ducit in comitatu ad proximum usq.
 Hospitium Habelsbach cognomine:
 VVolfgangus VValdner Minister
 Ecclesie Norimbergens: cui M. Voge-

Iter M.
 Vogelii
 Noribera-
 gam ver-
 sus Anna
 1556.

Discepta-
tio Epi-
stolica
inter Dn.
Morlinum
& M. Vo-
gelium.

180
lius fallendi itineris causâ. Historiam
de Osiandro, & Morlino recenset, de-
que importunitate Morlini multas que-
relas texit, eundem seditionis, blasphemiarum,
proseruia ac contumacia insi-
mulando. His auditis, & perceptis, scri-
bit postmodum VValdnerus ad Dn.
Morlinum, se hæc & similia ex ore Vo-
gelii percepisse. Hinc Dn. Morlinus ex-
arat peculiare literas Germanico stilo,
quibus M. Vogelium cum hypocriseos &
cum hæreseos Osiandristicæ reum agit:
titulus literarum erat talis: Ein Sen-
debrieff Dn. Joachimi Morlini an-
den Vogel / eingebrungenen Predi-
ger in der Stifft Kirchen des Kneip-
hoffs zu Königsberg in Preussien.
Datum zu Braunschweig 25. Septemb.
A. 1556.

Ad quas M. Vogelius Apologiam
adornat A. 1557, præmisso tractatu in
formâ Dialogi miseri peccatoris cum
Mose & Christo, von der Rechtfertig-
ung des Glaubens / &c. cui subiungit
tractatum alium; in quo Osiandrum
ab hæreseos suspitione liberare satagit.

Reponit Dn. Morlinus Confutatio-
nem

nem scripti Vogeliani sub titulo: Ant-
 wort auff das Buch des Osiandris-
 schen Schwarmes in Preussen
M. Vogels, darinnen er sein beden-
 ken anzeuget von der Rechtferti-
 gung fürgefallenen zwispale / vnd
 meinen Brieff etc. *ad status Prussiz*
A. 1557. Ad quam M. Vogelius novam
expedit Apologiam eodem An. sub ti-
tulo: Wiederlegung der Ungegrün-
deten Antwort D. Morlins auff mein
 Buch / welches ich wieder ihn zu-
 schreiben durch seinen Lesterbrieff
 bin gedrungen worden.

Duplicat porrò D. Morlinus Con-
fatationem edito peculiari tractatu sub
titulo: Apologia auff die vermeinte
 wiederlegung des Osiandrischen
 Schwarmes in Preussen *M. Vo-*
gels A. 1558. zu Brunschweig. Ad hoc
etiam scriptum concinnat responsionem
suam M. Vogelius sub titulo: Antwort
M. Matthai Vogels auff D. Ioachimi
Morlins zu Braunschweig nechst auß-
 gegangene Apologiam *A. 1558.*

Verum verò Triplicam ad hanc re-
 spon-

sponsionem reposuerit Dn. Morlinus; hactenus reperire inter scripta ipsius non potui.

Reliqua quæ circa Vogelii Historiam supersunt, inferius in medium asferentur: antequam verò ad ea pertinenda progrediamur; brevioribus insuper lineolis de Hæresi Stancari differemus, quippe Osiandristica è diametro, adeoq; in altero Extremo opposita.

V.

μενός-
μενός η-
ρεσις Stan-
cari.

Stancari
adventus
in Prus-
siam An.
1551.

QVINTVM Igitur μενός-μενός idq; in ordine propiorum, ac domestico-
rum Tertium, fuit hæresis Stancari.

Devenit Franciscus Stancarus Mantuanus Italus Th. D. Regiomontum A. 1551. jam ardente & candescen-
te Schismate Osiandristico; in Academiaq; nostrâ Theologiæ, & Hebrææ Linguæ Professor designatus, præstitit
juramento, nomen suum s. Maji sub Re-
ctore Magnifico M. Bartholomæo VVagnero professus; ac initio quidem
componendo certamini Osiandristico ac
Illustriss. Duce Alberto adhibitus, ne
non reliquis Theologis orthodoxis adjun-
ctus fuit: uti videre est ex processu tex-

lo in Historiâ Prussiacâ Dn. Morlini
circa Ann. 1551.

In ipso autem contentione, & cer-
taminis fervore ad alterum extremum
improvidò prolapsus, assertum ire non
dubitavit: Christum secundum Hu-
manam tantum Naturam uti no-
strum Mediatorem; ita nostram ju-
sticiam esse: nequaquam verò secun-
dum divinam: In hanc sententiam
ipsius effata reperiuntur in Apologia
contra Tigrinos: Item contra Osi-
andri de Officio Mediat: libr. de verâ
Concordiâ; Confessione Fid. An. 1551.
&c. Quem quidem errorem hausisse de-
prehenditur Stancarus ex lacunis Scho-
lasticorum, præsertim Thom: part: 3.
Quæst: 26. artic. 2. Bonaventur. artic. 2.
Quæst. ultim. ac imprimis ex Lombard:
lib. 3. sentent. dist. 19. Eum etiam suum
faciunt hodierni Pontificii; hac in par-
te cum Stancaro facientes; id quod suo
comprobat exemplo Bellarm: lib. 5. de
Mediatore.

Stancari
lapsus &
Error.

Origo e-
roris Stan-
cari.

Pontifi-
cii Stan-
cari affi-
nes.

Ceterum eodem anno pertasus
certaminis molesti, Stancarus officium
suum Mense Augusto resignat datis ad

Stancari
discessus
ex Borusa

Illu-
si.

M. Frid-
ricus Sta-
phylus
transfu-
ga.

Caussa
discessus
Stancari.

Confuta-
tio erro-
ris Stan-
cari.

Illustris. literis, allatoq; pregnantium
rationum prae-textu; 23. Augusti Re-
giomonto, & Academiae valedicit, a-
liquantò quidem honestius, quam Fri-
dericus Staphylus, qui clanculùm hin-
eruperat, posteaq; ad castra Pontificio-
rum turpiter transierat: pro quorum
dogmatibus etiam rigidè pugnando pla-
stris conviciorum B. Lutheri man-
sanctissimas, ut & Phil. Mel. onerare
non erubuerat. Refert verò Dn. Mor-
linus Stancarum ob iniquum pro-
dendi modum, & forsan etiam metu p-
riculi discessisse: Siquidem Osiand-
cum affectus armati incedebant ubiq; p-
plateas; ac sic instructi Senatum Acad-
micum accedebant; hatten ihre gel-
dene Zintbüchssen vnter den R-
cken/ vnd die Preyen an der Seiter
trotz der die Kerls Erum oder schli-
ansahen. Hac Morlin:

Plura de Stancarismo, eiusq; Co-
futatione videantur apud VVigandun-
strinxerunt autem calamum contra e-
rorem Stancari Ph. M. Dn. Morlini
Tigurini, Casparus Heltus, Nicolaus
Gallus; Confessio Gerana, &c.

In Polonia nactus erat Stancarus Patroni
errori suo applausum; Hinc Andreas erroris
Riccius Moderovius aliquot libros Stancari
heresi huic patrocinantes emisit in lu- in Polo-
em publicam; A. 1562. quos postea re- niā.
utavit nervosè VVigandus.

SEXTUM *Συνέσιον*, ac in or-
dine propriorum *QUARTVM*, fuit Con-
fessione Augustana Spuria, huncce in
Ducatum clām introducta.

VI.

Antee-
dens,
Confessio
August.
Spuria.

Spuriam Confessionem Augusta-
tam eam vocamus; qua post genuinam
Nam An. 1530. Latino, Germanicōq; I-
diomate conscriptam Imperatori Carolo
V. in Comitibus Augustinis, exhibitam,
et publicè praelectam; posteaq; A. 1531.
Viteberga typis divulgata; vel à
VVinglio & Tetrapolitanis erat
consarcinata; atq; verò merito suo in
Comitibus Augustanis à Carolo V. re-
udiata; vel privato Phil. Melantho-
is ausu mutata; Ecclesiūq; obrusa fue-
at; contra quam tum B. Lutherus;
tum Elector Saxoniae; tum denique
principes in Conventu Naumburgensi
A. 1561. solemniter protestati sunt.

Varia
Spuria
Confessio
nis Augu-
stana Ex-
emplaria

Vti verò falsum, πολὺ μὲν ποτε ἢ πολὺ
quidē esse plerumq; solet: ita Exemplaria
Spuria Augustanae Confessionis sibi
per omnia minime constant.

Pleraq; Exemplaria variata Co-
fessionis à genuino in sequentibus arti-
culis recedunt: Aut enim prorsus dele-
deprehenduntur in eis articuli; prae-
tim IV. V. & XIII; horum verò loco a.
suppositi; pariter articulus XV. expun-
ctus desideratur; deletus inidem de Fi-
& bonis operibus, mutatusq; prorsus
De Votis insuper Monasticis excep-
22. lineâ; cetera omnia deleta visuntur
Deletus insuper & mutatus de Potest-
te Episcoporum: Clausula deniq; s-
calcem deleta, ac mutata.

Ejusmodi Exemplar sibi visu
lectumq; fuisse A. 1574. testatur VV
gandus edit. VViteberg: A. 1567. p.
Johann: Lufft. Quale quidem in Pru-
siam ex Aulâ Brandenburgicâ ad Du-
cem Illustriss: Albertum p. m. tran-
missum: in eog; accuratè annotatum
quidnam ex veteri ac genuino Exem-
plari A. C. expunctum; & contra

positio vel adulterino, deformatoq;
asertum, ac intrusum fuerat.

Pleraq; praesertim Latina Exem-
plaria partim quidem articulos reti-
nent; sed nonnisi truncatim v.g. in ar-
ticulo 10. formula damnatoria, Et im-
robant secus docentes, erasa prorsus
prehenditur; partim vero in suppo-
sitos transformant, sic v.g.

Artic. IV. loco genuina definitio-
is vel descriptionis Evangelii, suppo-
sita, & Antinomistica substituitur.

Artic. V. verba Synergiam im-
robantia delentur, & contraria inse-
runtur pro Synergismo facientia.

In Apologiâ particula (Hic ope-
ratur) SOLUM (Spiritus S.) est ex-
uncta; in alio vero Exemplari trans-
missa, hoc sensu, Liberum Arbitrium,
rationem in Spiritualibus (sibi so-
la relictam) SOLAM nil posse.

Simile Exemplar mutata Con-
fessionis à se observatum esse in Ger-
maniâ testatur etiam VVigandus, an-
quam in Prusiam deveniret; idq; de-
scriptum in sua Bibliothecâ reservari.

Atque huius fursuris furim in-
nuabantur multis, à clanculariis veri-
tis hostibus, exemplaria Augusti: Con-
fessionis, & pro pipere muscerda in-
fucato arripiebantur, non sine exitu
Ecclesiarum Schismate, & vulnere.
Quà de re conqueritur Illustriss: D.
Albericus in præfat. super libellum Co-
poris Prutenici Exegeticum S. Q.
verò præter spem & opinionem
stram, varii errores, & corrupte-
læ quæ cum Augustanâ Confessione
pugnantes, & tamen sub PRÆTEX-
tibus ejus sparguntur; in Ducatum hu-
morum nostrum, & in vicinas regiones
repperunt: utile, ac necessarium
Synodo judicatum fuit, brevi alio
scripto, quod in usum nostrorum
subditorum, unâ cum Augustanâ
Confessione publicaretur; præci-
pue ut corruptelas monstrare, & eas
solidis Scripturæ fundamentis re-
ctare; sicut scriptum, quod sequitur
manifestè ostendit. Hactenus ve-
rificationis.

Proinde inter alias rationes ad-
ducendo Corpore Prutenico, non postre-

fuit detectio Spuriæ Confessionis Au-
gustan: genuinag; articulorum ejusdem
indicatio, ac explicatio.

Legitimum autem August: Confess: Legiti-
Exemplar illud esse judicatur, quod mum Ex-
Vitebergæ A. 1531. in 4to Germa-
licâ & Latinâ dialecto, prout ex au-
thographo in Comitibus Augustanis in
presentiâ Imperatoris Caroli V. præ-
dicto, typis divulgatum prodiit: Id quod
semet B. Lutherus revidit, recensuit,
& approbavit.

Verum enimverò hanc editionem
hanc, inscio B. Luthero, excepit eodem
anno VVitebergæ; sed non sine cor-
ruptione, & manifestâ mutatione: id
testantur moliente Philippo Melanch-
tone: quo nomine etiam acriorem re-
prehensionem B. Lutheri; ut & Ele-
gantis Saxonix gravissimam objurga-
tionem incurrere necessum habuit: re-
sente Historiâ Augustanæ Confes-
sionis apud Chytræum & Georgium
Cælestinum.

Porro Exemplar genuina illius e-
ditionis, prioris videl: VVitebergenfis
Germaniâ in Prussiam allatum esse

Exem-
plar ge-
nuinae
Confessi-
Augustan.
ex Bibli-
oth: Pauli
Sperati
erutum,
typis de
scribitur
Regiom:
A. 1577.

ad D. Paulo Sperato p.m. diligenter p-
servatum perhibet VVigandus: qui i-
ipsum etiam tanti fecit, ut ex Bibliotheca
Pauli Sperati erutum denuò typis in-
pressum curavit Regiomonti A. 1577.
apud Georgium Otterberger: in 4to
retentis solummodò verbis Germanicis
per singulos articulos.

Qua quidem editio ex amussim
incidit cum illâ, qua Tom: VI. Jener
B. Lutheri inserta circumfertur u-
cum Apologiâ fol. 362, seq.

Neque aliam præter ejusmodi Co-
fessionem Augustanam pro nostro
bello Symbolico agnoscimus: idg ex a-
spositione piissimi Ducis Alberti
præfat. super Corpus Pruten: 8. Cu-
quidem nos etiam non tantum
initio semper professi simus, n-
amplecti eam Confessionem, qu-
Inviçtissimo Imperatori Carolo
Augusta An. Dom. 1530. exhibita est
sed & ante paucos annos eidem Co-
fessionem, qua Ann. 1520. exhibita est
unâ cum aliis Electoribus & Princip-
bus (intellige in Conventu Naumbu-
gensi A. 1501.) de novo subscripser-

ius, & decretum nobis sit, DE I
ratiâ nos gubernante, in Confessio-
e eius doctrinæ ad extremum usq[ue]
alium perseverare. Id quod probe
observandum contra Lucifugam quen-
dam Sacramentarium; editione mu-
ata Confessionis Calvinisticæ sim-
liciores turbantem; quæ quidem pro-
luit A. 1622. sine mentione auctoris &
oci. Sed hoc de argumento alio tem-
ore differendi, juvante Domino, suppe-
et occasio, in tractatu Generali de
Calvinismo circa Calvinismi co-
gnata: Neg. insuper voto, & expecta-
tioni nostrarum Ecclesiarum satisfaciunt
illi, quotquot insidiosè, & veteratoriè
Loco Corporis Doctrinæ, Prutenicas
Ecclesias solâ Confessione Augustanâ
ejusdemq[ue] Apologiâ, contentas esse ju-
bent, truncatis, & exauctoratis inde ar-
ticulis Schmalcaldicis: cum tamen
hosce articulos, ad Corporis Prutenici
integritatem non minori necessitate per-
tinere, quàm quidem caput vel brachia
ad integritatem hominis facere sit longè
certissimum. Qua de re ex professò mo-
nendum aliquid erit inferius.

VII.

Antecedens, Agenda Ecclesiastica A. 1558.

Quatuor circa Agenda A. 1558. consideranda.

SEPTIMUM *ἑπτάμηνον*, in ordine verò propriorum *QVINTVM* fuit Agenda Ecclesiastica Anno 1558. ad Osiandristis fabrefacta, & Ecclesiæ huius Ducatus vi obtrusa.

Autumabant nimirum Osiandristæ, sub alio Schemate fucam suam obtrudere Ecclesiis commodius tutiusq; vi amplius posse, nisi conscriptâ peculiaris Agendæ Ecclesiasticæ; eaq; in certâ doctrinâ & rituum capitibus Normâ loco à Ministris Ecclesiæ habendâ; ut hoc pacto & vicibus Ecclesiæ hætenus sat misere afflicta, & divexata mederi, & cum nostris Ecclesiis unanimem consensum fovere velle viderentur. Vbi quatuor probè expendenda veniunt. 1. Quisnam Auctor *ἑποδίωντης* vel *ὑποπνεύτης* huius Agendæ fuerit? 2. Quodnam Objectum h. e. dogmata quâ Fidem Mores, & Ritus? 3. Quorumnam Theologorum censuram reportarit & quantum censuræ isti sit tribuendum? 4. Quandonam Ecclesiis si obtrusa, & à quibusnam Theologi Agendæ huic fuerit contradictum & quo eventu?

I. De Auctore Agenda

Ecclesiastica A. 1558.

Vulgò quidem compilatio Agenda

huius tribuitur D. Johanni Aurifabro
personato Præfidenti Sambienti, cen

Auctor

Agenda

Ecclesiasti-

ca Anno

1558. in-

certus.

p. 149 Q

genaino auctori, vel Efficienti; ast ille
hoc diffitetur aliquoties in Apologiâ

contra Benedictum Morgenstern ad
status Pruffiæ A. 1566. præsertim in re-

sponsione ad Articuli: I. in quo Auri-
faber Osiandrisimi insimulatur: idg.

ideò, quod in Agendâ suâ Aurifaber An-
tithesin Osiandrisimi omiserit: Ad quod

respondendo Aurifaber reponit: Erst-

lich / daß ich diese Kirchenordo-
nung / die Morgenstern meine

KirchenOrdnung nennet / nicht ge-
schrieben habe: Item ad art. 5. in ean-

dem sententiam scribit sequentia: So
redet Morgenstern vurecht da-

ran wenn er schreibet: daß ich die

KirchenOrdnung geschrieben:

Aber gleichwol bekenne ich gern:

daß ich sie approbiret: wie sie auch

an ihr selbst Christlich / vnd mit
nichten verdamlich ist.

Proinde ordines Prussiz in Comitibus A. 1566. 6. Iduum Octobris in capitali sua actione coram Commissariis Reg. M. Polon. M. Funccium hoc nomine reum capituli agunt, quod novationem istam Agenda Ecclesiastica moliri ausus fuerit: Verba actionis ita habent: zu dem hat er (M. Funccius) helfen rathen vnd thaten/dasß die alte Kirchenordnung / die mit aller Stande gemeiner Landschafft gutem Rath wissen vnd belieben angenommen / zerrissen/eine Uewe/ohne der Landschafft wissen / auffgerichtet: darin eine Uewe / hohergerliche ordnung des H. Sacraments / der Tauff / gemeiner Landschafft / vnd den Kirchendienern auffgerungen/vnd die es nicht annehmen wollen/ darüber verfolget / mit gefengnuß gestraffet/ vnd des Landes verweiset worden.

Alterutrum itaq; horum auctorem huius Agenda fuisse, certum est, aut Aurifabrum, aut M. Funccium. At d. Aurifabro quidem auctore testantur ex

pres

preſſe litera P. Mel. hoc de negotio ad
ipſum exarata: ubi inter alia Ph. Me-
lanth. ſic ad Aurifabrum ſcribit: Bene-
fecisti, inquit, quod quasdam Ido-
lomaticas Ceremonias (intelligit au-
tem Exorcismum) in Ordinatione
Ecclesiasticâ Prutenicâ A. 1558. ab-
rogaveris. Nec reformidat Aurifaber
ſapius patrata negare: juxta illud Comi-
ci: Si fecisti, nega uti ſuprà in actis Sy-
nodi Riſenburgenſis vidimus. Quod
ſi igitur hoc Auctore Agenda Ecclesia-
ſtica eſt proſecta: mirum nemini am-
plius eſſe debet, quod erroribus in prin-
cipia religionis noſtra impingentibus
ſcateat (qui quidem ad ocalum membro
2. cuius demonſtrabuntur) quippe à
Theologo non ſatis ſolidè in ſacris ver-
ſato, coacervata. Tale namq; u merito
ſuo ab Ordinibus Pruſſiæ reportavit
Teſtimonium; Daß er ſo leichtfertig
von einem Studio auff das ander ge-
ſprungen daß er ein Medicus geweſt /
darnach ein Jurist worden: vnd hat
zu Koſtock procurires, lezlich aber
wie man ſaget: quod deſperatio facit
Monachum ein Theologus worden /
vnd

p. 173. f.

p. 152.

vnd alhier vor einen Bischoff oder
Präsidenten auffgeworffen: vid. A-
ctio capitalis supra commemorata. Id
quod si probè expendisset Lucifuga qui-
dam Calvinianus; non tantoperè An-
rifabro in cæcis suis A. 1624. divulgatus
patrocinator fuisset; eundem ab omni
levitatis crimine immunem reddendo.
Nobis verò plurius esse debet Testimoniū
universæ provincie, quam mille præte-
ritus & excusationes unius tenebrionis
in lucem prodire non audent.

II. De Objecto seu articulis erroneis in Agendâ Compre- hensis.

Argumē-
tum Agē-
dæ Erro-
neum.

Non erubescit perfrictâ fronte te-
nebris ille, presentem Agendam præ-
ferre nostro Corpori Doctrinæ pag. 2.
in cartis suis sic scribens: Wenn man
solche Kirchen ordnung wird an-
sehen/ vnd in der furcht Gottes be-
trachten: so wird sich befinden /
daß dieselbige in der Lehre vnd
Ceremonien reiner vnd geunder
sey/ als das hernach außgegangen

generel

gene/ vnd jetzt alda (in Preussischen) Kirchen gebräuchliche *Corpus Doctrinae*, vnd das die folgende gedanken nit besser gewesen: Sondern daß man nur weiter von der heiligen Schrift / wie auch von der Augspurgischen Confession abgewichen.

Cui nos opponimus hoc argumentum: Agenda qualibet Ecclesiastica impingens in Fidei Articulos, & ritus consensu Ecclesia unanimi receptos & approbatos; præferri libello cum scripturâ S. & Confessione Aug. examussum congruente (quale quidem est Corpus Doctrinæ Prutenicum) nequaquam potest debetve.

Iam verò Agenda A. 1558. impingit tum in Fidei plures articulos; tum in ritus unanimi Ecclesia consensu receptos, & approbatos. Et Agenda illa præferri libello cum scripturâ S. & A. Confess. examussum congruenti, non potest, debetve.

Propositionem nemo Christianorum facile negarit, nisi qui verum & falsum

falsum in eodem loco & censu habere
presumerit; & praesertim à Calvinia-
nus necessariò admitti debet: quippe qui
tùm scripturam sacram, tum Aug. Con-
fess. pro probandi principio, licet ceteris
paribus, nobiscum agnoscere velle vi-
dentur.

V. infra p. 297.

Errores
Agenda
A. 1558.
varii.

1. De Chri-
sti perso-
nâ.

Assumptio sigillatim nunc proban-
da est: tum quâ dogmata fidei, tum
ritus Ecclesiasticos. At in Articulos
quidem sequentes Fidei Agenda pra-
sens impingit.

PRIMO in Articulum de Christi
personâ: Siquidem primò Unio hypo-
statica probatur dictis planè impertinen-
tibus: qualia sunt Ioh. 3. v. 13. Nemo
ascendit in Cœlum, nisi qui descen-
dit de cœlo; filius hominis, qui in
cœlo est. Aphorismus hic non loquitur
præcisè de hypostaticâ unione; quæ in-
ter duas in Christo Naturas intercedit,
easq; ad unum ὁποῦσάπερ redigit: sed
partim de Majestate: partim de ope-
ribus Christi θεαυθεῶν unionem illam
consequentibus. Nec sufficit mentio al-
terutrius in Christo Natura humana &
divina; neq; etiam denominatio Christi

ab

alterutrâ naturâ; uti quidem conten-
 dit Lucifuga; alioquin enim in infini-
 tum excreſceret ſedes dictorum de U-
 nione hypſtaticâ in Chriſto loquen-
 tium: immò committeretur turpis con-
 fuſio Vnionis Naturarum cum idiomatici-
 bus, earumq; communicatione: v. g. ex
 mente Lucifugæ Calviniani; dictum
 illud: filius hominis non habet, ubi
 caput reclinet Matth. 8. de Vnione
 hypſtatica foret accipiendum: quare?
 quia fit mentio filii hominis: ſic illud:
 filius hominis traderetur gentibus,
 conſpuetur, flagris affligetur, & cru-
 cifigetur, tertiâ die reſurget Luc. 18.
 ſc: filius hominis venit ſervare quod
 perierat. Matth. 18. aut illud: DEUS
 redemit Eccleſiam ſanguine ſuo Act.
 20. v. 28. & id genus alia, obtorto collo
 id ſenſum unionis hypſtaticæ forent
 trahenda: Id quod tamen Axioma Thea-
 logicum nullatenus admittit, injungen-
 to: ut quilibet fidei articulus ex pro-
 priâ, ac genuinâ ſede ſuâ probetur;
 non verò ex peregrinâ; aliàs nil ſo-
 lidi contra adverſarios obtineri poterit;
 neq; amplius veritas articuli ſarta tecta
 reſerva-

Axioma
 Theolo-
 gicum.

reservabitur, propter facillimas adversariorum elusiones.

Multò impertinentiùs allegatur alterum dictum Philip. 2. v. 8. pro evincendâ Unione hypostatica: Et enim hætenus probare non poterant Calviniani, neq. in æternum id præstabit Lucifuga; termino *prop. Qs* innuit naturam uti divinam, ita humanam in sacris literis; sed potiùs qualitatem vel conditionem, in quâ Christus, vel se gerere potuisset; vel etiam gessit: Quæ idèò etiam fuit mutabilis; Hinc Christus *prop. Qv* h. e. formam servi deposuisse dicitur ab Apostolo: Iam subsumentem cum Lucifuga: Atqui Forma servi est Humana in Christo Natura: Et talem habebis conclusionem: Ergo Christus humanam Naturam deposuit. Et per C. dictum hocce non tam pro Unione, quàm contra eandem faceret.

Frustrà verò citatur Lutheri dictum ex Potill. domesticis de ascensione Christi: utpote alio sensu utrumq. explicantis, quàm quidem Lucifuga sagittat: prè quidem præsupponitur ibi unio hypostatica; sed ex dictis illis mi-

In dictis
Joh. 3. v.
13. & Phi
lipp. 2.
v. 8. Unio
hyposta
tica præ
supponi
tur, aut
primario
in iis nõ
fundatur

nimè

imè à Luthero probatur cen ex sede
ordinariâ & genuina.

Tertium insuper ex 2. Cor. 5. v.

Deus erat in Christo, reconcilians sibi mundum: ubi nos ultrò largimur presentia modo singulari Deum à Christo fuisse; inde tamen negamus intelligi posse ordinariè, ac veluti ex propria sede articulum de Unionem hypostatica: siquidem mentione Dei primæ persona Deitatis pater videlicet optinè intelligi potest: ex antecedente versiculo 18. Deus scil. pater nos reconciliavit sibi per Christum uti Col. 1. v. 20. Rom. 3. v. 25. ac idem Deus Pater erat in Christo h. e. per Christum sibi mundum reconcilians; Phrasi Hebræa huius superposito; mentione Dei intelligi Christi divinitatem; uti multi Theologorum interpretantur, nondum tamen præcisè unio hypostatica erui ac contineri hinc poterit; At innuitur: à Christo opus reconciliationis non à nudo homine, sed Deo simul præctum fuisse: ac proinde propositio non tam ad Unionem hypostaticam; quàm ad apotelesmatum genus
m
propriè

Explicatio
dici
2. Cor. 5.
verl. 19.

proprie referri debet: Vbi non negamus præsupponi Unionem hypostaticam seu antecedens.

Cur Cal
viniani
commu-
nicatio-
nem Hy-
postaseos
& Natu-
rarum in
Christo
negant?

Deinde omisit Agenda suspecta Communicationem Hypostaseos, & Naturarum in Christo; Id quod ce recte factum excusare contendit Lucifuga; 1. quia confunderentur Naturæ 2. quia id scriptura reticet: 3. quia scriptura contrariatur: 4. quia communicatio hypostaseos, & Naturarum in eo consistit, quod filius Dei humanam suam Naturam in Unitatem hypostaseos assumeret; quodq; divina & Humanæ Natura in Christo personaliter unitæ sint; exquisitissimamq; communionem invicem sortiantur. Quæ quidem communicatio in Agenda exprimitur.

Respondemus ad singula: A primum: Vti unio, ita communicatio nequaquam Naturas confundit; sed eadem sartas reclusq; conservat: Quænamq; unio, talis etiam communicatio.

Quædam
in scri-
pturis

Ad secundum: scriptura non trahit quidem phrās secundum literas communicationem illam; inculcat tamen dicton phrās; h. e. quæ sensum: id quod suff

sufficit, tradente Nazianzeno, & aliis
Patribus 2. Nec unionem hypostaticam
scriptura totidem syllabis ac literis ex-
primit: Ergone prorsus reticer.

sunt, &
non dis-
cantur.

Ad Tertium peti nudâ assertio-
ne principium: producat paragraphus
unicus ex scripturâ cōtradicens dogma-
ti huic; idq; non ex placito Calvinisti-
co; sed ex Spiritus S. intentione.

Ad Quartum: Descriptione illâ
equè peti principium à tenebrione:
2. nos querere de communicatione hy-
postaseos & Naturarum in Christo:
Lucifuga verò suppeditat descriptionem
Unionis hypostaticæ: ideoq; commu-
nicationem ignoratorem Elenchi: 3. Distin-
guat Lucifuga inter Unionem &
Unionem hypostaticam: non nega-
mus ad illam de formali ratione requi-
ri communicationem hypostaseos,
& Naturarum: ac sic communicatio-
nem posse per Unionem hypostaticam
describi ultrò fatemur: Negamus verò
communicationem hanc esse de ratione
formali Unionis; quatenus hac desi-
gnat statum; in quo due in Christo Na-
tura invicem sibi arctissimè adunitæ in-

Quo sen-
su com-
munica-
tio Hypo-
staseos sic
de Unio-
nis ratio-
ne formali,
& quo
secus?

eternum permanent: Hoc namq. pacto communicatio hypostaseos & Naturarum est potius quoddam Unionis hypostaticæ consequens. Id quod alibi fusiùs à nobis demonstratum est in discussione contra Saxium part. poster. sect. 1. Quò etiam Lucifugam remitto. 4. Deniq; si Unio idem est quod communicatio hypostaseos & Naturarum in Christo: tunc Effatum illud Patrum: Qualis unio; talis communicatio: esset merè nugivendulum; & sic explicandum ex sententia Calvinianorum: Qualis Unio talis Unio: h. e. Nugæ.

Tertiò circa communicationem Idiomatum; non nisi unius generis mentionem facit corrupta illa Agenda; idq. valdè repidè.

Excusat verò Lucifuga auctorem prætendendo: reliqua duo genera esse potius à nobis confecta. Alterum enim genus non tam communicatio Idiomatum; quàm actiones Mediatrices, jure vocitandum.

R. Distinguat Lucifuga inter ἐνὸς γενὸς & ἀποτέλεισθαι in hoc genere e. Damasc

Num de-
tur com-
munica-
tio actio-
num?

κοινωνία

γενὸς

&

ἀποτέλεισθαι

in hoc genere e.

Damasc

Dama
statu
comm
natur
recte
ciliu
tura
comm
hoc
ἀποτέ
men
ratio
quod
quod
sim
adeo
cum
Unde
θεωρε
nec
man
cessa
T
tui ci
riari
R
maxi

*Damasc. l. 3. c. 15. 19. hoc nos ipsimet
statuimus utrique in Christo Natura
commune; Illam verò omnino cuius
natura propriam, ac communicari
rectè docemus: juxta Canonem Con-
cili Chalcedonenſis: Qualibet Na-
tura agit id quod ſibi proprium eſt, cum
communione alterius. Licet igitur in
hoc genere non detur communicatio
ἀποτέλεσμα; datur nihilominus ta-
men communicatio ἐνεργειῶν ſeu ope-
rationum: Verbum namq; operatur
quod eſt Verbi; caro etiam operatur
quod eſt carnis; veruntamen non ſeor-
ſim διηρημένως; ſed unitim ἡνωμένως,
adeoq; operatio λόγου communicatur
cum operatione carnis; & retrò:
Vnde unum reſultat ἀπότέλεσμα θεαν-
θρώπινον, vel θεανθρώπον Dei virile, quod
nec divinæ naturæ ſeorſim, nec hu-
manæ naturæ ſeorſim; ſed utriq; ne-
ceſſariò vendicandum unitim.*

Tertium Genus dicit Lucifuga ſta-
tui citra ſcripturam S. immò contra-
riri Dei verbo p. 7. in chartis.

R. Fundamentum huius Generis,
maximè Dei Verbum eſſe: Annon

melioris

Num de-
tur Ter-

tium genus
Communi-
cationis idio-
matum?

Christi ipsius Verbum est. Ioh. 6. 6. ubi
Christus carnem suam vocat panem vi-
tae. Iam quæro ex Lucifugâ: num pos-
sit commodè propositionem hanc ad pri-
mum genus referre? Certè minimè po-
terit: In primo namq. clamitantibus
Calvinianis subiectum tenetur esse
Persona, Christus ipse: Heic verò po-
nitur ejus Natura humana, ut, ut non
extra hypostasim filii Dei, adeoq. præsup-
posita persona totâ; ut sensus esse possit;
Christus juxta carnem, vel Humana-
nam suam Naturam est panis vitæ
(scil. ex unionis gratiâ. Deinde in pri-
mo Genere communicatio est recipro-
ca; ut & prædicatio sive divinarum
sive humanarum proprietatum de totâ
personâ: Heic autem talis reciprocatio
locum non habet. Nam uti rectè dico:
Carnō Christi est omnisca, omnipotens,
vivifica, vel panis vitæ, ita
impie enunciarim: Deitas Christi vel
Christus secundum divinam Natu-
ram est ignorans; impotens, mortali-
s, quæ sunt humana Natura propria
affectiones, seu conditiones. Tertiò in
primo Genere particula sunt distincti.

ve determinantes proprietates ex con-
ditione cuiusvis Naturæ, in Christo com-
petentes V. g. Cum dicitur DEUS est
passus : intellige in carne ; vel secun-
dum Carnem ; vel in assumptâ sua huma-
nitate : At quando dicitur : Caro Chri-
sti est vivifica, omnipotens, adoranda ;
tunc alia determinatio huc particula-
rum assciscenda, videlicet causalis, hoc
sensu : carni Christi axiomata illa o-
mnia obtigisse ex Unionis gratiâ ;
vel, ob Unionem hypostaticam ; vel
non ex naturalibus suis conditioni-
bus ; sed ex sublimiori principio,
eodq̃ infinito cum carne hypostaticè u-
nito.

Et hac etiam de Tertio communica-
tionis genere sufficiant monita : alibi
uberius sententiam nostram explicuimus
de hoc Themate ; in Demonstratione
problematis de donis verè infinitis,
ac increatis carni à λόγῳ communi-
catis ; inq̃ ipsius Vindiciis contra Sa-
xium part. 2. sect. 3. Quò etiam lecto-
rem benevolum remitto.

Quæ objectionis loco addit Lucifu-
ga, nullius momenti sunt ; utpote :

Obje-
ctio-
nes Sacra-
mentaris.

1.

I. De proprietatibus naturalibus, humane Christi Naturæ, quasi hæc cum donis infinitis à λόγῳ communicatis pugnent, easq. evertant: cum neutrum inde sequi oporteat: subordinata namque non pugnant; Deinde heic non queri de naturalibus humane Naturæ conditionibus, & proprietatibus; sed quid illa donorum infinitorum aliunde h.e. à λόγῳ ob unionem hypostaticam acceperit?

2.

II. Ex Damasceno, quem perperam huc citat: certum quippe est. Vnam eandemq. naturam non esse capacem, vel participem contrariarum Conditionum finita & infinita, mortalis ac immortalis, intellige ex proprietate sua naturali.

Reliqua ex Luthero allegata; de Ubiquitate dudum expedit Dn. Huttenus in Concordia Concorde contra Hospinianum, & alii nostrates passim. Hactenus de primo Errore.

II. De discrimine Veteris & Novi Testam.

SECUNDO Agenda illa suspecta impingit in articulum de discrimine Veteris & Novi Testamenti: Nam 1. nullam facit mentionem discriminis ratione Sacramentorum V. & Nov. Testa-

Testamenti 2. differentias solummodo collocat in nativitate; passione; morte & resurrectione Christi; 3. Missionem Spiritus S. statuit Novo Testamento esse propriam cum Photinianis: 4. Initium Regni Christi ad Tempus Novi Testamenti restringit: cum alias Christi regnum sit aeternum: 5. Regenerationem ac instaurationem nostri ad Novum Testamentum refert; quae tamen communis est cum hominibus in Vet. Testamento. 6. Regnum Christi, inquit, visum esse ab Apostolis tempore ascensionis in caelos, & Pentecostes in missione Spiritus S. visibili; contra naturam & proprietatem Regni Christi potentiae, gratiae & gloriae; uti in Disputat: 1. thes. 9. praemiali demonstratum. p. 498.

TERTIO impingit in articulum de Bonis operibus pag. 25. argument: IV. Bonis operibus contendendo: Bona opera esse necessaria ad nostri conservationem in Gratiâ DEI, & justiciâ Fidei; adeoque ad conservandam DEI gratiam & justificationem Fidei. Sic namq. habent verba: damit Wir in dem m v Gna.

III. De
Bonis o-
peribus.

Gnade Gottes/ vnd Gerechtigkeit
des Glaubens erhalten werden/ *sen*
su per omnia Papistico, & Calvini
stico.

Deinde, *argumento VII.* Bonis o
peribus adscribit acquisitionem be
nedictionis *non tantum corporalis*
vel temporalis; sed etiam spiritua
lis; adeoque constituit Bona opera meri
toria bonorum spiritualium; etiam sen
su Papistico, & Photiniano.

IV. De
Pœnitenti-
tiâ.

QUARTO impingit in Articulum
de Pœnitentiâ; tres ejusdem parte
statuendo videlicet 1. Contritionem
2. Fidem, & 3. Novam obedientiam
pag: 31. 32.

V. De
Justifica
tione.

QUINTO circa Articulum de Ju
stificatione, nude solummodò thesi
proponit; non damnatâ Antithesi O
stendit: Id quod tamen illo pra
sertim tempore omnium necessarium
fuerat.

VI. De
Viribus
humanis
in nego
tio con
versionis.

SEXTO accusatus fuit Aurifabe
Synergismi à Benedicto Morgen
stern A. 1566: quem quidem in Agen
dâ incrustasse deprehenditur artic: a
viribus Lib. arbitrii.

Et haecenus quidem demonstravi-
mus errores in fidei palmaria capita im-
pingentes, eosq; in Agendâ spurâ A.
158. occurrentes: quantopere etiam
impingat in ritus bono sine ab Ecclesiâ
receptos; ex abrogatione Exorcismi ul-
tro patet: quoniam verò in ultimâ Di-
sputatione hac de re sufficienter egi-
mus; heic nil superaddendum ulterius
ducimus.

Qua cum ita se habeant: iudices
jam qui judicare potest, num verosimile
sit, quod Lucifuga de Agendâ presenti
pronunciare haud revereat in Cartis
pag: 2. sic scribens: Wenn man solche
KirchenOrdnung wird ansehen/ vnd
in der Furcht GOTTES betrachten:
so wird sichs befinden/ daß dieselbi-
ge in der Lehre vnd Ceremonien
viel reiner vnd gesunder sey; als
das hernach außgegangene/ vnd jzt
allda in Kirchen gebräuchliche Cor-
pus Doctrinae, vnd daß die folgende
gedanken nicht besser gewesen; son-
dern daß man nur weiter von der z.
Schriffe

Errores
Agendæ
circa ritq;
Ecclesia-
sticos.

Schriſſe/wie auch von der Augſpurgischen Confession abgewichen.

Contrà 1. dogmata erronea in articulos fidei impingentia; libertatemq; Christianam petentia; sana doctrina nomine neutiquam venire possunt, uti quilibet colligere sponit potest: Talia verò hæcenus in Agendâ Prutenicâ demonstrata: utpote partim Sacramentaria; partim Papistica; partim Photinianica; partim multis modis absurda; partim Majoristica, Interimistica, Hypocritica Crypto-Calvinistica & Osiandristica. Ergo ista sana doctrina nomine venire haud poterunt: Et per Consequent: Agenda illa præferri Corpori Doctrinæ Prutenico non debet, nec potest. 2. Gravissimè accusari à Lucifuga non solum universa Provinciæ & Synodi institutum: verùm etiam piissimi Ducis Alberti p. m. præfationem, quâ libellum Exegeticum Corporis Doctrinæ ornare non dubitavit: idq; vel præcipuè eo nomine, quod Explicatio illa ex Scripturâ sacrâ, Augustanâ Confessione, & Scriptis B. Lutheri unicè desumpta sit: Ian
ver

Protervia
Calvini-
stica.

verò L
arguer
Illust
Pruten
de m
Eccle
teran
stabi
sa p
clefi
geni
Eccl
Spir
satio
est C
tem
dam
disa
3.
Calv
Berg
cione
long
fession
diver
nico d

verò Lucifuga non erubescit mendacii
arguere pro levisima suo genio; tùm
Illustissimi assertionem, de Corporis
Prutenici sinceritate; tùm iudicium
de morbidâ illâ Agendâ, utpote, quâ
Ecclesia vulnera sanari nequaquam po-
terant: quî ergo sanis dogmatibus con-
stabit? tùm deniq; institutum univer-
sæ provincix, & totius ordinis Ec-
clesiastici.

Sed fruatur sanè suo genio, & in-
genio; norunt per DEI gratiam nostræ
Ecclesiæ, quo loco ejusmodi Calvinistici
Spiritus ~~negotia~~ ^{negotia} ~~negotia~~ ^{negotia} & evanidas accu-
sationes habere debeant: Novum non
est Calvinianû, perfrictâ fronte verita-
tem premere, summisq; encomiis muscer-
dam errorum suorum loco piperis ven-
ditare.

3. Si verum est, quod ait tenebri-
o Calvinianus; verum etiam erit, quod
Bergius in priori suâ valedictoriâ con-
cione à principio statim in Hypothesi
longè à Scripturâ S. & Augustanâ Con-
fessione aberraverit; ideo, quia nihil
diversum à Corpore Doctrinæ Prute-
nico docuisset: uti quidem; sed falsis-
simè,

214.
Vanitas
Bergii.

Censura
Agendæ
Ecclesiæ
A. 1558. res
proban-
da.

Triplex
Censura
censetur.

finē, gloriatur: Sic Ergo & Hypo-
typosis ipsius, non erit sanorum verbo-
rum; sed morbidorum? Damnat itaq;
Lucifuga Hypotyposin Bergii quate-
nūs hic iuxta Normam Corporis Prute-
nici se docuisse gloriatur (sed quam fal-
sō; in disputationibus nostris passim
demonstravimus.)

III. De censura Theologorum,
qualemnam reportavit Agen-
da Prutenica, & quantum
ei tribuendum?

Non adēdō morari debet veritatīs
studiosos quod Lucifuga censuras Agen-
dæ Magnorum Virorum jactitet: Mo-
do namq; sufficienter evicimus; per-
quā plurimīs erroribus Agendam
istam scatere: ex abundanti nihilomi-
nūs gratificabimur Lucifugæ, ac osten-
demus: Censuris illis vel parūm,
vel prorsus nihil esse tribuendum.
Trium autem Censuram censebimus;
nempe Philipp. Mel. Deinde Brentiij
& deniq; Argentinenſium.

Primum enim quod Phil. Melan-
thon.

thon censuram attinet; eam suspectam
pronunciare nulli dubitamus. Is namq[ue]
post fata B. Lutheri, id quod clancu-
lūm, in vivis superstite B. Luthero, in-
tus erroris sacramentarii fovebat;
palām huc atq[ue] illuc spargere cepit. Nec
solum nostrates, verum etiam ipsimet
sacramentarii plurimis evictum dede-
re documentis, Philipp. M. tum tempo-
ris hæresi sacramentariæ fuisse addi-
ctum.

Phil. Me-
lanth.
censura
suspecta.

Philipp.
Melanth.
Sacramen-
tarius.

Huc igitur faciunt 1. depravatio
Aug. Confess. articul. 10. deletā da-
mnatoriā gentis sacramentariæ formu-
lā; & improbant secus docentes, 2.
Explicatio Verborum 1. Cor. 10. pa-
nis est Κοινωνία &c. sensu Calvinistico
per participationem spirituales; ut
& 1. Cor. 11. Hoc poculum &c. per Me-
tonymiam sacramentar: Item expli-
cat: Coloss. 2. 3. Christum esse locatio-
ne corporali tantum in cœlis, ac
certo loco. A. 1556. 3. Epistola ad Fri-
dericum III. Elect. Palat. Mens. Se-
ptembr. A. 1559. à Phil. Melanth. exa-
rata, in qua panis Eucharistici κοινωνία
cum corpore Christi sensu Spirituali ex-
plicat:

plicat: 2. Lutheri & Morlini sententiam de cœnâ traducit: 3. Heshusium officio removendum esse, ob sententiam de præsentiâ corporis Christi in Cœnâ s. in medium consulit. 4. Epistola Phil. Melanth. ad Calvinum An. 1554. 14. Octobr. in quâ ἀπολογία ἰνσιμυλάτ, quousquor præsentiâ corporis & sanguinis Christi in cœnâ statuunt. 5. Epistola ad eundem Calvin. A. 1555. in quâ Stolsium, & Nicolaum Gallum Lutheranos exagitat: audio, inquit ἰὸν ὑπερήφανον, καὶ τὸν ἀδελφύων ἐν ὀχθῇ ἰσχυρῇ πόλῳμε magnum volumen ἐκλήσσειν ἐκόν contra me eudere: quod si edetur, decrevi respondere simpliciter, & sine ambiguitate.

6. Epistola Ph. M. ad D. Cratonem A. 1560. (citante Hospiniano) vel 1559. (allegante VVigando) in quâ verba cœnæ, Hoc est corpus meum explicat, per, hoc est figura, vel signum Corporis mei.

*7. Epistolæ duæ P. M. ad Bullingerum Calvinistam exarata, quibus fatetur: se sacramentariis circa c. 6 Johann. de Sacramentali manduca-
 tione*

tionem, esse ὁμοψύχον: Lutheri; insu-
per vehementiam carpit.

8. Epistolæ ad Senatum Bremen-
sem A. 1557. & ad Uratislaviensem
A. 1559. in eandem sententiam: ubi
in litteris ad Johannem Morenber-
gium perstringit Sacercium, VVest-
phalum, Leonhardum Stockel: ac
suadet remotionem Lutheranorum.

9. Testimonium Calvini in ali-
quot scriptis adhuc vivente Phil. Me-
lanth. in lucem editis; præsertim in
Alterâ Defensione contra VVestpha-
lum; nec non in Ultimâ.

10. Actio Bremensis inter Har-
denbergium, & Lutheranos agitata;
ubi Phil. Mel. Hardenbergii dogmata
applausum dedit, compromissâ simul ca-
usâ seu presentis sui opitulatione, si
prius fuisset. A. 1556. & 1560.

11. Attentatum P. M. in expun-
gendo Sacramentarismo ex Catalo-
go Hæreticorum auctoris Petri Pal-
adii Episcopi Roschildensis, contra
votum, & expectationem ejusdem.

12. Testimonia ipsorumet Calvi-
nianorum: v. g. Eberi ad Alberrum
Harden-

Hardenbergium A. 1556. ubi detegit
 arcanum in sinu Ph. M. Sacramenta-
 rium, seu cunctationem; ut ipsemet
 Philippus vocat. Deinde Sturmii in
 Anti-Pappo Elenchomeno priore:
 Tertiò Hospiniani part. 2. Histor
 Sacram. p. 249. A.

13. Minæ Ph. M. & machinatio-
 nes de deserendâ statione VViteber-
 genſi ad propalandum alibi Sacramen-
 tarium; quas Hospinianus ex Epi-
 stolis, & familiaribus colloquiis Phil
 Melanthon collegit loco citato.

14. Facta Philipp. Mel. comprobantia
 Philipp. Melanthonem Sacra-
 mentarium fuisse, inde à tempore ini-
 ta cum Helvetiis concordia A. 1537
 1. ex amicissimis Epistolis Ph. M. a
 Calvinum ipsum, & alios Calvinia-
 nos; uti suprâ monitum: 2. ex cul-
 familiaritate & amicitia cum Calvi-
 nianis: 3. ex intercessione pro salut
 Ecclesiarum Calvinianarum apu
 Germaniæ Principes: 4. ex adhor-
 tatione typographi VVormatiens
 Crispini, ut Oecolampadii opuscula
 & præcipue in Prophetas in lucem ede-
 res

No

res: 5. ex honorifica exceptione Johannis à Lasco in Poloniam redeuntis: 6. ex suasionibus, quibus multis studiosis VVitebergenfibus auctor existerat Ph. M. quò Tigurum, & Genevam se conferrent, ad sententiam de Sacramentis liquido cognoscendam.

15. Confessio Hespiani p. 267. part. 2. Histor. sacram. f. B. conceptis verbis edisserit, Philippum Melanthonem à Lutheri sententiâ defecisse vid. marginal. d. 1. qua sic habent: Philippus deficiens à Lutheri sententiâ non à veritate defecit.

Deinde, præter Sacramentarium dogmata, approbabat tum temporis Ph. M. etiam Interimistarum placita; qualia erant, de Synergia virium humanarum in primâ hominis Conversione; 2. de Necessitate Bonorum operum ad salutem; 3. de Adiaphoribus; 4. de Evangelio, quod sit Concilio pœnitentiæ, & id genus alia; ceterum testantur Acta Synodica edita de Consilio, & sententiâ Phil. Melanth. ipsiusq. Collegarum A. 1559. excurrente Georgio Rhaw VVitebergæ. Quantum igitur

Philipp.
Mel. Interimista.

Philipp. Melanthonis iudicio, ac Censuræ sit tribuendum; ex hætenus in medium allatus liquido patet.

II. Bren-
tiana Cē
sura mol-
lis.

Iohannis Brentii Censuram quoad attinet, non dissimulamus eum ab initio certaminis Osiandristici aliquid humani passum fuisse, in eoq. semper fuisse, non qui Osiandri errorem damnaret; sed conciliationem, & Amnistiam utriq. parti suaderet; uti ex supra dicta constat. p. 124. 122. seq.

Deinde Exemplar Dn. Brentii transmissum, ab eoq. recognitum, & repetitum multis in locis fuisse depravatū; mutatum, & adulteratum; expunctis iis quæ Orthodoxa, ac intermixtis, suppositisq. talibus, quæ heterodoxæ fuerant, tum ab Osiandristis; tum Crypto Calvinianis; non solum hoc nomine noxiis; sed etiam Illustrissimo Duci Alberto Friderico p. m. insidias struentibus: quæ de re inferius monendum. p. 226.

III. Cen-
sura Ar-
gentinen-
sium eva-
nida.

Insuper iudicium & Censura Theologorum Argentinenſium hac in parte neminem facile moverit, qui modò faciem illius Ecclesiæ illo quidem tempore peni-

penitiùs aliquando contemplari voluerit
 Docebant enim in eâ partim ipse Cal-
 vinus (ubi etiam matrimonium con-
 traxit cum Anabaptista cujusdam de-
 functi viduâ) partim Calvinianorum
 ac Sacramentariorum Patriarchæ;
 quales erant Martinus Bucerus usq;
 ad annum 1548. Paulus Fagius, Pe-
 trus Martyr ante abitum in Angliam
 & post reditum ex eâ A. 1556. donec à
 Tigurinis evocaretur; Wolfgangus
 Capito, Zellinus &c. usq; ad Annum
 1562. quibus successit postea Hierony-
 nus Zanchius. Vbi inter tot Theolo-
 gos vix ullus alius præter Marbachium
 nominari poterit orthodoxus, ac sincera
 religioni addictus. Certiùs verò longè
 est, censuram Agendæ A. 1558. à plu-
 ribus illis h. e. Calvinismum profiten-
 tibus; quam ab unico Lutheri discipulo
 xpetitam fuisse. Quamobrem apud
 nos aut parum, aut nihil fidei.

& auctoritatis mere-
 tur.

222.
Intro-
ductio Agen-
da in Ec-
clesias Pru-
tenicas
violenta.

Partium
studia in
statu Ec-
clesiasti-
co, adeo
que qua-
tuor Pa-
storum
classes.

IV. De introductione Agendæ
Ecclesiasticæ A. 1558. Spuriæ
in Ecclesias Prutenicas; ut &
de Contradictionibus aduer-
sus Agendam, dire-
ctis.

Introducta in Ecclesias Prutenicas
Agenda suspecta ab Osiandristis. & pra-
sertim à Iohanne Aurifabro fuisse per-
hibetur A. 1559. vig. obitusa omnibus
Pastoribus (sic 14. Iulii ex tractu Bran-
denburgico omnes Pastores convoca-
tur in Uderwang ad approbandam A-
gendam istam accedente serio Illu-
striss. Mandato, futuraq. in recusante
animadversione) quorum quidam pra-
sertim Crypto-Calviniani totiv. æu-
pōiv obviuq. ulnus eam amplexi sunt
Non desuerunt etiam Quidam Neutra-
les tū temporis in utrumq. latius clau-
dicantes Pastores; qui haud gravatim
& citra ullam cunctationem Agendæ
illi subscripserunt ita faciente Aurifabr
in Apologiâ circa vitam suam S. 3. &
contra Benedict. Morgenstern ad Re-

rus Prussiz An. 1566. Quò referendi
erunt Pastores ex tractu Brandeburgi-
co; siquidem vix octo ex numero vi-
ginti quatuor contradicere Cothurno
illi voluerunt; sed ceu piam legitimamq;
librum receperunt.

2 Quidam adulatores cunctabundi;
rem potius ex optione, & arbitrio Pa-
tronorum suorum suspendere maluerunt
quam vel verbulo animi sui sensa de-
clarare.

3 Quidam insuper acriter sese ei op-
posuerunt ac contradixerunt; solemini-
ter protestabundi, hac novatione, &
conscientiam suam gravari, ac onerari;
& offendiculum auditoribus præberi,
quamobrem etiam officiis suis abire &
exulare juebantur.

4 Atq; in horum numero erat Johan-
nes Morgenstern, ob ejusmodi piam
contradictionem Officio Pastoratus Gil-
genburgensis excussus: es ist darumb
geschehen, inquit Aurifaber in Apolo-
giâ ad Itatus Prussiz, daß er wieder
diese Kirchenordnung geprediget.

Cum hoc faciebat Salomon Cala-
chius Pastor Schwansfeldensis in tra-

1. Crypto
Calvinia-
norum

adeoq;
frigidorū.

2. Neutra
lium vel
tepidorū.

3. Adula-
torum, ac
Hypocri-
tarum.

4. Ortho-
doxorum
ac constā

tium Cō-
fessorum,

adeoq;
calidorum.

Exules
ob reje-

ctam A-
gendam.

1. Johan-
nes More-
genstern.

Salomon
Calaschius.

Etu Rastenburgensi, qui iusto Zelo in-
 vehabatur in alios Pastores Agendam
 illam receptantes; ac nominatim per-
 stringebat Pastorem Schiffenburgensem;
 à quo verò coram Sambienfi Cō-
 sistorio accusatus, citatur, auditur; ubi
 etiam facti sui ceu iusti ac pii rationes
 edisserit. At hūc susq̃ deq̃ habitus ad
 palinodiam adigitur ab Osiandristis, &
 Crypto-Calvinianis, sed frustra: do-
 mum enim reversus multò vehementius
 quàm antea, & Agendam taxat, &
 Pastorem Schiffenburgensem perstrin-
 git. Hinc instinctu Osiandristarum ex
 mandato Illustrissimi subornato, denudò
 comparere coram Consistorio cogitur
 Sambienfi, & quidem captivus huc ad-
 vectus: posteaq̃ in carcerem studioso-
 rum conjicitur: in quo etiam quatri-
 duum, & ultra detinebatur: inde verò
 in ades Baronis VVolfgangi von Zei-
 dedt Aula tum temporis supremi Præfe-
 cti ducitur, ac ad edisserendum coram
 Visitatoribus deputatus causam suam si-
 stitur. Post plures verò disceptationes, &
 adhortationes Calichius veritatem de-
 serere nolens; tandem ex Ducatu pro-
 scribitur.

Ad

Ad hanc classem pertinent 8. Pa-
 stores ex tractu Brandenburgico A-
 gendæ contradicentes hæcque ob rem
 Regiomontum à Consistorio citati 3. Brande-
 Julii A. 1561. comparent, consignatæque
 quatuor recusationis sue rationibus,
 scripto easdem exhibent. Contra verò
 Aurifaber offert ipsis scriptum contra-
 rium grandius contra Calachium exa-
 ratum, ac in carcere tunc detentum ho-
 ra 10. antemerid. injungit insuper eis
 responsum circiter horam 2. expeditum
 dari, propositâ optione, aut recipiendi
 Agendam illam sine contradictione;
 aut refutandi sufficienter scriptum eis
 à se oblatum. A prandio conveniunt in
 Consistorio Pastores, ac impossibilita-
 tem respondendi ad scriptum quippe
 grandius, intra angustiam illam tempo-
 ris meritò prætendunt, orantes simul à
 Consistorio responsum ad quatuor obla-
 tas rationes suppeditari: Quod quia
 impetrare non poterant; denegarunt ex-
 iam suum responsum. Lata proinde
 extemplò erit sententia ab Aurifabro,
 pastores, ceu contumaces exilio multa-
 tum iri.

Octo Pa-
 stores ex
 tractu
 Brande-
 burgico.

226
Pastores
Pomezanien-
senses.

Contra dixerunt insuper plurimi Pastores in tractu Pomezaniensi huic Agendæ; Hinc Aurifaber diplomati- bus Illustrissimi instructus transitum fecit è Sambieni in Pomezaniensem tractum huncce unice in finem, ut Agen- da rùm temporis, jam in lucem edita ab omnibus citra ullam ulteriorem cuncta- tionem & tergiversationem recipereur Adoritur ergo primùm Archipres- byterum Hohensteiniensem Matthiā Binwald eumq; ad executionem man- dati adigit, una cum omnib. tractus illum symmists; postmodum progreditur ad alios; simile quid apud eos attentans, ac contradicentes functionibus excutien- uti constat exemplo Benedicti, & Jo- hannis Morgensternorum.

Contradictum deniq; suspecta huius Agenda fuit utut aliquantò serius ab Ordinibus Prussicæ in Comitibus Re- giomontanis coram Majest. Reg. Po- lon. commissariis An. 1566. in dei Klagschrifft 7. Septemb. S. zu den bat er (Funcius) helfen rachen vnt ehaten: sequentia jam sunt supra alle- gata membr. 1. circa auctorem Agenda

Item 20. Septembris Gravaminum capis. 4. & 5. 4. Daß die neue A. 1558. Kirchen Ordnung abgeschafft: es bey der alten A. 1542. A. 1544. bleibe vnd fürbaß keine ohne bewilligung der gemeinen Landschafft / wie zugesagt / ausgehe / vnd die alte (An. 1542. & A. 1544.) wiederumb von neues gedruckt werde etc.

Id quod unanimibus votis postulatum: Illustrissimus Dux Albertus sancto habens loco, ratum facere dignatus est, A. 1567. uti testatur Prefatio Symbolico nostro libello pramissa: in qua Agenda A. 1558. cen inutile ad sananda Ecclesia vulnera emplastrum reprobatur, & ex Ecclesia proscenio proscriptur. S. Ac in hunc finem de consilio &c. non procul ab initio.

OCTAVVM ~~congruenter~~ *ac in ordine propiorum, domesticorumq. SEPTVM* fuit Crypto-Calvinismus in Prussiam introductus.

Cothurno illo in Ecclesia hujus Ducatus obtinente, Crypto-Calviniani sub ejusdem operculo commodissime latibula querere poterant: Hinc igitur instat

crucia

VIII.

Antecedens Crypto-Calvinismus

terucarum tūm Aulam Principis nostri
tūm Academiam; tūm deniq. Eccle-
sias occupando, tōxico suo conspurcarunt
nec ullatenus ex Agendâ illa erroris ul-
lius solidè convicti potuerant.

1. In Aula.

Ac in Aulam quidem, adeoq. in
Regimen Politicum insidiosè subintrasse
vulpeculas Crypto-Calvinianas, te-
statur Actio Capitalis in Confessione
Matthiæ Horstii de quodam Aulico in
hac verba: Sagt auch Horst, daß Sr.
Dht. ihm geklaget, daß ihn N. N.
in ein Irthum Sacramentschwer-
meren hat führen wollen/darüber
sich Sr. Dht. sehr vbel gehalten etc.

Refert quoq. Dn. Morlinus de
astu Crypto-Calvinianorum Aulicorum
qui lateri Principis olim Iunioris addi-
cti, & adjuncti, eum insidiosè in nassam
Calvinisticam pertrahere attentarunt,
quales quidem machinationes fraudu-
lentas, Dn. Morlinus Iunioris Ducis
Schweißbad h. e. sudatorium falsè vo-
citare non dubitavit.

Idem in Historiâ suâ Prussiâ
testatur Lit. C, c. 2. certamen Osiandri
demum

demum post dogmata & corruptelas Calvinisticas, ac Sacramentarias in Borussia subortum, excitatum fuisse.

Porro idem conqueritur de Crypto-Calvinistis Aulico-Politicis, quod ad clavum Regiminis in hoc Ducatu vii antè; ita post suum in Prussiam reditum, evecti fuerint deprehensi. Id quod attestantur ejusdem litera A. 1568 an alle Stände des Herzogthumbs Preussen zum heiligen Beil versamlet / wegen der Calvinisten: ubi commemorat; quantoperè, contra ejusmodi rempublicam, cui regendæ Calviniani essent præfecti, sit protestatus abiturians hincce Brunsvigam s. Junii A. 1567. absoluto libello nostro symbolico: als nemlich / Daß ich mich der Ort nimmer begeben könnte da die personen / so sich zu der verdamten Calvinischen Lehr bekennen / solten in hohen Empfter sitzen / vnd darinnen zuregerieren haben. Auff welches mir / von E. G. h. vnd G. gute vereröpfung

Admini-
stratio
Reipubli-
cæ per
Calvinia-
nos mife-
ra, & in-
felix.

Calviniani
omni offi-
cio pri-
vandi.

2. In Aca-
demia.

ftung geschach/ daß dieser sachen ge-
rahen vnd die Linderung solte ge-
stellet werden. Haben mir auch die
Fürstliche Räte/ vnd einer Er-
bahren Landschafft Gesandten/
als die zu Braunschweig nachmals
ankommen/ berichtet/ das darauff
ein Fürstlicher Recess gemacht/
vnd von E. Erb. Landschafft
eintrechtig bewilliget. Auch von
den Königlichen Gesandten be-
treffiget ware Solche Leute in
keinem Ampt zudulden. Es sind
aber nach meiner ankunfft vber ge-
schehene vertroöstung vnd zusagung
die personen eines theils nicht allein
in ihren Amptern besessen: sondern
haben sich auch trotziglichen geläu-
sten lassen ihre schreckliche Teuffli-
sche Lesterei in vorschienere
Tagart zu Rastenburg außzu-
gießen/ auch in ewer mittel etc.

In Academia quoq. Regiomon-
tanâ fuisse, ac docuisse Crypto-Calvi-
nianos

nianos Professores circa illud tempus. Davidis Voiti Theologia Profess. aliorumq; exemplo liquido patet. Voitum namq; Philippismo h. e. Crypto-Calvinismo additum fuisse, comprobant Acta colloqui inter ipsum, & sinceros aliorum ex parte Theologos videl. Dn. Morlinum & Venerum habiti. Proinde erroribus suis nuntium remittere nolens Voitus ex Prussia tandem in Germaniam sese recepit.

Ecclesias insuper Prussiacas veneno Crypto-Calvinistico tum temporis infestatas fuisse à Ministris Crypto-Calvinianis, uno atq; altero exemplo adstruere juvat.

Unum suppeditat nobis Vitus Nuberus Sacramentarius, quem Johannes Aurifaber ex Silesiorum Uratissaviâ secum in Prussiam comitem adduxerat A. 1560. Antequam verò is Aurifabrum comitaretur in hunc Ducatum; monitus erat ab ipso, num vellet Agendæ Ecclesiasticæ A. 1558. subscribere? quâ perlectâ Calvinista Nuberus, citra ullam cunctationem, vel remoram in eandem ultro consensit. Er were durch auß

David Voiti
Crypto-Calvinianus.

Discessus
D. Voiti
ex Prussia
in Germaniam.

3. In Ecclesiis.

Vitus Nuberus
Sacramentarius.

to V b

-12

12

Erhardus
Sperberus
Nuberum;
& Aurifa-
brum Cal-
vinismi
arguit.
Cōfessio
Nuberi
equivoca-
la.
Promo-
tio Nuberi
ad Pasto-
ratum
Bartenstei-
nensem.

aus mit dieser Kirchen ordnung sehr
wol zu frieden: *qua sunt Aurifabri
formalia in Apologiâ contra Benedict
Morgenstern ad status Pruss. A. 1566.
circa articulo. 3.*

*Postquam autem uterq. Regiomon-
tum devenissent, subolsit inter ceteros
Theologos Spiritum Calvinisticum Nu-
beri Erhardus Sperberus, eumq. aper-
te Sacramentarismi reum egit. Vnde
factum, ut Nubero confessionis editio,
purgandi criminis causâ, imponeretur,
praesertim de Cœnâ Domini; quam
verò ille adeò dolose, Veteratoriè & astu-
tè concinnavit; ut cen orthodoxa reci-
peretur, & agnosceretur ab universo
Ministrorum Ecclesiæ ordine. Et quia
omnibus ea satuscesse videbatur; Nu-
berum Aurifaber ad Pastorum Bar-
tensteinensem insuper promovit.*

*Sperberus verò, non solum Nube-
rum; verum etiam Aurifabrum Sa-
cramentariæ hæreseos suspectum pro-
clamare non dubitavit, in suo edito li-
bello contra Dantiscanos: quem ideo
Aurifaber seditionis, & levitatis accu-
sat*

fat in
tus Pr

Vi
mann
locum

cio Pa
contra

cusso,
modò à
berger

& Ecc
sed et
ne ord

elestia
N

pis E
illâ ter

vinifi
in illo

prater
miâ m
perage
se men
nume

N
fuit oc
fis cura

sat in commemoratâ Apologiâ ad Sta-
tus Prussiz.

Vito Nubero accensus venit Heil-
mannus Crypto-Calvinianus, qui in
locum Johannis Morgenstern ex offi-
cio Pastoratus Mariævverderensis, ob
contradictiones Agendæ suspecta, ex-
cussus, surrogatus fuerat; is namq. non
modò à Crypto-Calvinianis V Vitte-
bergenfibus optimâ de nota Aurifabro
& Ecclesiis Prutenicis commendatus;
sed etiam ab iis eum manuum impositio-
ne ordinatus ad obeundum officium Ec-
clesiasticum in Prussiam missus est.

Heilman-
nus Sacra-
mentarij.

Nec ministerium in Aulâ Princi-
pis Regiomontani Ecclesiasticum
illâ tempestate potuit esse à Crypto Cal-
vinismo sincerum, ac immune: primas
in illo ordine obtinente Davide Voito
rater Theologica professionis in Acade-
miâ munia; sacra insuper concionibus
peragere in Aulâ solito: quem paulò an-
te merito suo Crypto-Calvinianis ad-
numeravimus.

Non itaq. postrema inter reliquas
fuit occasio Crypto-Calviniana here-
s curam de promulgando nostro libello
symbo-

Symbolico suscipiendi: Quorum autem
articalorum expositio erroribus Cry-
pto Calvinisticis sit opposita ex dispu-
tationibus nostris patescet.

Atq; hætenus eo, quo par & equum
est, recensuimus studio τῆ προνοίας
ἐξωλικῆς vel antecedentia constitutio-
nem Corporis Doctrin. Prutenici
propiora; quibus addere potuissimus
Heresin Judaicam, qua demum An.
1567. 4. August. una cum Judæis re-
legata ex Decreto Regio, aſt vel nomi-
natione indignam iudicamus; adhuc va-
rios errores à Paulo Scalichio in Prus-
siâ circa A. 1565. 1566. sparsos; eosq;
in multivarios fidei articulos impingen-
tes; sed quia hi Ecclesias publicè noi-
lacerabant; à paucis insuper approbati
partim ad hætenus enumeratos, & jan-
enumerandos accedentes, partim Ma-
gicam resipientes; partim deniq; i
primâ herbâ suppressi; partim etiam
cum auctore relegati, ac statim proscripti
fuerant: Lectorem heic non amplius de-
tinebo; potius verò ad τὴ προνοίαν
ἐξωλικῆν pergo.

Judaismus
ex Prussia
Ducali
relegatus
A. 1567.

Pauli Sca-
lichii er-
rores.

IX.
Anteco-

NONVM προνοίας μερον idq; ἐξωλικῆν
fuerat

fuerunt Hæreses extra fines hujus Ducatus ; in ejusdem tamen Confinio partim ; partim etiam remotius vagantes.

Tales hæreses erant 1. Schwenkfeldiana, Efficaciam scripturæ s. ele- vans, cum quâ tamen Osiandri Schisma orar sus conspirasse ; suprà demonstravi- mus : ac huic quidem opposita est Ex- plicatio Loci de scriptura in libelli no- stri vestibulo statim.

2. Papistica : post reformationem ann. A. 1525. institutam, & A. 1530. confirmatam ; nulla ampliùs Papatus rocce in Ducatu apparebant vesti- gia : proinde Hæresin Papisticam inter Exoticas numerare non dubitamus : cui opposita est Explicatio Loci de Scriptu- ra s. ab initio libelli, præsertim adstruens ejusdem perfectionem & sufficien- tiam contra humanas Traditiones. ubi vel maximè observandum, Ponti- ficos Vetustiores & cordatiores ante Conciliabulum Tridentinum ; nus- quàm ac nuppiam Scripturæ s. perfe- ctionem & Canonicam Auctorita- tem in dubium vocasse ; sed hac contro-

dens, Hæ- reses Exa- traneæ.

1. Schwenkfeldiana.

p. 96.

2. Papistica.

Vetustio- res Ponti- ficii perfe- ctionem, Scripturæ s. non impugna- runt usq; ad concilio- rum Tri- dentinâ.

versis ab iis moveri cepit, quotquot in certaminibus cum B. Luthero, ac ipsius parastatis habitus; Ex solâ scripturâ causse morbide patrocinari minimè posse reapse comperti erant: Cum igitur ex scripturis convicti ac constricti tenerentur; in scripturarum odium inflammatis eisdem imperfectiōis, insufficientiæ lubricitatis, flexibilitatis, & nullius valoris convictio traducere non sunt veriti.

Opposita etiam eidem heresi plures aliorum Articulorum in libello nostro *Explicationes v. d. Lib. Arb. de Justific. de Lege Pecc. origin. d. Cœnâ.*

3. Photiniana, & Anti-Trinitaria.

4. Anti-Nomica.

5. Flacciana.

6. Anabaptistica.

3. Anti-Trinitaria: cui opposita est explicatio de Deo.

4. Anti-Nomica; cui opposita Explicatio de Lege.

5. Flacciana; cui opposita Explicatio de Peccato Originis.

6. Anabaptistica; qualem etiam inter Exoticas referimus post proseriptionem illam ex Prussia, quæ Accidit A. 1532. opposita autem huic est Explicatio loci de Lege, de Peccato originali

ginali
Mip
De
nostr
ante
& loc
C
nyu
erit p
drifta
rum.

ratur
ration
mitus
ver
illud
Tide
dicun
ex res
storis

C
riora
nti an
de Osi
laum
Franci

ginali; de Baptismo; de Cœnâ, de
Ministerio Ecclesiastico.

De singulis impræsentiarum agere
nostri non est institutum: cum id ipsum
ante nos expediverint alii suo tempore,
& loco.

Colophonis loco circa hocce de πέν-
της μένους membrum commemoranda
erit paucis tristis catastrophe Osiandri-
starum, & aliorum Schismatico-
rum.

Ac de ipso quidem Osiandro nar-
ratur, cum terribili morte inter despe-
rationes exanimatum esse; nec, ubi pri-
mitus contumeliatum jacuit ipsius cada-
ver; cineres, ossaq; ejus requiescere; sed
illud ipsum exhumatum; inq; locum ejus
Nickel Balgers cujusdam funus recon-
ditum esse, perhibet Hennebergerus,
ex testimonio M. Philippi Cæsaris Pa-
toris Veteroppidani.

Osiandristarum verò pleriq; du-
riora experiri necessum habuerunt fata:
ut annotavit VVigandus in tractatu
de Osiandrisimo; referendo: Stanis-
laum quendam in desperatione obisse,
Franciscum Freudenhammer Dia-

Osiandri-
starum tri-
stis cata-
strophe.

p. 105.

Osiandri
obitus.

Duriora
Osiandri-
starum
fata.

**Pestis ex
confer-
natione.**

**Causa
discessus
M. Voge-
lii ex Pru-
sia.**

con. Veteroppid. *Apoplexiâ in Sugge-
sto correptum esse 29. Maii, A. 1552.
ante Osiandri obitum. D. Andream
Aurifabrum caducâ morte prostratum
& exanimatum esse in cubiculariorum
Principis palatio. Michaellem Beer
Pastorem Rinoviensem in reditu ex
Fischausio domum versus, in avia ab-
reptum tempestate brumali obrutum, &
tandem violentia frigoris extinctum A.
1564. esse: nec nisi sub Vernum tem-
pus ab indigenis ipsius cadaver reperiri
potuisse: M. Scium rumore ex inte-
ritu Pastoris Beer percepto, vehementer
panico percussus terrore, pestem sibi ac-
cersivisse; exq; ea obiisse A. 1564.*

*Reliqui An. 1566. ex decreto com-
missariorum Regionum solum vertere
sunt coacti: ut Johannes Aurifaber
personatus præsident Sambienſis;
Jagenteuffel Archipædagogus Aca-
dem. & assessor iudicii Eccles. Sam-
bienſ. nec non alii suspecti cum illis. M.
Vogelius verò providè metu futuri pe-
riculi spontè dimissionem ab Illustrissi-
mo impetravit: idq; hac de causâ:
Postquam enim in Synodo Risenbur-
gent*

gens A. 1556. una cum M. Funcchio palinodiam publicam erroris Osiandristici coram Illustribus Prussiarum, & Megapolitanarum Ducibus, stipulatâ manu iuratis vicibus pollicitus esset; nec verò promissis posthac steris: à duobus Xenodochii Pastoribus, Bartholomæo Sonntag, & Georgio Popizer, pro suggesto publicitus hoc nomine reprehensus fuit. Patrocinium M. Vogelii suscipiens Johannes Aurifaber, coram Commissariis Illustriss. factâ rationem edissere, taxatores compellit: ubi verò licet severius compellari, à proposito desciscere noluerant; iussu Illustriss. officio uterg, abire iubentur: interveniente autem D. Voiti intercessione apud Principem; functionibus suis restituuntur. Subministrantibus interea in pristino pergendi proposito consilia sua Benedicto & Johanne Morgensterniis exulibus; denuò, multoq, acerbius; quàm quidem antea factum; in M. Vogelium invectuntur: Is itaq, ex impatientiâ officio suo Pastoratus Cniephoviani resignato; dimissionem ab Illustrissimo impetrat; desertâq, Prussiâ, in Sueviam se-

Opus M.
Vogelij.

Exilium
Bartholo-
mai Son-
tag, &
Georgij
Popizer.

M. Funccij
funestum
factum.

Crimina
M. Funccij.

se recepit; ac primum Hornbergæ qua-
driennium substitit; inde autem Gep-
pingam promotus decennium ibidem
transegit: donec tandem in Cœnobio
Alpersbacensi Abbas creatus, undecim
annis superatis, vitam cum morte com-
mutaret: unde etiam Thesaurus ille
Locorum sacrorum grandior Germani-
cus & Latinus, auctore M. Matthæo
Vogelio in lucem publicam prodit.

Dimisso autem M. Vogelio ex Prus-
siâ A. 1566. etiam ipsius Antagonistæ,
duo illi Præcones; jussu Illustriss. ex
Ducatu proseribantur, ac relegantur,
instigante Aurifabro, eodem anno.

Idem Annus imminuit M. Func-
cio funestus ac feralis; nec sanè immers-
to; cum M. Funccium uniuersa tra-
gædiæ Prutenicæ ab A. 1549. usq. ad
1566. instar alterius Catilinæ fuisse
auctorem, cerio certius est. Huc enim pa-
triam Norinbergâ deveniens, Osiand-
rum Hæreticum promovit: 2. in O-
siandristicum Schisma iuravit: 3. idem
pertinacissimè propugnauit: 4. Illu-
striss. Duci Pruss. & Megapolitania
turpiter imposuit: 5. Theologos VVit-
teber-

rebergenses, & Lipsienses, quos in
transitu A. 1560. ad acidulas & thermas
salutavit, oblatq; lubricissimâ suâ con-
fessione, egregie decepit: eorumq; applau-
sum subscriptis octo nominibus in per-
niciem Ecclesiarum Prutenicarum ex
Germaniâ redux reportavit: 6. cum
aliis Politicis in vocationem Johannis
Aurifabri clanculum conspiravit: 7.
Ecclesias novâ Agendâ turbavit: 8.
Theologos orthodoxos officiis suis excus-
sum procuravit. 9. πολοπραγμοσύνη de-
ditus fuit; magisq; Principi quàm Deo
inservivit, uti ipsemet fateatur in re-
sponso ad articulos criminales sibi
propositos: 10. seditionis & tumultus,
delationibus ac criminationibus suis a-
pud Principem Innocentium (qui etiam
ideo officiis suis moti erant) causa fuit.
11. crimen falsi sæpius contra Ducem
Prussię commisit: 12. sanguinemq; Chri-
sti blasphemio ore, sæpius una cum ipsius
merito insectatus est pro concionibus:
ubi vel commemoratu indignum est,
blasphemia Funcçianæ specimen illud,
quod ad ἐπιγραφήν frontispicii adium
Dn. Casparis von Nostitz ex senten-

via Ambrosii : Mors Christi est iustificatio peccatoris , Germanica verbum redditam :

Gottes wesentliche Gerechtigkeit,
Die ist nicht meine Seligkeit :

Sondern das Leyden Jesu Christi
Mein heil / trost / vnd rechtfertigung ist /

blasphemo ore reposuit : Hastu nicht genug an den Wercken Christi : so nim darzu aller Menschen vnd paffen / Huren vnd Buben Werck : Siehe wo es dir zum ewigen Leben würde nützlich sein : Item in responsio a eundem : Alle die jenigen / so ihren trost vnd heil auff das Leiden vnnsterben Christi setzen : Die verwerffen damit Christum : vnd treiben grewliche Abgötterey / daß ist / interprete Morlino sie dienen dem Teuffel Funcio insuper auctore factum , quod quidam passim in hoc Ducatu scelesti ultricibus Gehennæ-flammis digna lingua effutire haud dubitarint : Das blut Christi (horresco referens , uig. misericordissime Iesu , blasphemias referens ignoscas, peto ?) sey wie eines anderen vnn

undernunfftigen Thiers/ in die Er-
de gelauffen/ verstockt/ vnd verwes-
sen: diene vns derhalben zu vnser
Seligkeit oder gerechtigkeit nichts.
*Tale quid de sanguine Christi putrefacto
& annihilato ante aliquot secula insuper
ex ore Funcii, cum aliquando ad con-
viviū invitatus apud eum esset, se au-
divisse, hōtq. nomine graviter Func-
cium reprehendisse in prasentiā reli-
quorum convivarum, commemorat Dn.
Mörlinus. Ex numero ejusmodi blas-
phemantium meritis luit pœnas capite
plexus quidam ex sententiā Baronis
Bothonis von Eyllenburg. Nec disti-
mile si non certè longè gravius in cervi-
cem suam derivavit genus supplicii M.
Funcius: ideoq. unā cum complicibus,
ac juratis suis Politicis Matthiā Hor-
stio; Johanne Schnell in foro Cneip-
hoviano idipsum subire coactus est die
Simonis Judæ: Hinc illud: Simonis,
Judæ, Funck, Schnell/ Horst inter-
riere: idq. ex decreto commissario-
rum Majest. Reg. in Polon. A. 1566.*

Inter opuscula M. Funcii sequen-

tia reperiuntur: Conciones aliquos de

Justi-

M. Funcii
suppli-
cium.

Funcii
opuscula

Chrono-
logia.
Funccti
non est
Funccti;
sed Osi-
andri.

Justificatione in 4to, edit. Regiom.
2. Historia certaminis Osiandristici A.
1553. 28. Martii Regiom. 3. libellus
precationum dominicalium in 12.
edit. VViteberg. 4. Chronologia;
qua quidem sub nomine Funcctii pretes
meritum ejusdem circumfertur: cum
potius genuinum auctorem Osiandrum
agnoscat: operi tamen suo Andreas O-
siander Funcctii nomen inscribi ultra
permisit; quò eum in aulâ procliviorum
ad quemlibet nutum patronum haberet.
uti ex multis fide dignis aliquoties acce-
pimus.

Ceterum post Osiandristarum ex-
cidium, Schisma Osiandri nondum pror-
sus suis consopitum: adhuc enim circa
A. 1570. hocce in Ducatu serpebat com-
memorante Dr. Morlino in suo tracta-
tu edit. Regiom. apud Daubmann.
A. 1570. sub titulo: *crewhertziger*
gar kurtzer Bericht wieder Andr. O-
siandrum ad Prussos adhuc Osiandri-
stas.

Et hactenus de primo Dissertatio-
nis Proœmialis nostra Membro: se-
quitur secundum continens.

245
TA ΠΡΑΞΕΝΤΑ Η ΜΕΣΑ vel ea, quæ
in ipsâ Constitutione Symbolicæ
Libelli nostri concurre-
bant.

Inter reliqua, quibus Ecclesia hujus
Ducatus, premebantur ab. A. 1549. in
Annum usq. 1566. gravamina, non
postremum erat suppressio salubris For-
mule Ecclesiasticæ rectè credendi, ac
piè vivendi; & contra, introductio
morbidæ Agendæ Pandora pyxidi non
absimilis: ex quâ tot malorum Myria-
des tum in Politicam; tum Ecclesiasti-
cam Rempublicam agminatim redunda-
runt. Nullum verò certius adhiberi ma-
lis illis potuisse videbatur remedium;
quàm si ex decreto & auctoritate. Reg.
M. Pol. nec non unanimi Ordinum
Prussiæ postulato, certus libellus Sym-
bolicus ex verbo Dei. Augustanâ Con-
fessione, ac reliquis scriptis B. Lutheri
concinatus; de fide & Ritibus, in
gratiam Ecclesiarum conscriberetur; ac
eisdem loco tessera militaris commen-
daretur. Id quod etiam peculiari Re-
cessu in comitiis Regiom. An. 1566.
4. Octob.

4. Octob. auctoritate. M. Reg. Pol. expressum, cautumq. fuit. vid. privileg. p. 61. fac. A. S. Es soll auch von den Bischoffen: sequenti vero A. 1567. decretum illud Executioni mandatum, ac traditum iidem presentibus Regiis commissariis, conscripto à Theologis August. Confessioni addictis genuino libello: quorum alter Formam rectè credendi ac Ritus in Ecclesiâ observandos; aliter verò tùm Systema ex Augustanâ Confess. ejusdem Apologiâ; Articulis Schmalcaldicis &c. constatum; tùm Explicationem & Repurgationem certorum fidei articulorum complectitur. De hoc posteriore, uti præmissa nonyspæra, vel antecedentia expedivimus: ita concurrentia in ipsius conscriptione ac promulgatione paucis percurramus; acturi de Auctoribus; Materiâ ex qua; Formâ, Fine & Adjunctis Corporis nostri Prutenici.

De Auctoribus Corporis Doctrinæ Prutenicarum Ecclesiasticarum.

Auctores libelli nostri Symbolici

duo

duo fuere in comparabiles illi Theologi
Dn. Morlinus & Dn. Chemaicius :
qui piissimi Ducis nostri p. m. sollicita-
tione assiduâ, precibusq; iteratis per Le-
gatos quosdam Prutenicos Brunsvigam
missos, evocati, Regiomontum devenère
A. 1567. o. Aprilis ; heicq; cum Con-
siliariis Celsit. sua, nempe Casparo Va-
soldt Burggrabio ; Dn. Johanne von
Breygen V. I. D. et & D. Jonâ ; de
remedio Ecclesie sanandi vulnera ultrò
citroq; invicem deliberavere : postq;
prolixam consultationem tandem animi
sui sensa rûm coram Consiliariis. Il-
lustriff. tûm per literas ad Ducem p. m.
Albertum exaratas, aperuère : nimi-
rum nullâ aliâ novâ hanc ad rem opus
esse conscribendâ Confessione ; sed lon-
gè melius Ecclesie consilium iri, si con-
stanter retineatur Augustana confessio
Carolo V. A. 1530. exhibita, cum Apo-
logiâ ejusdem, et Articulis Smal-
caldicis, prout hac omnia in scriptis B.
Lutheri explicata, & declarata occur-
runt.

Ut autem sententia Theologorum il-
lorum eò plenius percipiatur ; opera pre-
cium

Dn. Mor-
linus, &
Dn. Che-
maicius,
auctores
Corporis
Prutenici

*ciū existimo formalia literarum huc
inserere: Præmissis præmittendis.*

Litteræ
duorum
illorum
Theologo-
rum ad
Ducem
Prusiæ,

Durchlauchtigster Hochgebore-
ner Fürst/ Gnedigster Herr/ wie wol
wir von hertzen wünschen / daß wir
E. S. Dht. mit mehrer gesundheit
ihres leibes hetten finden mögen:
So ist vns doch eine grosse reiche-
freude/ daß in E. S. Dht. wir spä-
ren/ vnd vernehmen/ Ein Gottseli-
ges/ frommes getrewes Herz / wel-
ches höhers nicht wünschet / vnd be-
gehret / dann daß zu Ehren ihren
getrewen Frommen Gott vnnnd zu
trost der Armen vnterthanen rein
Lehre möge gepflanzt: aller Irri-
gen Lehr gesteuert / vnd dieselbigen
allenthalben außgerottet werden
Solchs Vätterlichs/ recht Fürstlich
Herz/ wolle der fromme Gott bei
E. S. Dht. erhalten/ biß in ihre grä-
ben / damit E. S. Dht. das schön
Epitaphium mit dem lieben David
für dem Gerichststul ihres lieben
Heylandes Jesu Christi bringen
mögen: Daß E. S. Dht. ihre zeit
gedienet dem willen Gottes vnd
darin

darinnen seliglichen eneschlaffen A-
men! (Hic pramittitur ac interjici-
tur responsio recusatoria Theologorum
ad oblatam per Consiliarios functionem
Ecclesiasticam usrig. ab Illustriss. tum
Episcopalem in Sambienſi tractu re-
legato Aurifabro; tum ad Pastoralem
in templo Cathedrali post discessum M.
Vogelii vacantem: Venetus autem in
Pomezaniâ Episcopus nuper jam fuit
creatus ex Pomeraniâ redux; postmo-
dum nostrum propositum concernentia
(subjiciuntur in literis hunc in modum:)
Was dann E. S. Dht. durch ih-
re Fürstliche Râche heutiges tages
gnädiglichen vns lassen fürtragen:
haben wir in aller vnterthenigkeit
vernohmen / vnd sollen E. S. Dht.
hr keinen zweiffel machen / was wir
unsers reisens halben gethan / vnd
noch E. S. D. zu gnädigem willen
vnd wolgefallen thun kuntten / were
vns eine grosse gewünschte freude.
Sedanken vns nochmahls in vnter-
thenigkeit der grossen Ehren vnd
würden / darzu E. S. Dht. durch ih-
re Fürstliche Râche haben vns aber:

Dn. Vene-
tus redux
ex Pomes-
raniâ E-
piscopus
Pomez-
menſis.
A. 1567.

mahls erfordern lassen. Erkennen
 daraus E. S. Dht. erwehziges /
 Gnädiges gemüt gegen vnserer ge-
 ringe personen. Wann wir aber bey
 vnsern Kirchen mit diensten verhafft
 tet / auch denselbigen zusagung ge-
 than / sie in so gar betrübten zeit vnt-
 noht nicht zuverlassen / wie ein Er-
 bar Wollweiser Racht der Löblichen
 Stadt Braunschweig vnserer Her-
 ren vnd Ober E. S. Dht. in vnter-
 thenigkeit derselbigen berichtet ha-
 ben. Werde E. S. D. vns gnädigst
 entschuldiget nehmen vnd betrach-
 ten / daß wir Ehren vnd gewissen-
 halben vnserer Arme befohlene schaff-
 lein nicht künden noch sollen bege-
 ben. Es stehet leider bey vns in deut-
 schen Landen erbarmlich vnd ist a-
 dem / daß sich der **HERR** Christu-
 schicket von wegen vnser vndand-
 barkeit / mit seinem lieben Evange-
 lio von vns deutschen zubegeben
 Gott helffe mit gnaden vnd rett
 seine aufferwelten. Amen.

Es haben auch E. S. Dht. gnä-
 digst von vns begehren lassen / da-
 wi

wir vnser bedenden wolten anzeigen / wie vnd worauff in künfftiger zeit aller zwispalt vnd Irrung in E. S. Dht. Fürstenthumbs möchten abgeschafft/ vnd aller Vnfall ferner verhütet werden. Nun hetten wir hertzlich gern gesehen / daß E. S. D. sambt derselben Fürstlichen Rätchen ihre bedenden zuvor angezeigt.

Weil es aber Fürstliche Räte vns nicht wollen erlassen/haben wir nach vnserm geringen vermügen vntertheniglichen pariren vnd gehorsamen sollen. Vnd achten wir es das für / daß E. S. D. auff erden dieser vnd aller sachen / die Lehr vnd Richten belangende/ besser nicht rathen konten/ dann daß man keine neue Confession stelle: sondern bey der angenohmenen/ vnd in Gottes Wort gegründeten Augspurgischen Confession, *Apologia eiusdem*, vnd Schmalcaldischen Articulen/ wie dieselben ferner in den schrifftten Lutheri erklaret / verharlich

p ij

lich bleibe / wie dieselbige Confession
 Anno 1530. der Römischen Keyser-
 lichen May: ist vberantwortet
 worden / wan man darbey bleibet /
 so haben E. S. D. sampt den Erbarn
 Löblichen Landtschafften ein brei-
 ten Rücken von vielen fürneh-
 men hohen Potentaten, vnd Kir-
 chen / haben die Fröliche entschul-
 digung ihres gewissen daß man
 im Landt zu Preussen einerley
 Lehre führet / mit den wollgere-
 formirten Kirchen Deutscher /
 vnd anderer nation ; haben auch
 für allem *in illâ piâ consociatione*
 das heilige gemeine gebet aller
 Frommer trewherkiger leut auff
 Erden / die für E. S. D. vnd der
 selbigen Lande herzlich zu Gott
 seuffzen / vnnnd in ihrem Gebet
 nimmermehr vergessen werden.
 Weil aber auch nach der zeit / daß die
 benante Confession gestellet vnd offe-
 riren

vires, für dem ganzen Reich / man-
 cherley viel schädlich *corruptela* vnd
 Irthumb eingerissen / die sich vnter
 dem Nahmen schmücken vnd decken/
 damit dem heiligen Evangelio/nicht
 bey gemeinen leuten allein ; sondern
 auch bey solchen Potentaten, merck-
 lichen grossen schaden thun / damie
 dann E. S. Dhr. sambt derselbigen
 Erbarn Löblichen Landtschafft im
 freyen licht offentlich möchten für
 sich entschuldiget seyn / vund den
 Nachkommen so wol als iziger zeit
 frommen hertzen gerathen werden.
 Achten wir nicht dinstlich allein /
 sondern auch für Gott nötig / daß
 man dieselbigen Artikel darinnen
 Irthumb vnd *Controversia* fürgefal-
 len / fürnehme / die *Corruptelas* mit
 Nahmen klar vnd deutlich aus iren
Fundamentis resuire, vnd wie in Got-
 tes Wort (das kein mitteln / vnd
 beschonen leyden kan für Gott)
 befohlen/verwerffe/vnd verdamme/
 dann eine Lehre allein mit ihren
 ugethanen gesegnet: Wer aber

Conf. 253.

ein anders lehret / alles verdamm
 met ist / wie E. S. D. gar wol wiss
 sen. Diß achten Gnädigster Fürst
 vnd Herr / wir für den richtigsten
 weg / der von Gott / so vnsern athem
 in seiner Hand hat / wie Daniel saget /
 vns gegeben / vnd für geschrieben ist /
 damit auch allein den Armen gewiss
 sen in der Irrung kan gerathen vnd
 geholffen werden / dann Irthumb
 vmb einiger Person willen zuver
 schweigen / In warheit / zwerhaltung
 reiner Lehr nicht hilfft / damit auch
 die gewissen nicht geheilet werden /
 weil alle fromme hertzen wünschen /
 daß Gott vnd seine warheit für alle
 Welt billich gehen soll / wann dann
 E. S. D. der weg also gefallen wol
 te / seind wir erbötig in vnterthei
 ligkeit von einem Articell nach dem
 andern / die Corruptelas aufzusetzen
 vnd nachmals die fundamenta zu weis
 sen / aus Gottes Wort / darbey man
 bleiben kan. Wann solch werck E
 S. D. gefallen / der Erborn Lande
 schaffe vnd pfarherrn würde begeh
 lich sein ; So ist der friede schon ge
 schloß

schlossen/ vnd sehen E. S. D. From-
mes altes grawes Haupt/ was für
eine Lehre / Kirchen vnnnd Religion
dieselbigen ihrem geliebsten Sohn/
der Erbarn Landschafft nach sich
lassen / mügen dann E. S. D. wan
ihr stündlein kompt / das fröliche
Nunc dimittis singen / der Welt eine
gute Nacht geben etc. Der fromme
Gott erhalte/ bewahre / regiere vnd
führe E. S. D. berg / E. S. D. liebs-
te gemahl/ vnd das löbliche fromme
Junge Fürstliche blut / E. S. Dht.
Herren Sohn vnd Frewlein / vnnnd
verlaß die nimmermehr In Ewig-
keit Amen! den 9. Aprilis im 1567.
Jahre.

*In quo etiam pio ac salubri consilio,
ac proposito Illustriss. Dux Albertus
benignè acquieuit, negotiumq. ad Theo-
logos devolutum, pertexendum industriè
injunxit, ac diligenter commendavit.*

*De Materia ex quâ Cor-
poris Prutenici.*

*Materia, ex quâ Corpus Pruteni-
cum est conscriptum & compositum; est*

*sana, ac purior doctrina Verbi Dei, sicut
illa in Symbolis, Augustanâ Confes-
sione; in Apologiâ, in Schmalcaldi-
cis articulis & scriptis B. Lutheri com-
prehensa est. Hanc esse libelli nostri Sym-
bolici Materiam; evincit 1. institutum
Theologorum illorum ad Principem in
literis exaratum. 2. ipsa executio, ubi
liquidò patet Corpus Doctrinæ Pru-
tenicæ non nisi ex Dei verbo, Augustanâ
Confessione, Articulis Schmal-
caldicis, scriptisq; B. Lutheri esse com-
positum ac conscriptum. Quo sine præ-
mittitur primum August. Confessio:
subjicitur Apologiâ; Deinde Articuli
Schmalcaldici; deniq; subditur repe-
titio, Expositio, vel Explicatio, ac
Repurgatio quorundam articulorum
variis hæresibus depravatorum: 3. Te-
statur idem præfatio Illustriss. S. In
illâ itaq; Synodo: & 4. Præfatio
Theologorum sub finem S. Quia igitur
negari non potest. 5. Præfatio in A-
gendâ Ecclesiasticâ A. 1567. Quod
cum ita sit: negamus pro Corporæ Do-
ctrinæ Prutenicæ genuino habendum
esse, quod vel sub titulo Augustanæ Cō-
fessio-*

MATERIA EX QVA.

Confessionis sive cum Apologia; sive citra Apologiam solum sine articulis Schmalcaldicis; vel sub Explicatione, Repetitione, & Repurgatione aliquot illorum locorum duntaxat sine Augustana Confessione, Apologia, & Articulis Schmalcaldicis seorsim circumferatur: Ratio, Vtinamq; omnes partes integrantes non separatim; sed conjunctim ac unitim sumta totum constituunt, & absolvunt, idq; perfectum efficiunt: Ita non una pars seorsim, videlicet, aut Confessio Augustana; aut ejusdem Apologia; aut Articuli Schmalcaldici aut Explicatio vel Repetitio locorum in peculiari libello consignata, CORPUS Prutenicum absolvunt, sed omnes partes integrantes conjunctim.

Partes Integrales
Corporis
Doctrinae
Prutenicæ

Si itaq; propriè velimus loqui, non possumus strictam ac genuinam definitionem Corporis Prutenici libello nostro, quem disputationibus collustravimus (ut est ἐν πλεῖστον & quodam descriptionis modo laxiori eundem Corpus Prutenicum indigere possimus: uti hoc etiam disputat. I. Proœmiali fecimus. Id quod diligenter ad retundendum cuiuspiam

capillum notari volumus) aptare; neq;
Augustanæ Confessioni cum Apologiâ
seorsim: uti quidem nunc circumfertur
A. 1616. in fol. Regiom. typis descri-
pta; neq; Articulis Schmalcaldicis
seorsim; eandem applicare; si quidem
pars definitionem totius non reci-
pit, nec potest quidem, nisi sensu valde
improprio, modificato, ac Tropico; qua-
lis ab omni genuinâ, & perfectâ defini-
tione exulare tenetur.

Insidie
adversa-
riorum.

Atq; id vel maximè observandum
propter insidias adversariorum, quas
quidem nostrâ religioni hocce sub pra-
textu struere solent, ac si Corpus Prute-
nicum solâ Augustanâ Confessione u-
nâ cum Apologiâ; citra Articulos
Schmalcaldicos; ex instituto piissimi
Ducis Alberti; illorum etiam Theolo-
gorum, ut & Confirmatione Reg.
Majest. Polon. absolvatur, ac pro inte-
gro, ac perfectô harum Ecclesiarum sym-
bolico libello sit habendum: uti contem-
dunt partim Pontificii; partim Cal-
viniani. Quibus nos opponimus vali-
dum argumentum ex instituto, exe-
cutione & recognitione omnium co-
rum

rum, quotquot in Constitutione Corporis Doctrinæ Prutenicæ, & postmodum in ejusdem confirmatione concurrebant, desumptum: Illud Corpus Doctrinæ harum Ecclesiarum est agnoscendū; quod ex Verbo Dei, Confessione Augustanâ, ejusdem Apologiâ, articulis Schmalcaldicis &c. ut & Explicatione vel repurgatione certorum articulorum est concinnatum & compositum: Sic enim habent verba præfationis: In Synodo decretum est constanter, & sine vacillatione amplectendum, & retinendum esse illud Corpus Doctrinæ quod ex scripturis Prophetiis & Apostolicis, in August. Confessione, Apologiâ & articulis Schmalcaldicis comprehensum est. Hoc enim Corpus Doctrinæ harum Ecclesiarum agnoscimus. Deinde Auctores disertè discrimen ponunt inter Corpus ipsum Doctrinæ & inter Repetitionem ejusdem: uti videre est in titulo per omnia. Ergo vice versâ: quod in unico saltem horum deficit; pro genuino Corpore Doctrinæ harum Ecclesiarum agnosces nequis.

NB.
Differen-
tia inter
Corpus
Doctrinæ
& Repetitionem
Corporis

p. 196.

Lucifuga
Sacramē-
tarius in-
fusus.

Atq. hinc etiam validè refutari poterit insultus Lucifugæ, quò Corpus Doctrinæ Prutenicarum Ecclesiarum deprimit; eiq. Agendam A. 1558 præferre non dubitat; sed quantum iudicio huic Sacramentario sit tribuendum; suprà abundè disseruimus: & ex hæcenus in medium allatis Cuius spontè colligere integrum. Aut enim Lucifuga intelligit Corpus Doctrinæ in propriâ significatione; quatenus systematis in morem complectitur penes Dei Verbum Augustan. Confess. Apologiam; Articulos Schmalcaldicos, cum Repetitione & Expositione certorum articulorum fidei; & tunc contra propriam Conscientiam, & Confessionem in consideratè effutivit, quicquid scriptitando asseruit; cuius quidem patrati meritiò puduisse debuit Lucifugam; aut verò intelligit seorsim libellum Exegeticum, & Repurgatorium h.e. Repetitionem certorum fidei articulorum; at verò nec sic probabit quod dixit, siquidem omnia dogmata ex Augustanâ Confessione; Apologîâ & Articulis Schmalcaldicis: qualia quidem scripta reprobare

bonâ

bonâ conscientiâ nequit; repurgata ac
desumpta esse, circa Exegesim cuiuslibet
Locî ubertim ac diligenter annotavi-
mus: ubi tamen Corpus Prutenicum so-
lâ Repetitione illâ, vel Explicatione
certorum Locorum nequaquam absolvi,
ingenuè fateamur.

De Forma Corporis Pru- tenici.

Forma Corporis Prutenici du-
plex considerari potest: Primò qua-
tenus expenditur secundum omnes par-
ticulas suas conjunctim, ac unitim sum-
tas; quæ omnes cûs acti corporis proprie-
tate dictæ absolvunt, & sic Forma nã a-
liud erit, quàm certa & concinna dispo-
sitiõ articulorum sese invicem excipien-
tium; Vbi primùm præmittuntur ar-
ticuli Confessi. August. Deinde subjun-
gitur A pologia; Terriò adduntur Ar-
ticuli Schmalcaldici; Demùm insu-
per adjectus est libellus Exegiticus vel
Repetitiõ certorum locorum, tum in
thesi; tum in Antithesi.

Deinde, quatenus consideratur in
exceptiõne partiali, adeoq; impropria;

Duplex
conside-
ratio For-
mæ Cor-
poris Pru-
tenici.

1. totalis

2. particu-
laris.

pro libello Exegetico vel Repetitione
 quorundam fides articulorum; & sic di-
 co, Formam consistere 1. in Exactione
 singulorum Effatorum ad Verbi DEI
 Normam, nec non scripta symbolica
 nostrarum Ecclesiarum: 2. in tracta-
 tione Thescos & Antithescos, seu sen-
 tentia orthodoxa assertionem, & anti-
 thescos confutationem; uti circa quem-
 libet articulum *avloψia* comprobatur: 3.
 in modo tractandi industria, & fide-
 listimo duorum illorum Theologorum:
 uti ex literis ad Principem datis vide-
 re est: quarum quidem particulas sub
 calcem disputat. primæ præmialis
 adjecimus: heic autem integrarum for-
 malia in gratiam lectoris apponere pium
 & æquum judicamus.

p. 507

Gnade vnd Friede von GOT-
 dem Vater / durch Jesum Christum
 seinen lieben Sohn / vnsern trewen
 heyland / sampt Demüctigem erbit-
 ten vnser vnterthänigen willigen
 Dienst / vnd lieben gebets zuvorn!

Durchlauchtigster Hochgebor-
 ner Fürst / Gnedigster Herr / wir ha-
 ben in aller Gottes furcht / vnd an-
 ruffen!

ruffung seines heiligen Namens
das werck / so uns E. S. Dht. durch
ihre löbliche Fürstliche Räche auff-
erleget / für die hand genommen vnd
verfertigt.

Wie wir auch dasselbige hiemit
E. S. D. in vnterthenigkeit demü-
thiglichen thun offeriren, mit erwe-
hertziger bit zu Gott / der ein stiffter
ist wahrer sehliger einigkeit vnd fries-
des. Vnd ein geber alles guten / Er
volle mit seinem heiligen Geist vnd
Segē darbey sein / damit solch werck
dienen müge zu forderung seiner eh-
ren / erhaltung reiner Lehr / vnnnd
Gotteseliger eintracht aller Kirchen
dieses löblichen Herzogthumbs !
Wir mügen auff unsere Seelen
vnd gewissen für Gott bezeugen/
daß wirs von herzen trewlich
gemeynet / vnd auff Erden hö-
rers nicht bedacht denn daß den
armen Irrenden möchte zu recht
wiederumb geholffen / die reyne
vnersfaltete Lehr, bey diesen
Kirchen/

Conf. p. 253
It. E. C. D.
ab init. w. fol. 8

Kirchen / auff die Nachkommen
gebracht werden! Welches nicht
zu thun möglich ist / wo man das
vnruehnenicht darvon thuen / vnd
falsche Zrrige Lehr wil aufsetzen.
Helfft darwieder kein gebet noch
hoffnung sintemahl es alles ge-
schicht wieder Gott / der diesen
weg mandiret vnd ernstlich ge-
boten hat / daß man ohn ansehen
einiger person / wann es auch
Apostel oder Engel aus den Him-
mel heraber / vnd Gottes munde
botten weren. Die jenigen so ein
anders lehren / verdammen soll / vnd
verwerffen mit ihrer Lehr / wieder
solch sein mandat vnd ernst
willen / wird vns keine gute woll-
meinung nicht schätzen / weil ohn
zweifel seine die allerbeste mei-
nung ist / deren alle Creaturen
pariren sollen vnd müssen / oder
mi

mit schwerem gericht Gottes
Zorn ewiglichen tragen. So ha-
ben wir auch E. F. D. gnedige erfor-
derung vnser personen in diese land
anders nicht verstanden / dann daß
E. F. D. von hertzen wünschen vnd
begehren / allen Irrungen nach die-
sem von Gott fürgeschriebenen vnd
wollgefelligen wege abzuheiffen /
vnd daß damit E. F. D. ihre bürde
vnd beschwerung sambt diesem Löß-
lichen Fürstenthumb für Gott / vnd
der heiligen allgemeinen Christli-
chen Kirchen möchten ablegen.
Damit in künfftigen vnd zu E-
wigen zeiten alle fromme hertzen
des mügen gute gründliche wis-
senschaft haben / ob wol dieses
Orts viel zu viel geschehen / daß
E. F. D. vnd Lößliche Landt-
schaft sich des öffentlichen ent-
numen / vnd in wahrer reynner
rechtschaffener lehr ihr Fürst-
liches Altes graues Hauptbey
a Jesu

Jesu Christo ihrem liebsten hey-
land seliglichen nieder geleget
haben.

Wir schreiben E. S. D. auff
onser hohes untertheniges ver-
trawen zu E. S. D. als getre-
wen Dienern Jesu Christi ehren
vnd gewissens halber für Gott
gehöret / vnd anders nicht ge-
bühret / vnd wissen wo wir E.
S. D. löblichen getrewen vnn-
Frommen herzen / etwas zu irei-
beschwerung für Gott verhiel-
ten / oder anders fürgeben / dem
sein Wort lehret / daß wir auf
den künfftigen tag des zu gericht
vnd recht stehen / vnd in Ewig-
keit an Leib / vnd Seel müßten
mit vnträglicher straffe büßen
vnd brennen. Was aber E. S. D.
mit solcher vnser arbeit thun wolle
stellen wir an E. S. D. in vnterth-
nigkeit / kanten vberaus wol leider
da

daß E. S. D. auch anderer ihrer S.
D. Theologen iudicia darüber hören /
vnd wer vns auff erden liebers nicht /
denn daß es möchte verbessert wer-
den: seindt auch darüber erbötig /
mit jederman der es sucht vnd be-
gehret / freundlich vnd brüderlichen
zu conferiren, vnd vns zu vnterreden /
auch do es jezundt oder auff kunff-
tige zeit / wann das bey vnserm le-
ben geschehen möchte / jemandes
würde anfechtē / darfür mit grund
Gottes Worts wo wir auch
auff dieser Erden seindt / men-
iglich zuantworten. Wer S.
D. wollen ihr vnser Demütige Dienst
in gnaden gefallen lassen / vnser gnä-
digster Herr sein vnd bleiben / wie
wir E. S. D. in gutem vnterthenig-
lichen nimmermehr vergessen sollen /
noch wollen / vnd wo E. S. D. vn-
ser dienst ferner nicht dißmals be-
dürffen würden: Bitten wir ganz
Demütig E. S. D. wollen vns wie-
derumb in vnser Kirchen / denen
wir mit diensten vnd pflichten ver-
bunden seindt /

hafft seind/gnediglichen abfertigen
Damit wir alhier nicht E. S. Dhe.
vonnütze vnkosten machen / vnd dort
vnseren Dienst verseumen.

Der liebste fromme Gott segene
E. S. D. an Leib vnd Seele helffe
derselbigen / als der beste geerwe
arzt auß ihrer schwachheit zu frölich
her langwiriger gesundtheit ihres
leibes / erhalt dieselbige bey reynen
Lehr biß in ihre gräben / vnd wann
ja das letzte Stündlein kompt / Ach
so sey der liebste Sohn Gottes E.
S. D. Gekitsman/gebe ein fröliches
Stündlein vnd das ewige leben A
men ! Datum Königsberg den 6
Maii Anno 1567.

De FINE Corporis Pru-
tenici.

Finis Cor-
poris Do-
ctrinae
1. Prima-
rius, usque
vel Ulti-
mus.

Finis Corporis Doctrinae Pruteni-
carum Ecclesiarum est vel Primarius
vel secundarius.

Primarius vicissim vel Ultimus
vel subordinati ac Intermedii.

Ultimus est Gloria Dei Matth. 1.
5. v. 16. 1. Cor. 10. v. 31. Coloss. 3. v. 17.

Sub

Subordinatorum vel intermedio-
rum prior est Conservatio, & propa-
gatio purioris Doctrinae: posterior
verò Dissensionum ac Schismatum ex-
Ecclesiarum harum proscenio totalis ex-
stirpationis; nec non stabilimentum Con-
cordiae, quâ doctrinam; quâ ritum in
Universis hujus Ducatus Ecclesiis. Ejus-
modi fines verbis perspicuis incantantur
in litteris Theologorum illorum ad Il-
lustriss. Ducem Alb. supra exaratis S.
Er wolle mit seinem heiligen Geist/
und Segen darbey sein; damit solch
werdt dienen müge zu forderung sei-
ner Ehren / erhaltung reiner Lehr /
und Götteseliger eintracht aller
Kirchen dieses löblichen Herzog-
thumbs.

Vel Sub-
ordinati.

Hæc addi possunt adhuc alii duo in
Actis Consiliariorum Illustr. cum Dn.
Morlino & Dn. Chemnitio 9. Apri-
lis A. 1567. occurrentes: unus eorum
est ultimus secundum quid, nempe æ-
terna salus Ecclesiae; Alter verò inter-
medius conscientiarum solatium. Sic
nim habent verba S. Zum andern so
wissen sie (sc. duo illi Theologi) daß in
9 iii dieser

dieser Kirchen allerley harte / bes-
 schwerliche / vnd schädliche Irthumb
 vnd spaltung in der Lehr vnd Cere-
 monien eingerissen; darüber allerley
 in diesem Lande vorgelauffen / vnd
 merckliche weiterung sich vermuth-
 lich sehen haben lassen: die auch
 noch also in der betrübten / zuric-
 teten Kirchen hangend stehen; nicht
 mit ringen schaden vieler Armer
 Seelen. Wie nun den dingen / vnd
 der zerritteten Kirchen zuhelffen /
 das begehrt Fürstl. Dht. ganz gnä-
 digst / von E. Achtb. trewhertzige
 gute wollmeinung GÖtt zu lob;
 der Kirchen zur ruhe; manchem ar-
 men gewissen zu trost / gnädiglich
 mittheilen wolle; damit die lehr des
 H. Evangelii nicht allein zeit S. D.
 lebens alhie in diesem Lande rein
 getrieben; sondern auch den nach-
 kommenden also zugebracht werden
 möge. So wollen Fürst. Dht. so
 viel an ihr / vnd Gott gnade gieben
 vnd verleyhet / an sich alles das / so
 zu jetzt ermeldetem dienstlich ist
 fort zu setzen vnd fort zustellen
 nicht

nichts erwinden lassen etc. *Hactenus*
verba Consiliariorum.

Secundarius finis est, ut Corpus Secundarius finis.
Prutenicum sit tessera ac Symbolum
Ecclesiarum in hocce Ducatu: ubi sem-
per praesupponimus Corpus Doctrinae
Pruten: cum omnibus suis partibus
simul sumtis; non verò secundum ali-
quam duntaxat Corporis Prutenici
particulam h.e. vel Augustanam Con-
fessionem cum Apologia seorsim; vel
Articulos Schmalcaldicos seorsim;
vel Repetitionem ac repurgationem
aliquot fidei articulorum seorsim; ut
antehac satis abundè monitum. Atq.
hoc ipsum innuitur verbis longè lucidis-
simis ab incomparabilibus illis duobus
Theologis, quando in Actis commemora-
tis Illustriss. Ducis Prussiae Consilia-
riis hunc in modum regerunt: Im an-
dern punct hatten Sie gar gern ge-
sehen / were auch nutz vnd gut gewes-
sen / daß S. Dht. vnd ihre Rähte den
anfang / als die wissend alle vmb-
ständen / gemacht hatten; wolten
auch noch darumb gebeten haben.
Solte es aber nicht zuerhalten sein /

so were dieses ihre bedencken / daß
keine newe Confession gestellet;
Sondern daß man bey der Au-
gustanischen Confession, der Apo-
logia; auch Schmalcaldischen
Artickeln bliebe; welche biß da-
hero vnombgestossen erhalten
worden, vnnnd noch biß an der
Welt Ende bleiben werden: so
hett man alle wol reformirte
Kirchen zur verantwortung/
auch mit dem gemeinen gebet zu
hülffe; vnnnd daß daneben alle
eingerissene Irthumb richtig /
vnd klar gesetzt / vnter jeglichen
artickeln / vnd mit Gottes Wort
stattlich werden wiederleget:
darnach aber darüber hielte / vnd
dem zu gegen nichts einreißen ließe.

*Longè vero clarius mentem suam
explicant nostri illi duo Theologi in
proœmio repetitionis S. Hujus cœle-
stis Doctrina compendium, & brevis
sum-*

summa
los Sy
tur, co
emplu
quan
pua
Dei,
Symb
Verbu
damen
& per
ras m
ut ve
agnos
rum
re se
etiam
cenu
gusti
E
lius p
natio
sen A
doctri
loman
bono,
Arina

summa primò in certos aliquot articulos Symboli, quod Apostolicum vocatur, comprehensa fuit; Et ad hujus Exemplum Patres omnibus temporibus, quando mota fuerant certamina, præcipua capita Doctrinae caelestis ex Verbo Dei, contra Hæreticos, in aliquot plura Symbola collegerunt; ut pii in paucis Verbis propositum haberent ipsum fundamentum verae Christianae religionis, & per illa Symbola, tanquam per testificas militares verae suae fidei consortes, ut vera membra S. Ecclesiae Catholicae agnoscere. & ab hæreticis juxta severum Dei mandatum 2. Cor. 6. sejungerent se possent. Talia probata Symbola nos etiam recipimus, ut Apostolicum, Nicaenum, Athanasii, Ambrosii & Augustini.

Et quia post tempora Patrum, scilicet, perditionis & perniciose abominatio omnis desolationis PAPA scilicet, AntiChristus omnis generis falsas doctrinas, abusus, superstitiones, & idomanias in Ecclesiam invexit: ideo pio consilio, vera & sana doctrina de præcipuis doctrinae caelestis articulis.

Symbola
Ecclesiae
necessaria.

*viculis, ex Verbo Dei in Augustana
Confessione comprehensa, & Carol.
V. Imperatori, ac universis Imperi
ordinibus Anno Dom. 1530. exhibit
est. Ad illam itaq. Confessionem no
etiam adjungimus, & eam recipimus i
illo sensu, sicut in Apologiâ, in Schma
caldicis articulis, & in scriptis Lu
theri, ex Verbo Dei declarata est. &
existimamus non utile esse Ecclesi
varias, novas Confessiones conscri
bere; cum melius ac utilius sit unan
& eandem retinere.*

*Huc insuper faciunt præfationis Ve
ba in Repetitione Corporis Doctrinæ
quibus illustrissimus Dux Albertus Co
pus Prætenicum pro tessera ac norma d
cendi & credendi in Ecclesiis hujus D
catus agnoscendum, recipiendumq. inju
git. S. Volumus itaq. ut in hoc n
stro Ducatu perpetuis temporibu
quod ad doctrinam attinet; in pr
lectionibus, concionibus, & al
conformiter, & constanter ita serv
tur; sicut in præfato Corporæ D
ctrinæ, & in scripto illo, cujus p
mentio facta est, traditur, & præf*

275
bicitur. Nemo quicumq; sit, ad officium, seu ministerium aliquod in Ecclesiis, Scholis, aut aliâs (*h. e. ad officium Politicum*) assumatur, aut toleretur, nisi commemorata scripta approbârit, receperit, & in illis perseverârit, nec vel verbo, vel facto se illis opposuerit. Ac mandamus vobis omnibus fidelibus nostris subditis omnium ordinum, ut hisce omnibus, præcipuè verò commemorato scripto, quod unanimi consensu approbatum, & *Corpori Doctrinae* adjunctum est, debitâ reverentia sine contradictione pareatis.

Hinc, cum ex propriâ finis indole, & naturâ, confessorium geminum pro Corpore Doctrinae genuino vindicando, & asserendo elicimus: Primum, Corpus, videlicet, Doctrinae Prutenic. minime absoluti vel solâ Augustanâ Confessione, vel solâ ejusdem Apologiâ; vel solis articulis Schmalcaldicis seorsim, vel solâ Repetitione peculiari articulorum quorundam Corpori Doctrinae adjunctâ; sed omnibus illis commemoratis scriptis simul sumtis: ratio 1. quia
omnia

Duo confessoria
pro Corpore Doctrinae
Prutenic.
facientia.
1. Confessorium.

omnia illa scripta seorsim ac particulatim sumpta, finem ab auctoribus destinatum non adaequant: 2. quia intentioni auctorum per omnia nequaquam satisfaciunt. 3. quia scopum mandati ab Illustriß. promulgati evertunt, aut ad minimum eundem prapediunt: ubi disertè pro ressera agnoscendum commendatur; immo sub penâ remotionis ab officiis ac interminatione privationis eorundem injungitur Corpus Doctrinæ præfatum h. e. quod ex verbo Dei, Augustanâ Confessione; Apologiâ; Schmalcaldicis articulis concinnatum est; & postmodum scriptum peculiare certorum articulorum assertorium & vindicatorium Corpori Doctrinæ adjunctum. Proinde non sine prægnanti ratione, utrumq; Scriptorum Genua, indivulso nexu conjungitur; ac sic conjunctum sumtum, pro resserâ; vel Normâ Ecclesiis hujus Ducatus ubiq; commendatur.

3. Con-
sectariū.

Deindè: Quicumq; sincero ducitur studio promovendi gloriam Dei; consequendi salutem æternam; conservandi, & propagandi puriorem doctrin-

doctrinam: hæreses, Schismata, ac
 dissensiones ex Ecclesiæ proscenio
 eliminandi; nec non veram con-
 cordiam quâ doctrinam; quâ ritus
 in universis Ecclesiis stabiliendi;
 eum citra tergiversationem Corpus
 Doctrinæ, prout antehac determina-
 tum, ac descriptum; *ὁλοφύτως* ample-
 cti; neq; ei ullâ ex parte contradi-
 cere; aut sese opponere, oportere.
Et vice versâ Quicumq; Corpori Do-
 ctrinæ in sensu indicato vel contra-
 dixerit; vel etiam sese protervè op-
 posuerit; eum studio gloriam Dei
 obscurandi; puriorem doctrinam
 extirpandi; hæreses, Schismata ac
 dissensiones in Ecclesiâ propagan-
 di; discordias & dissensiones in ea-
 dem disseminandi, ac fovendi; cer-
 tò certius duci. Ratio illius: *qui enim*
ex animo vult fines illos: nimirum,
gloria Dei promotionem; salutem ani-
mæ propriæ; conservationem & propa-
gationem doctrinæ purioris; hæresum,
Schismatum, & dissensionum ex Eccle-
siæ gremio extirpationem; nec non con-
cordia solida stabilimentum; usiq; non
poterit.

poterit afferuari medium ad fines illos
consequendos ordinatum; quale quidem
est Corpus Doctrinæ Prutenicum
una cum adjuncto sibi scripto, quod
alias Repetitionis Corporis Doctrinæ ti-
tulo circumfertur. Vtrumq; enim scri-
ptorum genus taliter est comparatum
ut sit aptum, sufficiens & idoneum ad
fines commemoratos consequendos: Ete-
nim principaliter eo ipso DEL glori-
quiritur; & assertitur; veritatis defen-
sione, & falsitatis destructione & resu-
tatione; postmodum hæc ratio salutem
consequendi unice monstratur ex verbis
divinis patefacto; Dein assertionem
hæreses, doctrina purior propagatur
confutatione verò anti-hæreses falsa do-
gmata, hæreses, Schismata destruuntur
ac proscribuntur; subinde insuper solidam
concordiam, quæ doctrinam; quæ ritus sta-
bilitur. Cum ergo nil amplius quod qui-
dem finis veri adeoque boni rationem ha-
beat; id verò mediante Libro Corpo-
ris Prutenici, obtineri haud possit; su-
perstet: utiq; Corpus Doctrinæ nominis
Medii sufficientis, apti, ac utilis ultra
venire posse, nemo facile inficiat, nisi
impia

impia
Siquid
ex fine
Et qui
quid
Gale
Qui
necessa
propag
fidei;
tum;
ciens
dem c
fines c
tervè
contra

D

Pr
confide
ejusden
Es
necum
fessione.
culis Sc

impius & cauteriata conscientia, iuravit.
 Siquidem Media mensuram ac modum
 ex fine accipiunt lib. I. Politic. cap. 6.
 Et quid qualibet in arte proprium sit,
 quid vè alienum, finis ostendit, auctore
 Galeno. Ratio posterioris Effati:
 Qui namq̃ medium utile, sufficiens ac
 necessarium ad promotionem gloria Dei
 propagationem orthodoxa doctrina, ac
 fidei; extirpationem falsorum dogma-
 um; & evulsionem discordiarum fa-
 ciens; vel contemnit, repudiat; vel ei-
 lem contradicit, ac sese opponit: cum
 res commemoratos malitiosè, ac pro-
 pter vè impieq̃ prapedire, eiq̃ è diametro
 contrarios moliri, longè certissimum est.

De Adjunctis Cor- poris Prutenici.

Pro diversâ Corporis Prutenici Adjuncta
 consideratione, diversa etiam adjuncta
 ejusdem veniant expendenda.

Et quatenus quidem Corpus Pru-
 tenicum pro at ex Augustanâ Con-
 fessione, ejusdem Apologia, & arti-
 culis Schmalcaldicis conflatum con-
 sidera-

Adjuncta
 Corporis
 Doctrinae
 Pruten.

Septem.

consideratur; eatenus etiam nulla alia peculiaria, prater ea, quae cum singulis scriptis concurrebant, agnoscit adjuncta; ipsa novae ac iterata promulgatione. Et publicatio ne excepta tempore Et loco peculiari Prout verò Repetitio Corporis Doctrinae pro ipso Corpore, sensu improprie ac modificata capitur; eatenus peculiaris sortitur adjuncta, qualia quidem sunt sequentia.

p. 248.

I. Inchoatio, vel Auspicium Repetitionis conscribenda: Devenientes siquidem in Prussiam duo illi incomparabiles Theologi 9. Aprilis Anno 1567. vigore transactionis cum Consiliariis Illustrissimi Ducis Alberti negotium propositi sui litteris peculiaribus Illustrissimo perferipserunt eodem die; uti ex apographo litterarum superpercepimus: in quo ipso cum Celsitudo sua acquiesceret; statim sequenti die illam instituri sui exorsi sunt, videlicet 10. Aprilis Anno 1567.

2. Ad finem deductio, quae facta fuit 6. Maii ejusdem Anni, uti annotatam legimus in autographo, quod hodie in Archivis Sereniss. Electoris

Brat.

Brandeburg. Regiomonti asseruatur;
ex quo exemplari postmodum Repeti-
tio Corporis toties commemorata ty-
pis descripta in lucem publicam prodit.

3. Operis Consummati, ac completi
ad Illustriss. missio, ipsiusq. Celsitudi-
nis arbitrio benigno commendatio, exa-
ratis 6. Maii hoc nomine peculiaribus
litteris, quarum formalia suprâ habui-
mus. p. 262.

4. In Synodo Ventilatio, qua fuit
habita Regiomonti 26. Maii die Lunæ
post 1. Trinitat. duravitq. usq. ad 29.
Maii.

5. Omnimoda singulorum capitum
in Repetitione illa approbatio ab Uni-
versa Synodo, ita, ut Repetitio Cor-
poris unâ cum ipso Corpore Doctrinæ,
et Symbolo haram Ecclesiarum rece-
ta & agnita esset. Pastores enim scri-
to diligenter perlecto, & re totâ per a-
liquot dies, quantum satis est, maturè
deliberatâ, unanimi consensu responde-
unt; se scriptum illud, cum planum sit,
in verbo Dei fundatum, consensien-
bus suffragiis adprobare; paucos tan-
tâ quosdam pleniorẽ declarationem,

de quibusdam articulis petere : quæ sunt
 formalia libelli nostri sub calcem, ac
 in limine responsionum ad Quæstio-
 nes Synodales occurrentia; ubi simul
 indicatur; quibusnam de rebus quæsum-
 fuerit. Vide disputationem nostram
 XIX. Confer. Verba præfat. §. In il-
 la itaq; Synodo, a. 3. b.

6. *Præcipuorum Pastorum hujus
 Ducatus in Synodo congregatorum
 subscriptio. Qua de re ita loquitur li-
 bellus noster sub finem. Atq; ita Anno
 Domini 1567. die Maii 28. per DE I*
 gratiam, unanimis consensus de
 formâ doctrinæ, sicut ea in hoc scri-
 pto affirmativè & negativè compre-
 hensa est; fideliter retinenda inter
 omnes, & singulos in frequenti Sy-
 nodo constitutus est: In cujus con-
 sensus publicam confirmationem, &
 solemnem obligationem, singuli
 qui Synodo interfuerunt, propriâ
 manu ultrò subscripserunt. Depre-
 henduntur autem in Catalogo a
 LXXXVII. nomina Ecclesie Ministro-
 rum, ex diversis hujus Ducatus tracta-
 bus in Synodo congregatorum, ab iis u

fol. 94. a. f.

erò subscripta; Georgio Veneto tunc
temporis jam Episcopo Pomezanienfi
primas tenente; quem ordine sequitur
Dn. Morlinus; huncce autem Dn.
Chemnitius, & sic consequenter.

7. Typis chalcographicis descri-
ptio, ac divulgatio, absolutis operibus
typographicis 9. Julii ejusdem Anni
1567. idq. jam post discessum Dn. Mor-
lini & Dn. Chemnicii ex Prussia
Brunsvviam versus, nimirum 3. Ju-
nii susceptum, ac institutum.

Atq. hætenus etiam de secundo
partis prioris Membro; sequitur Ter-
tium ac postremum, Continens:

ТА ЕПОМЕНА, vel Ea, quæ Con-
stitutionem & publicam Corpo-
ris Doctrinæ in Ecclesias intro-
ductionem tam proximo;
quàm longo post tem-
pore subsecuta
sunt.

Duplicis generis occurrunt ea, quæ
constitutionem ac promulgationem

Duplex
Conse-
quentiū
genas.

Corporis Prutenici publicam τὰν
ἐπομένων, vel consequentium in morem
exceperunt: Vnum ἀποφυλακτικὸν ad
protectionem ac sospitationem Corporis
Prutenici faciens; alterum χελιασ-
τικὸν in eiusdem detrimentum, ac depres-
sionem vergens.

De priori.

1. Sospita-
tativum.

2. Testa-
mentum
Ducis
Alberti.
p. m.

Ad hoc genus pertinent omnia
edicta, decreta, privilegia, appro-
bationes, Confirmationes pro Cor-
pore Doctrinae facientes.

Primò igitur, huc facit Testamen-
tum Illustriss. Ducis Alberti 17. Febr
Anno 1567. qua expresse ac gravissimè
cavit heredibus ac successoribus suis
das sie vor allen dingen bey der wa-
ren reinen Christlichen Religion
vnd der Prophetischen / Christi / 2
posteln vnd Evangelischen (NB.
Kirchen Lehre (h. e. Corpore Doctri-
nae Prutenico) desgleichen auch be-
der auffgerichteten Kirchenordnun-
welche bey vnsern leben in diese
Landen mit allem fleiß gestellet
vn

fol. 80
A.

und gehalten/ bleiben / stetiges ver-
harren / und dawider vor sich selbst
nichts vornehmen / oder andern
gestatten sollen noch wollen/ etc.

*Quæ quidem Testamenti formalia Se-
ren. Rex Pol. Sigism. Augustus per o-
mnia calcula suo approbare ac confirma-
re non dubitavit. 9. Julii Anno 1563.
Grodne, his verbis: Testamentum i-
psum prædictum in omnibus, & sin-
gulis ipsius articulis, clausulis, pe-
riodis, punctis & partibus, quanta
maxima possumus, & debemus au-
toritate, & solennitate approbamus,
confirmamus, ratificamus; tam no-
stro; quam successorum nostrorum Re-
gum Poloniæ nomine, decernentes:
illud robur debitæ firmitatis; quan-
tum de jure est, obtinere; nulliusq;
hominis Cavillationibus obnoxium
esse debere.*

Secundò, *pro sospitatione Corpo-
ris Doctrinæ harum Ecclesiarum facit*
Recessus Commissionis S. Reg. Mt.
Polon. Regiom. Anno 1567. 7. Julii
und dieweil vorgemelter Reccessen

2. Recessus
sus Coma
missionis
A. 1567.

Index
Reg.
fol. 88
A.

zufolge in nechster versamblen synodo (Anno 1567. Mense Maio) auch von Fr. Dht. vnd gemeinen Landen vnd Leuten einhellig / ein Kirchensordnung / oder ein Corpus Doctrinae, darinnen die Lehr nach der Augspurgischen Confession, so Anno 1530. Keyß. Mayst. hochlöblicher gedechtnus daselbst vberantwortet / verfest / ausgelegt / geschrieben vnd beschloßsen / welches numehr gedruckt wird: Sollen dabey alle Einwohner hoch / vnd Niedriges Standes hinfort / vnd zu ewigen zeiten bleiben vngehendert / vnd gelassen werden. So wollen Fr. Dht. bey demselben in gnaden jederman / aber keinen / der sich solchen widersehen würde / schätzen etc. des sol auch niemand / so wol zu Hoff als in Städten / vnd auffm Lande / zu jr keinen Geistlichen oder Wellichen Emptern / so solcher Einhelligen schluß / vnd Corpor

Doctrina

Doctrina
sprech
oder
derse

in o
mau
gio e
doctr
at ha
S. Ar
tur;
est co
trum
rium
cular
tolera
tariu
colis
usq;
4. In
porit
tarba
Corpo
ne Pon
Ecclesi

Doctrina entgegen / und wider-
sprechende betreffen / genommen /
oder darinnen gelitten / sondern
derselben entsezt werden.

*Vbi ἀξιοσημειώεσθαι sequen-
tia occurrunt: 1. Corpus Doctrinæ o-
mnium Ordinum consensu & suffra-
gio esse constitutum 2. In eo contineri
doctrinam Aug. Confess. ita tamen, pro-
ut hac in verbo Dei, & Apologiâ, ut
& Articulis Schmalcaldicis explica-
tur; siquidem ex hisce scriptis genuinum
est conflatum, uti in superioribus di-
ctum 3. Corporis Doctrinæ Exerci-
tium non censu secundarium, ac parti-
culare penes religionem Papisticam
tolerandum, sed ut primarium ac soli-
tarium in hoc Ducatu ab Omnibus in-
colis, nullo excepto, ab imo subsellio
usq. ad summum fastigium acceptandum
4. In ejusmodi Exercitio nullis tem-
poribus Ordines Prutenos Universos
turbandos esse 5. Nullum ab hac doctrina
Corporis Prutenici alienum (adeoq.
ne Pontificiis exceptis) ad officia, sive
Ecclesiastica, sive Politica promo-*

vendum, in iisve tolerandum, sed deponendum esse.

Confir-
matio
Recessus
A. 1567.

Conf. Recc.
fol. 89
A.

Decretū
commis-
sionis A.
1566.

Recess.
fol. 61
A.

Extat autem Confirmatio Reg.
Mt. Polon. huius Recessus sub eiusdem
Calcem, sequentibus verbis addita, per
Commissarios suos: Et has nos quidem
Recessus litteras, autoritate Sacr.
Mt. Reg. & ordinum Regni Polo-
niæ, ac nostrâ Commissariali plenâ
facultate confirmandas, approban-
das, ratificandas duximus; prout
confirmamus; approbamus; ratifi-
camus, præsentibus literis nostris in
omnibus earum conditionibus, pun-
ctis, articulis & clausulis, robur de-
bitæ & perpetuæ firmitatis obtinere
debere pronunciantes. Dat: Regio-
mont. 14. Julii Anno 1567. Cum quo
quidem coincidit, ac conspirat Decre-
tum in Recessu commissionis Anno
1566. 4. Octobris in Conventu Re-
giomontano Ordinibus Prussiæ extra-
ditum, in quo decernitur Constitutio
Corporis nostri Doctrinæ in gratiam
Ecclesiarum huius Ducatus, S. Es soll
auch von den Bischoffen / vnd an-
deren Gelehrten Gottesfürchtigen
Kirchen

Birke
Mich
res fri
vnde
darii
spur
gedru
Chri
de C
griff
werd
Kirch
gerli
cher
nich
habe
Bisch
nach
V
da E
innu
liquide
Arinz

Kirchendieneren / von Iargigen S.
 Michaelis tage zu rechnen in Jah-
 res frist eine Rechtschaffene reine/
 vnderdechtige Kirchenordnung/
 darinnen die Lehre nach der Aug-
 spurgischen *Confession Anno 1530.*
 gedruckt / Klarlich verfasst / gut
 Christliche / vnd vberintragen-
 de Ceremonien vnd *disciplin* be-
 griffen / angesehen vnd beschrieben
 werden / darnach man sich in allen
 Kirchen dieses Landes vnter-
 gerlich zuhalten; wer sich aber sol-
 cher Lehre vnd Kirchenordnung
 nicht bequemen vnd gemess ver-
 halten wurde / denselben sollen die
 Bischoffe in keinen Ambt dulden
 nach leiden / etc.

*Vbi notandum, i. mentione Agen-
 dx Ecclesiasticæ simul constitutionem
 innui. Corporis Doctrinæ Prutenicæ
 siquidem articuli certi ex Corpore Do-
 ctrinæ depromti Agendæ illi inserti
 depre-*

deprehenduntur 2. *Obiectum* Corporis
 Prutenicarum Ecclesiarum esse Do-
 ctrinam Augustanæ Confessionis, ubi
 tamen reliqua ad usus ac Corporis
 Doctrinæ pertinentia non excluduntur;
 sed præsupponuntur, ac includuntur, v.
 g. Scriptura Sacra; Apologia August.
 Confess. articuli Schmalcaldici, alio-
 quin enim, si nuda litera insistendum;
 nec Scriptura S. nec Apologia August.
 Confessionis ad Constitutionem Corpo-
 ris Doctrinæ pertinerent: id quod ne-
 mo asseruerit 3. Doctrinam illam in U-
 niversis hujus Ducatus Ecclesiis per-
 sonare, ac exerceri debere; & quidem
 sine ullâ tergiversatione, & recusa-
 tione; sub interminatione certa, ac
 inevitabilis secus facientibus, ac contra-
 nientibus, pena. Unde colligere cuius
 facillimum: tunc temporis nec de præ-
 senti; nec de præterito rationem fuisse
 habitam religionis Catholicæ & qui-
 dem seu primariæ ac potioris: uti mo-
 derni Pontificii contendunt, sicq; ex-
 plicanda esse omnia edicta, & privi-
 legia, tum Regiæ M. in Poloniâ; tum
 nostratibus indigenis persuadent.

tum potius contrarium ubivis sit san-
 ctum, aq. Majest. Reg. Polon. ele-
 ventissime approbatum & confirma-
 um. Nam quod & Recessum attines
 r. a sententia; eidem S. Reg. Majest. con-
 firmatione sua pondus gravissimum ad-
 didit 5. Octobr. ejusdem Anni 1566.
 per Commissarios suos: ne unico verò
 ipice cautum curavit; quò penes Ro-
 mano-Catholicam doctrina August.
 Confess. in Ecclesiis Prutenicis per-
 sonaret; immò Inspectoribus vel Epi-
 scopis diversum injunxit: das allen
 (vnd nicht etlichen) einschleichen-
 den Secten (Ergo etiam Papistica non
 eximitur) &c. in der Kirchen geweh-
 ret/ das Wort Gottes durch die
 Prediger des H. Evangelii (vnd
 nicht durch die Vabstische Pfaffen
 ungleich) Allenehalben (vnd nicht
 an etlichen ortten) rein vnd lau-
 ter gelehret vnd geprediget/ vnnnd
 darzu die Predigstühle mit from-
 men trewen Lehrern vnd Predi-
 gern bestellet etc. *Formalia vero*

Dnn.

Confir-
 matio
 Decreti
 commis-
 sionis A.
 1566.

Dnn. Commissariorum Confirmatorum
sic inter cetera habent: Et hunc qui-
dem Recessum in omnibus suis pun-
ctis; clausulis; conditionibus; ar-
ticulis confirmandum, & ratifican-
dum duximus: Quemadmodum
jam confirmamus; approbamus, &
ratificamus presentibus litteris no-
stris: volentes ea omnia praeinse-
ra, robur debita, & perpetua firmi-
tatis obtinere.

3. Privi-
legium
Lubli-
nense A.
1569.

fol. 89.
B.

Tertio imprimis pro confirmatione
& ratificatione Corporis Doctrina-
harum Ecclesiarum facit Privilegiu
Lublinense Anno 1569 19. Julii
Div. Sigism. August. Poloniae Rege
Illustrissimo Duci Alberto Friderico
concessum, quod sic habet:

SIGISMUNDVS AVGVSTVS De
gratia Rex Poloniae, Magnus Du-
Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae
Samogitiaeque, Kyoviae, VVoliniae
Podlachiae, Livoniaeque &c. significauit
mus tenore presentium, quorum inter-
est, universis & singulis, quod cum a
Illustrissimo Principe Domino Alberto
Friderico Marchione Brandebur-
gen-

genfi
 vofte
 filiat
 Ord
 Arin
 sent
 Illu
 mula
 polog
 est, co
 grav
 Dom
 que
 sam
 relig
 tuim
 stru
 pro n
 bus
 bo R
 mur.
 stana
 rupte
 dogm
 post A
 xorta
 genfi

genſi; & in Pruſſiâ Duce &c. nepote
 noſtro Carifſimo, & à ſua Illuſtr. Con-
 ſiliariis intellexiſſemus, Univerſos
 Ordines Ducatus Pruſſiæ in eam Do-
 ctrinam religionis, qua communi Con-
 ſenſu Senioris Ducis P. mem. omniumq;
 Illuſtr. ſua ſubditorum, juxta For-
 mulam Auguſt. Confeſſionis, & A-
 pologiæ ejusdem recepta, & publicata
 eſt, conſenſiſſe: ob eam rem multis, &
 gravibus cauſſis adducti, Illuſtrem
 Dominum in Pruſſiâ Ducem, Omnes
 que ſua Illuſtr. ſubditos, & univer-
 ſam ditionem; in hac ipſâ Doctrina
 religionis Clementer conſervare ſta-
 uimus; ſicut & præſentibus literis no-
 ſtris nos conſervaturos impoſterum
 pro nobis, & ſereniſſimis ſucceſſori-
 bus noſtris Poloniæ Regibus, in ver-
 bo Regio promittimus, ac pollice-
 mur. Ea tamen conditione, ut Augu-
 ſtanæ Confeſſionis Doctrinâ incor-
 ruptè ſervatâ; omnia alia peregrina
 dogmata & hæreſium genera, qua
 poſt Auguſtanam Confeſſionem e-
 orta ſunt, quæq; ab eâ ſunt aliena;

non

 fol.
 89
 B.

non modò non ferantur; sed penitus prohibeantur & aboleantur &c.

Tria in
Privile-
gio con-
sideran-
da.

1. Causa

Div. Si-
gism. Au-
gustus de

cennis
puer Rex
Poloniæ

creatur
A. 1530.

præfente
Duce Al-
berto cum
conjuge.

2. Causa
impellens.

Obitus

Ducis Al-
berti 1568

Et autem verba privilegii huius
quorū sine negotio percipi queant; sin-
gulas ejusdem circumstantias breviter
retexere operæ præcium videbimur.
Causa à Sigism. Augusti huius Privilegii fuit
Divus Sigism. Augustus Rex Polonia
non sine admirandâ divinâ Providentiâ
Anno 1530. ad solium Regale erectus
& solemniter inthronisatus, eo nimi-
rum tempore, quo iubar Evangelii in
Augustanâ Confessione comprehensi-
& explicati tum Germaniæ; tum no-
stræ Prussiæ plenius illuxit; ac postmo-
dum Patrocinium Augustanæ Confes-
sioni hocce in Ducatū ab illo tempore
maximè verò concessione huius Privile-
gii Anno 1569. affulsit.

Causa urgens, & impellens fo-
rinsæcus fuit varia, non temerariū
quoddam Patratum; sed partim multæ
& graves causæ; partim postulatum
pium Illustrissimæ Ducis Prusiæ Alber-
ti Friderici, Alberti Ducis Filii (utri-
usq. vñ ex ætate) nec non universorum
Ducatus huius ordinum. Etenim po-
fat

fata incluti Parentis sui A. 1568. Illu-
striss. Dux Albertus Fridericus pra-
standi homagii gratia ad indidola Comi-
tia Lublini celebrata A. 1569. una cum
Ordinum hujus Ducatus deputatis,
sefe ad S. Reg. Majest. recepit: ibi-
demq. prestito homagio, Copiam privi-
legii hujus non solum pro se; sed etiam
pro universis hujus Ducatus Ordini-
bus hanc difficulter impetravit.

Albertus
Fridericus
Dux Prus-
siae homa-
gium prae-
stat Lubli-
ni A. 1569

Argumentum ac objectum (vel
scopus) Privilegii est bimembre:

Membrum 1. *De Jure h. e. Positi-
vum: Clemens* Promissio conservan-
di tum supremum Magistratum; tum
omnes ejusdem subditos in certos
ordines distinctos, in doctrinâ religio-
nis, quae communi consensu Ducis
Alberti p. mem. omniumq. Celsitud.
sae subditorum, juxta Formulam Au-
gust. Confessionis, & Apologiae ejus-
dem recepta & publicata est. Vbi obser-
vationem meretur 1. promissionem
illam tum Clementissimam, tum omni
exceptione majorem, adeoq. infallibi-
lem fuisse; quippe verbo Regio inni-
am, suffultam, ac corroboratam 2. Non
ad

3. Obje-
ctum bi-
membre:
1. Mem-
brum
2. Jure
vel posi-
tivum.

ad qualemcunq; permissionem vel tolerationem religionis nostræ, sed ad conservationem restrictam esse 3. Conservationem illam non esse Particularem; sed universalem ium ratione objecti, videlicet supremi Magistratus; omniumq; Ordinum in hoc Ducatu, nullâ additâ exceptione; ita ut nequaquam liberum Papicolis (si qui tunc superfuissent, aut vero nulli amplius in hoc Ducatu supererant) relinquere-tur exercitium: ium ratione temporis omnis præsentis, & futuri; hoc est, in perpetuum (sicut & præsentibus li-teris nostris nos conservaturos imposte-rum pro nobis, ac Serenissimis suc-cessoribus nostris Polonia Regibus, in verbis Regio promittimus, & polli-cemur) Quâ sanè determinatione sanctio privilegii Perpetua; immura-bilis; inviolabilis, ac irrevocabilis hant obscure innuitur 4. Mentione Do-ctrinæ religionis indigitari nostrum Doctrinæ Corpus: omnia quippe de-scriptionis verba, quæ porro adducuntur in Symbolicum nostrum libellum exa-musim quadrant. Namq; 1. Corpus Do-ctrinæ

Strine
ti p. m.
ditoru
blicati
Com
execu
dimu
mulam
dem A
vero se
mus;
Doctri
dicis:
Integr
ingred
Doctri
hocce n
pus Do
textu
hacce d
posse.
Confer
ptioni
poris L
gionis A
fello & p
darnis Po

*Trina communi consensu Ducis Alber-
ti p. m. omniumq. Celsitud. sue sub-
ditorum Constitutum, receptum & pu-
blicatum est ex Decreto vel Recessu
Commissionis Anno 1566. ejusdemq.
executione Anno 1567. ut supra vi-
dimus. 2. Corpus Doctrinae juxta For-
mulam August. Confessionis & ejus-
dem Apologiae est compositum. Quo
vero sensu hoc dicatur, supra enucleavi-
mus; videlicet nequaquam à Corpore
doctrinae exclusis articulis Schmalcal-
dicis: quippe cum hi pro indole Partis
integralis & sicut Corporis Prutenici
ingrediantur. Evicta itaq. mentione
doctrinae religionis in privilegio
hocce necessario intelligendum esse Cor-
pus Doctrinae Prutenicum, nullo pra-
terea articulos Schmalcaldicos ex-
tra doctrinam religionis averruncari
posse. 5. Mentione insuper unanimis
Consensus Omnium Ordinum, rece-
ssionis & Publicationis pravia, Cor-
poris Doctrinae, adeoque doctrina reli-
gionis Augustanae Confessionis, mani-
festo & palam in os contradicatur mo-
do Pontificiis S. Reg. Mem. Poloniae
malè*

Religio
Papistica
non am-
plius vi-
guit in
Prussia
A. 1569.

*male informantibus, ac si inter Ordines
Prussiae Religio Romano-Catholica
illo tempore primas obtinisset ;
usus verò Doctrinae Augustanae Con-
fessionis, penes Catholicam secun-
dario indultus, & permissus ; neu-
tquam verò approbatus fuisset ; cui
certo certius sit, neminem tùm tempo-
ris ex Ordine Prutenico Romano
Catholicę religioni addictum fuisse
multò minus aliquā vel probabili ad ex-
tremum ratione probari posse, adhuc
circa illud tempus Papistico-Catho-
licam religionem in hoc Ducatu vi-
guisse ; quin contrariam potius habere
dum ; nempe : universos Ducatus in-
colas in Augustanam Confessionem
Corpusq̃ Doctrinae consensisse, illi
recepisse, approbasse, ac in omnibus
Ecclesiis Publicasse : uti habent so-
malia Privilegia.*

2. Mem-
brum
ἀφαιρέσει
νόν,
vel Re-
motivum

I I. Privilegii membrum
ἀφαιρέσεινόν h. e. Remotivum, ac in-
brutivum, provida nimirum quarum
Hæresium ex hoc Ducatu proscripta
& exterminatio ; qualis quidem
quæntibus verbis promulgatur : cā

men Conditione, ut Augustanz Con-
 fessionis Doctrinâ incorruptè ser-
 vatâ, omnia alia Peregrina dogma-
 ta, & hæresium genera, quæ post
 Augustanam Confessionem exorta
 sunt; quæq; ab ea sunt aliena, non
 modò non ferantur; sed penitus
 prohibeantur, & aboleantur. *Vbi
 notandum, duplicis generis hæreses ex
 hoc Ducatu esse proscriptas: unum ge-
 nus describitur mentione peregrino-
 rum dogmatum, & hæresium post
 Augustanam Confessionem exorta-
 rum. Quo pertinet Hæresis Sacramen-
 tiorum vel Zvinglio-Calvinia-
 norum: præcessit quidem hæc Augu-
 stanam Confessionem ex parte, ut
 constat ex aliquot tractatibus Carls-
 tii, Zvinglii, Oecolampadii contra
 B. Lutherum editis ante A. 1530. iug.
 B. Luthero aliquoties refutatis; te-
 netur etiam Colloquium Marpur-
 gense Anno 1529. Sacramentarios hæ-
 resin suam mordicus & pertinaciter
 oppugnasse: Insuper Confessio qua-
 tur civitatum Carolo V. exhibita; ast
 reudiata, arguit eas Sacramentariismo
 fuisse*

Duplicis
 generis
 hæresium
 proscrip-
 tio ex
 Prussia.
 Primò
 post Aus-
 gustanam
 Confes-
 sionem
 exortarū.
 1. Sacra-
 mentario
 rum.

fuisse ex asse addictas: Veruntamen post
 exhibitam Augustanam Confessionē
 haresis Zvvinglio Calviniana maiora
 acquisivit incrementa, eam ad rem
 multum Conferentibus Zvvinglii Pa-
 rastatis; videlicet Bullingero, Bucc-
 ro, Capitone, ipso insuper Johanne
 Calvino: atq; horum respectu haresin
 Sacramentariam, vel Calvinisticam
 post Augustanam Confessionem exor-
 tamesse, poterit statui. Hinc deinde
 successit heresis Crypto-Calvinistica
per Ph. Melanthonem, eiusq; discipu-
los passim sparsa ium in Germaniā
tum in Borussiā; uti ex πονυρμένον
patet. Deinde quia etiam Haresis In-
terimistica post Augustanam Confes-
sionem fuit exorta: merito suo atro no-
tatur calculo, adeoq; ex harum Ecclē-
siarum profcenio exploditur, una cum
Schismate Majoritarum, Antino-
morum, Libertinorum &c. Tertio
perstringitur ac relegatur hincce Osi-
drismus, Schvvenckfeldianismus,
Enthusiasmus, Anabaptismus; qua-
sumvis namq; harum etiam haresu
germina ante Augustanam Confessio-
ne

2. Interi-
 mistica.

3. Fanati-
 ca.

nem infelicitibus auspiciis promicuerint. Ofiandro cum Schvvenckfeldio in articulum de Scripturâ S. per omnia impingente: Anabaptistis etiam circa annum 1524. & 1525. in Germaniâ furentibus: ad æquum tamen perducta fuisse deprehenduntur ejusmodi hareses post exhibitam Augustanam Confessionem. Ofiandro quidem Regiomoni subsistente ab Anno 1549. ad 1552. riorē haresin cum Schvvenckfeldio communem, aliis aequè crassus & exitiosis adaugente: uti suo loco indicatum: Schvvenckfeldio autem per Germaniæ urbes sæ diu vagante, pluresq. suæ aresi veros, ac mulierculas dementantes, uti videre est in Schvvenckfeldii vusculis ac Epistolis. Anabaptistis inper huc atq. illic in Germania, Belgio, Poloniâ, & in Borussâ circa Annum 1532. dispersis, inq. multiplicia capita & agmina divisiss. Ejusmodi igitur hereticorum dogmata cen post Confessionem Augustanam exorta vigore privilegii exploduntur? Quarto pro-
tribitur edicto hocce Serenissimi Regis,
ariana haresis & Photiniana; utraq.
enim

4. Ariæ
& Photi-
niana.

5. Flacia-
na.

6. Stan-
cari.

Deinde
ab Augu-
stanâ Cō-
fessio ne
alienarū.

enim post tempus Augustanæ Confes-
sionis exhibita caput ab inferis exsere-
re cepit, eam ex Hispaniâ Partim
partim ex Italiâ asportantibus, ac tum
in Galliâ, tum in Helvetiâ, tum in
Germania, maximè omnium verò in
Poloniâ, ac viciniâ nostrâ disseminan-
tibus, Michael Serveto, Lælio Socino;
Fausto Socino; Georgio Blandi-
ta, Georgio Davidis, Valentino Ge-
tuli &c. Quintò exterminatur Flaci-
nismus, Schisma nimirum auctore
Flacio Illyrico exortum, ac concit-
tum etiam post exhibitam Augustana
Confessionem Anno 1560. mens. Au-
gusto in Colloquio Vinariensi cum St-
gelio habito. Sextò Stancarisimu
hujus Privilegii edicto ejectatur ex Ec-
clesia hocce: heresis nempe auctore Fra-
ncisco Stancaro Mantuano heic Regi-
monti excitata, inq; altero extremi
militari viâ de Officio Christi Med-
torio divaricans superstitè adhuc Of-
ficio Anno 1551. cum supra indicatum

Alterum genus Haresium atro-
ciatur Calculo, earum videlicet, quæ
Augustanâ Confessione sunt alie-

Quò pertinent omnes hæreses, o-
mniaq; Schismata, ac Pseudodoxa
dogmata, quæcunq; vel Augustanam
Confessionem præcesserunt; vel
post eandem, sive ortum, sive incre-
mentum suum sortita sunt. Vbi qua-
ritio incidit: Utrum Religio Roma-
no-Catholica vigore huius privilegii
ex hoc Ducatu sit proscripta? Respon-
demus affirmando, idq; probamus ex
utroq; Privilegii membro tam *Selex*
Positivo, quàm à *Paupel* sive Remo-
tivo.

Ex positivo quidem tali argumen-
to:

Illi religionis ejusq; solius conser-
vatio perpetuis temporibus in hac Duka-
tu verbo Regio promittitur, ac spon-
detur: in quam Omnes Ducatus Pruteni-
ci Ordines consenserunt; quæq; ex o-
mnium eorum consensu recepta, & pu-
blicata fuit.

Aliqui in Religionem Romano-
Catholicam omnes Ducatus Prutenici
ordines nequiquam consenserunt, neq;
illatenus ex omnium eorum consen-
su recepta, publicatave fuit.

Religio
Papistica
vigore
Privilegii
Lubbiné-
sis pro-
scripta ex
Ducatu.

Ergo religionis Romano-Catholice Conservatio perpetuis temporibus in hoc Ducatu non spondetur, neq. promittitur.

Propositio, utpote ex Formalibus Privilegiis desumpta, est omni exceptione major: Assumptio etiam per se satis manifesta, & evidens est: siquidem omnes Ordines hujus Ducatus Religionis Romano-Catholice ante tempus Privilegii dati dudum valedixerunt, eamq. agnito errore, unanimiter rejecerunt ab Anno 1524. Anno 1525. præsertim circa A. 1530. Atq. hoc longè certius est, quam ut probatione aliquâ operosâ indigeat: nullum nempe ex Ordine Prutenico circa A. 1566. 1567. 1568. 1569. religioni Papistica addictum fuisse, cuj. hujus hæreseos Confessorem nominari posse: cum è contrario de Calvinianis & aliis Schismaticis hunc Ducatum circa illa tempora perturbantibus, experientia abundè retulit se habuisse, clamatet. Conclusioni ita detrahi nequit veritas. Porro.

Cui religioni detrahatur perpetua Conservatio in hoc Ducatu verbo Ro

Nullus
nomina-
ri pote-
rit Papi-
sticæ Re-
ligioni
addictus
in Prussia
circa A.
1566.
1567.
1568.
1569.

gto suffulta; ea ipso facto & jure est
proscripta, & exterminata. Atque
religioni Romano-Catholica perpetua
Conservatio in hoc Ducatu Verbo Re-
gio suffulta detrahatur.

E. religio Papistica ex hoc Ducatu
ipso facto & jure est proscripta & ex-
terminata.

Propositio, utpote certissima, nulla
indiget probatione: Assumptio utidem
ex superioribus firmissima evadit, & ex
abundanti sic probari poterit. Illi soli
religioni Conservatio verbo Regia spon-
debatur perpetua, quæ in hoc Ducatu illo
tempore juxta Formulam Augustanæ
Confessionis &c. tum Magistratus,
tum subditorum unanimi consensu
recepta & publicata fuit: uti testantur
verba Privilegii clarissima. Atque
religio Papistica, neg. est juxta formu-
lam Augustanæ Confessionis confor-
mata; neg. Ordinum hujus Ducatus
unanimi consensu recepta, & publi-
cata fuit; Id quod vicissim certissimum.
Ergo Religioni Papistica nulla conser-
vatio perpetua verbo Regio in hoc
Duca-

*Ducatu spondebatur : Ergo potius de-
tracta est.*

Deinde argumentum desumimus à
Postulato Illustrissimi Ducis Prussiz,
omniumq. Ordinum ; si solius religio-
nis Corporis Doctrinæ , Cautelâ pe-
culiaris Privilegii, Confirmationem ,
& Conservationem à D. Sigismundo
Aug. Rege postularunt cum Magistratu
omnes Ducatus hujus ordines : utiq.
impetrato tali privilegio, omnium alia-
rum religionum cum Corpore Do-
ctrinæ pugnantium exclusionem , &
proscriptionem adepti sunt : ratio, nisi
enim aliarum hereseon adeoq. Papistice
simul proscriptionem , & exclusionem
peculiari impetrato privilegio adepti
fuissent, utiq. postulatum eorum factum
fuisset irritum, & frustraneum: sic nam-
que non solum Corporis Doctrinæ,
adeoq. veritatis cælestis ; sed etiam hæ-
reseos, adeoq. falsitatis, & errorum
Confirmationem , & Conservatio-
nem nacti fuissent : id quod pugnat cum
eorum postulato, votis, ac suffragiis
Iam verò verum prius ; quod videlicet
solius religionis Corporis Doctrinæ
Caute

Cautelâ Amplissimi privilegii Confirmationem, & Conservationem à Divo Sigismundo Augusto Rege, omnes Ordines unâ Cum Magistratu postularint in Comitibus Lublinensibus Anno 1569, id quod disertè innuunt verba Privilegii. Ergo impetrato tali privilegio, omnium aliarum hæresium cum Corpore Doctrinæ pugnantium, adeoq; Papiſticæ exclusionem & proſcriptionem adepti sunt.

Ex membro Remotivo Privilegii sic vicissim pro exterminatione, & proſcriptione religionis Romano-Catholicæ ex hoc Ducatu inferimus: Omnis hæresis à Confessione Augustanâ; nec non Corpore Doctrinæ Pruten. aliena, vigore Privilegii dati, non modo non tolerari, verum etiam penitus aboleri jubetur. Atqui Papiſmus est hæresis à Confessione Augustanâ nec non Corpore Doctrinæ aliena. E. non modò non tolerari; verum Potius penitus aboleri vigore Privilegii jubetur. Quæ cum ita sese habeant, mirari satis iterum, atq; iterum non possumus Jesuiticam eamq; violentam planè

planè Amplissimi huius Privilegii detorsionem & depravationem, quæ toti Regno Poloniæ, huius Ducatui persuadent, religionem Romano-Catholicam, seu primariam in hoc Ducatu pensi habitam fuisse à Divo Sigism. Augusto in huius privilegii promulgatione, penes quam usus religionis Augustanæ Confessionis, in isto Privilegio non approbatus; sed duntaxat permissus; sed toleratus esset. Contrà vero, omnia hactenus in medium allata pleno ore ac Spiritu reclamant: ubi nullo apice religio Romano-Catholica commemoratur; multo minus seu primaria sive tunc observata, sive imposterum observanda, nostra Augustanæ Confessionis, ac Corpori Doctrinæ præfertur: quia tunc temporis Religio Romano Catholica non extitit amplius, sed dudum exstirpata, in hoc Ducatu esse desiit. Quis ergo ejus religionis, qua amplius esse desiit in hoc Ducatu, potior ratio haberi potuit? præ eâ, in quam omnes in Universum Ordines consenserunt; quam publicitus ceperunt & inroduxerunt; præter quam
 in su

super, nullam aliam in hoc Ducatu ob
inere a. S. R. M. contenderunt, cum
ion entis non sint affectiones: Ac
itius ex genuinâ verborum Privilegii
interpretatione non tam Conservatio
ic Patrocinium; quàm Proscriptio
religionis Romano-Catholicæ elicie-
ur, uti modò vidimus.

*At dejecti ex hocce prasidio ad
aliud confugiunt Moderni Pontificii,
quo religionem Papisticam in Privile-
gio Lublinensi minimè exclusam; sed
Confirmatam in hacce Ducatu esse, de-
ensum ire, simplicioribusq; persuadere
non dubitant, nimirum promulganda
hocce Privilegium, Conservationem,
c primas partes religionis Romano-
Papisticæ in mente suâ Divum Sigism
Augustum Regem Poloniæ reservasse:
Reservatione itaq; mentali Regis factam
rectam non solum; verum etiam pri-
nariam extare contendunt Papisti-
cam religionem in hac Ducatu.*

*I. nos pro confesso acceptare, jure Pri-
vato, expresso, eoq; fundamentali
nullatenus in hocce Ducatu religionem
Papisticam aliquem, nedam Prima-
rium*

Num Re-
ligio Pa-
pistica
fuerit A.
1569. mē-
taliter re-
servata?

riūm locum obtinere: nullus namque apex, nulla vocula, nulla linea pro religione Papisticā vel conservandā; vel Confirmandā, vel insuper tolerandā loquitur ab Anno 1525. ad 1605. reservatione itaq; mentali, remedium mala, morbida, prorsusq; desperata causa quari à Patronis religionis Papisticæ, in confesso est.

2. In ambigua causa explicatione, expeditione, defensione ac decisione, non ad mentalem reservationem promulgatoris privilegii, vel Legis latoris; sed ad expressam literam ejusdem confugiendum; alioquin nil unquam certi obtineri evincive poterit.

3. Reservatio illa mentalis aut fuit certa aut incerta? Si certa? quæritur unde modernis Pontificiis innotuit ejus certitudo? urgendi namq; vicissim erunt ut monstrant certam, expressam eamq; infallibilem declarationem in aliquo edicto, recessu vel Decreto Regiæ Majest. Div. Sigism. Augusti, in causâ vel Politicâ, vel religiosâ hujus Decreti promulgato ab Anno 1566. usq; ad A. 1605. Id quod ad Calendæ Græcæ præst.

restabunt. Sin incerta; incertum er-
go. & planè miserum inde religio Papi-
lica sortietur præsidium.

4. Prætextus ejusmodi reservatio-
nis mentalis est ex scholâ Equivocatio-
num Jesuiticarum profectus: solemnè
quippe adversariis Jesuitis est, ea, qua
regulam causæ suæ petunt, per æquivo-
cationes explicare, & sic in pactis,
conventionibus & promissis unâ manu
anem; alterâ lapidem exhibere. Qua
videm æquivocandi Praxis, uti quo-
vis homine Christiano indigna; ita vel
maximè Regio animo, Regioq; verbo.
sic enim, posita reservatione mentali,
verba illa Privilegii Lublinensis essent
explicanda. (Quod cum ab Illustrissimo
principe Dn. Alberto Friderico &c. in-
tellexissemus: universos Ordines Du-
catus Prussia in eam doctrinam religio-
nis, quæ Communi Consensu Senioris
Lucis p. m. omniumq; Illustr. sua subdi-
torum juxta Formulam Aug. Confes-
sionis & Apologia ejusdem recepta, &
publicata est, consensisse: ob eam rem
multis & gravibus causis adductis, Illu-
strem Dn. in Prussia Ducem, omnesq;
sua

sua Illustris. subditos & Universam ditionem in hac ipsa doctrina religionis, clementer conservare statuimus, sicut & presentibus literis nostris nos conservaturos imposterum pro nobis ac serenissimis successoribus nostris Poloniae Regibus in Verbo Regio promittimus & pollicemur &c.) Quod cum ab Ill. intellexissemus &c. ob eam rem multis & gravibus de causis adducti, neq. Illustrissem Dominum in Prussia Ducem, nec omnes sua Illustris. subditos; nec Universam Ditionem in hac ipsa doctrina religionis (Augusti. Confess. &c.) clementer conservare; sed solummodo permixtè tolerare statuimus; non enim approbamus, multò minus unicam & solam proscriptis aliis, privilegium nostro conservandam ducimus illam religionem; sed eam penes Catholicam permittimus; vel exercitium ejusdem ut secundariam toleramus: nostram vero Papisticam, precipuam in hac Ditione vigere & florere decernimus. At vero turpius ulla ratione imponi poterat tum Illustrissimo Duci Alberto Frederico; tum universis & singulis hujus Duc-

Ducatus Ordinibus, & statibus, quam
quidem hoc Pacto? iudicet, qui iudicare
potest, collatione praesertim facta inter
Postulatum Illustriss. Ducis nostri p. m.
universorumq. Ordinum Prutenicorum,
& postmodum inter ejusmodi privile-
gii explicationem mentalem. Illi nam-
que non sollicitarunt Sereniss. Regem
Sigism. Augustum de toleratione quâ-
piam suae religionis; multo minus de
Postpositione ejusdem, ut secundario,
vel Ignobili post Papisticam subsellio
consensu; aut de qualiquali permissione
ejusdem exercitii; sed de conservatio-
ne, ac Patrocinio ejusdem, & quidem
solius. Congruum itaq. voto postulatiq.
suo nacti erant conceptis verbis respon-
sum, clementissimè annuens verbo Re-
gio religionis nostra benignam in per-
petuum Conservationem, non in qui-
busdam templis, locis, ac provinciis
hujus Ducatus: sed in universis, &
singulis tam nimirum longè lateq. pa-
rentibus, quam longè lateq. patet univer-
sa Ditio Prutenica, & quàm latè longe-
q. extendebatur incolarum hujus Ducatus
in Religionem August. Confessionis con-
sensus,

sensus, qui tunc temporis erat prorsus
universalis, nullo contra nitente;
nullo obloquente; nullo etiam pro Ca-
tholicâ Papistica religione exercendâ
quicquam excipiente: siquidem, uti sa-
pius hætenus inculcatum, ab Ordinibus
hujus Ducatus nulla tunc ratio Papi-
sticæ religionis haberi potuit: cum
fuerit radicitus ex universo hoc Du-
catu dudum extirpata, & relegata.
Non Entis non sunt affectiones, non ra-
siones ulla; non deniq. patrocinia. Sed
tantum abest, ut nos tale quid Sanctis-
simis Divi Sigism. Augusti manibus im-
pingamus, quin potius ab omni ejusmodi
equivocationis suspicione, verbum Re-
gix ipsius Majestatis piè ac justè vindi-
catam assertumq. eamus juxta illud:

Non decet in labiis versari lubrica

(Regis;

Sancta, & plena suo sunt Regia pon-

(dere Verba.

Dicta semel nullam patiuntur jura

(recursum.

Vel, ut Pachymer. lib. i. Histor. Bizant.
cap. 12. loquitur: ὁ λόγος τῆ βασιλείας
βίβλια τις κατεγγύηται ἐμῇ. h. e. Oratio

Impe-

Imperatoris, firma quaedam sponsio est: adeoq; nudo ius, & reverentia Verbo Regis inesse solet.

5. Relicto mentali ejusmodi reservationi loco, nullius Edicti, Decreti, ac Privilegii integritas inviolata persistare poterit amplius; in quibus non etiam rimas aut cuniculos agere; adeoq; ab expressâ literâ recedere non liceat. Num vero sic auctoritas legum fundamentalium, aut verò Majestas Serenissimi Magistratus facta tecta relinquatur? expendendum prudentibus Committimus.

Quantò pro conservatione & confirmatione Corporis Doctrinae facit Confirmatio Privilegiorum hujus Ducatus ab Illustriss. Duce Alberto Erico An. 1572. & Maii Ordinibus russiæ extradita, ubi verba confirmationis inter cetera sic habent: zu förerst aber / der reinen Christlichen Religion / vnd darauff einhelligen / geschlossenen / verglichenen vnd beilligten Repetition Corporis Doctrinae, vnd Kirchen Ordnung wie die Anno 1567. vnd An. 1568. alhier in

c. ii.

unser

4. Confirmatio Privilegiorum Ducis Alberti Erici A. 1573.

vnser Stadt Königsbergk in druck
ausgangen / vnd publiciret worden /
mit ihrer als vnserer getrewen lieben
vnterthanen hülfflichen beystande /
vnd zuthun / so viel immer an vne
mit Gottes gnädiger verleihung
vnd jederman den armen / gleich wi
den Reichen / ohn einiges ansehen
der Personen / bey gleich / recht vnd
billigkeit / Fürstlichen zuerhalten
auch wieder vnrechtmessige zu schü
zen / zuhandhaben vnd zuverteidi
gen / versprechende etc.

5. Confir
matio Pri
vilegiorū
Electoris
Iohannis
Sigism. A.
1609.

*Quintò. pro sospitatione. & Conser
vatione symbolici nostri libelli faci*
Confirmatio Privilegiorum huius
Ducatus Anno 1609. à Sereniss. Electo
re Johanne Sigismundo, tum 12. Iuli
Ordini Equestri Prutenico extradita
hanc in sententiam: Confirmiren &
Demnach solches alles / für vns
vnserer Erben vnd Nachkom
mende Herzogen in Preussen
in bestendiger form / art vnd weysse
als solches geschehen mag / be
stehen

Churfürstl. würden vnd gutem
 glauben versprechende geloben-
 de / vnd zu sagende / sie alle mit
 einander vnd einen jeglichen in-
 sonderheit / bey allem vnd jedem
 des Landes / vnd in specie etc. Chur-
 fürstlicher guter / heilsamer Ordo-
 nung etc. zuforderst aber bey der
 reinen Christlichen Religion /
 laut des H. Worts / Ausrurgi-
 scher Confession, derselben Apo-
 logia, Corporis Doctrina vnd
 Kirchen Ordnung / wie die Anno
 1567. A. 1568. alhier in vnser Stat
 Königsbergk in Druck auß gangen
 vnd publiciret worden etc. zuerhal-
 ten: tum ordini civico 20. Iulii Anno
 1609. prestita S. Wie wir denn hier-
 mit vnd in Krafft dieses vnser
 Brieffes / in der bestendigsten maß
 vnd Form / für vns / vnser Erben /
 Erbnehmen vnd Nachkommen-
 de Herrschafft / vnser getrewe lie-
 be Vnterthanen / bey Churfürstli-
 chen

chen würden / vnd guten Glauben /
 in Brafft dieses vnlers Brieffs / vers-
 prechende / gelobende vnd zusagen-
 de / sie alle mit einander vnd ei-
 nen jeden insonderheit bey allen
 ihren Rechten / Gerechtigkeiten
 etc. Privilegien, alten löblichen
 gebreuchen / in Religion vnnnd
 profan sachen etc. nichts weniger
 auch bey den Anno 1566. vnnnd
 Anno 1567. von den domahli-
 gen Königlichen Commissarien,
 Confirmirten Recessen, zu förderst
 aber bey der reinen Auspurgi-
 schen Confession, derselben Apo-
 logia, vnd darauff einhellig be-
 willigten vnd geschlossenen Re-
 petition Corporis Doctrina Pru-
 senici, vnd Kirchen Ordnung /
 So Anno 1567. vnd Anno 1568. al-
 hier zu Königsberg auffgerichtet
 vnd offentlich in den Druck verfer-
 tiget / vnd publiciret worden / vnge-
 hinder

hindert und vnangefochten ruhig bleiben zu lassen.

DE POSTERIORI,

Posterius Consequentium genus subsequitur exitiosum, ac noxium II. Noxiū
Corpori nostro Prutenico, tum ex Parte Pontificiorum; tum ex parte Sacramentariorum, vel Calvinianorum.

De Pontificiorum modernorum infidiis & technis, quibus Corpori nostræ Doctrina jugulum petere satagunt. Primò ex parte Pontificiorū

Vbi initio solemniter protestor, me ex numero, ac censu hominum ejusmodi insidiosorum excipere Sacram Reg. Majest. in Polonia, omnesq; Dynastas ac Satrapas inclutos Regni: facile namque apud nos excusatos omnes & singulos eos habemus; quosquos non dnuſq; & Architecti; sed à modernis Pontificiis, Papæ Romani Emissariis, & ju-

ratio, Jesuitis præsertim male informa-
ti, ac circumventi, tale quid in præjudi-
cium nostræ religionis, nostrorumq;
libellorum Symbolicorum decerni per-
mittunt. Vnicè itaq; omnem culpam
insidiarum, & veteratoriarum machi-
nationum, quibus religio nostra, una
cum Corpore nostræ Doctrinæ in discrimen adducitur, in Iesuiticam Cohortem
rejecimus, eiq; omne id malum in detri-
mentum exercitii pietatis nostræ ver-
gens, acceptum ferre non dubitamus.

Duplici-
ter.

Ceterum duplicis generis argu-
menta ex Parte Pontificiorum occur-
runt, quibus Corpus Doctrinæ nostræ
petunt: quædam per directum; quæ-
dam per obliquum.

1. Directè

Directè jugulum Corporis nostri
Prutenici petit argumentum illud, quod
sic habet: Ita permissus fuit usus re-
ligionis Lutheranæ in Privilegio
Lublinensi Anno 1569. ut juxta For-
mulam Augustanæ Confessionis, &
ejusdem Apologiam tantum; non au-
tem secundaum Articulos Schmalcal-
dicos (sicut repetitio Corporis Do-
ctrinæ Ecclesiasticæ de Anno 1567.

conti.

continent) à subditis Ducatus Prussiae vivatur.

Respons.

Respond. 1. vim inferri Privilegio Lublinensi: Denominatur quidem Augustana Confessio, cum Apologiâ ejusdem pro libello Symbolico habentia, ab universis incolis hujus Ducatus; sed tamen exclusiva illa ibidem non adhibetur, ut tantum juxta Commemorata illa scripta Symbolica ab Incolis hujus Ducatus credatur, & vivatur; ita videlicet ut Articuli Schmalcaldici excludantur, una cum integro Corpore Doctrinæ Prutenicæ.

2. In quam doctrinam religionis, Communi Consensu Universi Ordines Prussiae consenserunt; illius etiam conservatio vigore privilegii Lublinensis munita est: uti comprobant Privilegii formalia. Iam vero omnes Prussiae Ordines, in doctrinam Corporis Doctrinæ Pruten. unanimiter consenserunt Anno 1566. & A. 1567. E. Doctrina Corporis Pruten. Conservatio privilegii Lublinensis vigore munita est: & per consequ. non tantum Augustana Confessio cum Apologiâ; sed etiam articuli

ticuli Schmalcaldici privilegii manimento gaudent.

3. Interpretationem hanc Privilegii additâ exclusivâ tantum pugnare cum Confirmatione Regiâ Recessus Anno 1567. 14. Julii S. vñd diuwei vorgemelten Recessen zufolge etc. ubi verbis disertis Corpus Doctrinæ, quale quidem ex Scripturâ S. Augustinâ Confessione, Apologiâ & articulis Schmalcaldicis constitutum est pro Symbolo, & Normâ credendi ac vivendi promulgatur omnibus Prussiæ Ordinibus, idq. in perpetuum. Non autem verosimile est, Privilegium Lublinensis promulgationem, confirmationi priori quapiam ex parte in præiudicium, aut annihilationem lata esse.

4. Pugnare porro interpretationem illam cum scopo Postulati Illustrissimi Alberti Friderici, omniumq. Præfixæ Incolarum: Hi namq. omnes, singuli petierunt Anno 1569. Confirmationem, & corroboracionem Excitii illius Doctrinæ, quæ ante biennium, exstirpatis aliis sectis, pristina

no nitori restituta fuerat in Corpore
rutenico, scilicet Anno 1567. Et quod
ostularunt, id etiam impetrarunt mu-
tatum Privilegio à Sereniss. Rege Si-
smundo Augusto. Ergò Privilegiū
beneficium non ad solam Augustanam
Confessionem, ejusq; Apologiam re-
stringendum, quin potius ad integrum
Corpus Doctrinæ extendendum.

Neg. officit mentio solius Augusta-
næ Confessionis, ejusdemq; Apologiæ:
namq; Synechdochicè intelligen-
dum, ut nominata Confessione Augu-
stanâ, & ejus Apologiâ; reliqua scri-
pta subintelligantur. Sic in Recensus
Anno 1567. Confirmatione Regiâ,
Corpus Doctrinæ dicitur juxta Augu-
stanam Confessionem esse concinna-
um s. vnd die weiln etc. Cum tamen
suprà dictis constet, subintelligendam
esse adhuc Apologiam, Articulos
schmalcaldicos &c. sic in familiari
su loquendi nil frequentius, quàm Do-
ctrinæ Lutheranorum indiguitatio, men-
tione Augustanæ Confessionis innui-
tur: ubi nemo excluderet Apologiam
Confessionis, Augustanæ, Articulos
Schmal-

Verba
Privilegiū
non ad
solam
Augusta-
nam Con-
fessionē,
ejusq; Apo-
logiam
extenden-
da.
Locutio
Synecha-
dochicæ

**Sensus
Explica-
torius.**

Schmalcaldicos &c. Est etiam sensus
hujus formula loquendi Explicatorius,
ita ut Augustana Confessio intelliga-
tur, sicuti in Apologiâ ejusdem, arti-
culis Schmalcaldicis &c. explicata
est: Hoc sensu loquuntur auctores libelli
nostri Epitomici S. Ad illam itaq; Con-
fessionem nos etiam adjungimus, & eam
recipimus in illo sensu, sicut in Apolo-
giâ, in Schmalcaldicis articulis &c.
& verbo Dei declarata est: ac existi-
mamus non utile esse Ecclesie, varias
novas Confessiones conscribere, cum me-
lius, & utilius sit, unam & eandem re-
tinere vid. Proœmium de Corpore
Doctrinæ, non procul à Calce.

5. Articuli Schmalcaldici pro
libello harum Ecclesiarum Symbolico
stabiliantur ac asseruntur à Sacra Reg.
Majest. In Recessu Anno 1617. 5. Au-
gusti Rëgiom. dato, modò convitia &
Scommata (que tamen in articulis
Schmalcaldicis nulla) sint expuncta, &
exclusa: salvo in cæteris omnibus libello
Corporis Doctrinæ, ac omnibus aliis
ejus capitibus: que sunt formalia S. cum
in articulis Schmalcaldicis &c.

6. In su-

6. Insuper Corpus Doctrinæ (una
um Articulis Schmalcaldicis) pro
Normâ injungitur futuris Inspectori-
ous, ut intra limites Augustanæ Con-
fessionis, & Corporis Doctrinæ sese
contineant: in Responsio Regio Anno
1616. 10. Julii Regiom. S. Ita tamen
ne quid in fidem Catholicam &c. At
vero Corpus Doctrinæ sine Articulis
Schmalcaldicis non est Corpus Do-
ctrinæ: sublatâ namq. Parte Principa-
li integrali, totum esse desinit, vel ad
minimum id integrum esse cessat.

Indirectè Corpus Doctrinæ no-
re impetitur, quoties peregrina Privi-
legii Lublinensis Interpretatione jus
religionis Romano-Catholicæ asserti-
tur seu Primariæ, ac potissimæ in hoc
Ducatu: nostra verò religioni adeoque
Doctrinæ Corporis Prutenici detra-
hitur: nec non nisi penes Papisticam
per tolerationem, & permissionem
eiusdem incolis hujus Ducatus re-
linquitur.

Sed obtinente ejusmodi interpre-
tatione, Privilegio Lublinensi suis vi-
gis, suusq. valor non amplius relinqui-
tur

2. Indi-
rectè.

Annihila-
tio Privi-
legii
Lublinen-
sis ex par-
te Ponti-
ficiorum.

Religio
Luthera-
na fuit
unica, &
principa-
lis in hoc
Ducatu
ab A. 1525
1530 usq;
ad 1609.

Examen
palmarū
argumen-
torum
Papistico-
rum.
I. à la Go.

sur sartus, tectus. Vigore namq; Privi-
legii huius, Doctrina Corporis Pru-
tenici, adeoq; religio nostra, jure su-
per possessionem & usurpationem
acquisito ab Anno 1525. A. 1530. & o-
mnium maximè ab Anno 1566. 1567
& 1569. usq; ad Annum 1609. fuit
perpetuo unica, ac principalis: qui-
vero jam cogitur esse secundaria, &
permissiva; vigorem privilegii illius
non amplius conservari sartum tectum
certo certius est. Nec ea ipso vigor Pri-
vilegii intemeratus relinquitur, quo
liberum Exercitium Augustanæ Con-
fessionis & Corporis Doctrinæ
adhuc concessum: Non enim conceditur
solitarium; sed mixtum cum Pap-
ismo; Neq; conservandum decernitur,
sed duntaxat tolerandum; neque
Principale; sed secundarium, ac mi-
nus principale penes religionem Pa-
pisticam.

Ast expendamus momenta rationum
quæ Pontificii moderni, pro asserendo
religionis Papisticæ jure in hoc Ducatu
Magnatibus suggerere solent.

I. Exclusâ violenter religionem

Rom.

omano-Catholicâ, *jus* Sacr. Reg. laici. & Regni læsum erit dicendum.

Resp. Exclusionem religionis Papistice consensus Sacr. Reg. M. ac Regni factam esse, vel exinde patescit: si namq. Rex Sereniss. cum Regno non consensisset; utq. reclamasset: reclamasse verò, unde quis probabit?

2. Si quis jure suo cedit sponte, læsus dici nequit, quâ jura suum:

3. Privilegium pro Conservatione religionis nostræ faciens, esse non à re ipsâ, læsâ, vel violatâ, sed integrâ voluntate Divi Sigismundi Augusti profectum: Quia igitur Privilegio ex integrâ voluntate profecto, Sereniss. Rex cum Ordinibus Regni exclusionem Papismi; Conservationem verò nostræ religionis confirmavit; pro violento actus ille haberi nequit. Vti ergo violenti nulla fit injuria; ita nec læsio jure ejusdem.

4. Pariter pro violento haberi nequit, quod pro beneplacito à Serenissimis Regni successoribus Confirmatum, & corroboratum est.

s. Vnde

ne Regii
juris.
Respo.

5. Vnde etiam *jus Privilegiatis* per quietum, & diutinum usum, ac exercitium religionis acquisitum perstitit; usq; ad novissima hacce tempora, extreme mala.

6. *Ius verò Concedentis* per immemorialem usum est sublatum.

2. ab antiquitate,
& prioritate temporis.

R.

I I. Quæ religio primitus hisce in oris floruit, ea jure potior habenda.

Resp. 1. à *Primitate temporis*, ac *Primitatem rei vel causæ*, non est robustè semper illatio. Nam & *Ethnica* vel *Barbara religio* primitus hæc floruit. Ergone potior jure habenda?

2. *Distinguendum* inter *jus commune*, & *singulare*: concedi forsâ posset, religionem Catholicam, ut tempore priorem, ita jure Communi potio- rem esse: at non jure singulari hoc namq; derogat legi juriq; Communi. Jure autem singulari h. e. peculiari Privilegio gaudere religionem nostram, et suprà allatis, & probatis patet; quo sacro manente, manebit etiam religio nostra primitas facta tecta, præ reli-
nib

nibus quibusvis omnibus: utpote ex hoc Ducatu proscriptis, & relegatis.

3. Illationem procedere prasuppōitā inter res Comparatas existentia: in verò res, qua prior tempore fuisse licitur, non amplius extiterit, sed esse adum desierit; idq. accedente superioris plenario consensu, & promotione; potiori jure amplius gaudere non poterit.

III. Primæva Investitura ratio: 3. à primæva Investiturâ, ne Feudi fuit concessa, non alio jure, & conditione, quàm ut florens Catholica religio semper in Ducatu recta recta maneret.

Resp. 1. verum quidem, Investitura ex parte durante adhuc; non amplius verò florente religione Pontifici concessam esse Anno 1525. quod regulæ sub conditione religionis Catholicæ servanda, aut retinenda futuris temporibus concessa sit Investitura, id ne unico apice probabitur.

2. In Pacificatione perpetuâ Anno 1525. 8. April. Cracoviæ inter Seniss. Regem Polon. Sigismundum I. & Ducem Albertum initâ, nulla

nulla additur cautela de Exercitio religionis Papisticæ libero de præfenti, aut imposterum strictè observando: cum jam tamen innotuerit negotium reformationis passim institutum Anno 1523. & A. 1524.

3. Nec aliqua hujus conditionis apparent vestigia in Approbatione perpetua Cracoviæ. Anno 1525. Aprilis.

4. Nec in Renovatione communitaria omnium Privilegiorum Locatus Prussie à Div. Sigism. I. Rex Mariæburgi instituta A. 1526. præ Trinit. Domin.

5. Nec in Renovatione Vilnensis pacis inter Div. Sigismundum I. Regem ejusq. filium Sigismundum Augustum, & Ducem Prussie Albertum Anno 1529. 21. Junii: circa quod idem tempus religio Papistica ad pacem fuit redacta, ac prorsus exstirpata hac Ducatu.

6. Nec posterioribus temporibus in Confirmatione præsertim Receptuum à DD. Commissariis Regis, Ordinibus Prussie promulg

rum Regiomonti, Anno 1566. 5. Octobris.

7. *Nec in Instructione, & Mandato DD. Commissariorum Regiorum Anno 1566. 22. Octobris.*

8. *Neg. in Confirmatione Testamenti Illustrissimi Alberti Ducis Prussiae, exarata Grodnae, Anno 1568. 1. Iulii.*

9. *Neg. in Recessu Regio Anno 1567. 14. Iulii Regiomonti Ordinis Prussiae extradito.*

10. *Neg. in Privilegio Lublensis, uti supra declaratum.*

I V. Si salvâ religione Romano-Catholica, eâq; ceu potiori re-
servatâ, penes illam quoq; usus Augustanae Confessionis non tam appro-
batus, ac confirmatus; quam po-
tius permissus est: utiq; religio Papi-
ca nunquam ex hoc Ducatu erat
abmotâ, nec submovenda.

Resp. ad antecedens negando 1.
quod tum temporis, quando usus Augu-
stinae Confessionis (praesertim acce-
dente Privilegii Concessione ac muni-
cipio) erat introductus, salva fuerit,

4. à de-
creto to-
lerandi,
ac per-
mittendi
tantum
religionē
Luthera-
nam pe-
nes Ca-
tholicam
Resp.

vel superstes hocce in Ducatu religio Papistica : ante tempus enim illud fuit jam prorsus exstirpata, uti testatur Agendæ Ecclesiasticæ Præfatio, Anno 1530. in omnes hujus Ducatus Ecclesias introducta.

Deinde Anno 1566. & A. 1569 nulla amplius vestigia Romanensis Religionis hocce in Ducatu erant conspicua : quo quidem tempore Privilegio Lublinensi Exercitium nostra religionis erat munitum. Non potest ergo religio Papistica tempore introductæ Confessionis Augustanæ, aut Constituti Corporis Prutenici, salva, sarta reëta, statui; aut reservata, ceu potior fuisset, cum penitus hincce dudum fuerit exstirpata.

2. Negando, quod usus Augustanæ Confessionis vigore Privilegii solummodo sit permissus, non verò confirmatus & approbatus. Contrà verò primò in Privilegio Lublinensi non tam permissio, quàm confirmatio, conservatio in Perpetuum religionis Augustanæ Confessionis, ac Doctrinæ Corporis Prutenici, disertè promulgatur

gatur: Nempe illis verbis: Ob eam-
rem &c. Universam ditionem in
hac ipsa doctrinâ religionis clemen-
ter conservare statuimus &c. an vero
conservare Provinciam universam in
religione, explicari jure possit, & de-
beat per eandem in religione Orthodoxâ
olerare, vel ejusdem exercitium re-
ligionis non tam approbare ac confir-
mare, quàm potius permittere ac to-
lerare? prudentibus judicandum relin-
quimus. Conservatio sanè rei alicujus
supponit non solum ejusdem appro-
bationem (si non internam saltem ex-
ternam) sed etiam ipsam defendendi,
& protegendî studium: id quod de-
betur permissioe; vel toleratione
neutiquàm accipi potest. Et quod per-
mittitur, illud suâ plerunq. naturâ
malum, odioq. sepius dignum sit,
necessum est: quod vero conservatur à
Rege, vel pio Magistratu, bonum omni-
ni est: sic Deus peccata permittit, ac
hereses cen. malum morale tolerat;
proprie autem dicitur vel peccata alia,
vel hæreses conservare. Sic Magi-
stratus permittit in Politia, ac tole-

In quan-
tum Con-
servatio
à permis-
sione &
tolera-
tione
differat?

rat plurimos excessus, plurimāq; deli-
cta; impius vero esset. si hac conser-
vandi, vel defendendi aut promovendi
studio ducatur. Hinc, quia Serenissi-
mus Magistratus clementissimè no-
stram doctrinam conservare annuit,
minimè ut malum quoddam morale,
eam vel permittendam, vel toleran-
dam decrevisse omnino reputandus est.

Deinde sequentibus: sicut &
præsentibus literis nostris nos con-
servaturos imposterum, pro nobis
ac Serenissimis successoribus nostris
Poloniæ Regibus in verbo Regis
promittimus, ac pollicemur. Hinc
validissima nascitur illatio: Quicquid
Conservatione in Perpetuum verbo
Regis dignum iudicatum fuit; illud
nudâ permissione, aut toleratione
contentum esse nequit: ratio 1. quia
conservatio rei includit, protegendam
& defendendi eandem studium: quod
quod de nudâ permissione accipi nequit.
2. quia quod Privilegio munitur, non
tām nudè permittitur, quàm confir-
matur: ut ex indole & genuinâ Pri-
vilegiorum conditione patet.

Secundò hæc interpretatio Privilegii de negatâ confirmatione nostræ Religionis è diametro pugnat cum omnibus Recessibus Sacr. Reg. Majest. Colon. quibus Religio Augustanæ Confessionis disertè Confirmata esse deprehenditur : videatur Confirmatio Regia Recessus Anno 1566. Confirmatio Regia Testamenti Ducis Alberti m. Anno 1567. nec non Confirmatio Recessus Anno 1567.

Insuper si Privilegii Ponderus de Conservatione loquens, per modum permissionis ac tolerationis explicandum; Ergo nil erit reliquum amplius firmum ac stabile in omnibus punctis, ac clausulis Privilegiorum, quod non per similem permissionem, ac tolerationem explicari poterit. Quo pacto sanè auctoritas, & pondus Privilegiis detrahatur, & prorsus elevariatur. Quibus ita expeditis, ac exaltatis, parata cuiusvis erit ad consequens Responsio, cum jam constet Religionem solam Augustanæ Confessionis, Corporisq. nostri vigore privilegii, non saltim permissive, sed

confirmativè, & conservativè in solidum gaudere; utiq; religionem Papisticam eo ipso submotam esse, certè sequitur.

3. ab antiquis foundationibus, & Privilegiis.

Resp.

V. Quod suis foundationibus, & Privilegiis constabat; violari nequaquam debuit. Atqui Religio Romano Catholica constabat suis foundationibus, & privilegiis. Ergo violari non debebat.

Resp. 1. per Instantiam, etiam religio Gentilis constabat suis foundationibus, & Privilegiis, uti in primis antecedente observavimus: cur ergo violata fuit à Christianis? Cur, inquam, destructus ac demolitis illius Idolis, abrogatog; cultu Ethnico, introduxerunt Christiano-Papisticam religionem in hunc Ducatum Aviti Dynastia? Annon etiam religio Judaica suæ constabat foundationibus, & Privilegiis, & tamen abrogata est, hodièq; passim in Europâ & Asiâ exterminatur: Annon religio Idololatræ in Dan & Bethel à Jeroboamo suis Privilegiis & foundationibus erat dotata 1. Reg. 12. Cur ergo à tribu Iuda, & Benjamin toties oppugnata

inata? immò à Prophetis gravissimè
 reprehensa. & tandem unâ cum Inco-
 is divinitus exstirpata? Pariter sen-
 iendum fuerit de Turcicâ, de Scythi-
 â, qua suis foundationibus & privile-
 giis aequè gaudent. Ergone impeti à ne-
 mine debent? Ecce quaeso Romano-
 Catholicorum omnia consilia eo colli-
 gant, ut vis religioni Turcicæ &
 Scythicæ inferatur? Proinde ab anti-
 quis foundationibus & privilegiis
 non integrum est semper argumentari,
 sed immunitatem religioni debitam,
 rasertim de jure.

2. Per limitationem hunc in mo-
 dum: Quod suis foundationibus & Pri-
 vilegiis constabat, nec verò in fidem sin-
 ceram, bonosq; mores impingebat: vio-
 lari nequaquam debuit. Et sic nega-
 tus Assumptionem de Papisticâ reli-
 gione: haut inviti sanè concedendo li-
 cet, eam foundationibus, & Privilegiis
 suis consistisse; nequaquam verò admit-
 tendo eam fuisse qua fidem; sinceram,
 bonisq; moribus informandis congruam
 Quod enim religio Papistica tùm in fi-
 dem sinceram; tàm mores divinitus
 nobis

nobis mandatos, multis modis impingat, suo tempore & loco à nostratibus sat abundè evictum est. Si itaq; religionem Idololatricam, & Baaliticam licuit exterminare, & impetere; idq; ideo, quia fidei sincera, & morumq; doctrinam convellebat: cur non idem liceat de religione Papistica sentire?

3. Per distinctionem inter violationem & piam repurgationem, & reformationem ab erroribus. Illa peragitur vi externâ & corporali: hæc vero medio Spirituali, videlicet verbo Dei. Illam ipsimet pronunciamus illicitam (præsertim in Novo Testamento abrogatus legibus forensibus, & Ceremonialibus). Hanc vero licitam præconio verbi Dei institutam: Cum ergò religionis avita ab erroribus Papisticis per Ministerium verbi repurgatio, vel reformatio ante 100. annos instituta sit: violata ideo dici non poterit.

4. Per negationem violationis ullâ ex parte commissæ. Commissa namq; fuisset violatio illa, aut respectu supremi Directorii Serenissimi Magistratus

us, ac ordinum in Regno Polonia;
ut respectu Mediatu, in hoc Ducatu,
omniumq; ejusdem Ordinum. Non
respectu supremi Magistratus ac Di-
recti: siquidem consensus in abrogatio-
nem Papismi, & introductionem do-
ctrinae Evangelicae, Serenissimi Magi-
stratus, non ab ejusdem remissâ vel
proactâ; sed integrâ voluntate erat
profectus. Deinde diuturna patien-
tia cōcedentis Magistratus, frui sub-
litos liberâ, & quietâ possessione,
& usurpatione religionis; mutatur
in legitimum consensum. Non re-
spectu Magistratus ac ordinum in hoc
Ducatu, quia omnes & singuli à
Maximo ad minimum: à supremo ad
infimum in rejectionem religionis Ro-
mano-Catholicæ, & receptionem do-
ctrinae Orthodoxæ juxta Confessionem
Augustanam, Corpusq; Prutenicum
consenserunt: uti loquuntur Formalia
Privilegii Lublinensis. Vbi autem
consensus undequaq; liberrimus; ibi
violatio nulla.

Atq; hæc sunt Palmaria rationum
nomina, quibus moderni Pontificis

Introdu-
tio Papa-
rus de-
nuo in
Ducatum
Pruteni-
cum, nul-
lo jure
avito ni-
titur.

Legati
Marchia-
ei causa
introdu-
ti Papa-
rus An.
1603. &
A. 1605.

ius avitum religionis sua in hoc Ducatu assertum & propugnatum eunt: at quantum eis tribuendum sit; ex hacle- nus in medium allatis perspeximus. Lucenimur meridiana clarius esse, Papisticae religionis introductionem in huncce Ducatum, nullo jure antiquo niti: Nil namq. tale quid ab An. 1525. usq. ad A. 1609. probare poterunt Pontificii; quin contrarium nos facili negotio, idq. pregnantissimis rationibus probatum dedisse superiora sae abunde loquuntur.

Speciosius multò causae suae patrocinarentur, si unice ad nova novae transactionis pacta confugerint, quibus cautum est religionis Papisticae liberum exercitium in hoc Ducatu. Iactò hujus re- fundamento A. 1603. & A. 1605. per legatos Electorales Brandenburgicos & Marchia Varlaviam expeditos. Et namq. de successionē Sereniss. Elector. Joachimi Friderici in Feudo Prutenico Regiam Matrem sollicitantes cumurgerentur in causā religionis compromiserunt 11. Martii A. 1605. 1. Exercitium religionis Papisticae liberum, 2. Si- cel

ella & oratoris ubivis, tam in consuetudinem
quàm alibi integra & iura 3. Jura Pa-
triarum Pontificia religioni addictis
libera, quoad usum religionis Papisticae
publicum: 4. Promotionem Papico-
rum ad officia 5. unum atq; alterum
templum, pro Exercitio religionis Pa-
pisticae, 6. Calendarii Gregoriani re-
ceptionem &c.

Hinc in conventibus Prutenicis
Anno 1609. & Anno 1612. Commis-
sarii Regiae M^{te}. omnia illa ex compa-
ssione promissa, cum rem dijudicatam urse-
runt. pro eorumq; Complemento tunc
apud Sereniss. Electorem Johann. Si-
gism. cum apud universos hujus Ducatus
Ordines sedulo institerunt: Id quod
etiam Cautio Legatorum Electora-
rum Anno 1611. spopondit in Comitibus
Vrsaviensibus Mens. Novembr.

Ceterum duo contra novationem
modi imprimis faciunt:

Primum Ordinum hujus Ducatus
protestatio, exceptio, & ad pristina
privilegia provocatio: uti namq; in
Mentis, Marchitarum promissa in pre-
sentium nostra religionis, impetran-
da,

No ve-
tran sa-
gioni op-
ponenda,
i. prote-
statio Oc-
dinum
Ducatus,
& caute-
la diser-
tis ver-
bis ex-
pressa,

da Regionis ergò profecta: ita invitis
pleraq; complementum ac successum post-
modum sortita sunt.

In solici-
tatione
A. 1605.

Huc spectat Ordinum Ducatus
Prussia ante immisionem Sereniss. Ele-
ctoris Joachimi Friderici sollicitatio
Varaviae Anno 1605. ne in transa-
ctione cum Illustrissimo Electore Ordines
hujus Ducatus aut Posteritas illorum,
ullum præjudicium, immisionem aut
detrimentum patiantur, sed ut juxta normam,
& præscriptum Privilegiorum suorum, justè
& liberaliter gubernentur, neve
novis impositionibus, & oneribus
graventur.

2. in Lit-
teris ad
Reg. Mt.
A. 1611.

Deinde in hanc sententiam lo-
quantur litera Ordinum Prussiae ad
Regiam Mtem Polon. II. Novemb.
Regiom. dat. Anno 1611. quibus qui-
dem in immisionem & investituram
præviāq; successionem Serenissimi E-
lectoris Johann. Sigism. in Feudum
Prutenicum consensum suum hant ob-
scure declarant; sed salvis tamen po-
tentiā omnia omnium Ordinum Ducatu

priy

privilegiis, juribus, immunitati-
ous, Responsisq; Regiis.

Tertio| *buc spectant Reversales*
Ordinum Prussia Litterar, Anno 1612.

11. Maii, Dn. Commissariis Regiis
extraditæ; in quibus sententiam suam

subindè repetunt; quod qui quidem in
omnes transactiones Conventuum con-

ferunt; ita tamen, ne juribus, &
libertatibus, antiquisq; Privilegiis

his, quemadmodum & Testamento
inclutæ memoriæ Alberti primi in

Prussia Ducis; tum Responsis Regiis,
liisq; jurium suorum confirmationi-

bus, quicquam ullâ in re hisce derogetur
et post, sequentia ibidem leguntur: Si

quid etiam contra jus, formam re-
iminis; Testamentum Comme-

morati inclutæ memoriæ Alberti
Ducis, aliâq; jura, & Privilegia no-

ra interim intercessisset, obrepis-
setq; eadem corrigantur; in inte-

rumq; prius restituantur; cujus rei
uram, executionemq; ad Serenif-

mos Reges, pro tempore existen-
tes, ac Regnum tanquam supremos,

& Directos Dominos, Patronosq;

3. in Lit-
teris Re-
versalis
bus An.
1612.

ac defensores nostros, delegavimus, per-
tinereq; volumus.

4. in For-
mulâ ju-
ramenti
Ordinû
Ducatus.
A. 1611.

Quartò huc pertinet Formula ju-
ramenti *Ordinum Prussicæ in transa-
ctionem Conventus Prutenici*, Anno
1611. sed salvis juribus, libertatibus,
ac Privilegiis: vel, uti habent jura-
menti Formalia: Juribus tamen, li-
bertatibus, Privilegiisq; nostris, &
Ducatus hujus salvis manentibus.

5. in Cõ-
ventu Re-
giomon-
tano A.
1612.

Quintò *Decreta Dn. Commissa-
riorum Regionum*, Anno 1612. salvis
Privilegiis, & juribus Ducatus acce-
pianda, & approbanda esse, unani-
miter concluderunt in Regiomontano
Conventu *Ordines hujus Ducatus*.

II. Respõ-
sa, & De-
creta Re-
gia.

Alterum quod novationi illi jure
optimo opponendum, sunt Responsa,
& decreta Regia, in gratiam *Ordinum
Prussicæ promulgata*, quibus omnibus
antiqua Privilegia (ac inter hæc Lub-
linense) Decreta, ac *Recessus corro-
borantur, ac ratificantur*.

1. in Re-
sponso
Regio,
A. 1605.

Primum namq; ad *Solicitationem
Ordinum Prussicæ A. 1605. in negotio
successionis Electoris Joachimi Friderici in Feudum Prussiacum*; sequen-

ia Sacr. Reg. Majest. reponit: Ad ea
sacra Reg. Majestas, pro sua in Pro-
vinciam istam (Prussiacam) & Ordi-
nes illius propensa voluntate, & amore
omnibus ipsorum incommodis, au-
doritatem suam Regiam mederi; Jurium-
que, ac privilegiorum ipsorum in-
demnitati prospicere, ac simul jus
supremi Domini sui sartum sectumque
conservare volens, ita respondet: Pro-
fectum iri non solum juri, digni-
tati & necessitatibus Illustrissimi x-
pi Principis, confortisque Illustris-
simi; sed etiam ut imminutiones o-
mnium Privilegiorum Ordinum ejus-
dem Ducatus, si quæ in hunc diem
factæ, & adaucta gravamina o-
mnino tollantur: Jura verò omnia,
Fides, Privilegia, donationes, liber-
tates, immunitates, Recessus, ac in-
scriptiones, quæ Incolis Ducatus Prus-
sici ab ordine Teutonico, & à Sere-
nissimis Poloniae Regibus, Sacra
Regiæ Majestatis antecessoribus, co-
mmissariis, justè & legitime
concessa ac denique ab Illustrissimâ domo
Brandenburgicâ data, & approbata sunt;

In omnibus punctis, & Clausulis
suis firmissimum robur obtineant;
ne quicquam illis quovis prætextu
derogetur.

Imprimis autem illis cavebitur,
ne quicquam transactione inter Sa-
cræ Regiam Majestatem: & Illustrissi-
mos Marchiones ratione Curatellæ,
aut successionis, nunc de præsentibus
inita; & de futuro ineunda per reli-
quas condiciones, quæ ratione Vasa-
lagii Illustritatis sua præstanda Maje-
stati Regia obveniant, aut obventura
sint: in illâ parte quovis modo deno-
minati ordines prægraventur, & ut
debito libertatis statu ordines eò se-
curius fruantur; nihil omnino Novi-
atq; insoliti contra ipsorum jura, &
Privilegia introducatur, &c. Id
quod Decretum S. R. M^{ti}s Ordines ci-
vitatenses in Conventu Regiomonta-
no A. 1612. vehementer contra nova-
tiones urserunt.

Deinde in Responso Sacræ Reg-
Majestatis. Legatis Prutenicis 2. Maii
An. 1606. dato Clementissima exten-
suendi antiqua Privilegia propensio-

2. in Re-
sponso
Regio A.
1606.

in hac verba: Cupit S. R. M. Majorum suorum Divorum Poloniæ Regum beneficia, h. e. jura, libertates & Privilegia (uti s. antecedenti explicatur) non modò nunquam minui; verùm etiam, si ita expediat, Regiâ suâ liberalitate augeri.

Tertiò in Affecuratione causarum Prutenicarum A. 1612. 2. Maii, ex consensu omnium Ordinum Ducatus Prussiæ, Sacra Reg. Majestas solemniter spopondit: Electoris Johann. Sigismundi Investituram, & Successionem in Feudo Prussiaco, non modò iuribus, Privilegiis & Prærogativis Ordinum, cujuscunque status, & conditionis præjudicare non debere; verùm etiam eo ipso, quod & voluntate, assensuq; Ordinum facta sit, tantò magis roboratur, & firmamentum temporibus perpetuis obtinere.

3. in Affecuratione causarum Prutenicarum A. 1612.

Quartò in Recessu Commissionis Regiomontanæ A. 1612. 29. Maii, Sacra Reg. Majestas decernit: in Universum, jura, privilegiaq; libertates, immunitates omnes, tam Universorum Ducatus hujus Ordinum;

4. in Recessu Commissionis A. 1612.

quàm singulorum, facta tecta conser-
vare.

Ex quibus omnibus cuius iterum
in promptu colligere est; num jure, an
potius de facto, religio Romano-Ca-
tholica in Ducatum hunc irrepperit.
Si jure; utiq; aut vigore veterum Pri-
vilegiorum, & Recessuum; aut te-
nore novorum Pactorum; Non vige-
re illorum; quia ab Anno 1525. us-
ad A. 1605. nil juris pro suâ religio-
ne evincere poterunt Pontificii
hoc Ducatu; Contra verò pro nostræ re-
ligionis jure, diutius, ac quietius
usq; immemoralis ferme usus loqu-
tur, qui idè etiam omni jure opi-
mus Privilegiorum Interpres est.
Non tenore recentium Pactorum
quia hæc dicuntur esse inita salvis Pri-
vilegiis; Recessibus, ac decre-
tis Præstatis; adeò ut nil omnino No-
vum contra jura & Privilegia avita in-
troducendum sit: At num nil novum
introducenda religione Papistica, atten-
tum sit; Deo ipsi, seu iusta vindicta,
Arbitro aequissimo, dignoscendum co-
mittimus, parati interea Patienti ani-
mæ solere

olerare ex iusto DEI iudicio disseminata Zizania inter triticum ; malos uisces admixtos bonis ; hados oviculis ; opus bonis Pastoribus ; omnis generis hac arumnas, pressuras, & Persecutiones ab adversâ Parte nobis imminuent ; ac quod humanis viribus praestisq; amplius imutari haud posse proculdubio ! deprehendimus ; in solidum ab admirandâ sapientiâ, ac providentiâ divinâ mutandum expectare.

DE CALVINIANO-
rum Fraudulentis Machinationibus, quibus Corpus Doctrinae Protestanticarum Ecclesiarum impetere, & deprimere, allaborant.

Quemadmodum Satanas ipse, quod Ecclesia, nec non sincera religio, in hac perniciem dispendiumq; inferre molitur : nunc colubri formam mentitur, quod induatur ; nunc Leoninam induit, ut terreat, rapiat & trucidet : ita diffarii Satana imprimis Sacramen-

Calviniani nostram illaturi, duplici illo utuntur
 duplici stratagemate; Jam namq. lubricorum
 stratagemate Orthodoxam in rebus fidei per omnia crepans; formulam
 loquendi Orthodoxis in homiliis ad Plebem utuntur; ad nostros in super libello
 symbolicos provocant: Jam verò exuta vulpinâ, si sub ejusdem Schemate
 vel nil obtinuerint; vel compotes uti facti fuerint; lupinam ac Leoninam induunt; tuncq. religionem nostram
 ceu hæreticam damnant diris devoven-
 an symbolicos etiam libellos nostros ac-
 rimè invehuntur; eosdem traducenda
 scommatum & aliarum criminati-
 num accusando; ac in super proscriptum
 abrogatumq. prorsus curando.

Viriq. Stratagematis specimen
 hinc Sacramentaria circa Corporis
 Doctrinæ nostræ impugnationem, in
 prioribus, & proximè elapsis annis
 manifestò edidit, ac probavit, eide
 partim ad blandiendo vulpinam me-
 tendo; partim vero jugulum ejusdem
 petendo detectâ lupinâ, & leoninâ.

Ac vulpinam quidem mentiendis
 produnt, quotquot ad Augustanam
 Confessionem seu libelli nostri Princi-
 palem partem integram provocant,
 communemq. consensum in fidei funda-
 mento nobiscum jactitant: ubi rapaces
 unguis in recessu occultant; subintelli-
 gentes Augustanam Confessionem
 vel auctore Zwinglio profectam; vel
 nutatam aliquoties; adeoq. spuriam.

Attentatum hoc fuit à Calvinianis
 Anno 1617. edito hęc peculiari tra-
 ctata, sub nomine Serenissimi Electoris
 Johannis Sigismundi; ad quem Ne-
 cessaria, eaq. solida responsio à Regio-
 montano Ministerio reposta prodit
 eodem anno.

Deinde vulpinam mentitur Ber-
 gius, qui in vestibulo wiederzyposeos
 sua non solum ad Augustanam Con-
 fessionem; verum etiam ad Corpus
 Doctrinæ Prutenicum sine omni fran-
 te, sine Conscientiâ audacter provocat;
 ac si nil diversum ab eodem, nilq. ei ad-
 versum tùm in concionibus illis, tùm
 alibi docuisset. Sed quis non animad-
 verit occultatos unguis lupinos ac

Attenta-
 tum Cal-
 vinisticam
 Vulpinâ
 inducâ
 A. 1617.

Bergius
 vulpes.

Bergius
 lupus.

Leoninos? qui modo singulorum articulo-
 rum pertractationem in Concio-
 nibus illis cum nostro Corpore Doctri-
 næ contulerit; ac imprimis studiosè ex-
 penderit disputationes Bergianas præ-
 sertim de prædestinatione; de con-
 troversia Sacramentaria; de Christi
 Personâ; maximè verò omnium Con-
 ciones de Cœnâ Domini, ubi non mo-
 dò à Doctrinâ Augustinæ Confessio-
 nis, Corporisq; Prutenici Bergii
 longissimè diuicatur; sed etiam no-
 stras Ecclesias, nostrosq; Theologos
 vinculo fraternitatis excludit: Sic eni
 scribit in Posteriori Concione: *Di-
 können wir warlich/ so lang sie auf
 solchem harten Sinn beharren (h.
 quamdiu Doctrina Augustinæ Con-
 fessionis, Corporisq; nostri tenaci
 perseverarint) für unsere Brüder
 nicht erkennen.* Subita sanè meta-
 morphosis Cauda vulpina in ungues le-
 pinos ac leoninos! illâ suavissimè nostri
 Ecclesiis adblandiebatur, usq; sum pluri-
 mi in nassam errorum pertrahere-
 tur, & allicerentur; hæc verò terre-
 utriusq; autem exitium machinatur.

Lupinam & Leoninam induunt,
 qui in odium Corporis Doctrinæ Pru-
 tenicarum Ecclesiarum inflamman-
 tur; idem turpiter traducunt, vel ex-
 ennuant, vel deniq; gravissimis crimi-
 nationibus apud Magnates onerant:
 Ad hanc classem pertinent primò o-
 mnes illi sive manifesti, sive crypto-
 Calviniani, quotquot Corpus Do-
 ctrinæ Prutenicum exoso traducunt
 titulo, per convicium idem appellitantes
 te **Preussche Cathrinchen:** fece-
 runt hoc ipsum Calviniani ante ali-
 quot annos in hoc Ducatu, idq; eo unice
 fine, ut animos simpliciorum à doctrinâ
 ibelli hujus redderent adhucq; reddant
 rorsus alienos: non absimili fermè au-
 tē & facinore, quàm quo olim Formu-
 lam Concordiæ gens Sacramentaria
 lehonestare, & decolorare non reverita
 fuisseprehenditur. Id quod sanè ar-
 guit ingenium Calvinisticum partim
 profanum; partim empetticum, ideoq;
 merito suo in censum illorum referen-
 dum, per quos via veritas maledictis
 afficitur, quibus judicium jam olim
 non tardat, & perditio illorum non

Manipus
 lus lupos
 rum Cala-
 vinistico-
 rum.

i. Corpus
 Doctrinæ
 subannan-
 tium.

dormitat; qui etiam his, quæ non intelligunt, aut sanè intelligere recusans, maledicentes, in perditione suâ peribunt, 2. Petri 2. & 3.

2. Corpus
Doctrinæ
extenuan-
dum.

Secundò ad factionem istam pertinent illi Calviniani, qui Corpus Doctrinæ Prutenicum extenuant, ejusdem auctoritatem & Pondus elevanti, ac deprimunt; ei verò vel furfuris Calvinistici libellos; vel hisce non absimiles tractatus anteferre non dubitant: ceu sunt Catechesis Heidelbergensis aliæq; scripta à Marchiacis Deformatoribus edita. Nuper etiam quidam Lucifuga in cartis suis Corpus Doctrinæ nostrum sat scelerato ausu, maledicæq; crenâ insectari ausus, ceu Scripturâ 8. & Augustanâ Confessione alienum; adeoq; multis erroribus refertum: Contrâ verò Agendam Ecclesiasticam A. 1558. ei præferre, ceu hypotyposin Sanorum verborum hauritus est: sic inter alia p. 2. scribens Wenn man solche Kirchen Ordnung (A. 1558.) wird ansehen/ vnd in der Furcht Gottes betrachten/ so wird sichs befinden/ das dieselbige in der

Leh-

Lehr vnd Ceremonien / reiner / vnd
gesunder sey / als das hernach auß
gegangene / vnnnd jzt allda in Kir-
chen gebrauchliche Corpus Doctrina,
vnnnd das die folgende gedanken
nicht besser gewesen / sondern das
man nur weiter von der heyligen
Schrifft/wie auch von der Augspur-
gischen Confession abgewichen. *Quam-
uidem criminationem supra, in primo
circa antecedens septimum, & secun-
do membro, satis superq̃ repulimus, ac
profligavimus: idoz̃ hęc nil ulterius
addimus.*

Tertiò lupinam & Leoninam ma-
nifestò produnt, & exserunt illi Calvi-
niani, qui gravissimis criminationibus
sub Calamniarum & scommatum pra-
textu, Corpus nostrum Prutenicum
apud Magnates praegravant, & animo
prorsus hostili accusant. Tale quid at-
tentarunt, immò patrarunt Parastata
Calvinianorum Varlaviz A. 1616.
Corpus Doctrinae Prutenicum eo no-
mine accusando apud Sacr. Reg. Ma-
jestatem, Ordinesq̃ Regni, quod multa
Scommata, vel convicia in Romanum
Pon-

3. Corpus
Doctrinae
crimination-
tium.

Pontificem contineret; intuitu, ac
 complexu articulorum Schmalcaldi-
 corum. Qua de re extat singularis Pa-
 ragraphus in Receptu Commissionis
 Regiomontanae A. 1617. 5. Augusti,
 in hac verba: Cum in articulis
 Schmalcaldicis multa scommata in
 Religionem Catholicam Roma-
 nam, Dominus Iaschkius, unà cum
 aliis DD. Legatis Electoralibus Anno
 1616, cum Decreta S. R. Majestatis
 cum ferebantur, coram Illustribus
 Dominis Deputatis S. R. Mtis con-
 tineri confessus esset: Quapropter
 ea, S. R. Mtas expungi, Decreto suo
 Regio iussit: Salvo tamen, in cæ-
 teris omnibus libello Corporis Do-
 ctрина, ac omnibus aliis capitibus.
 Quà vero occasione, quaq; intentione
 à Calvinianis hoc attentatum fuerit,
 paucis in gratiam Lectoris commemo-
 rare iuvat. Successione in Feudum
 Prussiacum à Serenissimo Electore
 Brandeburgico Johanne Sigismun-
 do impetratà; successum simul religio-
 nis suae prosperum ceriò futurum spera-
 bant Calviniani: eam proinde ad rem
 promo-

promovendam nulli oleo, nulli opera
depercerunt, instituto religionis sua pu-
blico exercitio, multisq; ad ejusdem
frequentationem ex Ordine Prussorum
ellectis, & persuasis. Vbi verò ab alterâ
Parte urgerentur, nemini illorum quot-
quot à Confessione Augustanâ, imprimi-
us verò à Corpore Doctrinæ Prute-
nico divorssum facerent, è contrâ verò
Calvinismum profiterentur, ad publi-
ca officia obeunda promotionem esse spe-
randam, cum omnium maximè, Cal-
vinistica hæresis ipso jure ex hoc Du-
catu esset proscripta & relegata. Cal-
viniani id immane quantum! agre-
tulerunt, animumq; suum vindictâ co-
didum, in sanctissimum innocuumq; li-
bellum nostrum symbolicum Corporis
Doctrinæ converterunt, quem etiam
turpiter apud S. R. Majestatem Ordinisq;
Polonia publicitus prodiderunt, scommatum,
& Calumniarum in Pontificem Romanum, idcò, quod à Anti-
Christus audires, redundantium, seracem
accusarunt; ac insuper penitus ex censu
libellorum Symbolicorum deleri, ac tolli
postularunt. Quasiti à Regia

Proditio
Calvini-
stica Cor-
poris Do-
ctrinæ.

Exemplū
memora-
bile. Pra-
xeos Cal-
vinisticae
dolosa.

Regia Majest. non sine admiratione
cur tantoperè Pontifici Romano pa-
trocinarentur? num forsitan essent Ca-
tholici, ac Pontificem Romanum more
aliorum Catholicorum pro Ecclesia Ca-
pite agnoscerent? negando quidem re-
sponderunt: addendo autem, se, ceu ho-
mines mansuetos scilicet. Scōmata ejusmodi
in Articulis Schmalcaldicis, adeo
Corpore Doctrinae comprehensa; a
quo, ac patienti animo perferre min-
imè posse; eoq. nomine abrogationem
Corporis Prutenici etiam atq. etiam
urgere.

Ceterum Sacr. Reg. Majest. animi
adversā Calvinianorum, quippe no-
tā Romanī Pontificis à Scōmmatib.
liberationem; quā sublatō Corpore
Prutenico, hereseos sua liberam, et
impunem in hoc Ducatu grassationem
unicè quarentium manifestā fraude
Scōmmata, si qua essent delere; ipsi
verò Corpus Prutenicum factum et
etiam conservari decrevit.

Quo responso percepto, Calviniani
confusi, re in seclā, abire necessum ha-
buerunt: novum tamen onus dolo-

jeu-

iusmodi machinamento in Ecclesias
nostras, praeipue verò in humeros Theo-
logorum derivarunt: dum jam taxatio
Papæ Romani Antichristi titulo pro
convicio, & Scommate habetur à Pen-
itentiis. Vbi primùm rationem reddere
conebuntur patrati hujus nefarii, non
solum coram Deo, cujus causam per-
verterunt, tenebras in lucem; malum
in bonum commutando, sed etiam coram
Ecclesiis Calvinianis; quippe quarum
Antistites contra Papam Romanum,
et AntiChristum grandiora volumi-
na conscripserunt; v. g. Sutlivius,
Danæus, Fran. Junius; Povellus,
Graferus &c. Siccine ergo & hi con-
vicii, vel calumniarum Crimine ope-
randi?

Titulus
AntiChri-
sti, non
est Scomm-
ma, vel
conviciu.

Deinde Veritas in Scripturis Sa-
cris patefacta pro Convicio vel scomma-
te haberi non debet: Quod autem Papa
Romanus sit AntiChristus, est veritas
in Scripturis Sacris patefacta, 2. Thes-
sal. c. 2. vers. 4. 1. Joh. 2. v. 18. qua
super nomen Antichristi cum mere-
rice Babylonicâ permutat, Apoc. 17.
c. 14. & c. 19. v. 2. Vbi per urbem Septi-
collem

collem (cap. 17. v. 18.) Romanam Babylonem expressam esse, tradunt B. Tertull. lib. adversus Judæos; Hieronym. in Epistol. ad Marcellin. & Augustin. lib. 16. de Civit. Dei cap. 17. & lib. 18. c. 21. 22. 27.

3. Numné ergo & Synodi Romanensis Anno 991. celebrata; aut etiam Romani Concilii Anno 940. salutatio Papæ Romani titulo Antichristi pro Convictis, aut Scommatis haberi debet?

4. Cur non ejusdem criminis Papa Gregorius reus agitur? ex cujus sententiâ hodieq. Papa Romanus merito suo ob idem denominationis fundamentum Antichristus appellatur: vid. lib.

4. Epistol. 36. ad Eulogium Alexandrinum, & Anastasium Antiochenum Episcopos: & lib. 6. Epistol. 30. ad Mauritium Imperatorem; nec non lib. 4. Epist. 32. & 34.

5. Mirum insuper, quod eam ob rem Episcopus Bipontinus nullius convicti, aut Scommatis erat accusatus, quod in publicâ oratione Tridenti in Concilio habitâ, de Papâ, Prælati, Patri-

atribusq; Concilii; inter cetera Pa-
am Romanum non dubitarit vocare
ntichristum; verba post alia premis-
sic sequentia habent: Quibus turpi-
dinum monstris; quâ sordium collu-
ie; quâ peste non sunt scdati, non cer-
npti in Ecclesiâ S. Dei & Populus, &
acerdos?

In vestro iudicio causam repono,
atres, & à Sanctuario Dei incipite,
Nullus iam pudor, si nulla Pudicitia; si
ula superat benè vivendi, vel spes, vel
rio: si non libido effrenata, & indo-
mita; si non audacia singularis; si non
sclus incredibile? Heu! quomodo ob-
suratum erat aurum; quomodo mata-
ei color optimus? Nam dua ille san-
gisuga, qua semper clamant: ADFER
ADFER, altera mater, altera nutrix
onitum malorum, Cupiditas, in quam,
Ambitio, utraq; subtile malum;
ag; secretum virus, pestis & mon-
strem orbis: dum ab iis, quos tanquam
vas, & animatas leges sequi oportue-
runt, virtus, ac doctrina, vitium, &
ignorantia eorum loco summis extollun-
benoribus: effecerunt tandem, ut

edificatio in destructionem ; exemplum
 33 in scandalum ; mos in corruptionem ;
 Custodia legum in contemptum ; severitas
 33 in relaxationem ; misericordia in
 impunitatem ; Pietas in fucum & hy-
 33 pocrisin ; pradicatio in contentionem
 & rixam ; Festum in turpissimum mer-
 33 catum (grave hoc est, ut uno verbo dicam)
 vita odor in mortis odorem infeli-
 33 cissimè commigraverit. Quid mirum
 si inde, & disperse sunt oves, & erra-
 33 verunt in cunctis montibus, & agros
 & potentiores quidem ab auctoritate
 33 in dominium ; à Dominio in Tyrannidem ;
 à jure in injuriam ; à sceptro in
 33 virgam ferream ; à Dei cultu in impietatem ;
 à tutelâ Ecclesie ad internecionem ;
 33 à modo ad libidinem ; à ratione ad
 nutum ; à tributis ad importabilia
 33 onera ; à pace ad bella crudelia ; à simplicitate
 ad dolos ; à Prudentia ad malitiam ;
 33 à libertate ad luxum ; à Pomonia ad avaritiam ;
 ab ornatu ad Pompam ; ab obedientia ad apertam rebellionem
 33 converse sunt ! Utinam non a religione ad superstitionem ;
 à Fide à Infidelitatem ; à Christo ad ANTI-CHRISTUM

CHR.

CHRISTVM quin à Deo, ad Epicu-
 am vel ad Pythagoram, velut pro-
 us Vnanimis declinassent, dicentes in
 orde impio, & in ore impudico: non
 est Deus? Neg. jam dum fuit Pastor,
 si requirat, Patres! non fuit, inquam,
 si requireres: quia omnes, quæ sua sunt
 auarebant: quæ Iesu Christi; ne Vnus
 quidem, &c.

Omnibus prainde Veritatis Confes-
 sionibus B. Lutheri admonitio semper in
 conspectu habenda ex Tom. I. Jenens.
 Bl. 353. fac. 2. Wolt ihr nicht von
 ungern hertzen des Papsts lesters
 them Regiment widersprechen /
 Sinnen ihr nicht selig werden.
 Denn des Papsts Reich / ist so gar
 dem Reich Christi / vnd Christ-
 them leben zu wieder: das besser
 vnd sicherer were in einer Lündö /
 als kein Mensch zu sehen / zu leben /
 an in / vnd vnter dem Antichristi-
 schen Reich zu wohnen.

Darumb sol sich ein jeder Christ
 wohl fürsehen / so lieb ihm seiner
 Seelen seligkeit ist / das er Chri-
 stum

stum nicht verleugne / welches ge-
 wiß geschichte / wo ers mit de
 Papisten helt ; Also das ein je-
 der / der ihm ihre Religion, vn-
 falsche Gottesdienst in der Kir-
 chen / wie sie heutiges tages vñ
 term Bapsthum im brauch ge-
 hen / gefallen lest ; vñnd ihren
 kräftigen Irrthumb nicht the-
 widersprechen ; muß ewig
 jenem leben verlohren sein. W-
 er aber ihnen widerspricht / muß
 gewißlich fahr seines Leibs / vñ
 Lebens erwarten. Ich wil aber (a-
 dis ibidem Da. Lutherus) lieber
 dieser Welt allerley fahr erwarten
 den mein gewissen mit stillschwe-
 gen beladen : dafür ich müß
 Gott rechen schafft geben (w-
 ich darzu stillschwiege. Sicq. urgen-
 cum primis Confessionis necessitate,
 casu; cum B. Luthero ex Tom. 6. J-
 nens. fol. 521. fac. B. sub finem Arti-
 culorum Schmalcaldicorum pronu-
 siat

andum: Das ist der Artikel /
 darauff ich sehen mus / vnd ste-
 hen wil / bis in meinen Tode /
 ob Gott wil ! vnd weiß darin-
 en nichts zu endern / noch nach-
 geben. Wil aber jemand et-
 was nachgeben / das thu er auff
 in gewissen.

*Atq; hac fuerant Consequencia,
 Exturam. & exterminium Corpori
 doctrinae Prutenicarum Ecclesia-
 rum publicitus intentantia: dantur
 aterea plura alia, utpote ex parte
 nabaptistarum, & Arianorum
 non minus Symbolico nostro libello in-
 sta: quia tamen haecenus publicè Ec-
 clesis nostris nullum faceſſebant nego-
 tium; prolixiore de iis dissertatione
 persedendum ducimus.*

*Ex huc usq; autem in medium al-
 tis, ac probè expensis, facies Ecclesia
 e status in hoc Ducatu ab ipso inde
 rimordio, usq; ad praesens seculum,
 acili negotio cuius non potest esse non
 erspectus.*

*Delinea-
 tio Sta-
 tus Reli-
 gionis &
 Ecclesie
 in Duca-
 tu Prute-
 nico
 Quinta-
 plicis.*

**Prius
status
Gratiosæ
vocationis
ac illumi-
nationis**

P. 1. M. 112. STAT. ECCLES. PRUT.

Ac primus quidem status apud
vocari poterit Illuminationis, Die
zeit der Erleuchtung / vnd gnädig-
ger Heimsuchung. dum exterminato
Paganismo ante 400. ut & extir-
pato Papismo ante 100 annos, ingen-
Dei clementia, & divina Misericor-
dia ac Φιλανθρωπία elucere erga Da-
catam huncce, grato animo conspicua
depradicanda, & celebranda; quâ ne
non secundum merita, ac opera nostra
sed ex mera gratuita bonitate in tene-
bris plusquam Cimmericis Ethnicism
nec non densissimis erroribus Papismi
cespitantes, praevenire, ex alto vi-
sitare; nec non lumine Verbi sui collu-
strare; ex Carcere tenebricoso errorum
ex viâq. salebrosâ, & ex tortuosâ impi-
rum dogmatum, in Regnum suum Gr-
tia viamq. salutis, ac Pietatis deduce-
dignatus est.

Et quia Centenarius iste ab An-
1525. ante cuius spacium religio Ortho-
doxa à primâ ejusdem restauratione
reformatione, usq. in presentem An-
1625. felici satis successu, divinâq. so-
lante benedictione hocce in Ducatu,

I. GRATIOSA VOCAT. & ILLUD.

ut non semper citra omnis generis impo-
 quales, propagata, & conservata est;
 ad finem ferme decurrit; novumq; se-
 culum in hac Ducatu religioni nostra
 Lutherana ingruit; non modo
 ne gratiarum devota actione DEO ter-
 tium Maximo, seu auctori, & largi-
 ri benignissimo thesauri celestis o-
 nium preciosissimi, auroq; Cuius
 asferendi, nempe purioris Praconis
 verbi sui, ad nostra usq; tempora ele-
 enter indulti, Conservati, & Propa-
 ati, ab omnibus huius Ducatus incolis
 aterlabi, ac desinere, non permitten-
 us; verum etiam ardentibus pro ulte-
 ori beneficii huius saluberrimi indul-
 us; eiusdem à tot adversariorum insti-
 osis machinationibus, & insultibus
 rotectione, defensione, ac presidio; nec
 on ad futuram, si qua speranda est,
 ostram posteritatem felici propagatio-
 e votus finiendus fuisset ne alioquin vel
 cordia: vel remissione Pietatis affe-
 tu, ingratitudinem nostram, erga re-
 gionem religionisq; auctorem Deum
 rodere, sicq; iusticia divina offensam,
 ua verbum suum è gremio Ecclesia-

rum nostrarum auferat, nosq; & posteros nostros immisâ errorum efficaciâ puniat, incurrere velle videremur.

Secun-
dus status
Criba-
tionis.

Secundus status religionis. & Ecclesia in hoc Ducatu commodè vocari potest status Cribrationis die zeit der

Ansechtung: dum Deus ter optimus Maximus Ecclesia, variis permissis sectis, & hæresibus; constantiam in fide sincerâ retinendâ, & propugnandâ præ sapientiâ suâ multifariam exercuit, & probavit ab Anno 1532. usq; ad Annum 1566, uti ex præcedentibus videtur: Caterum, ex tantâ hæresi & schismatum catervâ, quibus religio orthodoxa post sui Evangelicam restaurationem obscurabatur, ac sæpius in discrimen vocabatur, facies & indoles Ecclesie Militantis eiusq; visibilis, ceu e speculo lucidissimo animadvertitur; nunc pote in cuius gremio continentur boni & mali sinceri & hypocritæ, veri & falsi tum doctores; tum auditores juxta Christi Parabolam Matth. 13. & prædictionem Apostolicam 1. Corint. 11.

Cujus quidem rei duplex ex sacris datæ potest ratio: Una dominasixh, qua

tenus Deus Ecclesiam suam igne re-
 rationum, & variarum secularum cri-
 bratione immisissimè tentat, ac constantiam
 Confessorum veritatis probat, uti scri-
 ptum extat Deutr. c. 13. Zach. 13. v. 9.
 & 1. Cor. 11. Altera κολαστική, qua
 tenus Deus voluntate suâ judiciariâ,
 ob antecedentem hominum erga ver-
 bum suum ingratitude, hæreses &
 schismata seu panam promeritam Ec-
 clesia immittit, 2. Thessal. 2. & nisi
 subsequatur penitentia, ac piorum vota
 & suspiria pro Ecclesia salute interce-
 dant sapius, penitus præconio, ac exer-
 citio verbi sui privat. Vtraq; locum in
 Cribrationis statu Ecclesiarum nostra-
 rum habuit: Multorum namq; fidem
 & sinceritatem DEUS immisissis sceleris
 schismatibus, variis dein persecutioni-
 bus, pressuris, & exiliis cervicibus ac
 humeris eorum impositis, instar auri &
 argenti exploravit, Psalm 12. Confes-
 sionemq; sui nominis coram toto mundo
 in eis probatam esse voluit, Matth. 10.
 Luc: 9.

Multorum etiam ingratitude
 hoc afflictionum genere punitum & ulu-
 volu-

Psal. 106.

v. 23.

Esa. c. 65,

v. 8.

Amos

cap. 7.

v. 2. 3.

5. 6.

Tertius

status Re-

focillati-

onis.

voluit iustissimus Deus; qui vel tenebras errorum potiori loco, quam lucem vera fidei habebant; vel veritatis praconium fastidiebant, ab eo abhorrebant vel novas opiniones in rebus fidei appetebant; vel ordinem sacro-sanctum Theologicum pro indole suâ mundanâ erga Deum. Deiq. ministros ingrâtâ, si non aperte; per insidias tamen premebant, eumq. affligebant. Quo insuper, aut alio longè graviori Pena genere Deus ut iustissimus iudex Ecclesias universi Ducatus huius penitus eradicasset. & extirpasset, nisi vel deprecationibus assidue piorum pro salute afflictæ Ecclesiæ fuis expugnatus; aut acta ferio de peccatis admissis penitentia, placatus fuisset.

Tertius Ecclesiarum in hoc Ducatu status occurrit, qui vocitari poterit status Refocillationis die Zeit der Erquickung/in quo Ecclesiæ onere & pondere afflictionum, & persecutionem sublevata, vires, divinâ sic dirigente providentiâ. recollecterunt, ac respirarunt; proscriptis, ac exterminatis hincse, hæresibus & Schismatibus, at

Hære

Heresiarchis; restaurato vero cultu adivo
 no, in libellis nostris Symbolicis cōpre-
 hensos, restituitis simul ex exilio officiis
 suis quibus antehac excussi erant, Theo-
 ogis sinceris, ac Orthodoxis, Dn. Mor-
 ino: Dn. Veneto; Benedicto, &
 ohanne Morgenstern, Christopho-
 ro Langero &c. Passim; Ordine insu-
 per Ecclesiastico bene ac laudabiliter con-
 tituto, faciemq̃ pristinam referente,
 lectis ac praeiutis doctus Episco-
 pis, Sambienfi & Pomezanienfi.
 Incidit autem Status iste in Annum
 1566. & 1567.

Quartus Ecclesiarum Status in hoc
 Ducatu optimè vocari potest Status
 Consistentiae, ac vigoris: **Gäldene**
Zeit / oder die Zeit der Blühung.

In quo tum Religio Orthodoxa vigori
 suo restituta, ac nullis amplius manife-
 stis haesibus infestata ad auxilium, & fa-
 ligium pervenit; tum laudabiliter re-
 aurata floruit ab Anno 1567. usq̃ ad
 1609: Imprimis verò ab Anno 1567.
 usq̃ ad Annum 1576, aureum Ortho-
 doxa religionis seculum, flosq̃ Reipu-
 blicae

Quartus
 Status
 Consistē-
 tiae, ac
 Vigoris.

Restitutio
Dn. Mor-
lini &
Dn. Ve-
neti, A.
1567.

Obitus D.
Morlini,
A. 1571.

blica Ecclesiastica vocari merito pos-
sit. Siquidem non modo praconium sin-
ceri cultus divini publicum, omnes Ec-
clesias; omnes Ducatus Provincias; om-
nia templa ac Pulpita unice citra tur-
bationes; citra mixturas ullas peregrina-
rum opinionum personabat; verum
etiam ordo Ecclesiasticus in optima
formâ constitutus, confirmatusq; fuisse
deprehenditur; Praestitutus duobus E-
piscopis: in tractu quidem Sambien-
si Dn. Morlino ex Brunswigâ reduce
non sine difficultate inde dimisso: nec
citra ingentes sumtus impetrato: Anno
1567. expeditâ ad eum Magnifica no-
mine totius Ducatus legatione: in tra-
ctu vero Pomezanienfi, Dn. Venerabilis
in idem exilio suo officioq; in Pomerani-
ensi Pastoralis, Consensu Ordinum revoca-
to; nec soli pristinae dignitati restituto
verum etiam majori, & ampliori nem-
pe Episcopali aucto Anno 1567. ante
Dn. Morlini restitutionem. Porro
Dn. Morlinus in amplâ illa dignitate
constitutus, vixit Regiomonti usq; ad
Anno 1571. quo etiam satur dierum, &
vite, satis concessit: in ejus locum suc-
cessit

cessit Dn. Heshusius ex Academia Ie-
nensi per Legatos Prutenicos, nomine
potius Provincia evocatus Anno 1573:
quo etiam huc deveniens circa solem-
nia Connubiarum Illustrissimi Ducis
Alberti Friderici 13. Novembr. In-
auguralem habuit Orationem, de Con-
cordiâ, eamq. Ordinibus in conventu
Regiomontano congregatis inscri-
psit: Circa idem verò tempus Dn. VVi-
gandus exul. interveniente Heshusii
commendatione, ad Professionem Aca-
demicam Theologicam capeſſendam,
consensu, & suffragiis omnium Prussiae
ordinum ex Germania vocatus huc con-
cessit, Anno 1573. ac circa ferias Lu-
iae, auspiciis professionis suae exorsus
est, orationem habuit de Arcu Noe:
postea Theses Disputationis proposuit
de Ecclesiâ ad 16. Decembris; donec
indem post fata Dn. Veneti ad Episco-
patum Pomezanienſem eſſet promo-
tus Anno 1575: & haſtenus Eccle-
ſiae Prusiaca ſtatus aureus, tranquilluſ, ac
ſacriſiculus.

Heshusii
adventus
in Prussia,
A. 1573.

Wigandi
vocatio ad
Profesſio-
nem Theo-
logicam.

ut & ad
Episco-
patum Po-
mezani-
enſem.

Ceterum evenit prater omniam
Relatio de
etiam, ac opinionem, ut in edito ſuo libro
certamine
D. Hef-

inter Heshu-
hum
& Wi-
gandum
habito.

Occasio
certaminis

Antagoni-
ste Hes-
husii.

D. Heshufius contra Exegesi Crypte Calvinistarum VVittebergenfium phrafibus ejusmodi, five loquendi formulis ufus fuisse deprehenderetur, quibus non omnium votis, ac expectationi satisfacere poterat: Humanam videlicet Christi Naturam in abstracto esse omnipotentem, vivificam adorandam: quam quidem loquendi formulam Ecclesiastæ quidam Regiomontani hoc sensu interpretabantur quod Humana Christi Natura PERFECTE considerata sit omnipotens, vivifica, adoranda: in quorum numero erat, Benedictus Morgenstern Pastor Cneiphovianus; M. Iohanne VVeidmannus Pastor in Aulâ: M. Hieronymus Morlinus Pastor Lobnicensis; M. Conradus Schluffelburgius tunc temporis Diaconus Lobnicensis: quorum omnes, & singuli vehementer in Heshufium pro contentionibus invehebantur, eumque Publicanus seu Schismaticum damnabant. Gliscente schismate, & indies vires majores acquirente, exarat D. VVigandus literas sat plasidas, & amicas ad D.

Hes

Heshusium, rogans schisma hoc concitatum privatim componi, sopiri, ac sepeliri Anno 1676, 18. Novemb. Alias etiam, ordine, ac tempore priores ad M. Schluffelburgium ejusdem argumenti, ad Pacis & Concordia studium invitantes, 14. Aprilis Anno 1576. sed frustra omnibus tentatis mediis, certamen illud in irrestringibile erupit incendium; obtinente passim partium studio tum in statu Politico, tum Oeconomico, tum maxime Ecclesiastico; ut omnes conciones; omnia convivua, omnes taberna; in super omnia colloquia inter eruditos, & rudiores, unicam questionem de abstracto & concreto agerentur, & transigerentur, usque ad Annum 1577; circa cujus etiam auspiciis in schismatis remedium indicta fuit Synodus Regiomontana ad 16. Ianuarij, Constans in totum ex viginti Personis Ecclesiasticis, & Politicis: ac ordini quidem Ecclesiastico prestitutus erat D. VVigandus, idemque Praeses synodi, & Iudex controversiarum illius decidenda delectus à Magistratu, & Auchenis Heshusii; quem quidem Processum

Synodus
Regio-
montana
A. 1577.

cessum ex compositio institutum fuisse
adeoq; minus legitimum multi taxa-
runt, VVigandum ceu alteram partem
controversam, & cum Antagonistis
Heshusij clam conspirantem arguentes
adeo, ut in propria causâ iudex minimè
esse de iure potuisset, debuissetvè: ut
mox indicabitur.

Ex Politicis primores synodo in-
tererant D. Schachius Cancellarius
qui etiam negotium nomine Illustrissi-
mi Ducis Alberti Friderici, Synodo
diagnoscendum proponebat; Erhardus
Runheim Aulæ Præfectus, Dietericus
Wundtfort Magister Scabinorum
Cneiphovianorum. Vbi intra paucas
horas de controversiâ ventilatâ, senten-
tiâ fertur contra Heshusium, eiden-
dogmatis sui Palinodiam injungens no-
mine Synodi: Perceptâ hacce senten-
tiâ Heshusius, Appendicem, & de-
clarationem aliquot locorum in Ac-
sertione Exegeſi Calvinisticâ oppo-
ſitâ conſcripſit Anno 1577. 21. Febru-
arij; qua ſatufacere Antagoniſtis ſu-
valebatur; ſed fruſtrâ: cum illis & prol-
ixitatibus, & tergiverſationis accuſa-
ribus

fulgibus : unde factum, ut Heshufius pro-
 triberetur, solumq. vertere cogeretur
 Ann. 1577. circa astatem; frustrare
 notionem dissuademibus, litigij vero
 nodo mitiori compositionem argenti
 bus litteris suis (pro Heshufi) apud
 Austr. intercedentibus) quibusdam
 Dynastis Regni Polonia, ejusq. Sena-
 turibus, Vilnæ exaratus Ann. 1577.
 Maij : videlicet. Nicolao Patz,
 Episcopo Kyoviensi; Nicolao Radivil,
 Latino VVilnenfi; Georgio Ostik,
 Latino Miecislaviensi; Nicolao Ta-
 patz, Castellano Samogatiensi.
 nec defuerunt inter Principes Theo-
 logos externos qui testimonium Heshu-
 ius innocentia perhiberent; eumq. ab
 omni suspitione vel hæreseos; vel Schis-
 matis liberatum irent : Quam in sen-
 tentiam extant literæ D. Chemnicii
 quibus etiam D. Timotheus Kirch-
 nerus subscripsit Helmstadij) Anno
 77.30. Aprilis, Heshufi sententiam
 sinceram, & Orthodoxam, quæ res
 suas, seu substantiam, caputq. rei pro-
 nunciantes : collatione factâ ipsius Ap-
 pendicis cum prioribus scriptis : ra-

Exilium
 Heshufi
 ex Prussia
 A. 1577.

Interces-
 sio Dyna-
 stiarum Re-
 gni Polo-
 niæ irrita
 pro Hes-
 busio.

Heshufi
 innocen-
 tia.

Judice
 Dn. Che-
 mnicio, &
 Dn. Tis-
 moth.
 Kirchnero

Processus
Synodi
taxatur,
lapsus D.
Wigandi
in libello
de com-
munica-
tione
Idioma-
tum.
Ut & ju-
dice Dn.
Andræ
Pouchenio.

xantes simul processum Synodi parti-
buz deditum, &c. reprehendentes in-
super loquendi modum, in scriptis V Vi-
gandi obvium: Deum esse passum
pro nobis verbaliter, seu communi-
catione verbali, quo nomine monen-
dum esse de lapsu corrigendo V Vigan-
dum. Simile iudicium expedivit de
hoc negotio & certamine Dn. M. An-
dreas Pouchenius superattendens
quosdam Lubecensis, ad Dietericum
Mundfart Scabinorum Præfectum
Cneiphovianum pronuncians. 1. cer-
tamen hoc non esse reale, sed verbale.
2. Heshusium in exilium iniquè esse
abactum: 3. Borussos supinè negli-
gentes fuisse, quod nil seriò ad sapien-
dum certamen egressent: 4. quosdam
insuper eò malitiæ abreptos esse, quoa-
cenfuras Dn. Chemnicii, & Kirch-
neri maligno exceperint animo, ac ne-
fario, seu carnificinas operas, tractarint
ausu, scelestâq; manu. Extas ejusdem
uberius prioris sententia declaratio, ad
eundem Mundfart.

Inter Regiomontanos Ecclesiasticos
Heshusi partibus patrociniatus fuisse
depre.

deprehenditur M. Laurentius Cursor
Diaconus Cneiphovianus, hocq. no-
mine accusatus ac citatus, compareret co-
ram Consistorio Sambienfi, factiq.
huius rationes scripto exhibet Ann. 1577.

M. Lauen-
rentius
Cursor
parastat-
es Heshu-
sui.

7. Octobris nec non colloquium cum
Antagonistis Heshusii init: sequenti
die insuper 18. Octobr in Consessu Con-
sistorii pro defensione dogmatis Heshu-
i decertat, rationesq. in hanc senten-
tiam allatas propugnat; nullis verò re-
persionibus locum relinquere volens,
ecce à proposito desciscens exilii totalis
discrimen unà cum Collegâ suo, subire
factus fuisset decernente VVigando;
ubi S. P. Q. Cneiphovianus acerbio-
re scripto VVigandi attentatum re-
pessus: qui etiam Benedicto Mor-
gensternio Pastori suo infensiores fa-
cti, eum officio suo abire, & ad Palato-
politanos transire passi sunt: idem ac-
cidit Schluffelburgio, qui post inter-
dictum Principis adhuc in Heshusum
vehendo, exilio multatus, Borussiae
torris factus est. An. 1579. Mense
Augusto; ac primum Rosochium,
postea Antwerpiam devenit A. 1581.

Benedicti
Morgen-
stern di-
missio à
Cneiphov-
ianis.
Exilium
Schluffel-
burgii.

Abrogatio Epi-
scoporum
in Sam-
biâ usq;
ad præ-
sens tem-
pus: ut
& in Po-
mezaniâ
exitiosa.

Quintus
status est
Miseric.
& inclina-
tionis ad
ruinam.

Patefcit jam ex modò enumeratus,
predicto tempore turbatas quidem Ec-
clesias: nequaquam tamen jacluram ali-
quam religionis ab hæreticis perpeffas
fuisse; sed porro in vigore, & flore
religionis continuo successu perstitisse.
Quantumvis & hoc nequaquam dissi-
mulandum, sed cum dolore exaggeran-
dum, post Heshufii discessum nullum
amplius in Sambiâ surrogatum, præ-
stitutumq; fuisse Episcopum usq; ad hoc
tempus; neq; post fata VVigandi in
Pomezania ab Ann. 1587. adeo ut nul-
la visitatio Ecclesiastica; nulla Syno-
dus ab illis temporibus instituta fuisse
reperiatur; sanè non sine ingenti Eccle-
sia, ac religionis jaclurâ; uti experien-
tia idipsum stultorum Magistra, satis
evidenter attestatur: quâ de re in di-
sp. 16. de Minister. Ecclesiastico mo-
nitum, & inferius monebitur.

Quintus Status Ecclesiarum in hoc
Ducatu, ut & religionis indigitari po-
terit Inclinationis ad ruinam die
zeit der Neigung zum untergang.
Nulq; equè occasus subjacet, quam vera
Religio, uti scriptum extat in Fascicu-
lo

lo Temporum ; adeò ut vix ultra
 quinquaginta annos, integra, facta,
 uq. undequag. recta, ac in corrupta
 ullibi fuisse deprehendi posui sincera re-
 ligio, uti loquitur alicubi Spangen-
 bergius : nec mirum, cum in Ecclesiâ
 nilitante, vel totalem Privationem ;
 vel Inclinationem ejusdem ad rui-
 nam antecedentibus, usq. enormibus de-
 cibus, vel peccatis pœna loco divinitus
 ibi immissa attrahant homines multi-
 ariam pravaricantes. Inclinationis
 ad ruinam Ecclesiæ, Religionisq. Ortho-
 doxæ privationem in hoc Ducatu evi-
 dens indicium est.

Octo india-
 cia incli-
 nationis
 ad ruinâ
 Orthodo-
 xæ reli-
 gionis in
 Prusîâ.

Primum, Magistratus Supremi
 alienæ religionis professio, Papistica,
 & Calvinistica : Quemadmodum n.
 Magistratu Orthodoxæ religioni ad-
 dicto, ejusdem Conservatio, & prore-
 ctio jure speratur. Est namq. Magi-
 stratus Orthodoxus custos utriusq. ta-
 bulæ : adeoq. opus veræ, ac sinceræ reli-
 gionis, quantum in se est, promoveri,
 custodire, ac protegere nullus intermit-
 tit. Ita ex adverso à Magistratu alienæ
 religioni addicto non tam custodia, ac

Primum,
 indicium
 Magistra-
 tus alienæ
 religioni
 addictus.

Requisi-
ta conser-
vanda or-
thodoxa
religio-
nis.

1.

promotio; quàm abrogatio & ruina
sincera religionis erit expectanda. Id
quod ex positione requisitorum conser-
vanda vera pietatis, & fidei, & vice
versa ex denegatione eorundem ad ocu-
lum cuius patet.

Si namq; vera religio manere de-
bet sarta tecta: primò non solum ipse
met Magistratus tenetur eandem am-
plecti; sed etiam eidem prabere debet ho-
spitiū exemplo Iosue Num. 27. vers. 18
19. Ios. 3. v. 5. 6. 7. David 2. Samue
6. v. 20. 21. Psalm. 2. v. 10. 11. Psalm
24. v. 6. 7. Salom. 1. Reg. 8. v. 22. 23
24. Iosaphat 2. Par. cap. 17. v. 3. 4.
Iam verò Magistratus aliena fidei ad-
dictus nil horum prastat. E.

2.

Deinde tenetur abrogare falsa
religionem, ac ritus honestati adve-
santes: exemplo Ase 1. Reg. 15. v. 1
13. Ezech. cap. 18. v. 4. 5. At verò Ma-
gistratus aliena religioni addictus, n-
tiam banc; quàm Orthodoxam abroga-
sedulò annitetur; id quod etiam, qua-
tum sibi integrum est, satagit, teste e-
perientiâ.

3.

Tertiò ad Conservandam Or-
dox

doxam religionem, cura Magistratus incumbit, quo verbum Dei pure, & inemerate predicetur, tradatur, ac propagetur; sacramenta quoque divinitus instituta, rite administrentur, exemplo Iosaphati 2. Paral. 17. v. 7. 8. Josiæ 2. Reg. 23. v. 21. Ezechie 2. Par. 30. vers. Verum enim verò Magistratus diversæ religionis cura in Contrarium incumbit: Papistici quidem loco solius verbi Dei humanas traditiones, & mandata hominum introducendo, Calvinistici verò rationis humana placita, ipsi Dei verbo preferendo: ubi nec ab utraque parte Sacramentis sua relinquitur integritas.

Quartò Conservatio vera religionis presupponit Magistratum esse Ecclesiam Orthodoxam Nutricium, Esaie 49. v. 23. exemplo Davidis 1. Par. 29. vers. 2. Ezechie, 2. Par. 21. v. 4. 5. Non potest autem esse Nutricius Ecclesia Orthodoxa, qui est membrum Publicum, quodque primum vel Papisticæ, vel Calvinianæ.

Quintò ad conservationem Orthodoxæ religionis requiritur Conserva

tio Ordinis Publici Ecclesiastici: Hinc Magistratus in veteri Ecclesia pius, propagande vere religionis studio, certos ordines non solum in statu Ecclesiastico restauravit; sed etiam promovit, & propagavit, uti testatur exemplum Salomonis, 1. Reg. 3. v. 62, 63, 64. Ezechie 2. Par. 30, v. 12. cap. 31. vers. 2. Ast à Magistratu alienæ fidei dedito ordinis Ecclesiastici non tam conservatio, quam impugnatio speratur & obtinuit, uti cuius notum.

6. Sexto Magistratus religionem Orthodoxam conservaturus tenetur sustentare Ministerium, eidemq. favere, & benè velle; dictus ejusdem insuper morem gerere: exemplo Josue Num: Cap. 27, v. 20. 21, 22. David 2. Samuel. 24. v. 18. Ezechie Elaiæ cap. 39 v. 2. Ast aliena Magistratus fidei addictus contrà facit, Ecclesia ministros persequendo ob veritatis confessionem. Vti autem felicitatis pars non exigua est, gaudere Magistratu sincera religioni addicto: ita contra arguit Misericordiam status Ecclesiastici, & Politici habere Magistratum à fide Orthodoxa alienum;

num;

um; immo arguit iustissimam ultio-
nem divinam ob antecedentia peccata
hominibus immissam, uti scriptum extat.
Levit. 26. v. 17. I. Reg. II. v. 33. cap.
2. v. 24. Iob. 34. v. 29. Psalm. 106.
v. 41. 42. Proverb. 29, v. 2. Ose 13.
v. II.

Secundum *miseri status Ecclesia-*
tici, vel religionis ad ruinam inclina-
tionis iudicium est. Ordinis Ecclesia-
tici totalis abrogatio: Est namq.
ordo Ecclesiasticus medium quoddam u-
tile necessarium; ita omnibus modis utile
faciens ad conservandam, & propagan-
dam religionem orthodoxam: uti suo
loco idipsum sufficienter demonstravi-
mus Disputat. 16: proinde abrogato
ordine eiusmodi, religionem non posse
implius fartam rectam, in quantum
eiusdem negotium eiusdem externis pra-
estitum, & administrandis pensitare licuerit,
consistere, infallibiliter sequitur. Siqui-
dem sublato laudabili ordine divinitus
ante hac indulto, & dudum hisce in oris
requentato, collapsa simul cernitur o-
mnis 1. visitatio Ecclesiastica adeoq. 2.
examen vel partes discretoria inter ve-

Secundum
iudicium
est Ordi-
nis Eccle-
siastici
totalis
abrogatio.

p. 387

ram & falsam religionē: Hinc fit, quod
religiones peregrina passim irreptent
apud incolas huius Ducatus, nemine ra-
tionem reddere opus habente, quid cre-
dat, & qui vivat. 3. Iurisdicatio Eccle-
siastica pristina: dum in contumacia
non amplius licet animadvertere, ade-
oq. studia partium in negotio religionis
inhibere. Rebus vero hunc in modum
comparatis, religionem Orthodoxam pe-
riclitari, statumq. Ecclesie ad ruinam
inclinare, necessum est. Vide hanc sen-
tentiam facientia plura Disputat
16. in Commentar: Corpor: Pruteni-
nic: Canon. 3. & 4.

Tertium
indictum
est intro-
ductio hæ-
resium
obsoleta-
rum.
Primò
Papistica
Anno
1612. &
sequen-
tibus.

Tertium indictum Miseric. & stu-
tus religionis ad ruinam inclinantis a-
ste introductio hæresium, antehac ex-
terminatarum, funditus exstirpaturat
ex hoc Ducatu.

Primo hæreseos Papisticæ vel Ro-
mano-Catholicæ; cuius Prodromi an-
cesserunt Anno 1605: introductio an-
tem facta Anno 1612, & sequentibus
extructio pro eiusdem exercitio, magni
impendii, templo Papistico satis ampli
in Præurbio Lobnicensi: deputatis

anul pro sustentatione sacrificulorum cer-
re reditibus.

Deinde religio Papistica nostra e-
Orthodoxa de facto antefertur; cen-
Primaria Secunda; non ut Confir-
mata & approbata unquam; sed so-
modo ut permixta & tolerata
enes Papisticam; sic interpretanti-
us, sed perperam, Pontificiis Privi-
legi Lublinensis verba.

Tertiò liberum religionis Papi-
lica Exercitium cuius per omnia con-
editur ubivis locorum; modo id iura
Patronatus importent erigendi sacella,
ratoria &c.

Quartò loca Idololatrica antehac
abrogata & obsoleta: nunc pro dolor!
restaurantur, & redintegrantur passim:
sic Tiliæ illius ante centum fere annos
sacellum, ab Illustrissimo Duce Alberto
dirutum, ac solo aequatum; à Pontificiis
Patronis jam instauratum; officina I-
dololatria abominanda evasit, peregrina-
nis è longinquo ac è propinquo eò super-
stitionis causâ confluentibus impune
quidem; quibus olim præmii loco pati-
bulum erat designatum.

zur H.
Linden.

p. 30.

Quin-

Quintò qui antehac Pontificiæ religioni addictus erat prorsus interceptus, ac interclusus; nunc ex equo cum Augustanam Confessionem profitentibus ad omnes dignitates capefcendas, patofactus est aditus. Hinc plures ab Orthodoxâ religione, ac fide deficiunt; ac ad Papisticam tranfeunt, eamq. liberè profiuntur non sine grandi infirmiorum scandalo: juxta prædictionem Spiritus sancti I. Tim. 4. v. 1. Spiritus autem discretè loquitur, quod in postremis tēporibus deficient quidā à fide attendentes spiritib. im postoribus, ac Doctrinis Dæmoniorum, vers. 2. per simulationē falſiloquorum, cauterio notatam habentium conscientiam. v. 3. prohibentium contrahere matrimonium, jubentium abstinere à cibis, quos Deus creavit ad ſumendum cum gratiarum actione, fidelibus, & iis qui cognoverunt veritatem.

Sextò corpus noſtrum Prutenicum ob Articulorum Schmalcaldicorum impugnationem, directè impugnatur.

Septimò Partes Elenctica Theo-

gus eripiuntur, inq̃ taxatio Anti-
christi inhibetur, cum tamen sacrificii
capales cum sparsis charis, tum pro
mitionibus suis rarissime B. Lutheri
manibus in ipso Patria nostra gremio
perant; quin turpissime apud Plebem
um tradunt, peius quam Antichri-
um decolorent, ceu hareticumq̃ dam-
nent; nec non nostrates Theologos ex-
igent, non amplius pensi habentes il-
la tritum: Quod tibi fieri non visi-
teri ne feceris. Esi jam simpliciter
in thesi fuerit subsistendum Theologis,
partesq̃ Elenctica intermittenda; ubi
naso consistet exercitiū amplius nostra
berū religionis? Siccine ergò sola reli-
gio Papistica erit amplius libera? Neg.
hoc attentatum solos concernit Theolo-
gis; verum etiam universam Ecclesiam
rit: quæ in Confessionum suarum
formulis Papam Romanum Anti-
christum vocitare unanimi ore ac sono
non dubitavit; nec etiamnum dubitat
g. in melodemate de extremo lu-
cio, quod incipit: Es wird schier
der

der letzte Tag herkommen / Ecclesia
sic haecenus cecinit, v. 3.

Der verdampfte Sohn hat lang
(gefessen

In dem Tempel Gottes hoch
(vermessen

Sich gerümt / vnd sein Ge.
(both

Gleich als wer er Gott.

v. 5.

Weil vns nun der Antichristisch
(Orden

Durch Gottes Wort offenbahr
(ist worden

So laß vns fliehen mit fleiß
Seine Lehr vnd Weiß.

Sic in illo Erasmi Alberi: Vers
rahten ist der Antichrist &c. Nec
aliud sibi vult Cantio:

Erhalt vns HErr bey deinem
(Wort/

Vnd stehr des Papsts / vnd
(Türcken Mord/

Die

Die Jesum Christum deinen
(Sohn)
Stürzen wollen von seinem
(Thron).

scinè ergo obturare incipient Pontifici
ra universe Ecclesia nostra inhibito
us suis? quo sanè Pacto ad majorem
cclesia nostra redigentur servitutem
miseriam, quam quâ vel in Polonia
provinciis; aut aliis vicinis urbibus re
gionem liberrimè profitentes, infe
antur, premuntur, onerantur vè, v. g.
horunij, & Dantisci, &c. hancq
in solâ thesi veritatem profitendo
ntra Papatum subsistunt, verum etiam
antithesin eo quo par & æquum est,
riatis Zelo urgent Scapham, Scapham;
pam Romanum Anti-christum in
getando; id quod testantur eorum
Confessiones, Conciones, scripta
dem varia, & Tractatus de Anti
risto Romano concinnati, ac in lu
publicam emissi; & nuper in Lin
Polonicam transfusus de hoc ar
mento tractatus à Dn. Egidio Hun
Profess: olim VVittebergensi com
scriptus,

Traſſatus
de Anti-
chriſto
Thorunii
editus.

Deinde
Calvini
anæ.

ſcriptus, Thorunij lucem publicam a-
ſpexit: qui in hoc Ducatu vix venali-
proſtare permetteretur. O miſeriam
Pruſſorum! ô ſervitutem Sclavoni-
câ abjectiorem! Qui igitur jam ex
hiſce præmiſſis Eccleſiarum unâ cum re-
ligione ad ruinam inclinationem in ho-
Ducatu non cernit, eum Tiraſiâ cæcio-
rem eſſe, certum eſt.

Subſequitur porrò introductio hæ-
reſeos Calvinistica, utut omni jure pro-
ſcripta, & relegata, inſtituto eiſdem
publico exercitio, tum Concionando
tum panem frangendo, id quod factum
Anno 1616. A. 1617. A. 1620, A. 1621
Indies verò huc negotiationis cauſâ de-
venientibus, ac commorantibus Calvi-
nianis, multi civium corrumpuntur
ac ſeducuntur; aut ad minimum in fia-
ſuâ perturbantur: plurimi inſuper fa-
ſcinantur ſparſis Calvinisticis libellis
quibus quidem ab Incolis noſtratibus a-
ripiendis, ac intelligendis gnaviter op-
ram ſuam condicere ſolent Batavici
Calviniani negotiatores contra anti-
qua Pacta & Privilegia colonias in

hero penes arcem suburbio erigentes,
domatimq; urbes perreptantes.

Hiscæ admixti plerumq; deprehen-
duntur vel Anabaptistæ; vel Ariani, Insuper
qui quidem non nisi clanculum religio- Anabaptia
nem suam exercent: impune tamen ac stice &
liberè familias alunt; domiciliaq; con- Ariane.
ducunt: sicq; jure negotiationis, &
commercij cum reliquis civibus gaudent
etiam idem contra antiqua jura, & Privi-
legia: à principio namq; non fuerat sic!
Quid enim nos istam religionum mix-
turam non sine gemitu in dies, multoq;
facilius non sine simpliciorum seductione
A. 16. tueri cogamur: idq; sine vicissitudi-
nis à deo ac spe emendationis; inclinationem
Calvinianæ & religionis ad ruinam
ducuntur colligere necessum habemus, certò
in ista ex DEi justissimo judicio geri,
super modiq; cladem à Deo seu vindice
precedentium, ac presentium peccato-
rum nobis immitti, uti jam monebitur.

Quartum iudicium inclinationis
ad ruinam est Orthodoxæ, ac sinceræ
religionis contemptus: Plures coloni
in hoc Ducatu sinceram religionem flac-
ciscunt; nec unquam pro eiusdem
indul-

Quartum
iudicium
Ortho-
doxæ re-
ligionis
contemptu.

indultu Deo gratias agunt, existiman-
tes rem non adeò esse magni momenti
sicq; comparatam, ut eà commodè care-
re possint. Postposita ergo sincera reli-
gionis curâ, unice rebus mundanis ac-
quirendis inhiant, hæc q; unice at-
tendunt.

Ejusmodi ingratis lata est à Spir-
ritu S. sententia 2. Par: 15. v.
Transibunt dies multi in Isra-
el absq; DEO vero; absq; Sacerdotibus
absq; Doctore absq; lege: & Amos
cap. 3. v. 11. Ecce dies venient; dicit
Dominus Deus, & immittam fa-
mem in hanc terram, non famem panis
sed panis neq; sitim aquarum;
audienti verba Iehovæ, v. 22: &
vagabuntur à mari ad mare; ab Aquilone
ad Orientem usque discurrent
ad pervestigandum verbum Iehovæ
non tamen invenient, v. 13. Dic-
tâ continenter deficient animo vir-
gines pulcræ, & juvenes illâ
Confer Esaia 5. v. 25. Ose: 9. v.
Hag: 1. v. 5. 6. 9. 10. Cap. 2. v.
Zachar: 11. v. 9.

Plures etiam Orthodoxam religio-

nem fastidiunt, appetitūq; peregrinā & fasti-
 dium.
 dū eorum pruriunt: Proinde para-
 illis est sententia divina. 2. Theß. 2.
 10: pro eo, quod dilectionem veri-
 tatis non receperunt in hoc, ut sal-
 uari fierent: Propterea misit illis
 deus efficaciam erroris; ut credant
 mendacio, v. 12. ut iudicentur o-
 mnes, qui non crediderunt verita-
 ti; sed approbaverunt iniquitatem.
 Timoth. 4. v. 3: Nam erit tem-
 pus, quum sanam doctrinam non
 sustinebunt; sed juxta concupiscenti-
 as suas coacervabunt sibi Doctores;
 quib. pruriunt aures, & à veritate
 auident aures avertent, ad fabulas
 vero convertentur. Confer Ose.
 Cap. 6. v. 11, 12, 13, 14: & Cap. 7. v.
 1. v. ipsis, quia vagantur à mei va-
 luto eis; quoniam deficiunt rebel-
 lantes in me. Cap. 8. v. 12. Quæ præ-
 scribo eis documenta legis meæ,
 nunquam res externa reputantur.
 & ecce dies animadversionis! ecce
 dies retributionis! vigiles Ephraim
 expeperunt quondam ad Deum me-
 um: nunc autem succedunt Prophe-

tz parantes tendiculas in omnib
viis, exercendo Idololatriam in do
mo Dei sui; in profundissimam cor
ruptionē coniiciunt: uti quondam
in Gibeā factum: idcirco recordab
tureorum, peccataq; eorum visit
bit. vid. Proverb: cap. I. v. 27. 2
29. 30. 33: Cap. 19. v. 18: Esaia ca
24. v. 5. 6. 7. 11. 12. 13. 16: Cap. 23. v.
10. 11. 12. 13. 22.

Quintū
indicium
contem
tus Theo
logorum
verbiq; Mi
nistrorū.

Quintum Indicium est contem
tus Theologorum, verbiq; Mi
nistrorum: uti namq; is ordo ex divi
no mandato alibi in summo haberi so
let: ita hocce in Ducatu est om
nino contemptissimus, ac despectis
simus.

Primò namq; ordo Theologoru
vix amplius pro ordine ac certo sta
tu honorifico, ac divino, hocce in Duc
atu reputatur: Hinc paucissimi reperiunt
in Vrbe, & extra eam praesertim
pauciores qui filios suos Theologos
studio addicent, aut consecrent: inge
dum dedecori sibi suūq; fore existimant
si aliquando filii ipsorum officio Ecc
lesiastico fungerentur.

Dei

Deinde *Ministri Ecclesiae* more a-
 dirum facinororum coram Magi-
 stratu cuiusvis loci comparere adigun-
 tur; praecepto vel quoad primam In-
 stantiam foro competenti Ecclesiastico.
 Tertio pessimè à Politicis excipiuntur,
 maledictis exagitantur; carcere; flagris;
 saia cruciatus; alapis tractantur.

Sed quid ad hac Dominus? Non
 inquit ad Samuelem, sed me con-
 tulerunt, 1. Samuel: Cap. 8. v. 7.
 Luc: 10. v. 16. Qui vos spernit,
 Zach: 2: Qui vos tangit; tan-
 gi me sicut pupillam oculi mei. Quem qui-
 sivit, contemtum, divinum comitatur
 vestigio injuria in Deum redūdans;
 iram excipit indignatio: indi-
 gnationem justissima Pœna: adeo ut
 Provincia ultionem severissimam
 mittat Deus seu vindex justissimus,
 eandem cecitate percutiendo; consulta.
 omnes perplexas emissio spiritu vertigi-
 reddendo, ut videntes non videant;
 intelligentes quod rectum sit, non in-
 telligant. Prout habet comminatio Na-
 m cap. 1. vers. 21. 6. 7. 8: Esaia
 P. 29. v. 9. 10. 11. 12.

Sextum
indiciū
est pressu-
ra Theo-
logorum,
ac Eccle-
siae Minis-
trorum,
quadrifor-
mis. 1.

Sextum indiciū inclinationis
ad ruinam religionis Orthodoxae, est
pressura Theologorum Orthodoxorum
ac Ecclesiae Ministrorum in hoc Du-
tatu: quae quidem multifariam eis ob-
tingit:

Primò subtractione honestae su-
stentationis: omnibus namq; in infir-
mitate annona caritatem excrecenti-
bus; Theologi antiquitus deputatus sal-
ris contenti esse coguntur; paucis exci-
ptis, quibus stipendia aucta deprehen-
duntur.

2.

Secundò subtractione adhuc an-
tiqui salarii, de quā plurimi congu-
rantur: Hoc v. pacto non tam in eo-
rum quam in Deum redundat contamina-
tionem; quem Deus certo certius non sinit in-
firmum; sed calamitatibus omnis gene-
ris compensari, uti experientia testatur.

3.

Tertio denegatione honesti do-
micilii; pleriq; Theologorum in
struduntur in domicilia haris porcorum
similia: pleriq; inhabitare cogunt
domos ruinosas non sine continuo per-
iculi metu; pleriq; non habent, ubi co-
to pedem figant, adeoq; incertis sedi-

eri

errare coguntur; plerique certis sedibus,
 sedibus Sacris destinatis excutiuntur, inq
 incertum migrare adiguntur, contra
 primitivam, eamque laudabilem Praxin,
 propeque exemplo, ausim dicere, usque ad
 nec tempora extremè mala, prorsus in-
 edito, quibus jam pro Patrie bono Pu-
 blico vigilantes, & laborantes Theolo-
 pra Vicariis praeceptoribus, & ludi-
 moderatores deteriores evadere inci-
 unt conditionis: Quoties ades va-
 na redduntur; sanè prerogativà eas
 cupandi non admittuntur Theologi
 audere, sed homines Calviniani, vel
 ii à nostrâ religione alieni: & que
 atia illis denegatur, quæ potius ex
 ntentiâ ipsius filii DEI debitum est
 mercedis instar operarium, idque citra
 rgiversationem Theologus præben-
 um à Magistratu, sub interminatione
 rna temporalis & aeterna Luc. 9. v.
 cap. 10. v. 10. 11. his ultro offertur:
 g. hoc pacto tripliciter peccatur 1. Triplex
 ssa & mandata Domini nostri susq. peccatum
 eg. habendo ac contemnendo; ex priva-
 amque Contrarium præcepit dignos-
 mercede operarios pronunciando; 2. Theologo-
 rum,

contra regulam Apostoli prævarican-
do: quâ venè quidem cupere & velle
omnibus hominibus nos vult: sed do-
mesticorum tamen fidei potiores esse
rationem habendam injungit, Gal. 6.
inprimis eorum, qui auplici honore
digni ex divinâ dispositione judicantur
h. e. qui in doctrinâ, & sermone labo-
rant, exg. bono Publico Ecclesiis in ser-
viunt I. Timoth. 5. 3. Partes Pietatis
transgrediendo; quatenus ejusmodi
attentatum i. Pugnat cum gloriâ Dei
& Publico spiritali bono: Hoc namq.
pacto utrumq. impeditur, dum Theolo-
gis cum circumvagationibus, & cura
extraneis conflictandum est necessario
Postponenda verò propria vocationis
munia; qua quantumvis sæpius expe-
dienda quis attentet; inquietudine
tamen perpetuâ à proposito jactatur;
inq. parvis adversas distrahitur; ut
tandem sæpius ingemiscere cum Prophe-
tâ cogatur: Non amplius loquar ac
vos in nomine Domini; sed dete-
linquam populum meum, Jerem.
c. 9. v. 2. c. 20. v. 9. 2. Quatenus
cum maledictione, & blasphemiâ nomi-

nīs divini conjunctum est ejusmodi pres-
 sura genus, praesertim apud infideles:
 qui ex actionibus ejusmodi externis, &
 conditione, vel sorte Theologorum, &
 Ministrorum verbi Dei asperā; cul-
 tum sincerum contemnunt, & odio in
 Orthodoxam religionem inflamman-
 tur eiq; nuncium remittunt; exemplo
 Aygolandī Regis Africani, qui ani-
 mo Christianam religionem amplecten-
 di, Carolum M. accedens; in ipsiusq;
 aulā tredecim pauperes mendicorum
 habitu, humi accubantes, & vescentes
 sine linteo conspicatus; sciscitatus est à
 Carolo, quinam illi essent? Servi Dei
 sunt, inquit Carolus: Tum Aygo-
 landus; enim vero Dei tui, inquit;
 servos, squalore, & sordibus obfitos,
 tuos nitentes, & splendide vestitos cer-
 no! Cupido me inceserat, ut baptismo
 initiatus Dei tui servitio memet ipsum
 traderem; sed mihi longè alia nunc
 mens est: quando DEI SERVOS
 TAM MALE EXCIPI video. Ita
 Aygolandus, abjecto servorum DEI
 statu offensus, à Christiana fidei profes-
 sione abhorruit. Ad eundem modum

quispiam aliena religioni hodie additus; ea verò abjectâ. nostram, eamq. Orthodoxam amplecti in votis habens: aut asperâ servorum Dei sorte offensus, facilis à nostræ fidei professione abhorrescit, ac absterritus cum Argolando ingeminat: Cupido me inceserat ut salitate abnegata cultui vestra religionis memet traderem; sed mihi longè alia nunc mens: quando Dei Servos tam malè excipi video. 3. Quatenus deturpat Ordinem divinum Ministerij: Nam qui duplici honore digni aestimari debent ex Dei jussu: hi jam vel privati honesto habitaculo, vel ex certo in incertum deturbati, viliores evadunt quibusvis paganis præcentoribus, Ludimagistris ac Diaconis: in eminentiori enim gradu alioquin constituti, exq. communi Ecclesiæ bono vigilantes, & laborantes, hoc beneficio iniquè privantur, quo illi vel infimi gaudent: Vnde vicissim redundat contemptus in Deum; jactura in bonum Publicum: idq. partim ex Parte aliorum, dum ob Theologorum contemptum, religio quoq. Orthodoxa in vilipendium devenit.

mul-

multiq; à proposito deterrentur, quò
minus studia Sacra tractent; vel soli-
diores in iis progressus faciant. Si namq;
non aliud Præmium se reportaturos in-
de, tempestivè aliorum exemplo pravi-
dent: odio potius, quàm desiderio erga
sacras litteras ob asperam Theologorum
sortem ducuntur, animumq; ad aliud
vite genus applicant: id quod etiam
vulgò fieri experimur: Vnde verò de-
fectus supplendus loco decedentium, &
decessurorum? Brevis mali huius imma-
nitatem animadvertent Ecclesia, quod
hactenus nec persentiscebant, aut cerè
susq; deg; habebant vel flocci faciebant:
partim etiam ex parte ipsorum met
Theologorum, qui ob contemptum, &
probrum ejusmodi, sapius à laudabili
proposito meditandi, vel scribendi in
gratiam Orthodoxæ religionis, avocan-
tur; in eo perturbantur; bonas horas,
ac potiore temporis partem curis ex-
traneis impendendo, studiæ vocationis
intermittendo, si non penitus post ter-
gum abjiciendo. Vnde fit, quod exor-
sam vel tractatum vel disputationum
telam rarissimè pertexere possint; sed
ab-

Propheta
contentus
in Patria.

abrumperè sepiſſimè neceſſum volentes,
volentes habeant, nilq; adò elaborati
is auctoribus prodire in lucem Publi-
cam ſperari queat, planè juxta illud B.
Hieronymi in Epistol. ad Heliodo-
rum, ſic ſcribentis inter alia: Nemo
Propheta in Patria honorem habet:
at ubi honor non eſt, ibi contentus
eſt: ubi contentus, ibi frequens in-
juria: ubi injuria, ibi & indigna-
tio: ubi indignatio, ibi quies nul-
la: ubi quies non eſt, ibi mens ſæ-
pius à Propoſito deducitur: ubi au-
tem per inquietudinem aliquid au-
fertur ex ſtudio; minus ſit ab eo,
quod tollitur: at ubi minus eſt, per-
fectum non poteſt dici.

Quartò variarum Perſecutio-
num Theologiſ illatione, ac intenta-
tione à Politicis, tùm apertè, tùm
occultè. Apertè quidem, quoties ob ve-
ritatis Confeſſionem, parieſq; imprimis
Elenchticas tum à Pontificiis, tum à
Calvinianis criminis rei aguntur; ad
judicia Politica trahuntur; variis mo-
dis macerantur: quoties etiam à ſuis
auditoribus, aut aliis filiis ſeculi hujus
tra-

traducuntur, turpiterq; exagitantur. Clam verò, ac per cuniculos, seu indirectum, quoties vel negligantur; vel contemnuntur; vel necessariis privantur; vel in proposito laudabili impediuntur, supprimuntur, ac inhibentur: vel quocumq; tandem modo deturpantur, ac macerantur.

Quod verò hæc, & id genus alia ruinam Ecclesie, ac religionis portentant, dudum prædixit ipse Dominus per Prophetas suos. Sic enim comminatur per Prophetam Amos cap. 2. v. 5. s. & 10. Quamvis ego perdidici Emorrhæum à facie vestrà, & excitavi de filiis vestris Prophetas: At Prophetis interdixisti dicendo; ne propheteris: Ecce ego pressurus sum locum vestrum; quemadmodum premit plaustrum, quod plenum est nanipulis: Sic etiam per Prophetam Esa. cap. 3. v. 8. Hierusalem corruit, & Iuda cadit, quia lingua eorum, & actiones eorum sunt adversus Jehovah ad exacerbandum oculos gloriæ illius: vers. 10. Obfirmatio vultus eorum testatur contra ipsos

ultio divinis prementibus denunciata in genere
N. 9. 11. 12.

Amos

plos; gloriantur de peccatis more
 Sodomitarum, nec ea celant. Vē ani-
 mabus ipsorum! quia hoc pacto exi-
 tium sibi accersunt. v. 12. vā impro-
 bis! *nam* juxta patrata manuum sua-
 rum rependetur eis. v. 15. Jehova
 ad judicandum venit contra senio-
 res Populi & *Principes ejus*: vos n.
 devastastis hanc vineam, rapinaq;
 pauperum domos vestras replevistis
 v. 16. *Quare premitis* Populum meum
 & faciem pauperum affligitis? di-
 ctum Domini Exercituum, cap. 24.
 v. 17. Pavor, & fovea & laqueus im-
 minent vobis habitatores terræ!
 v. 18. Erit enim, ut fugiens ab au-
 dito pavore incidat in foveam: &
 qui evaserit ē profundo foveæ, ca-
 piatur laqueo: nam Catarractæ in
 altis sunt apertæ, ut concutiantur
 fundamenta terræ: v. 19. malo af-
 fligetur terra; nec prosperabitur:
 omninò nutabit terra: v. 20. omni-
 nò commovebitur terra tanquam
 ebrius, & evagabitur, ut tegillum,
 quia iniquitas sua deprimit eam:
 ita cadet, ut non surgat amplius,

In specie verò denunciat vindictam: Primò spoliatis. & privatis. *ibus necessariis homines ex ordine sacro, Esa. 6. 5. v. 8. v. vobis occupantibus unam domum post aliam, ut efficiamini habitatores vos soli in media hac terrâ! Hoc autem obvertatur in auribus Jehovæ Domini Exercituum: erit autem, ut domus multa desolationi sint magnæ & præstantes, adeò ut nullus sit futurus habitator in eis cap. 17. v. 13, 14. Nam agitabitur ut gluma montium coram vento, & ut rota coram turbine: Tempore vespertino ecce terror! cum nondum illuxerit manè; nemo aderit. Hæc est portio prementium nos, & sors deripientium nos! cap. 33. v. 1. v. qui spoliatis! quia & ipse spoliaberis & cum satis spoliaveris, vastaberis; cum absolveris perdidere agere; perfidè ageretur contra te. Transfer Esa. 22. v. 17. 18. 19. Job. cap. 40. v. 15. 19. 21. 22. 23. 24. 25. 26. cap. 41. v. 2. 4. 24. cap. 22. v. 20. cap. 27. v. 3. 14. 15. 16. usq; ad finem. Amos 6. v. 3. Jurat Dominus Jehova per animum*

2. In specie.

nam suam, dictum Domini Exercituum. Detestor ego factum Jacobi, & palatia ejus odi: ideoque traditurus sum civitatem, & quæ implent eam: *vers. 9.* eritque, si relictæ fuerint decem homines in domo unâ, ut moriantur: *v. 11.* Nam ecce Jehovah præcepturus est, & percussurus domum majorem velut aspersio- nibus, & domum minorem rupturis: *vers. 12.* Nam mutastis in cicutam jus, & fructum justiciæ in absyn- thium: *v. 13.* o vos lætantes de ni- hilo! qui dicitis: nonne robore nostro adsumsimus vobis cornua? *v. 14.* Nam ecce! ego excitaturus sum contra vos ô domus Israël, dictum Johovæ Domini Exercituum gen- tem, quæ premet vos, ab aditu Cha- mata usque ad torrentem Campestre. Obad. v. 2. Ecce parvum disponan- te inter gentes; contemptus eri- valde! *v. 10.* Propter violentiam in- fratrem tuum, operiet te ignomi- nia, & exscinderis in seculum. Miche. 2. v. 1. vix cogitantibus ini- quitatem, & dantibus operam mal-

in cubilibus suis: v. 2. Quod con-
 episcunt agros, quos rapiunt, &
 amos, quas adimant, opprimentes
 eorum cum domo ejus, quemq; cum
 possessione suâ: v. 3. Idcirco sic ait
 Jhova: Ecce ego cogito contra fa-
 miliam istam malum: unde non a-
 movebitis colla vestra: neq;ambu-
 latis elatè, cum tempus erit. vid
 rfs. 4. & 5.

Deinde persequentibus sive aperte
 ne per cuniculos ordinem sacrum ita
 minatur ultionem Dominus. Amos 5.
 10. oderunt in porta corripien-
 tem, & integrum loquentem abo-
 minantur, v. 12. Quia novi multas
 refectiones vestras, & ingentia pec-
 cata vestra, affligentium iustum, &
 gentes in portâ pervertentium.
 ap. 9. v. 4. adhibebo oculum meum
 contra eos in malum, non autem in
 bonum: v. 8. Ecce oculos Domini
 contra hoc regnum peccans, ut
 eradam ipsum à superficie terræ
 c. Obad. v. 15. Nam propinquus
 est dies Jhovæ contra omnes istas
 gentes: quemadmodum fecisti aliis

Ut & per-
 sequentib.

fiet tibi: retributio tua reverteretur in caput tuum. *Sophon. 2. v. 8.* Audi vi opprobrium Moabitarum, & convitia Hammonitarum, quibus probris affecerint populum meum, & ampliarint per terminum illorum: *vers. 9.* Idcirco, ut vivo ego, dicit Dominus Exercituum Deus Israël, Moab tanquam Sodoma erit, & Ammonitæ ut Gomorrha, locus derelictus urticæ, & fodinæ salis, ac desolationis locus usque in seculum; reliquæ populi diripient eos, & reliquum, gentes meæ possidebunt eos: *v. 10.* Hoc erit premium pro præmiis eorum, quia probris affecerunt populum Dei Zebaoth, & adhuc triumpdiant. Plura in hanc sententiam vide disput. 17. de Præmiis Theologorum.

Septimum
indiciū
inclina-
tionis ad
ruinam
est conem-
tus rei lit-
terare &

Septimum inclinationis ad ruinam Orthodoxæ religionis indicium est contemtus & pressura Academicæ, & litteratorum in hoc Ducatu. Sunt scilicet Academia, & Scholæ cum universis virorum doctorum catu singulari Dei dona: quippe ex iis tanquam ex

qu

uo Trojano viri variis artibus, ac di-
 ciplinis instructi, ad omnes tres Hier-
 archias rite administrandas denso a-
 mine prodire solent. Non minori i-
 ag, in pretio Deus vult Academias
 virosq, litteratos, ac doctos haberi;
 quam reliqua sua dona: us enim est, qui
 dat sapientibus sapientiam, seu donum
 bonum à Patre luminum desuper de-
 cendens, Proverb. 1. 2. 3. 7. 8. Sapi-
 ent: 6. 9. 1. Iacob: 1. v. 7: ipse dat do-
 ctos justitiæ Ioël 2: ipse donat dona
 hominibus Psalm: 68. Ephes. 4. dona
 prophetiæ; linguarum. Esa: 50. v. 4. 5.
 dona sanationum 1. 12. Syrach. 38.
 ac proinde Academiæ ex viris, donis
 iusmodi divinis instructis constantes,
 in censu maximi boni doniq, cum the-
 auris mundi hant permutandi, sunt
 collocandæ, & reputandæ. Quoties
 namq, Ecclesia idoneum verbi mini-
 strum expetit: ad Academiam recur-
 rit, unde etiam voti compos redditur;
 quoties schismatibus hæresibus, & id
 genus concertationibus scinditur lace-
 atur, vulneratur; remedium ab Aca-
 demiâ poscit: expetit idoneum Ludi-

litterato-
rum.

magistrum: in Academiâ eum perquiri-
rit, & impetrat. In Politiâ admo-
vendus ad clavum regiminis, in Aca-
demiâ expolitur, & informatur: Im-
perante adversâ valetudine, medicu
idoneus ac peritus non nisi ex Academi-
â accersitur sanitatem curare potis.
Quantum itaq; sit beneficium donumq;
Dei Academia; ex præmissis quilibet in-
trò agnoscit.

Vtinam vero nostri Pruteni ve-
aliquando tandem idipsum agnoscant
sed quod ceriè dolendum! vix unus in
ter milles, donum eiusmodi divi-
num grato secum reputat animo. Si
cuti namq; alibi locorum, ubi Dei cul-
tus adhuc viget, intemeratusq; exerce-
tur, non tantum Theologi, sed etiam
omnes litterati in summo habentur ho-
nore, & pretio: ita hocce in Ducatu in
vilipendio, & extremo contemptu apud
superiorem, & inferiorem ordinem.
Reperiuntur equidem adhuc inter Po-
liticos pauci, ac pleriq; Eliakimi, E-
bedmelechi; Reguli, Centuriones;
Arimatheï; ast dantur è contrario aliq;
Picholitz, Edomæi, Moabitæ, Phil-
istæi,

V. INCLINATIONIS

laxi, Ammoniti, maximâ sui parte,
Academiam eiusq. membra probro affi-
cientes; contemnentes, extremè perse-
uentes tum apertè, tum clanculum.
ex civico etiam ordine multis Acade-
mia adeo est exosa, ut sudes, & festuca,
non tignum, in oculis eorum esse vi-
catur. Hinc litterati multifariam
obris afficiuntur, turpiter traducun-
tur: nemo, initio facto ab ordine The-
ologico usq. infimum subsellium, extra
circulationis, vel exagitationis iactum
non apertè, tectè tamen, consistit am-
plius: contemptum excipit multiformis
persecutio, pressura & injuria: in-
quantum namq. occasio offertur hinc at-
que illinc litteratis agrè faciendi no-
cendi, ac officiendi; optato sanè ab iis
arripitur; imò vel invitis occipitii ca-
pillis trahitur. Rarissima avis in hoc
lucatu, intra & extra urbem, quæ pro-
pros Academiae successus querat; cona-
ta litteratorum sublevert, adminicula
rem promovendam litterariam sup-
pillet; vel aliquo modo ad extremum,
si benè in medium consulat; pleriq. o-
mnes non tantum linguis, & animis;

verum etiam factio ipso contra niti ac
veluti conjuratione inita, contrafacere
deprehenduntur.

Est verò id evidens ad ruinam Or-
thodoxæ religionis indicium. Si namq[ue]
DEUS aliorum donorum suorum con-
temptum severissimè ulciscitur; homines
ceu multis modis indignos iisdem pror-
sus privando, & vel ad se revocando,
vel in alias regiones conferendo, uti
de frumento; ac multo, de oleo, ar-
gento & auro, de fructibus arborum,
de vitibus, Ose: Cap: 2. Spiritus S. sic
loquitur: Virg. non remissiiori zelo vin-
dicabit contemptum eiusmodi etiam
donorum, que ad conservandam
triplicem illam Hierarchiam in ali-
quâ Republicâ faciant: uti quidem com-
minatur 2. Par: 15. v. 2: Transibunt
dies multi in Israel absq[ue] Deo vero,
absq[ue] Sacerdote, absq[ue] Doctore, absq[ue]
Lege.

Privatio
Doctōrū
Virorū
cum di-
spendio

Quod si autem Deus ex iustissimo
iudicio suo privatione virorum docto-
rum ac litteratorum in Academiis vigi-
lantium, & ex bono publico laboranti-
um, provinciam multabit: utiq[ue] cul-

us Dei sincerus satus rectus retineri
 conseruari non poterit. Nam ut in
 explicatione libelli nostri annotavimus.
 Professores in Academia verbum DE
 ocentes, sunt custodes purioris doctri-
 ne 1. Timoth. cap. 1. & c. 6. 2. Timoth
 quibus Deus thesaurum verbi sui sa-
 co - sanctum depositum concredit &
 commendavit; ita ut Ecclesia quovis
 tempore depositum illud apud eos requi-
 ere possit ex Ordinatione divina. 2
 sent Legati Domini Exercituum
 Mal: 2. ac 3. Dispensatores fideles
 mysteriorum divinarum 1. Cor. 4:
 quibus in toto mundo nil magis sit cor-
 di, quam Ecclesia, seu summum eorum
 audium, & Corona omnis gloriatiois
 Thessal. 2. 4. quod debeant esse no-
 ces atq; dies solliciti, ut ministerium
 quod acceperunt ad Ecclesia edificatio-
 nem, recte administrent & impleant;
 atq; Ministerium hocce non ex parte h.
 tantum vera docendo; sed plenè ad-
 impleant h. e. falsa refutando, vel an-
 thesin urgendo instar Pastorum bo-
 norum Ioh. 10. 2. Timoth. 2 Tit. 1.

Tolle verò Academiam, unâq; Pro

bb

4

fessores.

religio-
 nis con-
 iuncta.

Professo-
res Theo-
logiæ cō-
mune bo-
num.

Collapsus
linguis,
Evan-
gelium la-
bascit.

fessores Theologia cum eâ, & è vestigiis
sustuleris Thesauri illius celestis, deposi-
tiq; divinitus concrediti custodiam, di-
spensationem; Ecclesia edificationem:
ministratq; partium totalem impletio-
nem: Breviter: Sustuleris Ecclesie novum
αγαθόν, commune bonum: quando-
quidem Theologici Professores sunt
quasi novum αγαθόν, & comuni Ec-
clesiæ serviunt, ipsorum itaq; amis-
sio communis Ecclesiæ damnum est
uti cordate pronuntiavit Dn. VVil-
gandus, p. m. tractat: de Persec: Mi-
nistros. p. 256.

Deinde ad conservandum & pro-
pagandum cultum divinum, necessari-
omnino sunt linguæ, Orientales in
primis, ac in specie Hebræa & Græca
quippe iis verbum DEI conscriptum
est ac consignatum: Iis itaque con-
servatur factum rectum: ex iis genuina
verbi DEI interpretatio, & falsa sen-
tentia refutatio unice petenda. Denn
das können wir nicht leugnen / in-
quit B. Lutherus Tom. 2. ad Senatores
omnium urbium Germania fol. 458. B.
Das wie wol das Evangelium als

lein

ein durch den Heiligen Geist ist
kommen / vnd täglich kommet: So
ists doch durch Mittel vnd Spra-
chen kommen / vnnnd hat auch da-
durch zugenommen / muß auch da-
durch behalten werden.

*Iam despicite alio Academiam, pro-
fessoresq. Academie superculio, in quos
Deus pro bonitate sua uberim dona-
linguarum contulit; annon eo ipso feroci-
entimo contemnis medium propagandi
Evangelium, cultumq. divinum? lin-
gua namq. ubi florent, nisi adsint, qui
eas profiteantur? Genuinus porro verbi
Dei sensus quo quæso nisi linguarum ad-
miniculo eruendus, & conservandus?
Cultus insuper sincerus annon ex genu-
ino sensu verbi Dei petendus, & hauri-
endus? Quam igitur necessarius
nobis ad salutem, purus ac sincerus
Dei cultus, tam necessarius verbi
Dei sensus: Quam vero hic neces-
sarius ad conservandum, & propa-
gandum cultum divinum: tam ne-
cessaria interpretatio verbi Dei uni-
cè ex linguis petenda. Quam insu-
per necessaria interpretatio genui-*

na, ex linguarum adminiculo pe-
tenda; tam necessariz erunt linguæ
Cardinales, ac in specie inter Ori-
entales Hebræa, & Græca: Quam
deniq; hæ necessariz; tam necessa-
ria organa, quæ linguas excolant,
conseruent, propagent privatim ac
ac publicitus docendo. Quod si igi-
tur viris linguarum peritis privabi-
mur, sanè in discrimen religionis nego-
tium certo certius adducemus; nec am-
plius cultum divinum sartum rectum
conservare ac retinere poterimus. Au-
diamus iudicium B. Lutheri Tom. al-
leg. ut & fol: So lieb vns nun das
Evangelium ist / so hart lasset vns
vber die Sprachen halten: Es
post: vnd laßt vns das gesagt sein:
Das wir das Evangelium nicht
wol werden erhalten / ohn die
Sprachen: Die Sprachen
sind die Scheiden / darinnen
diß Messer des Geistes steckt:
Sie sind der Schrein / darin-
nen man dz Kleinod tregt, Sie
sind

ind das Gefäß/darinnen man
diesen tranck fasset: Sie sind
Kemnot/darinnen diese Spei-
e liegt: vnnnd wie das *Evangelium*
elbst zeigt / Sie sind die Kör-
e / darinnen man diese Brodt
vnd Fisch vnd Brocken behelt
Ja wo wir sehen / das wir
(da Gott für sey) die Sprachen
fahren lassen / So werden wir
nicht allein dz *Evangelium* ver-
lierē / sondern wird auch dahin
geratē dz wir weder Lateinisch
noch Deutsch recht reden / oder
schreiben können &c. *Et post*: das
hat auch beweiset / vnnnd zeigt
noch an die Erfahrung. Drumb so
bald nach der Apostel zeit / da die
Sprachen auffhöreten / nam
auch das *Evangelium*, vnd der
Glaube / vnd ganze Christen-
heit je mehr / vnnnd mehr ab-
biß das sie vnter dem Papst
gai

gar versundten ist / vnd ist / sind bösen
 der zeit die Sprachen gefallen / unser
 sindt / nicht viel besonders in A
 der Christenheit ersehen : Aber prae
 gar viel gewillicher Grewedei ma
 aus vnwissenheit der SpraEcclesi
 chen geschehen Er. mode e

Et postea fol. 458. fac. A. denn der Luth
 Teuffel roch den Braten wohl / wo gar w
 die Sprachen herfür kernen / schlech
 würde sein Reich ein sach gewin. Vnd v
 nen / das er nicht künfte leicht oder v
 wieder zustoßfen. Weil er nun prop
 nicht hat mügen wehren / das sie ger C
 herfür kernen / denckt er doch sie Sprü
 nu also schmal zu halten / das sie schen
 von ihnen selbste wieder solten lehren
 vergehen vnd fallen. Es ist ihm dern
 nicht ein lieber Gast damit ins außzu
 Hauß kommen : Darumb wil hin / v
 er ihn auch also speisen / das er gen
 nicht lang solle bleiben. Diesen zu ge
 bösen chen
 in der
 haben

/finden Tuck des Teuffels sehen
fallen unser gar wenig lieben Herren!

ers in *At inquit: Durante Ministerio,*
Aben *præconio verbi Dei in templis, cultus*
rewe *Dei manebit intemeratus: ac proinde*
Sprach *ecclesiam viris Linguarum peritus com-*
modè carere posse.

Ad hanc objectionem respondet B.
Lutherus d. l. fol. 459. fac. B. Es ist
gar viel ein ander ding / vmb einen
schlechten Prediger des glaubens:
Ond vmb einen Ausleger d Schrifte
der wie es S. Paulus nennet / einen
Dropheten. Ein schlechter Predi-
ger (ist wahr) hat so viel heller
Sprüche / vnd Text durch Dolmet-
chen / das er Christum verstehen /
ehren / vnd heiliglich leben vnd an-
dern predigen kan: Aber die Schrifte
auszulegen vnd zu handeln für sich
hin / vnd zu streiten wider die irri-
gen Einführer der Schrifte / ist er
u gering: Das leß sich ohn Spra-
chen nicht thun: Du muß man je-
n der Christenheit solche Propheten
haben / die Schrifte treiben vnd auß-
legen /

Obiectio:

Resp. ex
Lutheri:

legen/ vnd auch zum Seret tügen/ vnd ist nicht genug am heiligen Leben vnd recht lehren. Darumb sind die Sprachen stracks vnd aller dinge von nöthen in der Christenheit: Gleich wie die Propheten oder der Ausleger/ Obs gleich nicht noch ist/ noch sein muß. das ein jeglicher Christ oder Prediger sey ein solcher Prophet wie S. Paulus sagt 1. Corinth. 12. vnd Eph. 4. Daher kömbes. dz sind der Apostel zeit die Schrift so finster ist blieben/ vnd nirgend gewisse beständige Auslegung drüber geschrieben findet: Denn auch die 3. Väter offte gefeilet/ vnd weil sie der Sprachen vnwissent gewesen/ sind sie gar selten eins: der fehret sonst/ der fehret so &c. Et post.

Darumb ist das auch ein colführnehmen gewesen/ das man die Schrift hat wollen lernen durch der Väter außlegen/ vnd viel Bücher/ vnd Glossen lesen &c.

Et post fol. eod: Daher gehöret auch/ das S. Paulus 2. Corinth. 14.

wil/

Will / das in der Christenheit soll
das Vrtheil sein vber allerley Leh-
re / darzu aller dinge von Vö-
lchen ist die Sprache zu wissen: Denn
der Prediger oder Lehrer mag wol
die Biblia durch vnnd durch lesen /
wie er will / er treffe oder feile / wenn
niemand da ist / der da vrtheile / ob
ers recht mache oder nicht. Soll
man denn vrtheilen / so muß Kunst
der Sprachen da sein / sonst ist es
verlohren. Darumb / ob wol der
Glaube vnd das Evangelium durch
schlechte Prediger mag ohn Spra-
chen geprediget werden / so gehets
doch faul vnd schwach / vnnd man
wirds zu legt müde vnd vberdrüs-
sig / vnd fellet doch zu boden / aber
wo die Sprachen finde / da gehet
es frisch vnd starck / vnd wird die
Schrifte durchtrieben / vnd findet
ich der Glaube immer new / durch
indere vnd aber durch andere Wort
vnd Werck.

*Concludimus itaq; ex mente B. Lu-
heri: Quemadmodum linguæ, &
rites fuerunt prædecessores prospe-
rioris*

rioris successus Evangelici: ita contemptus, & jactura subsequens earum, est certissimum ruinæ ingruentis Evangelicæ indicium.

Præconiū
Verbi ci-
tra Aca-
demiā
non da-
tue.

Deinde *Praconium verbi DEI* citra *Academias* nullatenus posse consistere, idem *B. Lutherus* aliquoties, idg. *verissimè d. l.* testatur *Tom. 2. fol. 402*: So müssen wir ja Leut haben / die uns Gottes Wort vnnnd Sacrament reichen vnd Seelwärter sein im Voldt: Wo wollen wir sie aber nehmen / So man die Schulen / vnd fürnemblich die hohe Schulen zergehen laß / vnnnd nicht andere Christliche anfrichtet.

Et Tom. 5. fol. 178. fac. B. Ich wil gerne sehen / wo man vber drey Jahr wolle Pfarrherr / Schulmeister &c. nehmen? Werden wir nichts zu thun / vnd sonderlich die Fürstē daran sein / dz beyde Knabenschulen / vnd hohe Schulen recht angericht werden / so wird ein

in solcher Mangel an Perso-
nen werden / dz man wird drey
der vier Städte einem Pfarr-
herrn / vnd zehen Dörffer einem
Caplan befehlen müssen / Kan
man sie dennoch auch haben?

*Quod quidem omen hocce tempore Ec-
clesias nostras ferire imprimis videtur,
capso semeltra propè Sexaginta Mini-
stris Ecclesiae, lue pestiferæ vivis subla-
tis: unde vero alii sufficiens? Insuper
contemptus Academia, & litteratorum ver-*
it in Perniciem Politicæ, & rei famili-
aris, quæ ipsa sunt quasi hospitia purio-
ris religionis, cultusq; divini. Nam ut
Lutherus cordatè pronuntiavit:

Wo die Gelehrten fallen, Kön-
nen die Kauffleute auch nicht
bleiben: *Sic enim scribit tom. 5. Ie-*
renf. 184. fac A. vñnd lehre dich
nichts dran / das jetzt der Gemei-
ne Geizwanst die Kunst so
hoch verachtet vnd sprechen: Za!
Denn mein Sohn Deutsch
cc schrei-

laßura
literariæ
rei jaßu-
ram rei-
publicæ
porten-
dit.

schreiben / lesen / vnd rechnē kan.
 so kan er gnug / Ich will ihn zum
 Kauffman thun. Sie sollen in
 Kürz so kōrre werden / das si
 einen Gelerhten gern aus der
 Erden zehen Klen tieff mit
 den Fingern gruben. Denn der
 Kauffman soll mir nicht lang
 Kauffman sein / Wo die Predig
 vnd Rechte fallen / das weiß ich sū
 war! Wir Theologen, vnd Jur
 sten müssen bleiben / oder solle
 allesambt mit vns vntergehen
 das wird mir nicht feilen! W
 die Theologen wenden da wen
 det Gottes Wort / vnd bleibe
 eytel Heiden / ja eytel Teuffel
 Wo die Juristen wenden / d
 wendet das Recht sambt der
 Friede / vnd bleibet ey tel Kau
 Mordt / Frevel vnd Gewalt
 ja eytel wilde Thiere! Was a
 ber der Kauffman werben vnd ge
 winnen wirdt / wo Friede wendet
 da

Y.
 das r
 gister
 ihm
 wird
 ihm s
 eludin
 paulo
 mag
 sterst
 kunst
 vnser
 schaff
 dende
 Nach
 haben
 fern 2
 lerne
 also /
 Nach
 fürst
 müg
 die
 terge
 in vn

das will ich ihm als denn sein Regi-
ster sagen lassen / vnnnd wie nutz
ihm als denn alle sein Gutt sein
wird / wo die Predigt fellet / das sol
ihm sein Gewissen wol zeigen. *Con-*
cludimus igitur cum B. Luthero loco
paulo ante allegato fol. 173: Das
mag mir doch ja ein recht Mei-
sterstück sein der Teuffelischen
Kunst / weil er siehet / das ers bey
vnsern zeiten nicht machen noch
schaffen kan / wie er gern wolte : so
dencket er dennoch bey vnsern
Nachkommen seinen willen zu-
haben / als die er jetzt also für vns-
ern Augen zurüstet / das sie nichts
lernen / noch wissen sollen / vnd
also / wenn wir todt sindt / ein
Nackt / bloß / Wehrloß / Voldt /
für sich habē / mit den ers mache-
müge / wie er will : Denn wo
die Schrift / vnd Kunst vn-
tergehet / was wil da bleiben
in vnserm Lande / den ein wü-

* ~~Lehrer von Gott dargeboten~~
 Hier wilder hauffen Tattern
 vnnnd Türcken / ja viel mehr ein
 Sewstall vnd ein Rotte von
 eytel wilden Thieren: Solchs
 leß er sie aber jetzt nicht sehen /
 vnd blendet sie meisterlich: auff
 das / wen es dahin keme / vnnnd sie
 durch Erfahrung solches sehen müs-
 sten / Er denn aller Klagen vnd heu-
 len möchte in die Faust lachen: Als
 die nun nicht mehr köntē ob sie gern
 wollen / den sachen rathen / noch
 helffen / vnnnd sagen müsten: Es
 ist zu lang geharret / vnd denn
 gern wolten hundert Gilden
 geben für einen halben Geler-
 ten / da sie jetzt nicht zehen gege-
 ben hetten für zween ganz Ge-
 lehrten. Vnd geschehe ihnen auch
 eben recht / Weil sie jetzt nicht
 wollen nehren / noch halten
 fromme / Ehrliche züchtige
 *

die

V. J.
 die ihr
 Zucht
 hen mi
 Mühe
 Gelde
 gen
 de L
 vorhe
 Kinder
 Gelde
 lehren
 dafür
 Mäg
 vnd d
 Gütt
 hen i
 sein j
 Vnd
 Ten
 O
 nist
 indic

die ihre Kinder zu Gottes furcht /
 sucht / Kunst / Lehre vnd Ehre zie-
 hen mit grosser Arbeit / fleiß vnnnd
 Mühe / darzu mit geringer kost vnd
 Seldt: so sollen sie dafür Erie-
 gen / Locaten / Bachanten / gro-
 ße Esel / vnd Tölpel / wie sie
 vorhin gehabt haben / die ihre
 Kinder mit grosser Vncost vnnnd
 Seldt / dennoch nichts anders
 ehren / denn eytel Esel sein / vnd
 dafür ihre Weiber / Töchter /
 Mägde zu schanden machen /
 vnd darzu vber ihr Haus vnd
 Hütter seyn / (wie vorhin gesche-
 hen ist) solches soll der Lohn
 sein ihrer grossen schendlichen
 Vndanckbarkeit / darein sie der
 Teuffel so listig führet!

Octavum status miseri. inclinatio
 rüg. ad ruinam religionis Orthodoxae
 indicium est studium partium inter
 cc 3 or- inam stat

Octavum
 indicium
 inclinatio-
 nis ad ru-
 inam stat

tus religio-
nis, est
studium
partium.

ordines huius Ducatus obtinens. Quidam enim in gratiam Pontificiorum favent religioni Papistica: immò ab Orthodoxâ prorsus deficiunt, adq; castra Pontificiorum transeunt: Quidam vicissim in gratiam Calviniano- rum plurima committunt contra Pietatem, & in Orthodoxâ religionis præjudicium: qui verò sincera religioni Confessionis Augustanæ, & Corporis nostri Prutenici ex assè sit addictus; vix decimus inter centenos reperitur, tū in Urbe; tum extra eam. Hinc questionum agitationes inter supremos, & inferiores: quænam religio ex Dubabus præferenda & eligenda: Papistica an verò Calvinistica? si nimirum optio sit utriusq; oblata, aliquandoq; ad alterutram deflectendum: Obs besser were Bâpstisch / oder Calvinisch zu sein? Vnde apparet, nemini eiusmodi hominum Mediam eamq; militarem, vel regiam viam constanter incedere, in votis esse; pietatisq; sincera ac genuina, & salutifera iter calcare: sed eâ desertâ, ad alterutram extremarum divaricari non sine præcipi-
tio

io ad exitium. Hinc porrò conflictationes infinita, & acerbissima, quoties ad deliberandum de promovendo bono publico descenditur; Hinc similitates; hinc odia mutua: hinc contradictionis studia: hinc exitus deliberationum ac conventuum in nullitatem desinentes. Itaque hinc insuper factum, quod 1. agere ad promovendam Dei gloriam, Orthodoxa religionis propagationem, & conservationem, plerumque consilij quippim fuerit à multis initum, 2. quod religio Orthodoxa in discrimen 3. Ministerium verbi Dei, una cum Athenèo universo in vilipendium 4. Ecclesia totius status in miseriam devenit, imposterumque 5. ad ruinam vergat. Quemadmodum enim funiculus triplex agere, ac difficulter rumpitur, Ecclesia ap. 4. v. 12. Simplex verò facillime: Ita ordine triplisi in Republica unum coalescente ac consentiente, bene omnia cum negotio religionis statuque Republica habent: dissidente verò ab invicem; exitium, ac perniciem certo sibi accersunt. Lapis è Scyro Insula integer fluctuare in aquis perhibetur à

Dissensio
nes exi-
ose.

Plinio lib. 36. cap. 17: *comminatus* verò mergi: sic bonum in aliqua Politia publicum cingente pacis vinculo cives, sospitatur; eo vero rupto ac fastigante, periclitatur: id quod vel maxime experientia de religionis negotio comprobatur. Concordia enim res parvæ crescunt; discordia vero vel maximæ dilabuntur, pronuntians Salustio Iugurt: cap. 10. & ex eo Marco Agrippa apud Senecam Epist: 94. *Ac quoties aliqua clades publica imminet; toties eam precedens*

Dira subit rabies, sua quisque ac
(publica fata

Præcipitare cupit ———

Lucano auctore l. 7. Hinc Livius Partium studia magnorum Imperiorum venenum, pestem, ac labem indigetare non dubitat Dec. 2. c. 44. & 3. cap. 67. Id, inquit, unum venenum, ea labes civitatibus opulentis reperta, ut magna imperia mortalia fiant: Nos subinde id apophthegmatis de presenti negotio ingeminamus: à Diabolo & veritatis hostibus unum venenum, una Pectis, ea labes Ecclesie bene

bene constituta, reperta; ut obli-
 gentibus partium studiis ad ruinam
 & occasum vergat. Huc insuper ac-
 cedunt Comminationes divinae per
 prophetas passim promulgatae, quibus
 vultu testari voluit, dissidia, ejusmodi
 semper cum maledictione divina, adeoq;
 um subsequentibus, iisq; gravissimis
 am spiritualibus; quam temporalibus
 venis divinitus immixtis, fuisse conjun-
 ta. & adhuc: vix inquit apud Esaiam
 ap. 30. Dominus, filiis contumaci-
 bus ad agitandum consilium; at
 non ex me, & ad obducendum te-
 gumentum, at non spiritus mei, ut
 adjiciant peccatum Peccato: vers.
 16. Proficiscentibus, ut descendant
 in Aegyptum, quum os meum non
 consuluerunt, ut roborentur robo-
 re Pharaonis, & recipiant se in um-
 bram Aegypti. v. 3. Nam erit vobis
 robur Pharaonis pudori; & rece-
 ptus iste in umbram Aegypti, igno-
 minia: v. 3. omnes pudefaciet per
 homines non profuturos illis; non
 adjumento neq; emolumento; sed
 pudori, etiamq; probro futuri sunt.

ultio di-
 vina diffen-
 sionibus
 designata.

v. 12. Idcirco sic ait Sanctus Israël's,
 quoniam spernitis verbum hoc
 Dei: Confiditis autem fraudi, &
 præfractæ vitæ, ac innitimini eâ:
 v. 13. Utique erit vobis iniquitas ista
 similis rupturæ cadentis muri, quæ
 prominebat in muro edito, cujus
 repente momento advenit fractura.
 v. 14. Frangit enim eam, quasi fra-
 ctura utris figulorum confusi; non
 est usus Clementia, adeo ut non
 inveniatur in contusione ejus testa
 ad capiendum ignem è foco, aut ad
 depromendum aquas è Lacunâ:
Confer cap. 31. v. 1. 2. 3. cap. 33. v. 10.
23. Ose. cap. 10. v. 2. 3. 4. 5. 13. Ara-
 stis improbitatem, iniquitatem me-
 tetis, Comeditis fructum mendacii,
 quia confiditis viæ vestræ; multitu-
 dini potentium vestrorum. v. 13.
 Quapropter exsurgit tumultus in
 Populis vestris, & quælibet muni-
 tionum vestrarum vastabitur, ut va-
 stavit *Schalman Arbolicida* tempore
 belli, mater cum filiis collidetur.
Nabum. 1. v. 9. Quid cogitatis ad-
 versus Jehovam, consumptione vos
 affe-

afflictus est, non surget bis angustia: v. 11. Ex te prodiit cogitans contra Jehovam malum, consultor nequam, v. 12. sic ait Iehova: si pacem coluissent, ita etiam ampli fuissent, ut afflixeram te, non fuisset afflictus te amplius: v. 13. Nunc vero fracturus sum locum istius, ne incumbat tibi, & vincula tua disrumpam.

Mich. cap. 3. v. 9. Audite jam loci Primores domus Jacobi, & doctores domus Israelis, qui abominantur jus, & quicquid est rectum pervertunt: v. 11. Interea de Jehova gloriantur dicendo: an non Jehova in medio nostri est, non superveniet nobis malum: v. 12. Idcirco vestri causa Zion ut ager arabitur, & Hierosolyma in acervos abit, & mons ipse domus in excelsa sylvestra. cap. 7. v. 2. Perit benignus vel Sanctus e terra hac, & rectus inter homines hosce nullus est: v. 4. Optimus istorum similis est spinæ, rectissimus præ spinero est: dies speculatorum tuorum, animadversio

ut & des-
sertioni,
sive abne-
gationi
veritatis
cœlestis.

sio tua advenit, nunc est perplexitas istorum !

Imprimis vero itineris caelestis desertoribus, & ab eo ad invia salebrosa ac horrida peregrinarum religionum resqua deflectentibus, longè gravissimæ est divinitus lata sententia, apud Esaiam. v. 2. Filios educavi & extuli, ipsi autem deficientes rebellaverunt in me: v. 3. 4. v. 4. Populo Peccatorum genti extremæ iniquitatis, semini malitioso, filiis Corruptionis, derelinquentibus Jehovaham, contemnunt irritantibus Sanctum Israelis, avertentibus sese retrorsum. v. 15. Propterea expandentibus vobis manus vestras, avertio oculos meos à vobis, etiam cum utimini multâ oratione non exaudio v. 30. Eritis simile quercui defluenti folio suo, & simile horto arido: v. 31. Eruntque fortissimus quisque vestrum, veluti stipula & opus ejus veluti Scintilla, ardebuntque ambo pariter, ita, ut nullus possit extinguere. cap. 59. v. 4. Nemo est, qui clamet pro justiciâ: & nemo qui disceptet pro fide; quisque confidit

idit rei inani, & loquitur vanum :
concepit laborem & parit menda-
rum : *v. 8. viam pacis ignorant,*
& nullum jus est in orbitis eorum ;
imitas suas depravant sibi, quis-
uis incedit per aliquam earum-
pers est pacis. *v. 9.* Idcirco pro-
ut existente jure à nobis, & non
efficiente nos justiciâ ; *dum* expe-
ctamus lucem ; ecce tenebræ ! sum-
um splendorem expectamus : at
ecce ! in summâ caligine ambula-
mus. *v. 12.* Nam multiplicatæ sunt
refectiones nostræ, & peccata nos-
tra testantur contra nos *v. 13.* Nemo
nos deficere, & mentiri in Jeho-
vâ, & avertere nos à sequendo
deum nostrum, loqui oppressionem, &
postasiam ; Concipere, & medita-
ri ex animo verba falsa. *Sic Jerem.*
cap. 2. v. 12. Obtusefcite cæli, & hor-
rescite, desolemini vehementer,
locut Dominus : *v. 13.* Nam duo mala
locut populus meus : me derelin-
quunt fontem aquarum vivarum ;
& effodiunt sibi lacunas, cisternas
inactas aquis expertes *v. 14.* Num
ideo

ideo mancipium Israelis, an Verna
 est liber? Cur ergo est prædæ? v. 15.
 contra eum rugiunt juvenes Leo-
 nes; edunt vocem suam. & expo-
 nunt terram ejus desolationi, civi-
 tates ejus succendentur, ut nullus
 inhabitet. v. 17. Annon hoc tibi fa-
 cis derelinquendo Jehovam Deum
 tuum, quoties te ducit in viâ rectâ
 v. 18. Nunc enim quid conducit tibi
 bibere aquas Sichoris, aut aquas Eu-
 phratis in viâ Assyriæ? v. 19. Mali-
 tiæ tuæ imputes, quod corripiaris
 & aversioni, quod puniaris: ut ani-
 madvertas immane! quantum ma-
 lum fit, & quidem amarum derelin-
 quere Jehovam Deum tuum; nec
 eum revereri! *dicit Dominus exer-
 cituum. v. 36.* Quàm libenter desce-
 dis, mutandoq. viam tuam, huc ac
 illuc prolaberis? ast ab Ægypto re-
 portabis contumeliam: quemad-
 modum ab Assyrio reportasti igno-
 miniam. v. 37. Etiam inde extul-
 aberis, manibus impositis capiti
 tuo: quia Dominus irritam redde-
 rit spem tuam, neq. secundaberis in fi-
 duciâ

duciâ
 Conf
 5. v. 12
 23. 24.
 11. 12.
 28. c. 9
 5. 6. 7
 7. 8. 1
 E
 miser
 tum
 hoc D
 & lug
 secus
 mnipe
 optari
 eorum
 dicit d
 situm
 diu na
 doxa a
 aurina
 preben
 di prur
 nistrora
 pressur
 ri &

ducia tuâ. Legatur vers. 38. 39. 40. 41.
 Confer cap. 4. v. 27. 28. 29. 30. 31. cap.
 5. v. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 10. 11. 12. 13. 14. 19. 21. 22.
 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. cap. 6. v. 10.
 11. 12. 16. 17. 18. 19. 21. cap. 7. v. 26. 27.
 28. c. 9. v. 13. 14. 15. 16. cap. 11. v. 2. 3. 4.
 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. cap. 17. v. 1. 2. 3. 4. 5. 6.
 7. 8. 13.

*Et hæc etiam fuerunt indicia Status
 miseri, adeoque ad ruinam inclinantis
 tum Religionis tum Ecclesiarum in
 hoc Ducatu. Triste sanè omen! tristes,
 & lugubres Status vicissitudines! quas
 secus dispositas esse vel comparatas ex o-
 mnipotentis arbitrio, necum nemo non
 optarit anxie. Sed quid iuvat ex parte
 eorum optare mutationem iustissimi ju-
 dicii divini, qui nullam mutationem in-
 tituunt atrocissimi sui peccati? Quam-
 diu namque apud eos obtinuerit Ortho-
 doxa ac sincera religionis contemptus,
 iurium nova ac peregrina dogmata ap-
 prehendendi, vel ad minimum audien-
 di pruritus; Theologorum verbig, Mi-
 nistrorum Contemptus, eorundem
 pressura, ac persecutio; Litterariæ,
 rei & Academia vilipendium ac de-
 spectus;*

Conclu-
 sio prie-
 mæ par-
 tis proce-
 malis.

spectus; partium studia, & animus
ad alterutrum extremorum à viâ Re-
gia, ac Militari Orthodoxa religionis,
flexibilis: Tàm diu manet eos iustissi-
mum iudicium divinum, sententiâq;
omnibus pravaricantibus, nec pœnitent-
ibus decreto DEI irrevocabili per os
Prophetarum denunciata: Similibus
namq; Peccatis contra primam, & se-
cundam Tabulam Decalogi impingen-
tibus, simile iudicium divinum, simile
pœnas designavit; nec quicquam suppli-
ci delinquentibus immittit, quod non
anteâ per Prophetas disertè prædixisset
Amos cap. 3. v. 7. Non enim faci-
Dominus Deus quicquam, nisi quum
revelaverit secretum suum suis Pro-
phetis: Conser Esa. cap. 30. v. 9. 9
10. cap. 34. v. 16. Habacuc: cap. 2
v. 2. 3. 4. Rom. 15. v. 4. I. Corinth. 10
v. 11. Quod si ergo seriò divini iudicii
mutationem desideramus; prius men-
tem nostram mutemus, peccatisq; supr
enumeratis, ut & aliis in occulto. &
aprico patratis nuncium mittamus; d
iis seriò doceamus, eorumq; remissionem
apud DEVM precemur, propositumq;
vii.

vita nostra emendemus. Quod si feceri-
 mus, nulli dubitemus, quin Deum pro-
 pitiū, & placatum habituri: ac im-
 mensem dies lætitiæ, & prosperitatis
 super cælestem Hierusalem illucescere;
 pacemq; porro novis auspiciis subinde
 exorientem visuri simus, vigore Pro-
 missionum divinarum Es. cap. 33. v. 5.
 & seq. 15. sequent. cap. 30. v. 18. 19. 20.
 ingent. cap. 31. cap. 48. v. 9. cap. 54. v. 6.
 similis. cap. 56. cap. 62. Ose. cap. 11. v. 7. 8.
 suppl. cap. 14. v. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Joel. cap.
 od non. v. 19. seq. Amos cap. 5. v. 14. 15.
 ixi. cap. 9. v. 13. 14. 15. Mich. 6. v. 6. 7.
 n facti. 9. c. 7. v. 9. Sophon. cap. 2. v. 1.
 quum. 3. Zachar. cap. 1. v. 15. 16. 17. cap.
 is Pro. 3. v. 1. 2. 3. c. 10. v. 6. Hactenus de Priori
 7. 9. 9. Dissertationis nostra Proximalis par-
 cap. 2. e. Restat Posterior.

De iis, Quæ rationem INSTITVTI NOSTRI

Concernunt:

De quatuor potissimum in Poste-
 riori hac parte προλεγομενων, breviori-
 bus lineolis, in gratiam Lectoris, disse-
 rendum

Pars po-
 sterior
 Quadri-
 membris.

rendum erit: Primò de Consilio Instituti nostri suscepti, & Dei gratiâ, per texti: Deinde de Modo Tractandi singula Instituti capita: Tertiò de fine institute ventilationis publicæ singulorum disputationum: Quartò denig. d. malevolâ quorundam Fanaticorum, inflatorum, ac Lividorum instituti nostri arrofsione, & reprehensione.

De Primo.

Quonam Consilio, & scopo Libellum Exegeticum nonnullorum articulorum fidei à Dn. Morlino, & Dn. Chemnicio in gratiam Ecclesiarum nostrarum Concinnatum, & conscriptum enucleare, & Commentario explanare aggressus sim; non juvat prolixâ oratione prosequi: partim namque ratio Instituti illius ex hætenus prolixâ dissertatis liquidò patet, partim etiam ex Disputatione primâ proœmiali luculenter conspicitur in ipso statim vestibulo. Tergeminam tamen Consilii mei rationem summatim nominare & depromere possum.

Triplex
consilii
ratio.

Primò.

I.

Primò, quia *Libellus iste noster* ymboli rationem obtinet in nostris ecclesiis: idq̃ tum ex peculiari Sacrae Reg. Majestatis Receptu, ac decreto ann. 1566. & Ann. 1567. (ut & An. 1600.) tum Illustrissimi quondam Ducis Alberti nutu, ac intentione: tum deniq̃ univēse hujus Provincia consensu, ac communi suffragio circa tem-
pus prænominatum: Ante omnia itaq̃ ratio hujus libelli haberi debuit: ut quantum in nobis est, omnibus hujus Ducatus colonis, ac praesertim ad publica officia aspirantibus, denuò quasi commendaretur, ac in gratiam eorum commendatorio illustraretur. Id quod si quis iam ad exemplum aliorum Theologorum à nobis factum esse perceperit, in obis institutum nostrum minimè reprehenderit, opinor: si namq̃ laudabiliter in alios Symbolicos libellos, utpote in Augustanam Confessionem, Formulam Concordiae, Articulos visitatorios Schmalcaldicos, &c. pro Germaniae Ecclesiis concinnatos, Commentariorum telam pertexere non dubitarunt in Germaniâ Theologi, Cur jam in nobis
dd 2 bis

bis institutum nostrum quispian repre-
 henderet, circa libellum Ecclesiarum no-
 strarum symbolicum illustrandum e-
 bono publico Ecclesia occupatis. Siqui-
 dem uti illis, ita nostro libello Symbolico
 suus honos non erat detrahendus. Cate-
 rùm quousq; acceptio, ac notio symboli-
 ci huius libelli sese extendat, in mem. b.
 secundo partis prioris προλογουμένων su-
 ficienter indicavimus, ac explicavimus
 proinde hęc nil superaddimus.

2. Secundō, quia hactenus sub scam-
 quasi pādore, & situ inquinatus, pro-
 culq; ab oculis semotus libellus hicce un-
 cum universo corpore Prutenico lata-
 it. Multi non tantum inter Politicos;
 Verum etiam Ecclesiæ Ministros;
 vel prorsus Corpus Doctrinæ Prute-
 nicum non viderunt, nec legerunt: v-
 si legerunt, requisita tamen ad eius de-
 σύστασιν spectantia, aut planè ignoran-
 aut difficulter ac semiplenè eadem edi-
 serere solent. Rarissimus quisq; inte-
 novellos ad Ministerium instituendo
 de articulis in Libello hocce comprehen-
 sis rationem reddere novit: id quod in-
 de sit, quod nec in scholis trivialibus
 ne

repre- nec olim in Academia nostra, usus Li-
 rum no- belli hujus augustissimus ipsis fuerit
 dum ex commendatus. Quo pacto sanè nec fini-
 Signi- usque Libelli; nec Mandato Illustrissimi
 mboliz- ut fieri; nec cura egregia ac industria
 u. Cal- incomparabilium illorum Theologorum
 ymbol- enè de nostris Ecclesiis merendi pondus
 mem b- & auctoritas facta recta conservari am-
 evor su- lius potuit. Omnibus sine exceptione
 vinnu- theologis Academia Professoribus, Ec-
 scarm- clesiæ Ministris, Scholarchis &c. nec
 us, pri- non omnibus ad officia publica aspiran-
 tice u- bus serio injungitur, ut conformiter
 co lat- ad normam, & prescriptum libelli no-
 Poli- ri credant, vivant, & doceant; uti
 nitro- abent Formalia Præfationis Libelli
 Prue- nostri: S. Volumus itaq; ut in hoc
 unt: n- nostro Ducatu perpetuis temporibus,
 eius de- quod ad doctrinam attinet, in
 morat- prælectionibus, & alias conformi-
 em ed- ter, & constanter ita servetur, sicut
 q. in- in præfato Corpore Doctrinæ & in
 tuent- CRIPTO illo, cujus mentio facta
 prelo- st (intelligitur autem libellus noster,
 quod- vel Repetitio Corporis Doctrinæ eidem
 libris- annexa) traditur, & præscribitur.
 Nemo quicumq; sit, ad officium seu

Ministerium aliquod in Ecclesiis, Scholis, aut alias assumatur, aut tolleretur, nisi Commemorata illa scripta approbarit, receperit, & in illis perseverarit, nec vel verbo, vel facto se illis opposuerit. Ac mandamus vobis Omnibus Fidelibus nostris subditis Omnium Ordinum, uel hisce omnibus, præcipuè verò super commemorato Scripto (*h. e. Libello nostro*) quod unanimi consensu approbatum, & Corpori Doctrinæ adiunctum est, debita reverentia sine contradictione pareatis. *Ast quousque sanctioni huic, Pientissimi Principis morem gerere potuit commode, procul ab oculis semoto, subque scamnam projecto, situ, & pædore inquinato hocce libello nostro? Necessitas itaque summa efflagitavit, ut vel tandem e tenebris in lucem protraheretur, à pædore situque vindicaretur ac repurgaretur utilisissimus hicce libellus, tum per textum Commentario, tum velitationibus Publicitus institutis.*

Tertiò, quia explicatione & declaratione in multis opus habuit, tum ex parte

arte sui, tum ex Parte Lectoris. Ex
illâ quidem, idq. propter Statum Con
roversiæ ab adversariis mutatum;
reseruim circa locum de Personâ Chri
sti: vel uti auctores libelli nostri indi
cant, de Unione duarum Natura
rum: Ibi namq. ejusmodi ex Calvi
nianorum mente proponitur dogma
natenus de tertio (vel juxta alios de
secundo) Genere Communicationis
ueritur, ac si illi præter naturalia do
na cum reliquis creaturis communia
ulla alia humane in Christo Natura
rendicent, tribuantur. Verum quidem
hoc de verustioribus: setus autem de
Theoticis habendum: siquidem hi so
lemniter protestantur, contendendo,
præter dotes naturales, & commu
nes cum aliis hominibus, etiam Gra
tiam Habitualement, adeoq. dona super
naturalia, & præternaturalia assum
ptæ humanæ in Christo Naturæ com
petere, Vide Zepper. l. 3. de Baptism.
p. 226. Treicar. p. 92. Martin. l. 2.
Theol. cap. 14. pag. 629. Admonit.
Neostadiens p. 56. Sadeel de verit.
dd 4 Human.

Human. Natur. passim & hodierni
pleriq; omnes.

Necessaria itaq; omnino fuit explicatio huius loci, cum additâ hodiernorum Calvinianorum genuinâ de communicationis hocce gradu sententiâ. Vide Disput: nostram Quartam sub finem Anthiheseos, ac præsertim Demonstrationem evidentem de donis verè increatis, infinitis ac divinis carni à λόγῳ communicatis. Ex parte Lectoris verò ut maiori cum fructu, ac emolumento in lectione libelli nostri versari queat. Multi namq; insuper ex ordine sacro non adeò feliciter in lectione huius libelli se versari potuisse, multoties conquesti sunt citra Explicationem, vel methodicam singulorum locorum declarationem. Ne quid ergo ad promovendum bonum publicum ex parte nostrâ desiderari pateremur: Exegesis super libellum commemoratum comentarij instar expeditam dare volumus.

De Secundo.

Nunc etiam de modo tractandi, eiusq; ratione aliquid monendum sequitur:

Si autem alicubi commendatione
ordinis locus relinquendus ex sententia
B. Augustini: cerè in tractatione re-
rum sacrarum vel maximè. Qui e-
nim in disciplinarum sacrarum institu-
tis ordinem tenere studet, ab ordine se
generi sentiet inquit B. Augustin: lib.
5. de Musicà cap. 14. Et quod ordi-
natum: idem & pulchrum, idem lib.
1. Ver. relig. c. 41. Hinc illa ordinis
logia apud Augustinum: ordinem di-
git anima mea. Monitum hocce pen-
i habens: in explicandis articulis in li-
bello nostro comprehensis, certo ordine
usus sum; quo & materia dignitati, &
captui Lectoris consuleretur. Siqui-
dem ἐμπνευστα, ὅσα λαβὴν ἔχει: ex
sententiâ Aristotelis: b. e. memori-
am mirificè juvât, quæ ordẽ habent.
Singularum verò Methodi capitum;
brevisiter jam edisserenda erit ratio.

Primum est sedes cujuscunque loci
in libello nostro propositi, cuius necessi-
tas, & ingens utilitas panditur Di-
putat. 3. de DEo, in limine statim:
ut ita cuius constet, doctrinam in præ-
senti libello, nec novam esse; nec vel

ad s

tantil-

Ordinis
encomia.

Quinq;
Tracta-
tionis
Membra
in:commem-
tario Re-
petit:Cor-
por:
Doctr:

Primum
continet
sedem cu-
jusbet
Articuli.

Secundum
complecti-
tur Sum-
mam cujus
libet Loci.

*tantillum ab Augustanâ Confessione
genuinâ. ejusdem Apologiâ, ut
& Articulis Schmalcaldicis; re-
liquis scriptis B. Lutheri; communi
insuper, eorû magno Ecclesiarum no-
strarum Consensu diuicari. Id
quod imprimis observandum contra
Lucisfigam quendam Calvinianum, hoc
nomine libellum nostrum criminantem,
quod ab Augustanâ Confessione, e-
jusq; Apologiâ multum recesserit. Con-
tra: Cujuscunq; libelli capita fundan-
tur post scripturam S. in Augustanâ
Confessione, ejusdem Apologia &c. teu
in sede sua ordinariâ; is non est statuen-
dus deflexisse, ac recessisse vel ad mini-
mum ab Augustanâ Confessione; ejusq;
Apologiâ. Iam verò libelli nostri ca-
pita illo modo sunt comparata. E.*

Secundum Methodi, vel tractati-
onis caput continet summam cujusli-
bet loci in libello propositi, ac repurga-
ti; cujus instituti ratio reddi potest, ut
uno intuitu Lector perspicat facillimo
negotio scopum, membra tractationis;
confirmationis insuper momenta singu-
lorum membrorum cujusbet loci in li-
bello

bello comprehensi: Vnde etiam alacrior, & concitator reddatur ad perlegendum, & dextrè intelligendum quemlibet repurgatum articulum: adeo ut nil reliquum habeat, de quo impofterum conqueratur, fecus ac à multis haftenus factum experti sumus.

Tertium Methodi caput est Explicatio Theſeos Orthodoxæ circa quemlibet locum: idq̃ per certa Membra ad præſcriptum præceptorum Logicorum quoad eius fieri poterat. Non enim exiſtimandum eſt, Logicæ uſam ſolummodò in rebus profanis terminari; nullatenus verò ad ſacras pertingere: cum termini Logici ita ſint comparati, ut rebus in ſuper ſacris ſubſervire poſſint: modò ſobriè, ac dextrè adhibeantur; nec officium ſuum famulatorium, ac organicum excedant; multò minus res ſacras in anguſtias rerum aliarum creaturarum redigere attentent: ex harumq̃ conditione, illarum indolem æſtiment. Hac quippè ratione uſus terminorum Logicorum degeneraret in abuſum; nec amplius in officio ſuo organico, coq̃ ſibi competenti ſubſiſteret.

Cate-

Tertium
occupatur
in Expli-
catione
Theſi Ora-
thodoxæ.

zia, dijudicantia, ac manifestantia, ex-
 primentiaq; res, ex sententia Platonis
 in Cratylo: Id verò quia de voce
 multum significante accipi nequit; & re-
 èδὲ ὁμωνυμία terminorum circa quam-
 vis Exegesi Loci fuit discussa: quia
 πᾶν περὶ λαχῶς λεγόμενον ἀσαφές lib. I.
 d. Cael: c. II. t. 110. lib. 6. Top. c. 2. 5.
 3. h. e. omne multum significans obscu-
 rum: & τὸ μὴ εἶναι σημαίνει, ἔδεν σημαί-
 νειν εἶναι: lib. 3. Metaphys. c. 4. h. e. non
 significare unum quid, ac certum, est ni-
 hil significare. Imò si alicubi, certè in
 rebus sacris locum habet illud πολυθρό-
 λητον: Errorum generatrix est Æqui-
 vocatio semper: id quod testantur
 certamina inter nos, & hæreticos, par-
 tim Pontificios circa Locum de Lége
 DEI; de Libero Arbitrio; de Scriptu-
 ra S. de Iustificatione; &c. partim
 Calvinianos de Sacramento Cæna;
 Exorcismo &c. partim alios Fana-
 ticos de Scripturâ S. Photinianos in-
 super de DEitate Christi; de Spiritu
 S. quorum omnes à Militari via homo-
 nymia vocum non probè excusâ seducti
 longè aberrarunt, & adhuc aberrant.

Proin

Proinde veritatis amantibus pensi habendum fuerit præceptum I. de Cælo c. 10. nempe τὸ ποταχῶς λεγόμενον esse probè excutiendum ἵνα μᾶλλον ἡμῖν σαφὲς γένηται τὸ ζητούμενον: homonymum esse evolvendum, ut eò melius in noticiam quæsiti penetrare queamus.

Secundum Membrum Exegeſeos à nobis assignatum est Definitioni reali: In qua quidem Membro ritè ac dextrè expediendo, quantum opera impenderim nolo odiosè pluribus commemorare, secus hac in parte præceptum Platonis in Cratylo, injungens, plurimam locari operam debere in constituendus rectè principis materia tractanda: Δεῖ, inquit, περὶ τῆς ἀρχῆς παντὸς πρῶτος παντὶ ἀνδρὶ, τὸν πολὺν λόγον εἶναι, καὶ τὴν πολλὴν σκέψιν, εἴτε ὁρθῶς εἴτε μὴ ὑπόκειται, ἐκείνης δὲ ἐξεπαθήσης, ἡγανῶς τὸ λοιπὸν φαίνεται ἐκείνη ἐπόμενα.

In assigna-
tis ritè
Definitio-
nibus la-
borandum

Recta verò ac genuina rei definitio, est principium materia tractanda cujusvis, siquidem μεγάλην ἔχει ῥοπὴν πρὸς τὸ ἐπόμενα, h. e. magnum habet momentum ad sequentia, intellige eò dexterius & facilius intelligenda. lib. I. Ethic. c. 7.

circa

circa finem. Id quod quidem de Finis
 definitione Philosophus intelligit prin-
 cipaliter in disciplinis Practicis: (sicu-
 t alicubi de definitione subjecti in disci-
 plinis Theoreticis) nil tamen obstat,
 quin ad particularem insuper cujusvis
 loci sacri materiam applicari optime
 possit. Caterum prout res sunt; ita
 definiri postulant; definiri autem si de-
 bent; utiq; cognoscantur prius oportet.
 Hinc mirum nemini esse debet, cur in
 Theologia definitiones accurata rarissi-
 ma occurrant in libellis praesertim Me-
 thodicis: quia nimirum res sacra supe-
 rant captum, iudicium, rationemq; no-
 stram: ideoq; non nisi à posteriori cogno-
 scuntur h. e. mediante patefactione di-
 vinâ: Proinde etiam non nisi à poste-
 riori definiri poterunt; adeoq; sicuti
 cognitio nostra est imperfecta: ita quoq;
 imperfectè res sacras definire possumus:
 est quippè ὁρισμὸς τῆς θείας γνωρισμὸς 2.
 poster. c. 3. §. 7. Definitio est Essen-
 tia declaratio. Vbi tamen pro diversi-
 tate rerum mysticarum, definitionum
 quoq; certi gradus assignari possunt: ita
 ut quadam ad perfectiorem definitionis

gradum propè accedant; quædam ab eo
recedant, quædam prorsus sub nullum
gradum definitionis revocari queant.

3. Sic ad tertium genus rerum mysticarum
pertinet DEVS ter opt. Maximus in
Essentiâ unus; in personis Trinus: is e-
nim vix describi, nullatenus verò defi-
niri potest: Quò pertinent etiam attri-
buta divina. Ad secundum genus re-
feruntur in Theologia occurrentia plu-
rima Individua, quæ etiam perfectæ
definitionis capacia non sunt; Huc et-
iam spectant privationes v. g. articulus
de peccato Originali, & actualibus &c.
de corruptione Virium Humanarum,
de Morte temporali & aternâ, de
Damnatione aternâ &c. Insuper ad
1. primum genus referri possunt Media
salutis divinitus ordinata, ut sunt Ver-
bum DEI & Sacramenta; partim ope-
ra DEI ad extra v. g. providentia
(tum generalis, quam specialis, adeoq;
presentia gratiose) vocatio hominum
ad regnum Gratiæ; reconciliatio, redem-
ptio per Christum, Fidei salvifica dona-
tio, Conversio, justificatio hominis pec-
catoris; sanctificatio; & post hanc vitam
glori-

glorificatio: Qua & id genus alia ad
perfectiorem aliquantò accedunt defini-
tionem; ac proinde de eruendis circa
singulorum, pro uti quidem in nostro oc-
currebant libello pertradtationem caus-
is, mediocri diligentia sollicitus fui: a-
leoq; in id sedulo incubui: ut Theolo-
gia studiosi certam & expeditam habe-
rent cujuslibet articuli in hoc libello
explicati definitionem: quo fine subje-
ta est pro uberiori explicatione brevis
Definitionis cujuslibet Analysis: idq; co-
line, ut suo tempore ad certamina de-
censuri principium demonstrationis
contra Adversarios haberent immo-
tum, ac firmissimum. Tantum namq;
in definitione rei uti profana, ita sacra
est momenti, ut ea non probe &
extrè constitutà; error millecuples er-
orem protrudat, & excipiat juxta il-
ud Philosophi monitum: Error mo-
licus in principio fit in progressu decies
millies major lib. I. d. Cælo cap. 5.
μικρὸν παραβῆναι τῆς ἀληθείας ἀφίστα-
μενός γίνεται ποτὶς μισιοπλάσιον Vel, ut
Ludovicus Vives loquitur in expla-
nat esēt: Error quilibet in definien-

do exiguus; brevi fit ingens: quippe procedente scrutatione ab dissertatione res amplificatur: quod rite fit ab exordio definitum; omnia certiora existunt, & multò faciliora, Id quod testantur sat abunde Pontificiorum Disputationes de sacrificio Missæ; de justificatione nostri coram DEO: ubi ex minus prolata assignata definitione à principio; plurimum rami, ac infiniti errores erroribus accedunt, ac in infinitum mutantur in progressu: Quà de re conqueritur Apologia Aug. Confess: quoties Calviniani disputant de sacramentali manducatione; in infinitum prolabantur errores in progressu non assignata ab initio legitima definitione: quàm de re conqueritur. B. L. V. Ienens. Quia verò non cuiusvis genuinam, & dextram formare definitionem, uti testatur Philosophus lib. I. Ethic. c. I. ὅτι διότι ἐκ ἐστὶ τῶν πολλῶν consultius fecerint studiosi Theologie si assignata probè apprehenderent definitiones in volumine præsentis donec DEO volente, integrum Syttema Logicorum

quip-
ab dis-
quod
omn
d faci
bunde
s de
one m
us pro
us plu
us ac
le rec
efs:
de S
n inf
ogres
i defi
B. L
III.
u
e de
lib
τολ
olog
rent
i dur
mal
con

orum Theologicorum quale nebul
ab manu est lucem publicam aspexerit;
d quod etiam brevi iuvante Domino.
aturum polliceor.

Tertium Exegeseos membrum est
investigationi | causarum assignatum.
Quia verò partim institutum hoc in-
vrit explicationi Definitionis; uti mo-
o indicatum; partim etiam in quorun-
am articulorum explicatione deficit:
uribus hac de re non juvat verba fa-
le rec
efs:
de S
n inf
ogres
i defi
B. L
III.
u
e de
lib
τολ
olog
rent
i dur
mal
con

Quartum membrum expediendis
affectionibus generalibus cuiusvis ar-
culi repurgati est destinatum. Vti
umq; quolibet disciplina habet οἰκείας
χάσ; οἰκεία λήμματα 2. Topic. c. 1. &
B. L. Sophistic. Elench. c. 2. quæ Galenus
III. οἰκείας ἐκάς μαθήματος vocat; ita quo-
Theologiae capita non contenta esse
olunt vel solâ definitiones vel caus-
rum explanatione; sed exigunt sibi
gnari peculiaris λήμματα; nil cum
aliquis disciplinis commune habentia;
e in morem aliorum rationem propo-
ionum necessariorum, & infallibili-
adeoq; principiorum probandi ne-

Axioma
tica con-
sideratio-
nis usus
ingens
in Theos
logiâ.

cessario res sacras sustineant; sicq; an
mum nostrum reddant probe instr
tum, ac munitum ad extruendas
podices suo tempore.

Caterum, uti alias, ita & heic d
plicis generis ἀξιώματα occurrunt, tam gen
Primum Generalia; de quibus in expo
cationis membro Tertio circa quem
bet locum ut plurimum egimus: De
de specialia; qualia tum in reliqu
tum singulis causarum membris in
clatione subjecta, sic efflagitante, &
dente interdum indole, & condition
cujuslibet materia sacra.

Tria Axi
omatum
κριτήρια.

Porrò in singulis ejusmodi λήμματα nova
vel ἀξιώμασι confirmandis; tria, n
ma vel tanquam Cynosura loco ob
vavi: 1. τὴν ἀλήθειαν veritatem; 2. χρ
σότητα utilitatem; & 3. ἀκολουθίαν
consecutionem, juxta preceptum Ga
ni de Optimâ sectæ Medic: ad Th
sybul: ubi verba sic habent: πᾶν θεώμα
μα, πρῶτον ἀληθὲς εἶναι δεῖ εἶτα χρῆσι
εἶτα ἀκολουθεῖν τοῖς ὑποτασσείοις ἀρχαῖς

Ἀλήθειαν quidem sive veritatem
pensi habui: quoties quodlibet axio
Theologicum suo loco, vel totidem

his & verbis ex textu sacro erutum
infrimari; vel per bonam consequenti-
endam inde deduxi; vel insuper ex usu Ec-
clesie transsumsi. Omnia igitur Theo-
remata vel Axiomata tam specialia;
curram generalia in nostris explicationi-
in expositis sunt ἀληθῆ vel vera: quia funda-
mentum sui agnoscunt omni exceptione
: Denique, ac verius: ipsam nimirum au-
thoritatem divinam primario; magnum
in Ecclesia consensum secundo.

Ἡμεῖς porro vel utilitatem re-
ditionis summo studio cavens; ne princi-
palia illa, sive axiomata sint vel otiosa;
nova aut peregrina; secus ac livi-
nasutusque quidam sibi imaginatur,
se omnino οἰκεῖν αἰδία, adeoque veluti se-
cunda Natura momenta resultantia,
in affectuum propriarum.

Ἀκολουθίαν insuper observavi; ita
in conformatione Theorematum or-
dine unum exceptum sit ab altero; pra-
sertim in tractatione speciali cujusvis
umbri Exegeleos: in generali autem
umbro observatio ordinis exquisita
non adeo visa fuit necessaria; licet quo

ad ejus fieri poterat à nobis neglecta
prorsus non sit.

QUARTVM Methodi caput conti-
net enumerationem Antitheseos ve-
terum Heresium: idq; eo fine, ut discamus
faciem Ecclesia militantis hunc in
modum esse comparatam, quod semper
habuerit, cum quo certaret. & adhuc
certet: & quibusnam certaminibus
conflictari necessum ipsi fuerit. Deinde
ut inde Sygii Draconis indolem agnoscamus;
qui inde ab initio patefacta salutaris
doctrina insidias perpetuo eidem
struxit: ac per emissarios vel satellites suos
eam suppressere, quantum in se erat
sategit: Tertio ut insuper hinc magnae
estimare discamus divinam, eamque
paternam erga Ecclesiam, curam ac providentiam;
quâ Veritatem salutiferam toties à Diabolo, & hereticis impetitam,
& impugnatam, ab insultu pravitatis
vindicare, saram teclamq; usque ad nostrum
seculum propagare voluit. Quartò deniq;
ut quoties in hodierna hereses incidimus;
morari earum proterviâ, aut importunitate nos haud poterimus;
molio minus ceu rem insolutam

Quartum
caput
proponit
Anti-
thesin ve-
tustiorū
Heres:

mir

iremur, in memoriam nobis revocantes: hodiernos hereticos plerumq. cum antiquis idem ferme per omnia sentire, exq. aliquam hodie Hæresin excitatam Ecclesiam turbare; Cujus auctores non extitissent Antiqui hæresarchæ; vel cuius ad minimum semina in illis antiquis non latitassent.

QVINTVM, & Postremum Methodi caput enumerat Antithesin Recentiorum Hæresum: idq. ex præcepto Apostolico: ut non tantum veram sententiam asseramus, & defendamus; verum etiam falsam taxemus, & rearguamus Tit. I. V. 9. omnium verò maxime ejusmodi Hæreticorum, qui hodie nostras Ecclesias perturbant & lacerant. Tales verò sunt Pontificii; Calviniani; photiniani; Fanatici; ut pote Schvvenkfeldiani, Enthusiastæ, VVeigeliani exq. Scholâ eorum prodeuntes passim in Germaniâ & nostrâ viciniâ.

Colophonis loco, & hoc minimè prætereundum, sed commemorandum fuerit, concernens modum tractationis nostræ inaequalem: pleraq. Disputatio-

Quintam
recenset
Anti-
thes. re-
centioris

nes enim non nisi solam Loci Theologi-
ci delineationem succinctam exhibent;
pleraq; verò plenius articulos pertra-
ctant. Cujus quidem instituti ratio uni-
ce tribuenda erit injuria modernorum
temporum: ubi omnia in pejus, ruere ac
collabi videntur quàm rem imprimis lit-
terariam in hocce Ducatu: excrescente
namq; annona caritate, typographica si-
mul omnia carò prostant, & licent: unde
factum, ut à plerisq; Respondentibus
studio parcendi sumtibus succinctior
conscriptio Thesium fuerit expetita; à
plerisq; verò copiosior, qui materia di-
gnitatem perpendentes, potius sumtu
privari, quam debitâ tractatione my-
sticum, cumq; salutiferum locum trun-
cari piè maluerunt. Atq; hoc responso,
scrupum, si quis injectus torquebat le-
ctoris animû, in totum exemptum esse pu-
to; aliàs lubens sceleta illa carne & suc-
co explere in votis habens, idq; etiam
suo tempore DEO volente denuò tenta-
turus si institutum meum benevolo
lectori non discipliturum
intellexero.

De

De Tertio.

Quo fine singuli Loci explicati ad
 disputandum publicitus sint propositi :
 Oedipo vel Delio Augure opus non est ,
 praesertim iis , quibus scopus & finis di-
 putationum & velitationum publici-
 tus institui solitarum ab insigni utilita-
 te & necessitate ignotus esse nequit : nil
 igitur porro in genere addendum exi-
 timo : In specie tamen caussa institu-
 tarum harum velitationum reddi pos-
 sunt gravissima , & pregnantissima
 Quatuor.

Prima Materia Majestas & digni-
 tas : exhibentur namq. disputationibus
 huiusce articuli , non profani , aut alii exi-
 gui momenti ; sed fidei ac confessionis
 nostrae : Fides autem non vult sub mo-
 dio latere ; sed in mensâ , adeoq. conspi-
 cuo loco lucere .

Deindè , quia libellus in disputatio-
 nibus declaratus est portio Symbolico-
 rum nostrorum librorum : ac proinde
 uti à nemine ignorari contenta in eo
 capita debent ; ita de iis conferendi in-
 dulgentia cuius erat facultas .

Tertio, quia Explicatio singulorum
 Locorum Libelli nostri concernit Eccle-
 sia bonum publicum, proinde in conspe-
 ctu ejusdem reddenda fuit ratio de om-
 nibus tum quæ pro veritatis patroci-
 nio; tum pro falsitatis detrimento, seu
 destructione suo loco sunt consignata: ut
 ita non minori pietatis studio in con-
 spectu DEI, ejusq; Angelorum ventila-
 rentur; ac quidem singula in DEI ti-
 more, inter preces, suspiria, varias ten-
 tationes, & cribrationes ex verbo Dei
 deprompta, inq; hoc libello digesta sunt.
 Nil namq; heic temerè, nil ex affectu,
 nil ex partium studio, nil oscitanter aut
 remisse veluti aliud quippiam agendo, à
 me designatum; sed omne & totum ita
 institutum; ut non nostram; sed DEI
 ipsius, Ecclesiarumq; nostrarum publi-
 cam causam, ex DEI præscriptio, con-
 scientiaq; bonæ dictamine egisse conatus
 essem: hac insuper fretus ὡς ἡγοφονία,
 ut singulorum coram tribunali JESU
 CHRISTI in magno illo, & censorio
 die rationem reddere haud subterfugi-
 turus sim: quemadmodum etiam in hac
 ipsâ doctrinâ usq; ad extremum vite
 habi-

halitu-
 stas
 signare
 consti-

Q
 per ju-
 sorum
 tum
 quorū
 nes p
 posce
 quin

prod
 dui.
 plan
 habu
 siq;
 mat
 tam
 expe
 nam
 tion
 opto,

halitum perseverare; nec non, si neces-
sitas efflagitarit; sanguine eam meo ob-
signare paratus iuvante Divinâ gratiâ,
constitui.

Quartò quia gratificandum insu-
per fuit postulato S. S. Theologia studio-
rum tum collegii huius membrorum;
tum aliorum extra Collegium presens:
quorum singuli, & universi velitatio-
nes publicas Locorum explicatorum ex-
poscebant: quî igitur committere potui,
quin votis piis eorum satisfacerem?

De Quarto.

Sicuti autem bono Ecclesia publico
prodesse meo conatu possibili unice stu-
dii, regnumq. Christi adificando, &
plantando, Diaboli destruere in votis
habui; ita à plurimis cordatis, Eccle-
siâq. salutem quarentibus, optimi com-
matis Viri gratiarum actionem debi-
tam reportavi, & adhuc prolixiorem
expecto à multis: Neq. ullatenus Sata-
nam moror, quem vice gratiarum a-
ctionis (qualem ab eo non expeto; nec
opto,) potius furore suo per quosdam
emissa-

Emissariâ
Satanæ.

1. Lucifuga Sacramentarius.

emissarios suos, mihi agrè facere velle interea temporis experior. Nunc enim per Lucifugam Primæ disputationis nonnulla agenda Ecclesiastica obsoleta A. 1558. Elenctica arrodit; nunc per Fanaticos in viciniâ carpit, & lancinat partim quæ de Scripturâ S. & aliis articulis consignavi. Ac Lucifugæ quidem partim in disputatione Ultimâ; partim in dissertationis parte Generali satisfactum esse confido: partim etiam residua discutienda suo tempori, & loco reservo.

2. Fanaticus Dantiscanus.

Fanaticos quid attinet; duo ex modernis Disputationes meas arroserrunt; Unus eorum Dantiscanus nempe M. Rathmannus: is enim arrosit Disputationem secundam de Scripturâ S. sed non nisi arrosit, inquam, unum atq; alterum Verbum inde decerpendo; inq; angustias Contradictionis torquendo, ut appareret insignis inter me, & Dn. D. Behmum collegam meum honorandum dissonantia. Sed quàm evanido ac irritò successu; demonstravit commemoratus Dn. D. Behmius in sua
contra

contra Rathmannum Apologiam, brevis
in lucem proditura: nil itaq. pluribus
actum præsertim agere juvat.

Alter verò Caunensis qui sibi præ-
ter omne meritum Licentiati titulum,
(quem in quoniam angulo, forsan Liib-
vanico & quando adeptus, incertum
est) arrogat: is veluti apprimè sibi di-
tum illud:

3. Fanati-
cus Cam-
nensis.

Aude aliquid brevibus Gyaris,
(& carcere dignum,
Si vis esse aliquid &c.

prescriptumq. esse existimans, vel vi
aliquid audere, adeoq. violenter incla-
rescere satagens; livorem suum in Di-
sputationem meam secundam con-
vertit, eamq. in patrocinium Fanatici
Dantiscani ex suggestione Spiritus
Schvvenkfeldiani; pro impiâ, Idolo-
latriâ, Hereticâ, & portentosâ procla-
mare, non erubuit: loco verò salubrium
dogmatum plurima Schvvenkfeldia-
na, qualia quidem in Disputatione IX.
sub calcem recensuimus, incrustare non
dubitavit. Toties verò totiesq. ab Am-
plissima Facultate nostrâ, quò & aliis
pare-

parceret. & sobrius de Efficacia Verbi
 DEI sentire disceret, admonitus; tan-
 tum abest, quin nuncium errori mise-
 rit; sed magis magisq; eundem novis
 suis chartis, ac explanationibus ampliare
 Rathmanni insuper scripta preceden-
 tia reliqua de Efficacia Verbi Dei edi-
 ta, excusare proq; Orthodoxis judicare
 etiamnum non revereatur unico exce-
 pto von der Birchen Väter bestien-
 diger Lehr anno currenti 1625. edito.
 Vnde infallibiliter quilibet colligere po-
 terit: Caunensem unâ cum Danti-
 scano in eodem habere predicamento,
 vel potius luto Schvvenkfeldianismi
 & Fanatismi: eodem igitur titulo, eo-
 dem honore dignum. Et si nil reprehen-
 sione dignum in scriptis priorib. Rath-
 manni reperire potuit Adversarius ac
 praesertim im Bedencken contra Dn.
 Dietericum uti fatetur in scripto, huc
 transmissio: non poterit etiam repre-
 hendere appendicem tractatus comme-
 morato adnexam: in quâ Verbum DEI
 dividitur in Externum, & Internum,
 Externum statuitur esse Verbum DEI
 impropriè ac vox in aëre periens, &
 eva.

vaneſcens, nuda & mortua littera ac
rorſus nullius Efficacia, ſenſu per omnia
Schvvenkfeldiano: Internum verò
dicitur eſſe ipſe Filius Dei, per quem om-
nia facta, creataq; ſunt: cui etiam om-
nis Efficacia tribuitur.

Hunc ſanè errorem adeò crasſum,
mirum eſt à tam naſuto Ariſtarcho ob-
ſervatam non fuiſſe! quis verò jam mi-
rabitur, quod Adverſarius pro imbecil-
litate iudicii ſui paulò ſubtiliores alios
non animadverterit hætenus, iis potius
applauſum ſuum dando, aliorumq; Viro-
rum bonorum labores quos ipſe non in-
telligit, mero livore flagellando?

Allatrat etiam Diſputationes
alias noſtras: utpotè IX. De Libero
Arbitrio; XII. de Sacramentis in ge-
nere, & XIII de Baptiſmo, in patro-
cinium Baptiſmi à Pagano, & Diabolo
legitime (ſi ita caſus ferat) adminiſtra-
ti: quâ verò in parte ingentium peri-
nax et ad profanitatem nimium proclive
prodidit, uti ſuo tempore, juvenis Do-
mina, monebitur.

Quia itaq; tum pro modò comme-
mora

P. 11. M. 11. DE INSTITUTIO
 moratū; tum pro secundā. Disputatio-
 nibus peculiare Vindicie adornande
 erunt: universum Apologia momen-
 tum, eo usq; ex professo differtur; heic
 verò tandem vela dissertationis con-
 traho.

Sicq; juvante Domino deductā ad
 portum optatum Cymbulā, DEO ex i-
 mis cordis penetralibus grates debitas
 persolvo, quod non tantum institui su-
 scepi auspiciū, & progressum se-
 cundare; verū etiam finem, insuper
 hac imprimis periculosā tempestate pro-
 positum, attingere nos hactenus digna-
 tus sit: eundem porrò supplices arden-
 tibus votis veneramur, ut Ecclesiolan
 suam hocce in Ducatu satis misere affli-
 ctam, contra omnes hostium tum spiri-
 tualium; quàm Mundanorum insultus
 clementer protegere, Verbum suum, ce-
 genuinum animarum pabulum & phar-
 macum, unā cum Corpore nostro Pru-
 tenico; in gremio ipsius ab assumentibus
 humanis; & corruptelis Hæreticorum
 sartum tectumq; benignè conservare, &
 asserere; nec non ad seram, instanti
 nunc restauratæ religionis nostræ
 seculū

culo, si quâ futura est, posteritatem,
 propagare, pro paternâ suâ bonitate, &
 misericordiâ dignetur! idq; propter
 Christum filium suum dilectum, no-
 rumq; μερίτην καὶ ἰκέτην; cui cum Pa-
 tre, & Spiritu S. sit laus, honos & glo-
 ria in secula nunquam finienda! Amen!

Tuo interea, Lector benevole, can-
 ori hætenus in medium allata com-
 mittens te optimè valere, & salvere
 scupio. Scribebam & finiebam Labia-
 iæ apud Generosum Dn. Capita-
 eum, Johannem à Wallenrodt/
 vita virtutis, & sincera pietatis Vi-
 rum; ipso pestis grâssantis tem-
 pore 19. Novembris

A. 1625.

ff

Sequi-

Sequitur Appendix loco,

Programma Academi-
cum, Institutum Collegii Do-
ctr: Corpor: Pruten: denun-
cians,

COELESTINUS MIS-
lenta, S. S. Theologia
D. eiusdem & Hebr: Lingv
Profess: in Academ: Regiom: Pu-
blicus S. S. Theologiæ Stu-
diosus S. P.

Vemadmodum in
militiâ mundanâ, usq[ue]
laudabili receptum
est, ut phalanges sub
certo vexillo mili-
tantes, peculiaribus gaudeant Sym-
bolis; quibus etiam à clandestino
partim; partim ab aperto, insidias
fruen-

ruente hoste, tūm discerni, tūm cō
ertiūs sibi cavere queant: Ita in
militiā mysticā, capitis nostri unici
Esu Christi, sub vexillo Leonis de
ribu Judā, genuina militantiā
membra certis gaudent fidei Sym-
olis, quibus tūm ā clanculariis;
tūm ab apertis fidei hostibus segre-
gentur, ab eorumq; infidiis immu-
les reddantur. Quæ quidem pra-
tis in Ecclesiā militante, statim i-
sorum Apostolorum tempore ob-
servari cōpit: Hi namq; priusquam
in diversas orbis abirent partes; ad
onservandam doctrinæ Christianæ
puritatem, adq; evitandos errores,
& reprimendas hæreses; certum fi-
lei Symbolum sigillatim edide-
unt; in tres articulos digesserunt,
dē Ecclesiæ reliquerunt, quod et-
amnum Symbolum Apostolicum
nuncupatur: quippe quod auctores
psos Apostolos agnoscat; utut mul-
i id in dubium vocent, vel ortho-
loxi: affirmativam tamen tuentur
antiquissimi Ecclesiæ Doctores. Qua
de re videri poterit *Clem. lib. 1. Epi-*

Stol; Ambros: serm: 38; Augustin: Serm
de Tempore 181; Ruffin: in Exposit
Symboli Iohan: Cassian: in opere sa
contra Pelagian: & Nestorian: lib. d
incarnat: verbi cap. 3. Isidorus Hispan
lib. 2. de officio cap. 23. Leo serm: 11: d
passion: Domini: Raban: de Institu
Clericor: & alii. Duravit eadem pr
xis subsequentiis temporibus, fa
ciem Ecclesiæ infandum deturpar
cibus Arianis, Macedonianis, Nestor
anis, Eutychianis, & id genus aliis O
thodoxæ religionis monstrosis pro
pudiis: Hac enim occasione edi
videmus Symbola illa Oecumenic
videlicet: Nicenum, Athanasianum,
&c. Quin & ante seculum, & quo
excurrit, sub auspiciis reformat
onis Evangelicæ, ab orthodoxi
confessoribus in Ecclesiæ proscen
introducenda est; qui divortium à Pon
tificis, Calvinianis, & aliis hæretic
ineuntes; Augustum genuinæ fide
Symbolum, coram Magnatibus edi
dere idq; ceu cesseram certam ab o
mnibus sinceris Lutheranis unani
mi consensu recipiendum voluere
 Ub

Ibi verò clancularii purioris reli-
 gionis hostes, dolosè sub nonnullis
 ejus Symboli vocibus, Hyenarum
 in morem, Ecclesiæ Orthodoxæ, ac
 Lutheranæ insidias struere,
 amq; improvido jugulare attenta-
 runt; de alio Ecclesiarum Symbo-
 lo, quo PseudoLutherani è latibulis
 protraherentur; solliciti fuere Or-
 thodoxæ religionis parastaræ, &
 romachi: cui titulum FORMYLÆ
 CONCORDIÆ imposuerunt; idq; o-
 mnibus sinceram religionem am-
 plectentibus, ceu preciosissimum,
 & θεόρδοτον depositum commenda-
 unt. Erat etiam quondam tempus
 ninûs auspdatum, quo Ecclesia in
 sacce Borussiâ nostrâ, ab *Osiandrista-*
um, INTERIMISTARVM, Antino-
orum, Sacramentariû, aliorumq; ju-
 ratorum purioris religionis hosti-
 um impetu, ac turbine quatiebatur:
 effecit autem *ILLVSTRISSIMI ac*
Celsissimi quondam *Principis ac Domi-*
ni. Dn. ALBERTI Senioris Marchio-
nis Brandeb: ac Prussie Ducis Inclut:
 fundatoris hujus almæ Bregelanæ,

pientissimæ recordationis, pius Ze-
 lus, ac nunquam satis laudatum Or-
 thodoxæ religionis patrocinium;
 quo veritatis divinitus nobis con-
 creditæ donum, pristino nitore resti-
 tueretur; eo fine articulis quibus-
 dam fidei, ab erroribus repurgatis,
 inq; peculiare systema, adhibitâ du-
 orum illorum fidei verê Lutherana
 incomparabilium Theologorum *D.
 Morlini, & Martini Chemnicii* p. m.
 operâ redactis; quod jam cogno-
 monto **CORPORIS PRVTENICI**
 circumfertur. Ejusmodi, DEI bene-
 ficio, concredita Ecclesiæ Symbola,
 uti cuius genuino Christiano appri-
 mē commendata esse debent: ita â
 sacris Theologiæ initiatis, suoq;
 tempore ad functiones Ecclesiasticas
 adspirantibus, Cuius auro, & obri-
 zo præferenda sunt: Utpote, quibus
 summa totius Christianismi cum
 θετικῶς, tum ἀνθετικῶς breviter com-
 prehensa, ceu in fulgidissimo specu-
 lo cernitur. Atque hoc mecum cor-
 datè expendentes nonnulli Philo-
 sophiæ *Magistri*, & cæteri S. S. The-
 olo-

ogiaz Studiosi; disputando tūm Au-
ustanæ CONFESSIO NIS; tūm
ORMVLÆ CONCORDIÆ articu-
os; more Academico in duobus
Collegiis ventilarunt: exposcunt
orro iidem meam operam ut TĒR-
IYM hac ætate Collegium idque
ymbolicum pro articulis in COR-
ORE PRVTENICO comprehensis,
ventilandis, aperiā. Id quod et-
am operæ, ipsis gratificaturus haud
gravatim, futuro meo præsidio te-
lam instituti XVIII. *disputationibus*
pertexturus, DEO iuvante condixi:
pensi imprimis habitā Magistratus
nostri summi p.m. sanctione, quā in
præfatione CORPORIS PRVTENI-
CI, nullum vel ad honores; vel ad
functionem Ecclesiasticam, & Schola-
sticam, vel Politicam, admittendum
esse piè iudicavit; nisi CORPORI
PRVTENICO, citra contradictionem:
subscripserit: Verba formalia ita ha-
bent: *Volumus itaque, ut in hoc nostro*
Ducatu, perpetuis temporibus, quod ad
doctrinam attinet, in prælectionibus,
Concionibus, & aliàs conformiter &

*constanter ita servetur, sicut in præfatio
 Corpore doctrinæ, & in scripto illo cu-
 jus jam mentio facta est, (intelligitur
 autem Libellus noster seu Repetitio
 Corporis Doctrinæ) traditur & præ-
 scribitur. Nemo quicumq; sit, ad officium
 seu ministerium aliquod in Ecclesiis,
 Scholis, aut alias assumatur, aut toleretur,
 nisi commemorata illa Scripta ap-
 probaverit, receperit, & in illis perseve-
 rarit, nec vel verbo vel facto, se illis op-
 posuerit. Ac mandamus vobis omnib; fi-
 delibus nostris subditis omnium ordi-
 num, ut hisce omnibus; præcipuè vero su-
 pra commemorato scripto, quod unani-
 mi consensu approbatum & Corpori do-
 ctrina adjunctum est, debitâ reverentia
 sine contradictione pareatur. Huc us-
 que Verba præfationis. Vestrarum
 erit partium, sacrarum litterarum
 Studiosi, benignissimam DEI ter
 Opt: Max: eamq; paternam in Ec-
 clesiæ hisce Balticis in oris congregatæ,
 conservatione, & propagatione curam,
 grato animo agnoscere, eamq; ex publicâ
 professione & præconio fidei *γνωσις*, Lutheranæ, ab in-
 quit-*

quidamentis *Pontificiorum*, *Sacra-*
mentariorum, *aliorumq; fanaticorum*
 repurgatę, & adhuc illibatę, benefi-
 cii ad instar preciosissimi, deprędi-
 care; & quotquot cum emolumento
 vestro defungi volueritis impofterũ
 officio; occasionem optatam arri-
 pere; nec non sacro sanctis hisce
 colloquiis, cum devotione, & indu-
 striã interesse.

Auditoribus etiam meis signifi-
 fico, me tribus vel quatuor ad sum-
 mum lectionibus, eã quę de *JUDI-*
CE, & *NORMA CONTROVERSIA-*
RVM restant, expediturum, Augu-
 stamq; & difficilem illam quęstio-
 nem propter hodierna certamina,
 de *Efficacia Scripturę S.* circa requi-
 situm fundamenti fidei *Decimum*
 propositurum esse: Ubi non solum
 à *Φλαρρίοις Iesuita Huntlai, προσκείμε-*
 νον Fundamenti fidei *Decimum* ab
 efficacia desumptum, *Scripturę sa-*
craę competere *ἀπολόμως* negantis;
 assertio Orthodoxa solidè vindica-
 bitur; verũ etiam perquã pluri-
 maz *Quęstiones*, quarum usus per ar-

articulos alios, utpote de PRÆDE-
STINATIONE, de LIBERO ARBI-
TRIO, de CONVERSIONE HO-
MINVM; de MINISTERIO VERBI,
&c. longê lateq; vagatur, in hono-
rem DEI, ac multorum ædificatio-
nem discutientur. Initium lecti-
onum crastina die *συνθεῖται* faxo: ad
futurum autem *π* in analysi textus

Mosaici pergam. P. P. Domin.

Jubilate. Anno

1624.

Dein-

Deinde quia aliquoties
facta fuit mentio, neminem ad-
mitti solitum fuisse ad officium im-
primis Ecclesiasticum, nisi Corpori
Doctrinae subscripsisset; placuit in-
super modum subscriptionis, &
Formulam juramenti in gra-
tiam lectoris huc
apponere:

Formula Juramenti, &c.

So vor Jahren die Ordi-
nandi im Herzogthumb Preuss-
sen haben ablegen müssen.

Ech N. N. bekenne
mit Herzen vnnnd
Munde / vnnnd sage
zu / daß ich nichts
anders lehren wolle dann was
in der H. Bibel / in den drey
Bewerten Symbolis, Aposto-
lico, Niceno, vnd Athanasiano,
in der Augspurgischen Confes-
sion

sion vnd Apologia, Schmaltaldischen Articulis, Preussischen Corpore Doctrinae, begriessen / vnd nichts Neues / oder das wieder diesen Typum oder Normam Doctrinae ist / herfürzubringen / oder von andern herfürbracht annehmen / lehren oder verteidigen wolle / vnd mit allem fleiß / den pium vnd Salutarem consensum Doctrinae erhalten. Item, das ich auch wolle fleißig vnd treulich allerley Irthumb vnd corruptelen, ohn ansehen der Person auß dem Grunde Göttliches Worts / den Schrifften Lutheri / vnnnd des Preussischen Corporis Doctrinae straffen / vnnnd die leute dafür warnen / mit anzeigung / was dieselbige lehre / vnd in welchen Büchern.

Sonst

Son
bend
thun
ner,
Ma
Calv
vnd
ich i
wol
Pre
tech
Kre
such
ten
lein
für
vnd
vnd
vnd
gehe
Kin

Sonderlich aber die izt schwebende / vnd hochschedliche Irrthume / der Iesuiten, Servetianer, Manicheer, Synergisten, Maioristen, Sacramentirer, Calvinisten, Wiedertäuffer vnd dergleichen, 2c.

Item ich sage auch zu / das ich in meinem ganzen Ampte / wolle fleissig sein / vnnnd keine Predigt verseumen / den Catechismum fleissig treiben / die Kranken willig vnd offte besuchen / 2c. das ich auch mit guten Exempeln meinen Schäflein wolle vorgehen / vnd mich für allem Ergernuß hüten / vnd Sonderlich vor völlerrey / vnd allen vnzüchtigen Worten vnd Wercken / nicht in die Krüge gehen zum zechen / auch in den Kindelbieren vnd Hochzeiten nicht

nicht vollauffen / vnd der letzte
sein / 2c.

Ich sage auch zu / das ich
dem von S. Dht. verordneten
Administratorn dieses Sprengels
oder jeder zeit Episcopum,
wil erkennen / ihme Christlichen
gehorsamb leissen / in allem
nich seiner Christlichen Iuris-
diction vnterwerffen / nichts
wieder ihn heimlich / oder of-
fentlich practiciren, vnd in rei-
ner bekentnuß / der Göttlichen
warheit helfen GOTT preisen
vnnnd ehren / vnnnd die Kirche
Gottes Bawen / So war mir
GOTT helffe vnd sein hey-
liges Evangelion.

Ob al
in
Di
duplica
comm
B. 2. le
fin. leg
subau
Johan
sequ. E
leg. 5. q
leg. in
citet.
Atq. h
1555. l
sandr
adorn
Aug. L
in med
ni. O 4
post m
omitte
est. Aa
2. S. Pr
fac. 2. li
Occ
lectoris

Di. I. M. Dissertatio generalis de Natura et constitutio-
ne corporis Præsentii Eurg. principio
normali & Canonico, Ser. S.

III. De DEO & trino.

IV. De CHRISTI Personis.

V. De Officio CHRISTI.

VI. De CHRISTI Statibus Transitionis & Exaltati.

VII. De Discrimine Legis & Euangelij.

VIII. De Peccato originali.

IX. De L. A. et in specie, de prima hominis
Conversione et Legis impletiōe.

X. De justificatione hominis coram DEO.

XI. De Bonis Operibus.

XII. De Sacramentis in genere.

XIII. De Baptismo.

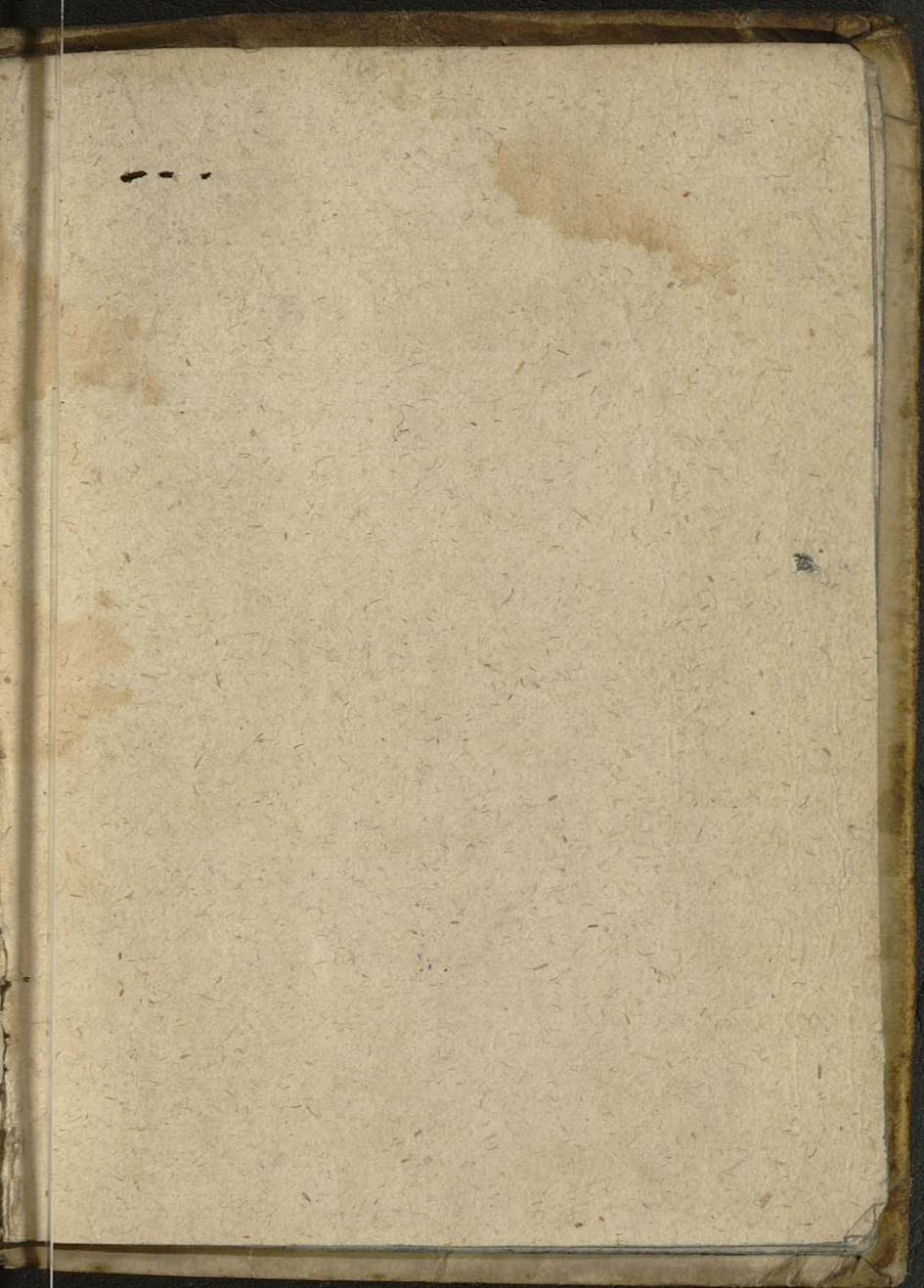
XIV. De Coena Domini.

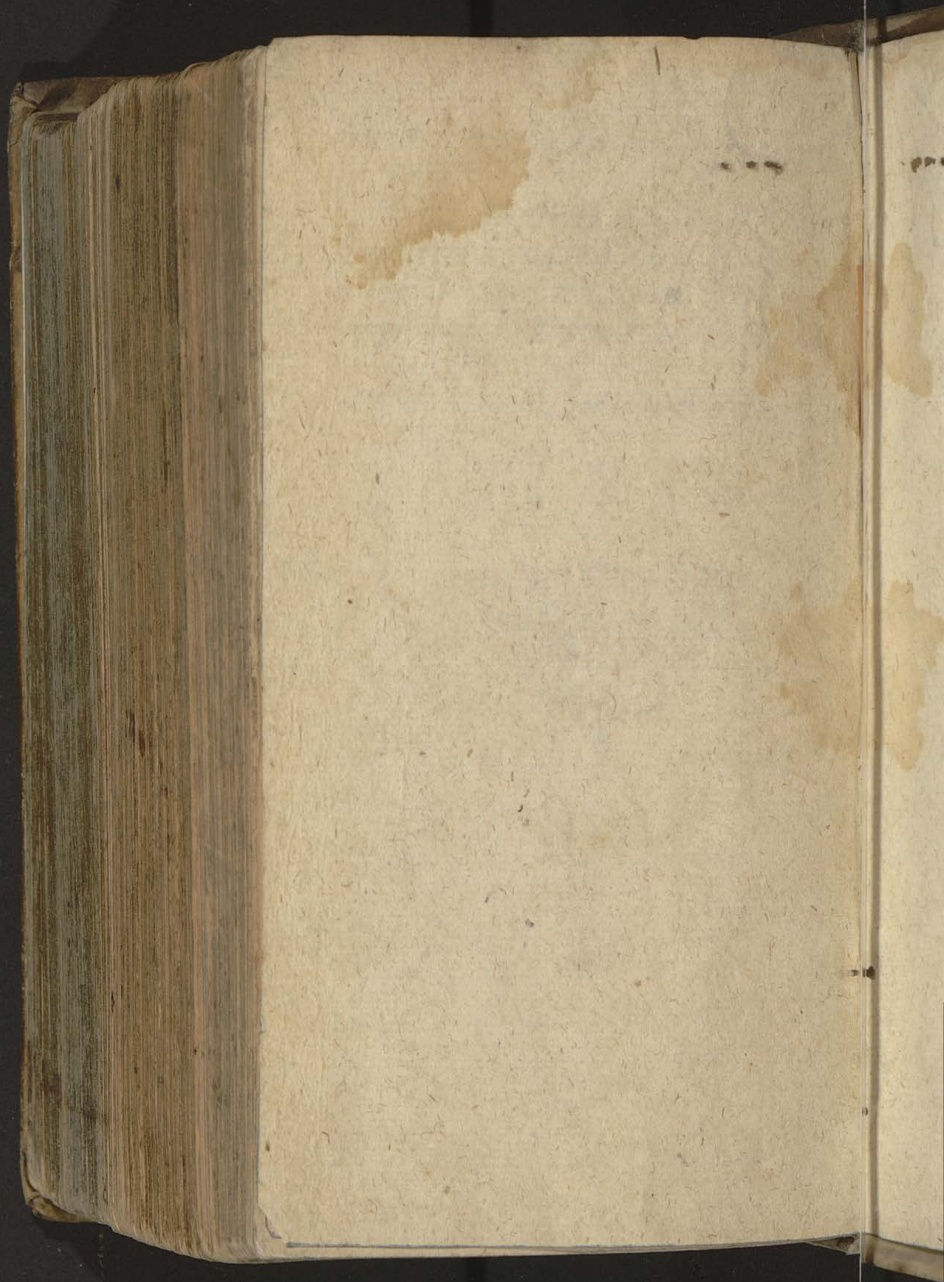
XV. De Ministerio Ecclesiastico.

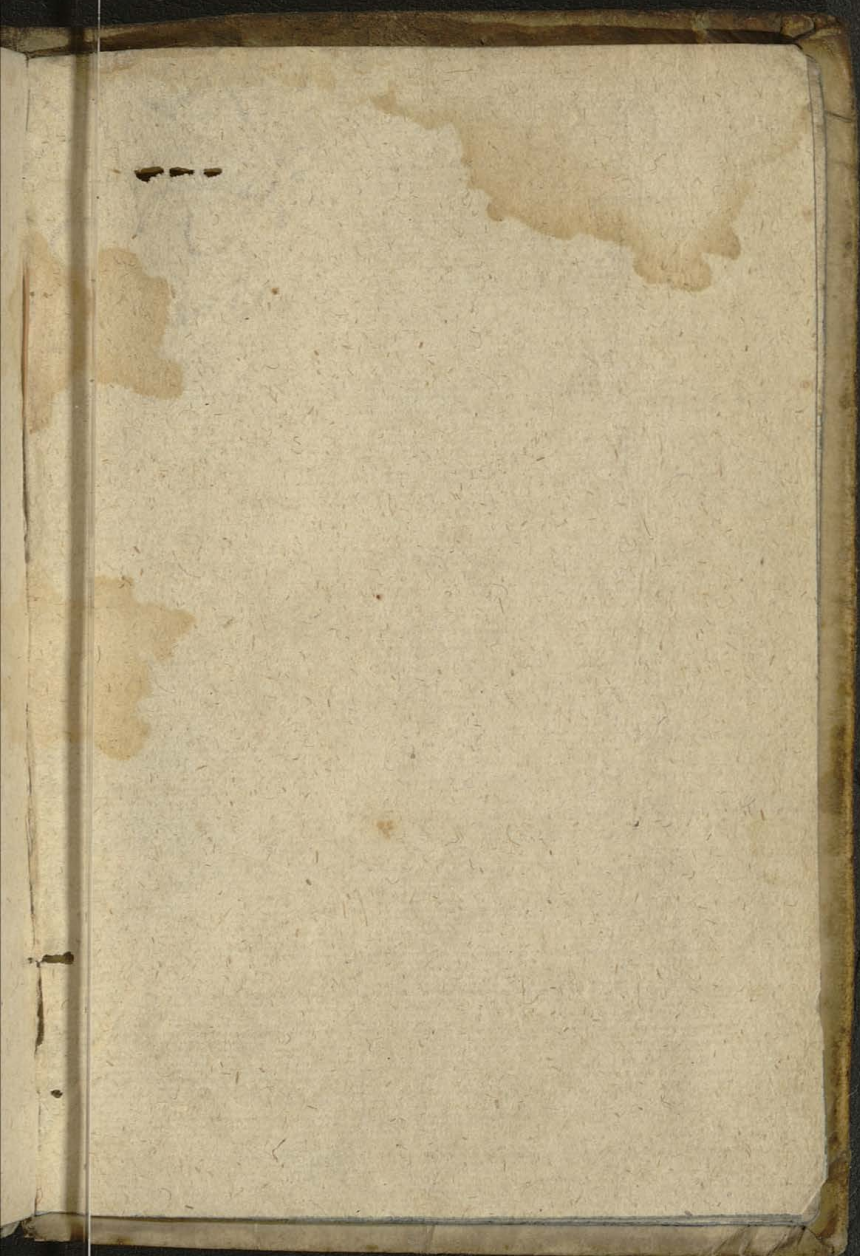
XVI. De Ministerij Ecclesiastici causis formali et fi-

XVII. - - - - - Apomatibus et

XVIII. De Quæstionibus in Synodo Regionontan
ao 1567. ventilatis.

Biblioteka Jagiellońska

Biblioteka Jagiellońska

stdr0012641

